

Ankomsten till Sinai.

RESEMINNEN

FRÅN

EGYPTEN, SINAI OCH PALESTINA,

1859—1860.

AF

GUSTAF EMANUEL BESKOW.

Pastors-Adjunkt vid Tyska församlingen i Stockholm.

Med 15 plancher
och
tvenne kartor,

den ena öfver Egypten och den Sinaitiska halfön,
den andra öfver det heliga landet.

Femte upplagan.

STOCKHOLM, Δ

TRYCKT HOS A. L. NORMAN,

1866.

IS 107
B55

Gill Gustaf Lejoubufæud!

Då jag under de nyss förflutna vintermånaderna nedskrifvit några minnen från vår resa i morgonlandet, så lät mig

få tillegna dig detta lilla arbete. Många dyrbara ställen hafva vi tillsammans besökt, många rika erfarenheter hafva vi upplefvat under vår färd; — gemensamma öden bruka förena. Glad skulle jag känna mig, om dessa våra gemensamma »reseminnen» äfven finge bidraga till att stärka vårt vänskapsband och understundom påminna dig om författaren, som alltid skall bevara sin goda reskamrat i tacksamt minne.

Din vän

Gustaf Beskow.

Stockholm i Juni 1861.

Förord.

Då jag gaf detta lilla arbete namn af Resemin-
nen från Egypten, Sinai och Palestina, ville jag der-
med gifva tillkänna, att min bok ej innehåller en
fullständig beskrifning öfver de länder den vidrör;
utan att jag här mera nedskrifvit vår resa, huru
den gick från ort till ort, dessa orters nuvarande
utseende jemte något om deras historia, samt de
olika reseintrycken, såsom minnet har bevarat dem.

Vår resa fram och tillbaka genom Europa har
jag blott helt flygtigt, liksom i förbigående, vidrört
och hufvudsakligast uppehållit mig vid det Heliga
Landet.

Jag har sökt att i min framställning vara så
enkel och populär som möjligt, i hopp att min
bok äfven måtte hitta väg till folket.

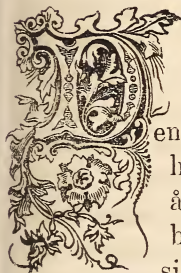
Om detta lilla arbete i någon mån kunde bi-
draga till att upplifva intresset för det Heliga lan-
dets outsägliga minnen, så äro ej de stunder, som
författaren användt på sammanskrifvandet af sin
bok, förspillda.

Författaren.

Sörsta kapitlet.

Resa från Stockholm till Constantinopel.

Den 20 Oktober 1859 lemnade vi Stockholms hamn, för att med det ståtliga ångfartyget Svea resa öfver till Lübeck. — Morgonen var kall och blåsig, och vinterns första snöflingor började redan att flyga i luften, så att fädernestaden var insvept i ett gråaktigt töcken, då vi sände den vårt sista farväl. Under färden genom Stockholms skärgård började vinden att blåsa allt häftigare, under det nederbörden ökades, så att vi slutligen hade fullkomlig snöyra. Vid ankomsten till *Dalarö* beslöt derföre kapten Ny-lén att ej gå till sjös, utan ankra der i afvaktan på bättre väder. Klockan 4 följande morgonen kunde vi åter fortsätta vår resa och ankrade på aftonen, då det redan var mörkt, helt nära *Kalmar* efter en lycklig, fast gungande färd.

Dagen derefter ankommo vi mot aftonen till *Ystad* och löpte ut igen omkring kl. 10. Vid upp-

vaknandet morgonen derpå, märkte vi att maskinen icke arbetade längre, oaktadt man af ångbåtens vaggande rörelse kunde sluta till att vi ännu befunno oss ute på vida hafvet. När vi kommo upp på däck, fingo vi höra att hjulaxeln hade sprungit af, omkring kl. 1 på natten. Fartyget låg nu för tvenne ankare helt nära skånska kusten, några mil från Ystad. På ett litet afstånd från Svea låg en skonare uppkastad på land. Den hade strandat under natten, ungefär vid samma tid som vi hade ankrat. Då och då öfverspolades det strandade fartyget af de stora vågorna, så att skummet stänkte högt i luften, hvilket var ett storartadt, men hemskt skådespel.

Kaptenen hade straxt på morgonen sändt bud till Ystad för att skaffa en ångbåt, som skulle bogsera oss in i hamn; men som densamma troligen ej kunde komma förr än dagen derpå, bådo några af passagerarne, att kaptenen med en af fartygets båtar skulle föra dem i land, hvilket han medgaf. Vi gånvo oss då af, sex personer, bland hvilka var en m:r Younger, född engelsman, nu bosatt som turkisk konsul i Cadix i Spanien, jemte några svenskar samt min reskamrat, baron Lejonhufvud, och jag. Vi letade fram våra kappsäckar, som alla lades i en af de stora skeppsbåtarna, hvilken derpå blef nedfirad i vattnet. En repstege hängdes nu ned från fartygets akter, på hvilken vi måste nedklättra i den gungande båten; ty i den starka sjögången kunde vi ej begagna den vanliga fasta trappan. Den smala stegen, som af fartygets rö-

relse slängdes af och an, föreföll oss mer än obeqväm, dock vågade vi försöket, och efter en kort stund befunno vi oss alla lyckligen nere i vår båt. Vi stötte ut från fartyget, och fem raska matroser fattade sina åror och började ro oss åt land. Vår båt gungade som en liten spån på vågorna, dock kunde man af dess säkra gång se, att den var byggd för hög sjö och just ämnad för färder sådana som denna.

När vi så närmat oss kusten, syntes på stranden en hel mängd åskådare, som nyfiket betraktade vår färd. De började genom tecken låta oss förstå, att vi ej kunde gå i land på det ställe der vi ämnade försöka. Vi vände då för att ro ut igen och hade, innan vi anat det, kommit in bland bränningarna och befunno oss nu på ett så grundt ställe, oaktadt vi voro långt från kusten, att då båten sjönk ned i vågorna, årorna togo i botten. Vi kommo dock lyckligt ut på djupt vatten igen, och några fiskare rodde nu ut till oss i en liten båt och förde oss i land, två och två, och derpå alla våra saker.

Vi blefvo vänligt emottagna i en stuga, der vi fingo ömsa kläder, ty några af oss hade blifvit ganska genomvåta under färden i den öppna båten. Mot aftonen fingo vi hästar, så att vi kunde fara till närmaste gästgifvaregård, der vi lågo öfver natten.

Dagen derpå fortsattes resan till *Malmö* och derifrån öfver Öresund till *Köpenhamn*. Här togo vi alla in på samma hotell. De äfventyr vi gemensamt upplefvat hade förenat oss, så

att det kändes nästan som vi tillhörde samma familj.

Efter några dagars vistande i Köpenhamn foro vi på jernväg till *Korsör*, derifrån på ångbåt till *Kiel*, så vidare på jernväg till *Hamburg*.

Härifrån fortsattes färden genom Tyskland, hvarest vi uppehöll oss i städerna här och der. I *Berlin*, dit vi ankommo tidigt en söndagsmorgon, gingo vi att höra en berömd predikant, en pastor Knak, och sällan har jag hört en predikan sådan som den jag då hörde, så full af värme, lif och kraft.

Dagen derpå uppsökte vi pastor Knak och tillbragte i hans sällskap många dyrbara timmar. Han föreföll att vara en typ för en äkta evangelisk lärare, hvars både ord och väsende var en levande predikan om den korsfäste. Med ledsnad och saknad sade vi honom slutligen farväl och fortsatte vår färd.

På vägen mellan *Berlin* och *Leipzig* passerade vi helt nära *Wittenberg* — den stad i hvilken Luther lefde, och sågo i aftonens halfdunkel tornen af den kyrka, på hvars portar den store reformatorn uppspikade sina bekanta theser emot katholska kyrkans missbruk. En kort stund derefter öfverforo vi slagfältet vid *Breitenfeld* och *Lützen*, der under trettioåriga kriget våra förfäder tillkämpade sig trenne lysande segrar, och der vår store Gustaf Adolf föll.

I Leipzig gjorde vi åtskilliga intressanta bekantskaper; bland dem var en d:r Besser, bekant för utgifvandet af ett godt bibelverk, som

äfven börjat utkomma i svensk öfversättning, samt en d:r Graul, föreståndare för ett missionsinstitut. I hans hem sammanträffade vi med fem svenskar, som skulle beredas för det vigtiga missionskallet.

Från Leipzig foro vi till *Dresden*, der vi besågo det namnkunniga tafvelgalleriet, det liknamukunniga "Gröna hvalfvet" med dess oerhöjda skatter, jemte åtskilliga andra värderika samlingar.

På vägen mellan *Dresden* och *Prag* passerade vi genom den herrliga bergstrakt, som blifvit kallad det Sachsiska Schweitz. Vi följde jernvägen ett långt stycke Elbé-flodens venstra strand, och på båda sidor reste sig entliga höjder, den ena öfver den andra, ännu bort i det blåa fjerran. Än voro höjderna bekrönta med vinrankor och bevuxna med skogar, kända terrassformiga trädgårdar och parker, ännu voro de åter helt kala och tornade upp i höjden likt ofantliga naturliga fästningar. Genom detta herrliga alp-land flög nu det snabba lokomotivet, dragande med sig den långa raden af vagnar, och intet hejdade dess väg. Störstom befunno vi oss i en djup dal, öfverallt omgifven af höga berg, hvarifrån vi ej kunde se någon utväg; men lokomotivet fann dock alltid en sådan, ännu genom att kringgå foten af någon brant klippa, ännu genom att köra tvärt genom ett ofantligt berg genom någon väldig tunel. Man måste i sanning beundra denna stora uppfinning, att med en enda liten ångvagn kunna föra 20 à 30 stora vagnar

lastade med passagerare och gods, i den starkaste fart öfver höjd och djup, genom jettelöga berg och rakt öfver breda floder.

I Prag stannade vi några dagar. Det var en gammalmodig, intressant stad med många minnesmärken ifrån forna tider. Från en höjd kallad *Hradschin*, belägen i stadens ena hörn, har man en herrlig utsigt öfver staden och den kringgående nejden. Straxt nedanför höjden ser man ofantlig gammalmodig byggnad; det är Wallsteins palats, den store österrikiska fältherren under trettioåriga kriget; ett stycke längre ut flyter Moldau (en af Elbens bifloder) midt genom staden, öfver hvilken flod man ser tvenne bra broar, den ena en vacker smidig hängbro af modern konstruktion, den andra en gammal välig stenbro, prydd med en mängd statuer från nedeltiden. Denna bro stormades af svenskarna, och de mot slutet af trettioåriga kriget hade intagit ena delen af staden; men de lyckades icke att taga densamma. På andra sidan floden ser man sedan den öfriga delen af staden med sina många vackra byggnader och sina höga kyrktorn, och der bortom resa sig i fonden vackra storartade höjder, så långt ögat når. I sanning en herrlig tafel, hvilken vi betraktade just då den belystes af den nedgående solens strålar.

Från Prag gick sedan vår färd till *Wien*, en ståtlig stad med förtjusande omgifningar, af hvilka vi besökte det herrliga *Schönbrunn*, ett kejsarligt lustslott, der Napoleon I hade sitt högkvarter

1805 och 1806, sedan han intagit Wien. För öfrigt var staden temligen lik de öfriga större städerna på kontinenten.

Från Wien foro vi på jernväg till *Pesth*, Ungerns största stad, en bland de skönaste städer vi hittills sett, välbyggd och med breda gator. Den ligger tätt invid Donau-floden; och midtemot *Pesth* på Donaus andra strand ligger *Ofen*, Ungerns hufvudstad. De båda städerna äro förenade genom en kolossal hängbro, som är byggd så högt öfver floden, att ångbåtarna kunna passera derunder. Det hände just att första gången vi gingo öfver densamma, vi fingo se ett stort ångfartyg gå under våra fötter.

I *Pesth* gingo vi ombord på en af de vackra Donau-ångbåtarna, för att fara utefter floden till Svarta hafvet och så vidare till *Constantinopel*.

Vår ångbåt var serdeles treffig; den hade två våningar, af hvilka den undre utgjordes af sofrum och den öfre upptogs af en stor bekväm salong, rundtomkring omgifven af fenster, tillräckligt stora för att genom dem beskåda de trakter man genomreste, hvilket var serdeles angenämt för oss, som måste färdas denna väg under den redan kalla årstiden. Passagerarne voro ej många, och detta gjorde vår resa så mycket behagligare; och emedan vi dagarne igenom vistades i den gemensamma salongen, blefvo vi snart temligen väl bekanta med hvarandra

Under de många samtal jag dessa dagar höll med än den ena, än den andra af reskamraterna,

föll talet ofta nog på andliga ämnen, och hade jag då tillfälle att höra deras olika åsikter om lifvets viktigaste frågor. Några föreföllo alldeles likgiltiga för allt hvad religion heter och lefde endast för dagen, helt belåtna om de blott hade kläder och föda. Andra åter voro filosofer och hade hvar och en efter sitt förnuft bildat sig sitt religionssystem, och dessa voro alla mer eller mindre afvikande från hvarandra, men dock lika i sin fiendtlighet mot bibeln och dess lära. Midt i denna samling var nu äfven bland passage-rarne en temligen ålderstigen fetlagd romersk-katholsk erkebiskop med sitt biskopskors, sin röda kalott och svarta fotsida kaftan; om man sedan talat med honom kunde han hafva lärt en ett och annat om påfvens ofelbarhet, om nyttan af att köpa aflatsbref, huru farligt det är att läsa bibeln, och huru nödvändig sista smörjelsen är för den som vill saligen dö o. s. v.

Gladt öfverraskad blef jag att i denna blandning af otro och vantro finna tvenne personer, som sökte sanningen och voro öppna därför. De voro tvenne katolska fruntimmer, den ena en ungerska, den andra en italienska. Den förra berättade mig, att hon var uppfostrad i ett kloster och hade der redan tidigt börjat inse sin kyrkas stora brister; ja, hon var en tid nära att öfvergå till protestantismen, men blef genom släktingar hindrad derifrån. Hon sade sig nu vara glad att hafva råkat en protestant och frågade mig mycket om Luther och hans lära, och önskade sig ega en bibel, der hon kunde sjelf forska

efter sanningen. Den sednare åter älskade sin kyrka ganska mycket och tycktes aldrig hafva hyst den minsta tanke på att utträda ur densamma, men hon kände väl till bibeln, hvilken bok hon brukade läsa hvarje dag, och kunde flere kapitel både i gamla och nya testamentet utantill. Hon bekände tron på Jesus och Hans försoning såsom enda villkoret för syndares rättfärdiggörelse och frälsning. Hvar gång jag talade med henne, blef jag mer och mer förvånad öfver att finna en sådan katolik. Detta visar, att Herren kan hafva sina barn äfven inom det mest falska och förderfvade kyrkosamfund. Dock skulle den katholska kyrkan, om den ännu hade lika makt som vilja, säkerligen i våra dagar såsom förr, förfölja sådana katoliker.

I detta sällskap foro vi nu utefter Donau, som de första dagarne, så länge den ännu flöt genom Ungerns slättland, ej hade något synnerligt anmärkningsvärdt att visa oss; men sedan vi lemnat Ungern, och Donau flöt såsom en gräns mellan Turkiet och Wallachiet, började utsigterna blifva mer och mer pittoreska. Öfverallt såg man ofantliga höjder, mellan hvilka den väldiga floden slingrade fram, stundom så sakta, att man knappt märkte vattnets rörelse, stundom åter så häftigt, att vattnet brusade mot de branta klippväggarna. Trakten här påminde mycket om sachsiska Schweitz, der Elben flyter fram mellan höga berg, fastän här Donau var långt bredare än Elbe, och de omgifvande bergen mycket högre än i Sachsen.

Den 18 November anlände vi, efter fem dagars färd på Donau, till *Galatz*, en stad i Moldau. (I Galatz skulle vi gå ombord på en annan ångbåt, som skulle föra oss utefter den återstående delen af Donau och sedan öfver Svarta hafvet till *Constantinopel*.) När vi ankommo dit, fingo vi höra att vår ångbåt ej ännu hade anländt, och man hade i nära fjorton dagar förgäfvets väntat på flera ångfartyg, som skulle komma från Constantinopel; orsaken till deras uteblifvande var, att en stark storm rasade i Svarta hafvet.

Emedan den ångbåt vi hittills begagnat skulle återvända till Pesth, måste vi gå i land och taga in på ett hotell. Af alla passagerarne voro nu endast fyra kvar, som skulle fortsätta resan till Constantinopel, nemligen en ung italiennare och hans syster, densamma om hvilken jag här ofvan talat, min reskamrat och jag; de öfriga hade redan dagen förut lemnat fartyget i *Orsova*.

Det hotell vi begagnade i Galatz liknade ungefär en af våra medelmåttiga gästgivaregårdar i Sverige; men de dagar vi vistades der gingo ganska hastigt, emedan vi hade godt sällskap.

Sjelfva staden intog en ganska stor rymd, men husen voro små och mycket spridda, och kunde vi här af innevånarnes egna, romantiska dräkter se, att vi började nalkas österlandet.

Sedan vi väntat här i fyra dagar, anlände slutligen en ångbåt från Constantinopel. Den hade haft att kämpa med en förfärlig storm och

varit ej mindre än tolf dagar på vägen mellan Constantinopel och Galatz, ehuru under vanliga förhållanden denna väg tillryggalägges på omkring 40 timmar. Då den en gång skulle försöka ankra, hade båda ankarkettingarne sprungit, så att fartyget måste hålla sjön, så godt det kunde.

Vi foro med denna ångbåt utefter floden, till dess vi kommo till *Sulina*, en turkisk stad som ligger just vid Donaus utflöde i Svarta hafvet. Vinden var ännu stark, hafvet rullade högt och kring hela kusten skummade vilda bränningar. Från ett fyr torn svajade en svart flagg till tecken att seglatsen var farlig; vi måste derföre ankra och afvakta bättre väder. Här och der sågo vi vrak efter fartyg, som strandat under den svåra stormen, och vi fingo höra att omkring 80 skeppsbrott hade tinat i Svarta hafvet under dessa förfärliga stormdagar, hvarvid många människolif blifvit spilda.

Dagen derpå hade stormen helt och hållet upphört, och det var nästan ingen vind; vi kunde derföre tryggt gå ut på det fria ståtliga hafvet, nu helt lugnt och stilla, fastän dess yta krusades af långa dyningar, minnen från de föregående dagarnas fruktansvärda vågor.

Vi foro så hela den dagen och hade ett herrligt väder. Sent på aftonen, då det redan var mörkt, gick jag upp på däck, och här mötte mig ett storartadt skådespel. Rundt omkring mig såg jag endast det stora öppna hafvet, helt mörkt och dystert, men det skum som fartygets hjul

upprörde, äfvensom vårt kölvatten, lyste i mörkret såsom brinnande phosphor; ty det var sådan vind, att vattnet phosphorescherade. Det var i sanning en herrlig imponerande syn att se vårt gungande fartyg ila framåt öfver det mörka djupet, kastande omkring sig liksom strålar af ljus.

När jag morgonen derpå kom upp på däck, syntes redan land, och vi hade lyckligt hunnit vårt mål efter 26 timmars färd.

Den vackra Bosphoren (det sund som här skiljer Europa och Asien) låg nu framför oss, och vi löpte in der under herrligt väder och fullkomligt klar himmel. Båda kusterna voro mycket höga, och utmed stränderna ser man en mängd förtjusande villor; utsigterna voro här öfverallt bland de mest herrliga man kan se.

Efter två timmars färd genom sundet anlände vi till *Constantinopel*.

Den första anblicken af denna stad, då vårt fartyg inlöpte i dess hamn, var i sanning ståtlig. På båda sidor reste sig stränderna mycket höga, helt och hållet betäckta af hus, för det mesta uppförda i orientalisk byggnadsstil med platta tak och utbyggda fenster; öfver detta haf af byggnader såg man här och der moskeernas väldiga kupoler och minareternas höga smidiga spetsar samt i bakgrunden de mörka cypress-skogarne, hvilka utmärka de turkiska begravningsplatserna. Hela den inre hamnen var uppfylld af fartyg och mellan dessa svärmade en oräknelig mängd af kaiker, ett slags långa smala båtar, hvilkas roddare voro helt hvitklädda. Om man så vi-

dare betraktade den ofantliga seraljbyggnaden, omgifven af sin parklika trädgård, belägen just vid hamnens inlopp på en udde, öfver hvilken man kunde se ut öfver Marmarasjöns klara vattenyta, så föreföll denna tafra hänförande skön och påminte mycket om de orientaliskt svärmska sagorna i *"tusen och en natt"*.

Men så skön staden var att betrakta från sjösidan, så motbjudande föreföll den, då man inträdde i densamma. Vi gingo i land på högra sidan af hamnen, der den stadsdel är belägen, i hvilken Européerna vanligen bo, och blefvo verkligen öfverraskade att finna sådana gator i Turkiska rikets hufvudstad. De flesta voro så smala, att två personer knappt kunde gå i bredd, och den bredaste gata vi sågo på vägen till vårt hotell var ej så bred som Vesterlånggatan i Stockholm. Öfverallt rådde en ohygglig smuts, och stenläggningen var ungefär som i våra sämsta småstäder: stadens hoteller voro deremot oklanderliga.

Vi stannade 12 dagar i Constantinopel; men denna tid var ej tillräcklig att studera den staden och det underliga folk, bland hvilka vi nu lefde. Allting var der fullkomligt olika hvad vi förut sett. De trånga gatorna, alltid uppfyllda med en böljande människomassa, företedde en rätt egendomlig brokig tafra. Här såg man öfverallt blandade om hvarandra Turkar, Greker, Armenianer och Européer samt en och annan af Afrikas svarta söner, och de flesta af dessa buro egna fantastiska drägter.

Hvad sjelfva Turkarne angår, så gör man dem mycket orätt, då man vanligen bedömmar dem såsom i hög grad råa och ohyfsade människor. Just motsatsen fann jag här, af hvad jag såg och hörde. Det är väl sannt, att de stå på en lägre bildningsgrad än de flesta Europas folk, och att deras stat med raska steg synes nalkas sin upplösning och undergång; men detta hindrar dock icke, att Turken såsom människa eger en hög grad af naturlig bildning och hyfsning, som förvånar främlingen, och besitter en viss finhet i sitt sätt att vara, som öfverträffar hvad man ser i de mest civiliserade länder. Turken förenar en ovanlig kroppsstyrka med en stor benägenhet för lättja. Han kan sitta hela dagen, om han har tillfälle dertill, i sin soffa eller sitt gathörn, allt efter som han är rik eller fattig, rökande sin vattenpipa ("nargileb") eller sin "chibuk", hvilket utgör hans högsta njutning, samt då och då läskande sig med en kopp kaffe; men han kan också, ifall det gäller, skaka af sig denna dåsigthet och verka med en kraft och ihärdighet, som är förvånande. Vi sågo många slående bevis härpå under vår vistelse i de Turkiska länderna. Och man hade tillfälle se detta i stort för några år sedan, då under kriget med Ryssland, hela nationen såsom en man reste sig ur sin likgiltighet och kastade Ryssarne tillbaka och slog dem i flera bataljer, innan ännu Vestmakterna hunno dem till hjälp.

Då jag gick omkring i denna folkrika hufvudstad och såg denna mängd af Turkar med

deras för det mesta manligt sköna drag, som under den likgiltiga ytan tycktes förråda en inneboende kraft, gjorde det mig ondt att tänka, det de alla såsom tillhörande den Muhamedanska religionen skulle tjena den falska profeten. Detta kändes isynnerhet svårt, då jag en dag besökte Constantinopels största moské, Sancta Sophia. Denna moské var en gång en christen kyrka, men "ljusastaken blef stött från detta rum", då Turkarne intogo Constantinopel, och nu såg jag på den fordna kyrkans golf en mängd Turkar i deras profets namn tillbedja Allah (så kalla Muhamedanerne sin Gud) genom en mängd yttre åthäfvor, genom bugningar och genom att kasta sig framstupa med pannan mot golvet, under det de tyst frammumlade en mängd böner och då och då entonigt afsjöngo vissa hymner.

När jag såg all denna villfarelse, undrade jag, hvarföre Herren icke lät sitt evangelium ljuda äfven ibland detta arma folk, och hvarföre ej Hans Ande blåste äfven öfver detta mörka land för att der verka sannt andligt lif. Men några dagar efter mitt besök i Sancta Sophia fick jag liksom ett svar på denna min undrande fråga, då jag tillbragte en afton hos en Amerikansk Missionär, D:r Schaufler. Der såg jag nemligen två omvända christna Turkar, som med den största liflighet och glädje bekände Christus såsom sin Frälsare. Den ene af dem predikade nu evangelium för sina landsmän och meddelade många glädjande underrättelser, huru han hvarje dag mötte Turkar, som önskade att blifva un-

dervista om Bibelns väg till Guds Rike, ty de hade ej funnit sig tillfredsställda af Muhamedanismens tomma läror, hvilka ej tala ett ord om någon slags försoning, utan blott om hvad man skall göra för att förvärfva saligheten genom egen förtjenst. D:r Schaufler berättade mig, att en märkvärdig andlig rörelse börjar gripa omkring sig bland Turkarne, och att den nådesvind, som i våra dagar så kraftigt går öfver många delar af verlden, äfven hunnit detta folk, så bundet i mörker, och att Bibeln sprids i hundratal ibland dem. "Ja, det är underligt", yttrade han, "att se hvad Herren verkat bland oss på denna ort; och vi missionärer," fortfor han, "hafva intet annat att göra än följa Herrans vink och vara trogna i vår kallelse, predikande evangelium i tid och otid, och följderna af vår verksamhet, särskildt bland detta folk, kunna vi ej beräkna; dem må vi lemna åt Herran".

Måhända tänkte han sig här den dag, då Turkarne, icke en och en, utan i stor mängd skola begära dopet för att öfvergå till Christendomen, hvilket utan tvifvel torde hafva till följd, att den stora del af folket, som är fanatiskt tillgifven sin religion, skall gripas af en okuflig vrede, hvilken troligen komme att slutas med ett allmänt blodbad på de christna. Ty fastän Turkarne äro mycket fördragsamma mot andra trosbekännelser, i den mening att de låta dem fritt finnas ibland sig, så kunna de dock ej fördraga att en Turk öfvergår till någon annan religion, likasom de ej heller tycka om att någon från annan tros-

bekännelse öfvergår till deras egen, utan föraktar en sådan person såsom vankelmodig och lättledd. Derföre synes den förestående och till en del redan började kampen mellan den lefvande christendomen och muhamedanismen blifva het nog och kanske skall christendomens seger här, likasom i de flesta andra länder, der den redan segrat, blifva ganska blodiga.

Under vår vistelse i Constantinopel gjorde vi några utflygter till åtskilliga ställen vid Bosphoren, och hvarthelst vi kommo, blefvo vi förvånade öfver de herrliga utsigter som öfverallt framstodo för vår blick. Den friaste och mest storariade af alla vuerna i Constantinopels gran- skap är utan tvifvel den man har från ett berg beläget ofvanför *Skutari*, hvilket kallas *Burgurlu*. Skutari är en Turkisk stad, som ligger på Asi- ens kust midt emot Constantinopel, skild från denna stad genom Bosphoren. Vi foro en dag öfver till Skutari i en snabb kaik med tvenne roddare. Vi hyrde oss der hästar och redo upp till den nyss omnämnda bergshöjden, och från detta bergs topp hade vi de herrligaste utsigter vi någonsin sett. Nedanför våra fötter låg först Skutari och så på andra sidan Bosphoren hela det vackra Constantinopel, derefter till venster Marmara-sjön, och till höger Bosphoren sling- rande sig fram ända till Svarta hafvet. Vi kunde skåda ut öfver en god del af det Turkiska hög- landet, och om vi sedan vände oss åt den andra sidan, kunde vi se Mindre Asiens berg resa sig, det ena öfver det andra, så att de mest aflägsna

höjderna liknade stora dunkla moln uppstigande vid horisonten. Det var något ovanligt gripande i dessa fria herrliga vyer.

Till vår trefnad under vistandet i Constantinopel bidrog betydligt den vänlighet, med hvilken vi blefvo bemötta af dervarande Svensk-Norska Ministern, Kammarherre Collet, äfvensom af Pastor Blom, predikant vid vår legation derstädes. Svenska Legations-Sekreteraren Baron Beckfriis var ej hemma, utan stadd på resa i *Palestina*, men som han återkom till Constantinopel några dagar innan vi reste, hade vi dock det nöjet att få råka honom och höra ett och annat från det Heliga landet, till hvilket vi innan kort ämnade oss. Vi träffade i Constantinopel en Norrman, Herr Due, (son till Svensk-Norska ministern i Wien), hvilken för ett svårt bröstlidande ämnade resa till *Egypten* öfver vintern. Då han ej kunde resa samma dag som vi, öfverenskommo vi att råkas i *Cairo*, för att sedan måhända göra sällskap upp åt Nilen.

Första Söndagen vi voro i Constantinopel, hörde vi Pastor Blom predika i legationskapellet; och det var för våra hjertan serdeles dyrbart att i en så aflägsen ort få höra Guds ord på Norrmännens språk, så nära beslägtadt med vårt eget. Pastor Blom tillhör nemligen den Norska kyrkan. Det lilla kapellet var nästan fullt; de flesta åhörarne voro sjömän från *Sverige, Norge, Danmark* och *Finland*.

Söndagen derpå predikade jag, och hade vi då äfven tillfälle att fira vår Frälsares åminnelsemåltid.

Så har Herren i sin nåd gjort vår resa lyckosam ända till det ställe, der vi skulle gå ombord och säga Europa farväl, för att besöka andra verdensdelar; Han har bevarat oss i både kända och okända faror, Hans namn vare lofvadt evinnerligen!

Andra kapitlet.

Från Constantiuopel till Cairo -- Egypten förr och nu.

Under alla de dagar vi tillbragte i *Constantinopel* hade vi det herrligaste väder; men den 7 December, den dag vi skulle gå ombord för att resa vidare, var vinden stark och himlen betäckt med tjocka moln, hvilka då och då nedskickade ymniga regnskurar. Kl. 4 på aftonen lemnade vårt fartyg, som var en ej stor men välbygd ångbåt, Constantinopel och gick ut på Marmara-sjön. Vinden ökade med hvart ögonblick, och regnet föll i strömmar, så att vi ej kunde vara uppe på däck för att säga farväl åt den sista Europeiska stad, vi besökte under vår resa till Morgonlandet. Under hela den följande natten krängde "Germania" häftigt och brakade i sina fogningar, som om det velat brista sönder.

När jag dagen derpå kom upp på däck, syntes på vår venstra sida ön *Marmara*, hvars höga hjessa helt och hållet var omgifven af töcken, och på motsatta sidan de höga stränderna af Turkiet. Mot middagstiden inlöpte vi i sundet vid *Dardanellerna*, de gamles *Hellespont*, och sågo än en gång Europa och Asien närma sig hvarandra och bada sina stränder i samma vatten.

Efter några timmar, då det redan var mörkt, gingo vi ut i Archipelagen och sågo då till venster om oss på *Asiens* kust en väldig dunkel höjd; det var berget *Ida*, vid hvars fot det mäktiga *Troja* låg, som Grekerne genom list lyckades intaga och förstöra efter tioårig belägring. Mörkret, som nu inföll, hindrade oss att se en mängd öar, rika på minnen från gamla tiders historia, hvilka vi passerade på vår väg till *Smyrna*.

Äfven den följande natten var blåsigt och sjögången stark såsom förut. Morgonen derpå befunno vi oss i *Smyrna*-viken; och staden, af hvilken denna vik har sitt namn, låg framför oss omgifven af sina bergshöjder.

Vi stannade i *Smyrna* ett dygn och tillbragte der en trefflig afton hos Svenska Consuln M:r van Lennep, sedan vi förut på middagen i hans sällskap besökt en Diakoniss-anstalt der i staden, som syntes vara en af de förträffligaste i sitt slag. I dess skola undervisades dagligen omkr. hundrade barn tillhörande olika kyrkobekännelser, och fingo alla der ifrån sina spädare år lära känna Bibeln, den eviga sanningens källa. Af dessa barn hade anstalten omkr. 60 såsom helpensionärer. Vi samtalade länge med föreståndarinnan, som hade blifvit bildad för sitt nuvarande kall på samma ställe, som förestånderskan för diakoniss-anstalten i *Stockholm*.

Vi voro nu i den stad, der under christendomens första tider den församling fanns, till hvilken Jesus genom Johannes sände följande helsning: "*Skrif den församlings Engel i Smyrna: detta*

säger den förste och den siste, den död var och är lefvandes vorden. Jag vet dina gerningar och din bedröfvelse och din fattigdom (men du är rik) och hädelse af dem, som sig säga vara Judar och äro icke, utan äro satans hop. Frukta intet för något, som du lida skall; si djefvulen skall kasta några af eder i fängelse, på det J skolen försökte varda och hafva bedröfvelse i tio dagar; var trofast intill döden så skall jag gifva dig lifsens krona. Den der öra hafver, han höre hvad Anden säger församlingarna. Den der vinner, han skall ingen skada få af den andra döden. (Joh. Upp. 2: 8—11). Äfven nu fanns i denna stad en liten troende församling; må Herren välsigna densamma!

Efter ett dygn lemnade vi åter Smyrna med samma ångbåt som vi begagnat från Constanti-nopel, för att nu gå direkte till *Alexandria*. Vi löpte ut från Smyrna omkring kl. 4 på eftermiddagen. Vinden blåste ännu häftigt, så att vågorna gingo ganska höga. Innan vi kommo ut ur den långa Smyrna-viken, var det redan mörkt och sedan vi intagit vårt thé gingo vi till hvila.

När jag dagen derpå kom upp på däck, hade vi ej ännu lemnat Archipelagen. Till höger om vårt fartyg syntes en hög klippig ö, och jag fick veta att dess namn var *Pathmos*. Här låg således framför mig den klippa i hafvet, der en gång den "lärjungen som Jesus älskade" var fången för evangeliets skull, och der han en Söndag hörde en röst såsom en basun tala med honom, och der han, då han vände sig att se efter rösten, som med honom talade, såg en gestalt,

“som lik var Menniskones Son“, hans käre mä-
 stare, omgifven af sju ljusastakar, hvilka Han
 sjelf förklarade vara de sju Asiatiske församling-
 garne, och med sju stjernor i sin hand, hvilka
 Han förklarade betyda de sju församlingarnes
 lärare. Här var det som Johannes fick emot-
 taga de särskildta helsningarna till hvar och en
 af dessa församlingar. Här var det som han se-
 dan fick nedskrifva efter Mästarens dictamen hela
 den underbara bok, som fått namn af Johannis
 Uppenbarelse.

Vinden hade nu saktat sig, men hafvet rul-
 lade i långa och djupa dyningar, hvilka satte
 vårt fartyg i stark rörelse. Mot middagen pas-
 serade vi *Rodus*, den sista af Archipelagens öar,
 och hade nu hela det vida Medelhafvet fram-
 för oss. Huru herrligt är ej det fria öppna haf-
 vet! Huru vittnar det ej om skaparens storhet!
 Det är majestätiskt så väl då det lugnt och stilla
 afspeglar på sin klara yta himlen, som hvälfver
 sig deröfver, som äfven då det brusar i skyhöga
 vågor, hvilka i hvart ögonblick hota att förstöra
 den bräckliga farkost, som vågat sig ut derpå.

Mot aftonen började åter vinden att häftigt
 blåsa och framrullade stora vågor mot fartygets
 sida, så att sjögången under hela den följande
 natten var starkare än vi någonsin haft den un-
 der vår resa. Än vaggade fartyget åt ena si-
 dan, än åt den andra, än lyftes det upp på ryg-
 gen af någon väldig våg, än sjönk det åter ned
 i djupet mellan tvenne böljor, och det darrade
 och brakade nu värre än någonsin förut. Då

jag gått till hvila, föreföll det mig så underligt att tänka, det jag nu gungade fram på samma haf, der en gång Paulus, hedningarnes store Apostel, i fjorton dagar kastades omkring på ett redlost fartyg med krossadt roder, då han fördes som fånge från Jerusalem till Rom, der martyrdöden väntade honom.

Godt kändes det under denna stormiga natt att minnas, det de vågor, som gungade vårt skepp, voro Guds händers verk, och att vindarne, som satte dem i rörelse, voro Hans tjenare. Vinden skulle ej ryta häftigare, vågen ej resa sig högre än Han befallte.

Morgonen derpå lade sig vinden helt och hållet, men det dröjde ej många minuter, innan den började blåsa med förnyad häftighet från motsatta sidan. Genast begynte hafvet ånyo att skumma och den något saktade sjögången att ökas.

Rätt egna voro våra måltider ombord, då litet emellan buteljerna föllo omkull och tallrikar och karotter åkte om hvarandra, och vi hade svårt att hålla oss kvar på våra platser. De få fruntimmer, som voro ombord, försvunno snart i sina hytter och syntes ej mera till under hela resan, och de öfriga passagerarne försvunno så småningom den ene efter den andre, så att vi slutligen voro ganska få vid måltiderna. Då jag såg huru andra ledö, kände jag mig tacksam att jag blef helt och hållet bevarad från den svåra sjukdom, som vanligen brukar medfölja resor till sjöss.

Många herrliga scener hade hafvet att visa oss, då hvarje morgon den uppstigande solen förgyllde dess östra kant, så att den liknade ett haf af flytande guld; och måhända ännu herrligare än detta, var det att skåda solnedgångarne, då allt tycktes simma i ett rödaktigt blodfärgadt ljus. Under nätterna lyste den klara månan och försilfrade det böljande djupet, och en afton hade vi det storartade skådespelet af att se på tre olika ställen vid horisonten dystra åskmoln, ur hvilka då och då frambröto starka klara blixtrar, under det att föröfrigt hela den mörka himlen var fri från moln.

Tredje morgonen sedan vi lemnat Smyrna, skulle vi enligt Kaptenens beräkning helt tidigt vara framme i *Alexandria*, men ännu kl. 9 samma morgon hade vi ej fått sigte af land, och trodde man orsaken dertill vara, att vi haft motvind under natten. Frampå förmiddagen fingo vi dock i sigte en dunkel höjd från den Afrikanska kusten, en välkommen syn då man flera dygn gungat på det rörliga elementet och blott skådat himmel och vatten. Efter en stund upptäckte vi långt borta vid horisonten fyrtornet vid inloppet till Alexandrias hamn. Den vestliga vind, som blåst de sednare dagarna, hade satt oss något åt öster, så att vi måste här ändra kurs och följa kusten åt, för att löpa in till *Alexandria*, och gingo vi rakt emot vinden, hvilken nu blåste med stormlik häftighet. Ståtligt var det att se, huru *Germania* helt långsamt ar-

betade sig fram mot vind och vågor; än sköt fören ned i någon rymlig vattendäld, än reste den sig åter helt omhöljd af skum öfver toppen af en brusande våg; och så gick det under några timmar, tilldess vi lyckligen inlöpte i den lugna hamnen.

Vi hade så uppnått vår resas första mål, då vi hunnit *Afrika*, detta palmernas och den ständiga sommarens land. Här gingo vi sommarklädda, omdoftade af otaliga blommors vällukt och beskuggade af löfrika träd vid samma tid, som der uppe i vår älskade hembygd, i vår höga nord, djup snö brukar betäcka våra berg och dalar, och tjock is belägra våra stränder. Här svalkades då och då den brännande hettan af milda vindar, medan der uppe kölden ökas af den kalla nordanvinden. Här plockade vi mogna apelsiner och palmernas aromatiska dadlar, då der uppe all vextlighet ligger begrafven under det kalla vintertäcket. Dock! om jag skulle välja mellan södrens hela prakt och nordens kyla, afbruten endast af korta fastän sköna somrar — valet skulle snart vara gjordt.

I *Alexandria* stannade vi några dagar, och hade der att se åtskilligt för oss nytt och ovant.

Staden hvimlade af equipager, körda af svarta araber, och öfverallt såg man långa rader af kameler, dessa lugna, starka lastdragare, bärande sina ofantliga bördor, samt i nästan hvart gathörn en mängd borickor, hvilka djur både her- rar och fruntimmer begagna för sina ridturer. Undersköna voro stadens trädgårdar, hvilka hade

en vextlighet och prakt, som öfverträffade allt hvad vi sett. Af uråldriga minnen från flydda tider funnos här tvenne, nemligen Pompeji pelare och Cleopatras obelisk; de voro båda utmärkt vackra och af en förvånande höjd, uthuggna ur ett enda klippstycke.

Alexandria är en stor handelsstad. Egyptens produkter gå härifrån ut till Europa, och alla Europeiska varor som komma till Egypten, måste gå in i landet på denna väg. Dessutom går en stor del af handelstrafiken mellan England och Indien öfver denna stad, då varorna föras på jernväg mellan Alexandria och *Suez*, och så på ångbåtar till och från Indien. Vi funno derföre hamnen ända till trängsel uppfylld med fartyg, och sjelfva staden var nästan till hälften Europeisk.

Från Alexandria foro vi på jernväg till *Cairo*, Egyptens hufvudstad, hvilken resa varade i sex timmar.

Vi befunno oss nu i hjertat af detta underbara minnesrika land — en gång så stort och mäktigt — nu så ringa och obetydligt. För årtusenden tillbaka var Egypten ett af jordens folkrikaste länder; — nu är befolkningen jemförelsevis ganska gles. Förr kallades det fruktbara landet "verldens kornbod"; — nu äro hela sträckor deraf förvandlade till öknar. Fordom var städernas antal nästan otroligt (Herodotus upptager ända till 20,000) och nu finner den resande endast spridda byar, bestående af eländiga lerhyddor mera passande för boskap än för men-

niskor. Befolkningen i dessa usla byar ligger nu nedsjunken i den gröfsta okunnighet, då fordöm de gamle Egyptiernas bildning var ett under för fremmande folkslag. Fordom herrskade Egypten öfver de kringliggande folken; — nu beherrsakar en främmande konung detta Pharaonernas stolta och mäktiga land.

Vemod och medömkan måste fylla den resande, som besöker dessa trakter, hvars innebyggare tyckas lida af fattigdom och elände, under det de behandlas som slafvar af en tyrannisk regering. Man skulle nästan tveka att tro historiens vittnesbörd om landets fordna storhet, om icke här och der väldiga minnesmärken resa sig för att visa hvad det en gång var.

Så bevittnas Egyptens fordna glans af de förvånande obeliskerna, dessa höga stenpelare huggna af ett enda stycke och fullskrifna med Egyptiernas teckenskrift; — af de väldiga pyramiderna, dessa urgamla triangelformiga stenberga, uppförda af människohänder så höga, att de synas på flera mils afstånd; — af de ofantliga salarna uthuggna i de höga sandstensbergen, der Egyptierna förvarade sina förfäders balsamerade lik, hvarföre dessa luftiga hvilokamrar fått namn af mumiernas grafvar; samt slutligen af en mängd ruiner efter grusade afgudatempel och palatser, hvilka förvåna den resande och öfverträffa allt hvad han förut sett af detta slag, om han vore än så berest.

Det folk, som åstadkommit alla dessa minnesmärken, måste hafva varit ett stort folk och egt en hög kulturgrad.

Hvilken skilnad mellan förr och nu. — Dock var denna landets stora förvandling från makt till vanmakt, från ära till vanära, från storhet till ringhet, förutsagd redan långt innan den inträffade, då det heter hos Prof Hes. 30: 6, 7, 8: *Detta säger Herren: Egypti försvarare måste falla, och dess makts högfärd måste förgås: Ifrån tornet i Sevene skola de falla genom svärd, säger Herren, Herren. Och skola öde varda såsom deras öde gränsor, och deras städer öde ligga liksom andra öde städer. Att de skola förnimma att jag är Herren, då jag gör en eld uti Egypten, så att alle de som dem hjälpa skola förderfvade varda; och vidare: Det skall varda litet emot andra riken och intet mer rådandes vara öfver hedningarna. Och jag skall förminska dem, så att de intet råda skola öfver hedningarna. (Hes. 29: 15.)*

År 525 f. Chr. eröfrades Egypten af Perserkonungen Kambyses, men gjorde sig efter omkring 100 år åter fritt. Ånyo underkufvadt af Perserna, förblef det under deras välde i 26 år, då det blef intaget af Macedonierna. Det beherrskades sedan af Ptolemeerna, tills det 30 år före Christus blef ett Romerskt landskap. Landet förblef sedan under Romarnes välde till 641, då det intogs af Saracenerna. 1250 tillvällade sig Mameluckerna (köpta slafvar, som voro införda i landet som soldater) makten i Egypten och införde ett det mest besynnerliga regeringssätt. De valde en höfding bland sig sjelfva, och när någon höfding dog blef ej hans son regent efter fadren, utan dertill valdes någon nyss införd

slaf. Så gick det sedan slägte efter slägte, ja, sekel efter sekel — och det en gång så starka och sjelfständiga Egypten hade alltid en främmande furste, som på det grymmaste förtryckte och utsög landet. Äfven detta var förutsagdt: *Jag skall sälja landet uti arga människors händer och skall föröda landet och hvad deruti är genom främmande. Jag Herren hafver det talat, och Egypten skall ingen furste mer hafva, och jag skall sända en förskräckelse uti Egypti land.* (Hes. 30: 12, 13.)

1519 blef Egypten skattskyldigt under Turket, men Mameluckerna bibehöllo dock sitt välde, och det besynnerliga regeringssätt de infört fortfor ännu.

Men i början af detta århundrade blef en ny tingens ordning införd i landet af Mehemed Ali, hvilken af historieskrifvare blifvit kallad Egyptens nerf, hjerta och tanke. Han var född i Macedonien och blef efter många vexlande öden Egyptens regent 1805. Han blef ej vald till herrskare af Mameluckerna utan af folket, hvars val blef stadfästadt af Turkiska regeringen i Constantinopel. De gamle herrskarne ville dock ej ge vika för den nyvalde vice Konungen, hvilken åter å sin sida ej tålde några medregenter. Ett inhemskt krig stod för dörren, och Mehemed Ali beslöt att befria landet från dess fasor genom att undanrödja alla Mameluckerna och sålunda krossa det välde som sekler igenom varit Egyptens plågoris. Till verkställandet af detta sitt beslut valde han ett medel, som vittnade om

äkta orientalisk grymhet. — Den 1 Mars 1811 inbjöd han alla Mamelucker som funnos i Cairo, till en fest i sitt palats. När festen var slut, tillslötos palatsets portar, och Mameluckerna nedskötos af soldater som stått i beredskap i gallerierna. De stolta och tappra Mameluckerna, som kämpat så många ärofulla strider, föllo här den ena efter den andra utan en möjlighet till försvar, instängda som de voro på en trång gård, der de nedskötos af soldater som stodo på de omgifvande höga murarna. "Deras död var hemsk och ärelös". — Blott en enda af dem alla undkom genom att med sin häst och allt störta sig ned utför ett ofantligt brådjud, som på ena sidan begränsade den plats, der de voro instängda. Hans häst krossades, men han sjelf blef vid lif och undflydde.

På samma tid som detta blodiga drama egderum i Cairo, mördades alla Mamelucker i provinserna på vice Konungens befallning. På detta sätt omkommo omkring 6 à 7,000 män.

Mehemed Ali hade nu fria händer, och ingen bestred honom mera hans thron. Egypten var befriadt från den mängd af främmande slafvar som så länge beherrskat detsamma, och hade nu i stället en ordnad dynasti.

Under Mehemed Alis regering — huru tyranisk den än var — började landet mer och mer att höja sig ur sin långa förnedring. Åkerbruket förbättrades, handel och näringar började blomstra, och vice Konungen sparade intet medel för att höja de sjunkna finanserna och för

att öppna sitt land för Europeisk bildning. — Hvad Egyptens politiska tillstånd beträffar, så höjde det sig vid denna tid till en makt och betydelse, som var förvånande. Då det förut varit förtrampadt af främmande folkslag, började nu andra folk att frukta dess makt. Segrande tågade dess härar genom *Syrien*, anförda af Konungens son den tappre Ibrahim Pascha. Här intogs jemte en mängd andra platser äfven det starka *S:t Jean d'Acre*, som kort förut trotsade den verldsbesegrande Napoleon. Här vunnos flera lysande bataljer öfver Syrien och de Turkiska hjälptrupperna. Sjelfva Constantinopel darade för denna segrande här, då densamma närmade sig dess område. Den Turkiska flottan vågade sig ej ut ur *Bosphoren* för att mäta sig med den Egyptiska. som erbjöd batalj. Slutligen måste Sultanen begära hjälp af Ryssarne, och i den fred som omedelbart härefter slöts blef Mehemed Ali äfven Syriens Pascha.

Det dröjde ej länge förrän kriget upplågade ånyo. Den Turkiska Sultanen kunde ej glömma den skymf han lidit af sin vasall. Han utrustade en stor armé och sände den till Syrien. Egyptier och Turkar möttes än en gång, och Turkarne ledo ett förfärligt nederlag. Ånyo var Turkiet i fara, och den höga Porten fruktade att blifva störtad af Egyptens vice Konung. De Europeiska stormakterna måste träda emellan för att hejda Egypten i dess segertåg — detta samma Egypten, som under många århundraden

blott varit en med ruiner uppfylld ruin, en dunkel skugga af sin fordna storhet.

En Engelsk flotta kom Turkarne till hjälp, och Mehemed Ali måste gifva vika för öfvermakten. Han måste lemna Syrien och nöja sig med att vara vice Konung öfver Egypten samt betala en årlig skatt till Turkiska regeringen, och äfven bestämdes huru stort antal soldater han fick hafva i sitt land.

Mehemed Ali dog 1848 och hans son Ibraim Pascha efterträdde honom; dennes broder Said Pascha är för närvarande landets vice konung.

Denna Egyptens nyaste historia tyckes bevisa, att en ljusare tid börjat uppgå öfver detta så olyckliga, sönderslitna och förtryckta land. Egypten har också en sådan bättre tid att vänta, ty samma Gud, som förutsagt alla de straffdomar, hvilka vi sett gå i bokstaflig uppfyllelse, har äfven låtit säga: *Herren skall slå de Egyptier och hela dem, ty de skola omvända sig till Herren, och Han skall låta bedja sig och hela dem. På den tiden skall en väg vara från Egypten in uti Assyrien, så att de Assyrier skola komma in uti Egypten och de Egyptier in uti Assyrien, och både Egyptier och Assyrier Gudi tjena. På samma tiden skall Israel vara sjelf tredje med de Egyptier och Assyrier genom den välsignelse som på jorden varda skall. Ty Herren Zebaoth skall välsigna dem och säga: Välsignad är du Egypten mitt folk, och du Assur mina händers verk, och du Israel mitt arf.* (Es. 19: 22—25.)

Det må tilåtas mig att göra några korta anmärkningar öfver det bibelställe jag här kom att anföra — det innehåller märkvärdiga saker nog.

Egypten skall efter denna profetia åter blifva heladt efter de slag det undfått af Herrans hand — det skall icke alltid blifva förnedradt. Bland ruinerna efter fordna afgudatempel skola andra tempel resas, der Egyptierne skola dyrka den sanna Guden och der Hans evangelium skall predikas, "ty de skola omvända sig till Herren och Han skall låta bedja sig och hela dem". Det verket är redan börjadt af en skara missionärer, och sedan några månader tillbaka har Bibeln öppet börjat försäljas äfven bland detta folk.

Det skall blifva mäktigt och ej sakna bundsförvandter; ty "på den tiden skall en väg vara ifrån Egypten in uti Assyrien, så att de Assyrier skola komma in uti Egypten och de Egyptier in uti Assyrien." De båda hednafolken skola närma sig hvarandra, ej såsom fiender utan som vänner, och de skola kämpa för samma mål; ty "både Egyptier och Assyrier skola tjena Gud." Denna väg började redan Mehemed Ali att grundlägga, då han sökte förena Syrien och Egypten. Han tvingades väl att uppgifva sitt företag, men det synes ej omöjligt att det till nytt lif väckta Egypten en gång åter kommer att beträda den af honom redan utvisade banan.

På samma tid skola alla de herrliga profetior gå i fullbordan, som Herren gifvit om Israels återupptagelse, då Judarne i massor skola anamma det evangelium de så länge förkastat, och återkomma

till deras ännu ödelagda land, som då skall börja blomstra igen. Israel skall då finna sig omgifvet af bröder och vänner, som dyrka samma Gud och bekänna samma Frälsare som de. De folk, som en gång voro dess fiender och förtryckare, skola tillsammans med Israel tjena Israels Gud, som lofvade världen en Messias och som höll sitt löfte: ty "på samma tid skall Israel vara sjelf tredje med de Egyptier och Assyrier genom den välsignelse som på jorden vara skall." Ty Herren Zebaoth skall välsigna dem och säga: *välsignad är du Egypten, mitt folk, och du Assur, mina händers verk, och du Israel mitt arf.*

Underbart är det att spåra Guds styrelse i verlds-händelsernas gång: — väl ser det ofta ut som om människor hade makt öfver hela folks öden och som hela länder fingo lida af sina herrskares dårskaper; men allt måste dock tjena Gud och hans vilja. Sannt har filosofen yttrat, att människans dårskap och Guds visdom styrer världen.

Den stora grundlagen i Guds regeringssätt är Hans oändliga kärlek till människors barn. Denna kärlek styrer Hans väldiga arm, så väl då den synes förkrossa, som när den helar och hjälper igen. Hans tuktan — den må träffa hela folk eller enskilda individer — är endast ett försök att frälsa. Den underlige Herren! — Han förkrossar och förbinder, Han slår och Han helar,

Tredje kapitlet.

På Nilen.

I *Cairo* stannade vi ej många dagar, emedan vi voro angelägna att företaga vår resa uppåt *Nilfloden* så tidigt som möjligt. Vi uppgjorde resällskap för denna färd med herr Due, som anlände till *Cairo* några dagar efter oss, samt med tvenne engelsmän, Mr Robinson och Mr Pulling, af hvilka den sednare var en prestman från London, tillhörande Independenternas kyrkosamfund.

Vi hyrde en af dessa vackra och bekväma båtar, som hvarje vinter segla upp för den märkvärdiga floden med resande, hvilka besöka Egypten dels för att återvinna sin helsa i dess herrliga klimat, dels för att beskåda landets intressanta fornlemningar.

Som tiden redan var långt framskriden, beslöto vi att ofördröjligen begifva oss af och uppskjuta till vår återkomst att besöka alla de ställen som voro värda att ses i *Cairo* och dess granskap. Vi lejde en kock och en "dragoman" (tolk), och sedan vår båt blifvit provianterad med allt hvad vi behöfde för resan, gingo vi ombord och väntade nu endast på gynsam vind för att lyfta ankar och börja vår färd. Efter några dagar ändrade sig vinden, som hittills varit rakt

emot. Vi hissade då våra segel och lemnade Cairo, — det var den 29 December.

Vår båt var tvåmastad och förde tvenne galérsegel, af hvilka det främre var mycket stort, det andra betydligt mindre. Besättningen utgjordes af tolf man, af hvilka somliga voro kolsvarta nubier, andra åter brunaktiga egyptier och arabier. Vår kapten var en högre egyptier med brunaktig färg och svart skägg. Hans drag voro vackra och kraftiga, såsom fallet är med de flesta af detta lands innebyggare

I många hänseenden intressant var denna resa. Märkvärdigt var landet vi genomforo, ej mindre märkvärdig var floden, på hvilken vi seglade fram.

Om man betraktar Egyptens karta, finner man att landet bildar en fyrkant, ungefär lika bred som lång. Men största delen deraf, ja hela dess vestra hälft och en god del äfven af den östra, utgöres af ofruktbara sandöknar, hvarest man endast här och der möter större eller mindre oaser, ställen, som med sin fruktbarhet, med sina källor, sina palmer och grönskande fält, likna ljufliga öar i detta vidsträckta, brännheta sandhaf. Den egentligen fruktbara delen af landet utgöres af en smal jordrensa på båda sidor om Nilfloden, som flyter genom landet från söder till norr. Denna jordrensa är stundom endast några famnar bred och på det bredaste stället endast några få mil. Den är öfverallt begränsad af berg eller sandöknar och liknar så en ofantlig oas, hvars källa utgöres af den väldiga Nilfloden. Denna

välsignelserika flod, som med sitt vatten gör hela länder fruktbara, kommer från det inre af Afrika, der dess källor ännu äro okända. Man antager att de äro belägna i trakten af Månbergen. Den flyter sedan genom *Kordofan*, *Sennaar*, *Nubien* och *Egypten*. Under den första hälften af sitt lopp emottager den flera bifloder. Den sista af dessa utfaller ungefär i midten af Nubien. Sedan framflyter den mäktiga floden ända ned till Medelhafvet, omkring trehundra svenska mil, utan att emottaga en enda droppe vatten från någon biflod.

Hvarje år mot hösten stiger floden öfver sina bräddar och öfversvämmar en stor del af landet och betäcker fälten med sitt vatten i flera veckor. Denna öfversvämning anses vara förorsakad af ett starkt årligen återkommande regn, som faller i de bergstrakter, der efter all anledning Nilens källor äro belägna. När floden efter någon tid åter börjar sjunka, qvarlemnar den en slags gyttja, som gör det öfversvämmade landet till ett af de fruktbaraste länder i verlden. Fordom leddes denna öfversvämning genom en mängd kanaler till flera platser, dit den nu icke når, hvilket då satte landet i stånd att föda en otalig folkmängd.

Sedan vattnet sjunkit undan, börja innebyggarne genast att beså den ännu fuktiga jorden, som innan kort gifver dem tillbaka rika skördar; dock måste den växande grödan ännu fortfarande vattnas, om den skall kunna bevaras från att vissna under inverkan af landets brännande sol.

För att åstadkomma denna vattning begagnas de så kallade "schadufferna," — en ganska enkel inrättning, bestående af stänger och ämbar, hvarmed vattnet upphentas ur floden.

Nilen är sålunda Egyptens lifskraft — dess pulsåder. Om de ännu dolda källorna en gång sinade ut, skulle landet ej längre kunna bebos — dess åkrar skulle ej gifva några skördar, emedan der nästan aldrig faller något regn — människor och boskap skulle förgås af törst, emedan der är brist på källor och hela landet skulle blifva blott en liten del af den ofantliga ännu ouppmätta sandöken, som betäcker kanske en tredjedel af Afrikas yta.

Ej under derföre, att de gamle egyptierna dyrkade sin flod som en gudomlighet och uppförde på dess stränder herrliga tempel, för att der tillbedja denna sin gud. De hade ännu ej lärt att känna skapelsens upphof — de hade ej lärt att läsa om Hans kärlek i naturens underliga bok; de dyrkade derföre gåfvan i stället för Gifvaren — de tillbådo skapelsen i stället för Skaparen. — —

Snabbt förflöto de dagar vi tillbragte på vår båt, och veckorna ilade hastigt bort. Landets klimat är herrligt och liknar våra högsomrar, dess himmel är nästan alltid molnfri, men förskönas någon gång af lätta genombrutna skyar. Naturscenerna voro ståtliga här nere i tropik-zonens granskap. Skimret vid horisonten, som om morgonen förkunnade solens ankomst, och som om aftnarne ännu dröjde qvar en stund sedan den

bortgått, var här mera etheriskt, mera gripande än jag sett det på något ställe förut.

Några dagar sedan vi lemnat Cairo, sågo vi det gamla årets sol gå ned bakom Libyens öknar. Der hemma är hvarje nyårsafton kall, solen är då så aflägsen och ofta skyld af snödiga moln — här såg jag från däckets af vår båt det gamla årets sol sjunka till sin sista nedgång ohöljd, brännande varm och närmare än jag sett den under Sveriges midsomrar. Öknen liksom återstrålade dess ljus, och en talrik grupp af palmer, som växte på flodstranden, upplystes klart af ljushafvet der bakom och bildade med sin mörka grönska och sina lummiga kronor en skön medelpunkt i denna ljusa tafra.

Slutet af hvarje år på jorden är ämnadt att väcka tanken till betraktelser af allvarlig natur. Timglaset har då sjunkit ännu ett stycke och vägen framför oss blifvit betydligt kortare. Mycket hafva vi att bekänna inför Gud, mycket hafva vi att tacka Honom för. — Lycklig den som blifvit förtrogen med Honom, som börjat förstå Hans förlåtande kärlek; densamma har vid hvarje tidskifte ett säkert stöd, när en gång lefnadsåret slutar och dess sol sjunker, så skall den döende lärjungen skåda i ett oförgängligt ljus fridens och segrens palmer, dessa bibelns symboler af den eviga sabbathshvilan i Guds rike.

Den 1 Januari var skön liksom den sista December. Det nya årets soluppgång var klar och full af hopp, liksom det gamla årets nedgång varit vemodfull och ljuflig.

De första dagarne af vår resa hade vi god vind, som förde oss hastigt uppför den ganska snabba strömmen. Ofta hände det under dessa dagar att vår båt stötte på grund, ty Nilen är här full af sandbankar. Hvar gång detta inträffade, afkastade våra svartlagda matrosor sina lätta drägter, hoppade i floden och drogo den temligen tunga båten öfver bankarna, till dess den kom på djupt vatten igen. Stundom fingo de då draga oss ganska långt, så att de stackars människorna mången gång voro flera timmar i vattnet, hvilket dock ej syntes bekomma dem mycket, oaktadt vattnet vid denna tid är ganska kallt.

När den gynsamma vinden upphörde, så att vi ej kunde segla längre, gick besättningen på stranden och drog med en lång lina båten framåt, hvilket var ett mycket långsamt sätt att färdas, men ganska angenämt, emedan vi då alltid hade tillfälle att företaga promenader i land.

Fälten hvimlade af flera slags foglar, de flesta voro dufvor, änder och vildgäss; vi togo derföre vanligen våra bössor med oss på dessa utfärder för att öka vår proviant med något vildt. Dessa vandringar i landet var en ganska angenäm omvexling, då man flera dagar varit ombord och knappt haft tillfälle att sätta foten i land. Vi vandrade då än öfver bördiga fält, än öfver ofruktbara sandhedar, hvarest endast här och der grupper af palmer och stora trädlika törnbuskar erbjödo en behaglig skugga. Midt in i dessa palmgrupper voro vanligen Arabernas byar be-

lägna. Hvar gång vi närmade oss en sådan by blefvo vi saluterade af en svärm hundar, hvaraf landet har stort öfverflöd; de rusade ofta emot oss i massa och skälde ursinnigt och visade sina vackra tandrader, så att vi mången gång trodde vi skulle blifva nödgade att leverera batalj; men de nöjde sig dock med att följa oss "hack i häl" under lifligt skall. När vi så inkommit i byn, ökades vårt objudna sällskap af en mängd barn samt yngre och äldre araber, hvilka nyfiket betraktade främlingarne och oupphörligt begärde "backschisch" (drickspenningar). Detta efterhängsna sällskap följde oss stundom långt ut på fälten.

Byarna bestodo nästan utan undantag af låga hyddor, uppförda af Nilens lera; de flesta af dessa boningar voro utan tak, och der inne lefde människor, hästar, kameler och borickor så godt som om hvarandra.

Folket har här i allmänhet vackra, rena drag. Mången simpel arab har mera ädel och vördnadsbjudande hållning än de flesta af dem, som blifvit födda till högre platser. Om han i morgon blef sultan, skulle han i sitt enkla naturliga majestät pryda sin thron, och i dessa låga byar lefver mången skönhet, som, fastän höljd i trasor, blott med sitt enkla, okonstlade behag, med sin naturliga finhet och grace i hvarje rörelse kunde blifva en farlig medtäflarinna för Europas silkesklädda döttrar.

Ett fel är dock gemensamt för hela denna race — ett oemotståndligt begär efter penningar,

förenadt med orediga begrepp om mitt och ditt. Grunden för detta fel är måhända att söka både i deras religion och i den låga ståndpunkt, på hvilken deras själsodling för öfrigt befinner sig.

Under hela vår resa uppför floden var vinden högst ombytlig: än var det alldeles lugnt, så att det knappt hördes en fläkt, ögonblicket derpå kunde det helt hastigt blåsa upp till häftig storm. Tre gånger hade vi nästan fullkomlig orkan, så att seglatsen var ganska farlig, och en gång sönderslets vårt storsegel af en stark vindstöt, så att vi måste landa och vänta flera timmar, medan besättningen gjorde seglet i ordning.

Vi hade inrättat våra dagar på följande sätt: omkring half 7 uppstego vi och togo oss då vanligen en morgonpromenad på däck samt beskådade de omgifvande nejderna, klart belysta af den nyss uppgångna solen. Klockan 8 intogo vi vår frukost, bestående af thé och någon varm kött-rätt. Förmiddagarne tillbragte vi antingen ombord med att läsa, skriva och samspråka, eller med att gå i land och med bössan på axeln vandra utefter flodstranden och besöka de byar, som lågo i vår väg. Vår middag intogs omkring klockan 2, och hade vår engelske kock då alltid tillredt trenne välsmakande rätter. Eftermiddagarne tillbragtes för det mesta på däck. Om aftnarne, då ej någon vind blåste, lade vi i land, der vår båt förtöjdes för natten, och efter intaget thé gingo vi till hvila. När vinden var god, fortsattes resan hela natten.

Serdeles angenämt hade vi af tvenne passa-

gerarebåtar, som vi träffade under de första dagarna af vår Nilresa och hvilka sedan följde oss ända upp till Assuan, der vi vände tillbaka till Cairo. Den ena af dessa båtar hade en amerikansk, den andra en engelsk familj ombord, och lärde vi oss att mycket värdera dessa båda familjer. När vi om aftnarne, då vi ej hade vind, landade, förtöjdes alla tre båtarne helt nära hvarandra, och vi gingo då och besökte våra vänner och tillbragte aftonen i deras sällskap. Mången gång, när vi seglade för full vind, kommo båtarne hvarandra så nära, att vi kunde tala till hvarandra. Våra besättningar seglade då vanligen i kapp, och var det rätt roligt att se huru änden ena och änden andra vann.

På uppresan stannade vi ej för att bese de märkvärdiga ruinerna, som finnas här och der i flodens granskap, utan dessa besökas vanligen på nedresan, emedan man då är mera oberoende af vinden.

I *Luxor*, en by som ligger vid det gamla *Thebe*, stannade vi omkring en timma på uppresan. Der låg en ångbåt, som hade svensk-norska consulu i Alexandria, herr Testa, ombord. Han hade följt Said Pascha på en tur uppåt Nilen. Vice-konungen hade nu återvändt till Cairo och ställt detta ångfartyg till herr Testas och hans familjs disposition. Så snart vi kommo i land, blefvo vi vänligt inbjudna att komma ombord på hans ångbåt. Han hade nemligen känt igen oss som svenskar på svenska flaggan, som var hissad på vår stortopp. Sedan vi samtalat med honom

en stund, gingo vi ombord på vår båt och seglade vidare.

Ungefär halfvägs mellan Luxor och Assuan landade vår båt vid ett ställe, der vår kaptens och de flesta af våra matrosers familjer bodde, och var det helt rörande att se den glädje, hvarmed dessa här återsågo sina fränder och vänner och hvarmed de blefvo af dem emottagna. Våra män hoppade i land, så snart båten kom tillräckligt nära, och kastade sig i de sinas armar, de kysste hvarandra och stodo länge bröst vid bröst i en hård och hjertlig omfamning. En stor skara af barn var samlad omkring dem, alla mer eller mindre vackra, och deltog i att välkomna de resande.

Lika rörande som deras glada välkomsthelsing var, lika rörande var äfven deras sorgliga farväl då vi skulle fortsätta vår färd, och kunde vi af så väl återseendet som skiljsmessen se, att varma hjertan klappade inom deras svartbruna bröst.

Den 25 Januari ankommo vi till *Assuan*, en ganska stor by, belägen vid Nilens första vattenfall. Vi befunno oss nu på Nubiens gräns, efter att hafva färdats i 27 dagar och tillryggalagt omkring 80 svenska mil. Vi hade ämnat resa ännu högre upp för att besöka Nilens andra vattenfall, som ligger omkring 18 mil in i Nubien, men dels var tiden knapp, och dels hade vi då blifvit nödgade att utbyta vår stora rymliga båt mot en mindre, och detta hade blifvit ganska oangenämt, då vi voro ett stort parti; dess-

utom voro de båtar, som här funnos att tillgå, ej det minsta inbjudande. Vi beslöto därför att vända här.

I granskapet af Assuan är åtskilligt af intresse att se. Vi stannade der fyra dagar och gjorde utflygter både på floden och inåt landet.

Naturen var här mera storartad än vi sett den på något ställe under vår uppresa. Floden framflöt mellan höga, skrofliga berg, som reste sig i de mest besynnerliga, fantastiska former, äro liknande höga pelare, bestående af tunga på hvarandra uppstaplade stenblock, än liknande ofantliga grushögar efter jettelika, instörtade byggnader. Det var något vildt och oordnad i hela deras utseende, som tycktes vittna om att de blifvit bildade af någon stark naturrevolution. Måhända blef denna bergskedja sönderbruten af Nilen, då den först banade sig väg till hafvet, eller kanske blef den så småningom slipad och formad i sin nuvarande gestalt af floden, då den börjat forssa deröfver och berget tjenade till flodbädd, eller möjligen blef den hårda klippan splittrad i ett ögonblick af något kraftigt jordskalf, för att ej stänga vägen för Nilens fruktbara floden? Hvem vet, hvem kan förstå de hvälfningar naturen undergått, innan ännu något menniskoöga betraktade dess storartade företeelser, eller någon människotanke sökte utgrunda deras orsak. Mycket är i detta hänseende ännu dunkelt; men ett är dock klart: att naturens Herre är stor och har att förfoga öfver krafter, för hvars styrka människotanken häpnar.

Midt i floden, ett litet stycke ofvanför vattenfallet, på alla sidor omgifven af dessa sönderbråkade berg, dessa naturens jetteruiner, ligger den pittoreska ön *Philæ*, som för sitt vackra läge fått tillnamnet: "den sköna." Här stod fordom ett åt den månbekrönta Isis helgadt tempel, ett af dessa Egyptens mästerverk, hvilka ännu efter många tusen år väcka världens beundran.

Alla de tempelruiner vi hade tillfälle att se, voro mer eller mindre lika hvarandra, och man kunde tydligt märka att de en gång blifvit byggda efter samma plan. Genom en stor port inträder man vanligen i en allé af sfinxer, liknande ofantliga lejon med menniskoansigten, huggna af ett enda stenstycke. När man genomvandrat dessa sfinxalléer, kommer man till det så kallade propylon, den egentliga ingången till templets förgårdar. Denna ingång består af tvenne ofantliga pyramidala stenbyggnader, hvilka, jemte det de förskönade templet, äfven tjenade till vakttorn. Mellan dessa är en mindre port belägen. Ett stycke framför dessa propyléer stodo vanligen på båda sidor om sjelfva ingången tvenne obelisker, och straxt bakom dem tvenne väldiga stenstatyer, liksom vaktande ingången till templet. Genom propylon inträder man i templets förgård, som består af en rymlig fyrkant, hvars väggar utgöras af herrliga pelarkolonner. Sjelfva gården var vanligen tom, och endast i några få tempel sågo vi lemningar efter en allé af pelare, som sträckte sig tvärt öfver gården från propylon till

det egentliga templets ingång. Somliga ruiner hade flera förgårdar efter hvarandra, skilda åt genom lika många propyléer.

Genom den sista propylon inträder man slutligen i det egentliga templet, som består af ett eller flera fyrkantiga rum med väldiga pelarrader, gående parallelt från den ena väggen till den andra. När man genomgått allt detta, inträder man i det allra heligaste af templet (adytum), ett större eller mindre rum med enkla stenväggar. Här stodo väldiga statyer, föreställande de gudar, åt hvilka templet var helgadt. Detta rum var sedan omgifvet af en mängd heliga kamrars, som dels voro alldeles mörka, dels upplysta genom små fyrkantiga öppningar i muren. Utom detta funnos här och der mindre sidotempel, jemte en mängd gångar och mörka underjordiska rum, hvilkas bestämmelse man ej säkert vet; man gissar att de varit dels skattkamarer, dels fängelser.

Alla dessa tempel voro helt och hållet beväckta med bilder, hieroglyfer och teckenskrift. Väggar, tak, obelisker, propyléer, förgårdar, pelare och till och med de mörka, heliga rummen — allt var fullskrifvet. Detta allt tillsammans, ehuru nu ruineradt, sköfladt af tidens hand, företedde dock en syn så storartad, att, en gång sedd, den aldrig kan blifva förgäten.

Af Isis-templet på ön Philæ kvarstodo tvenne propyléer och en mängd af de mindre kamrars, af hvilka de flesta voro helt mörka, så att vi måste begagna ljus då vi besökte desamma.

Vi bestego de båda propyléernas torn på smala vindeltrappor, som cirklade upp midt in i deras väldiga stenbyggnader. Tornens topp bildade en slags platform, hvarifrån vi hade fri utsigt öfver det grusade templet, öfver den vackra ön och dess storartade, vilda omgifningar. Här och der qvarstodo ännu temligen oskadade delar af det fordna templet, och bildade med sina höga portar, med sina vackra pelarkolonner och tunga stentak liksom serskilda tempel för sig sjelfva. För öfrigt betäcktes nästan hela ön med hopar af grus och i fallet sönderbrutna stenblock. Några palmer, som växte här och der på ön, gjorde ett vackert afbrott mot all denna förstörelse, och Nilen, som på båda sidor sköljde öns stränder, afspeglade ruinernas brutna, kantiga former och palmernas runda bladhufvuden. Synkretsen begränsades rundtomkring af de jettehöga, sönderbråkade klipporna, och hela denna scen var i sitt slag en den vackraste man kunde se.

En dag betraktade vi denna vue från en annan sida. Vi lemnade Assuan, der vår båt låg, tidigt på morgonen och redo på våra borickor utefter Nilens venstra strand, passerade Philæ och redo till en udde, som ett godt stycke bortom ön sköt ut i floden. Här funno vi på ett berg ruinerna efter en gammal moské och intogo vår kalla middag der uti en uråldrig sal, hvars ena vägg instörtat och lemnade utsigten fri. Der flöt nu Nilen under våra fötter lugn och stilla som en insjö; på andra stranden hade vi en ny

utsigt öfver våra vackra, storartade berg, som vi redan så mycket beundrat från den motsatta sidan, och der borta i fonden låg det "sköna" kringflutna Philæ med sina tempel.

Nedanför Philæ börjar Nilen att öka sitt lopp allt mer och mer, till dess den slutligen skummar i ett brusande vattenfall. På vägen mellan Philæ och Assuan kan man hafva tillfälle att betrakta denna sköna naturscen. Vattnets fall är ej synnerligen högt; man berättade mig att det icke skulle vara högre än fem eller sex fot, hvilket jag ej håller för otroligt. Der äro flera vattenfall efter hvarandra, så att det hela liknar en mäktigt forssande ström. Hela denna starka ström är uppfylld med en mängd af klip-piga öar, omkring hvilka det skummiga vattnet brusade, under det de omgifvande bergens ekogaf svar på dess behagliga dån. Man kunde betrakta detta skådespel och lyssna till vattenfallens egendomliga ljud timmar igenom utan att känna sig trött.

Ungefär en half timmas väg från Assuan inåt öknens ligga några granitberg, hvilka resande vanligen besöka, emedan man der ännu tydligen kan se stenbrotten från den tid, då de gamla egyptierna ännu arbetade på sina tempel. Hvar-enda obelisk, hvartenda stenstycke af granit, som finnes eller funnits i något af Egyptens tempel, har hemtats från detta aflägsna ställe. Man kunde ännu tydligen se, hvad sätt de begagnat för att spränga dessa väldiga block. De borrhade en mängd stora hål i berget, det ena efter det an-

dra i jemna rader, dessa hål fylldes med torrt träd, hvilket sedan öfvergjöts med vatten. Det torra trädet insög nu vattnet och började att svälla mer och mer, till dess slutligen klippstycket brast. Här och der sågo vi stora lösbrutna stenar, som redan börjat huggas för att passa i någon tempelbyggnad samt på ett ställe en påbörjad obelisk, som aldrig hann blifva färdig, utan nu ligger der omgifven af sand och grus, till hälften uthuggen ur klippan, för att gifva efterverlden en åskådlig framställning om de gamle egyptiernas förvånande stenhuggeri.

Midt emot Assuan ligger en ö kallad *Elefantine*. Der finnas några minnesmärken, men de äro så få och obetydliga, att de knappt förtjena att beskrivas.

Om sjelfva staden Assuan är ej mycket att säga; den är lik öfriga arabiska städer och byar. Dess lerhyddor äro låga och föga inbjudande, dess gator trånga och oregelbundna. Staden motsvarar det fordna *Sevene*, som förr var af stor betydelse, emedan den utgjorde Egyptens sydliga gränsort. Om denna stad yttrade Gud genom profeten Hesekiel: *Jag vill till dig och till dina strömmar och skall göra Egypti land tomt och öde ifrån det tornet i Sevene allt intill Ethiopiens gränssor.* (Hes. 29: 10.) *Ifrån tornet i Sevene skola de falla för svärd, säger Herren.* (Hes. 30: 6.)

En af de dagar vi stannade i Assuan var en söndag. Händelsevis voro då många passagerarbåtar samlade på detta ställe. Några hade amerikanare, andra engelsmän ombord. Vi sände

bud på förmiddagen till alla dessa båtar för att fråga dess passagerare, om de ville förena sig med oss till gemensam gudstjenst. De kommo nästan alla och vår salong rymde nätt och jemnt vår lilla församling, som bestod af tolf medlemmar. Vi sjöngo åtskilliga engelska hymner, hvar-efter Mr Pulling höll en god predikan. Det var godt att i en krets af européer få fira gemensam gudstjenst i en så aflägsen vrå af detta mörka halvilda land.

Den 30 Januari lemnade vi Assuan och började vår återfärd. Vi stannade nu ganska ofta för att besöka alla de ställen, som hade att visa oss några fornlemningar.

Det första ställe vi besökte var *Kom Ombo*, det fordna *Ombos*, dit vi anlände den 31 Januari. Här stodo ruinerna efter ett tempel, grundlagdt af Ptolemeus Philometer och fullbordadt af hans broder Phiscon. Templet var byggdt just på flodstranden, så att dess fot nästan sköljdes af vattnet. Tvenne trappor ledde upp till tvenne propyléer; men allt detta var nu så sönderfallet, att man knappt kunde göra sig en någorlunda redig föreställning om dess fordna utseende. Den ena propylon var alldeles grusad, af den andra qvarstod blott det ena tornet. Bakom sina fallna jetteportar qvarstod ännu en del af det egentliga templet med sina pelargångar, men största delen deraf var begravvet i sanden. Sedt ifrån floden måste detta tempel en gång företett en herrlig anblick.

Det var helgadt åt tvenne gudar: Aroeris Apollo och Savak, guden med krokodilbufvudet.

Dagen derpå anlände vi till *Edfoo*, det fordnas *Apollinopolis Magna*. Här finnas tvenne tempel, det ena stort och majestätiskt och ännu mycket bibehållet, det andra så litet och obetydligt, att det nästan försvinner i jmförelse med det förra. Dessa tempel voro byggda vid samma tid som det i *Kom Ombo* under Ptolemeus Philometer och Phiscon.

Det större templet hade ända till detta år legat så godt som begravet under tjocka sandlager och betäckt af arabiska hyddor; men just denna höst har det på vice-konungens befallning blifvit uppgräfdt ur jorden och dess tempelgårdar afröjda, så att man nu kunde hafva en fri öfverblick öfver hela denna ståtliga, förvånande ruin, den största och bäst bibehållna vi hittills sett. Genom en väldig propylon inträdde vi uti en förgård, som bildade en af pelarkolonner begränsad fyrkant utan tak. Kolonnernas höjd och gårdens rymd var ofantlig. Menniskan nästan försvann derinne och liknade blott en obetydlig punkt. På andra sidan om denna gård lågo sedan flera stora tempelrum efter hvarandra, helt och hållet uppfyllda af mäktiga pelarrader, hvars pelare höllo 18 fot i omkrets. På dessa pelare hvilade ett tungt stentak, bestående af långa, huggna block. Innanför dessa pelarsalar låg "adytum" (det aldra heligaste), ett temligen stort rum, omgifvet af tjocka stenmurar. Här

qvarstod ännu en kolossal stenstaty, föreställande en af de tre gudar, som dyrkades i detta tempel. Dessa gudar voro Hor-Hot, äfven kallad Agathodaemon, som vanligen betecknades med en bevingad glob, samt Athor, den egyptiska Aphrodite, jemte deras son Hor-senet-to.

Det mindre templet bestod af två rum, försedda med pelarkolonner och var, liksom det större, fulltecknad med hieroglyfer och bilder.

Samma dag vi på morgonen hade betraktat templen vid *Edfoo*, anlände vi på eftermiddagen till ett ställe kalladt *El Kab*, det nuvarande namnet på de gamles *Eiletyas*, Lucinas stad. Här besökte vi under det återstående af dagen några grafvar, som voro uthuggna i ett närbeläget sandstensberg. Grafvarna bestodo af rymliga, fyrkantiga rum, belägna ett stycke upp på bergets ena sida. Deras väggar och tak voro helt och hållet betäckta af målningar, som tydligt nog framställde de gamla innevånarnes åkerbruk och öfriga sysselsättningar. En af dessa grafvar innehöll en mängd namn af Egyptens forna monarker. När solen gick ned, återvände vi till vår båt och fortsatte resan.

Ett litet stycke nedanför *El Kab* ligger *Esne*, en stad som Greker och Romare kände under namn af *Latopolis*. Här stod fordom ett tempel, helgadt åt en gud, hvars namn var Cnouphis eller Kneph. Det hade under tidernas lopp blifvit begravet af sand, men det inre af dess tempelgård blef helt och hållet uppgräfvat ända ned till golvet år 1842, på befallning af Mehe-

med Ali. Man nedstiger nu uti denna storartade tempelsal på en ganska lång trappa. Väggar och tak äro ännu oskadade, och pelarnes höjd och tjocklek är förvånande. När man en gång nedstigit i dessa så godt som underjordiska pelargångar, vill man länge stanna der nere, och med saknad skådar man för sista gången ut öfver denna vackra ruin, för att lemna den för alltid och återvända till sin båt.

Djupt var intrycket af alla dessa tusenåriga jetteverk, och dock hade vi ännu ej sett de största och herrligaste af alla fornlemningar i världen: tempelruinerna i *Thebe*.

Sjunde kapitlet.

Thebes ruiner. -- Återresa till Cairo. — Staden och dess omgifningar.

Den 2 Februari ankommo vi mot aftonen till Luxor, som utgör en del af det gamla, en gång så stora och mäktiga Thebe. Man kan ej mera urskilja den plats, på hvilken staden fordom stod. ty Thebe finnes ej mer — det är sköfladt, grusadt, försvunnet. Flera krafter hafva förenat sig att utplåna från jorden denna Pharaonernas hufvudstad, som var sin samtids under och de gamla Egyptiernas stolthet. Det har flera gånger blifvit stormadt, intaget och sköfladt af främmande härar, ända från den tid, då Kambyses omkring femhundra år före Christus intog Egypten. Hvad dessa härar lemnat, har så småningom blifvit begrafvet af de omgifvande öknarnas sandlavinier.

På den yta, som staden fordom intog, ser man nu några obetydliga städer och byar såsom *Luxor, Karnak, Gournat, Medinet, Habu* o. s. v. Innevånarne i dessa byar odla nu de fält, der för årtusenden tillbaka den mäktiga staden låg med sina "hundra portar", hvilka Homerus besjungit. Bland dessa byar och öfver dessa bördiga fält vandrar nu den resande, för att uppsöka och beundra de lemningar af det gamla Thebe, hvilka, sedan de trotsat tidens härjnin-

gar, främmande härars sköfling och de angränsande öknarnes flygsand, ännu stå qvar och vittna om den försvunna stadens fordna glans. Betäckta med hieroglyfer och teckenskrift, likna dessa ruiner ofantliga stenböcker, som berätta Egyptens äldsta historia och skildra dess lyckliga dagar.

Vid Luxor qvarstod ruinerna af ett uråldrigt tempel, bygdt under Amunaph III och Remeses II.

Af detta tempel finnes ännu qvar en del af Adytum jemte några pelarkolonner samt framför dem en väldig propylon med sina båda pyramidlika torn, framför hvilka fordom stått tvenne obelisker och tvenne sittande stenstatyer. Den ena af dessa obelisker har blifvit fördd till Frankrike och står nu på Place de la Concorde i Paris. Den andra står ännu qvar. De äro huggna af röd granit samt fullskrifna med hieroglyfer, hvilka äro utmärkt vackert huggna och af en förvånande djuplek, somliga ända till två tum. Af stenstatyerna qvarstod blott den ena. — Vi gingo upp på toppen af det ena tornet, hvarifrån vi kunde öfverskåda ruinen, hela Luxor jemte den omgifvande slätten, som här sträckte sig ganska vidt på båda sidor om floden. Vi stodo nu måhända på midten af den plats, som en gång intogs af Egyptens ståtliga hufvudstad. Här kunde man af hvarje grushög, af hvarje förvittrad ruin, af hvarje grässtrå, som växte på den fordna stadens grund, lära sig att se och erkänna förgängligheten af all jordisk storhet.

Detta tempel var helgadt både åt Nilguden och åt Jupiter Ammon, hvilken sednare var Thebes högsta gudomlighet.

Dagen efter vår ankomst till Luxor redo vi bittida på morgonen till Karnak, som ligger ungefär tre fjerdedels mil från det ställe, der vår båt landat. När vi nalkades templet, sågo vi på afstånd en hög, massiv stenport, liknande en ofantlig triumfbåge. Innan vi hunno fram till denna port, redo vi genom en lång allé af sfinxer, hvilka ännu, fast sönderbrutna, visade oss huru skön, huru imponerande denna väg en gång varit. Fordom sträckte sig denna sfinx-allé nära tre fjerdedels mil och förenade templen i Luxor och Karnak.

När vi kommo fram till den omnämnda porten, sågo vi framför oss en oerhörd massa af ruiner, hvilka intogo en rymd, som var mellan tre- och fyrahundra fot bred och nära tolfhundra fot lång.

Vi redo så åt venster till en annan port, som utgjorde sjelfva hufvudingången till detta, det största och skönaste tempel, som någonsin blifvit byggt på jorden. Äfven här utsträckte sig framför porten en bred och lång sfinx-allé. När vi genom denna port första gången sågo in i templet, stannade vi alla slagne af förvåning öfver den syn, som här mötte vårt öga. En hög och rymlig gång gick midt igenom ruinen, liknande en gigantisk gata i denna tempelstad. Innan vi gingo vidare, betraktade vi länge detta sköna perspektiv, som visade oss den ena tem-

pelsalen innanför den andra, nästan så långt man kunde se.

På båda sidor om sjelfva porten reste sig de tjocka, massiva stentornen till en svindlande höjd. Genom denna propylon inträder man i en förgård, vida större och mera imponerande än någon af dem vi sett förut. Den bildade en stor fyrkant, på båda sidor begränsad af täckta pelargångar, bakom hvilka sedan tvenne sidotempel utbredde sig. Tvärtöfver denna gård, från porten till sjelfva pelarsalarnas propylon, sträckte sig fordom en dubbel rad af pelare, af hvilka nu de flesta voro helt försvunna. Af de få ännu kvarstående var blott en enda hel och visade deras fordna utseende.

När man genomvandrat denna förgård, inträder man genom den andra propylon uti en pelarsal, som i sin majestätiska storhet öfverträffar alla andra ruiner både i Egypten och annorstädes. Denna sal är 170 fot bred och 329 fot lång. Dess tak uppbäres af 134 jättepelare, af hvilka de 12 mellersta, som stå på ömse sidor om salens genomgång, äro omkring 80 fot höga och hålla öfver 30 fot i omkrets, de öfriga äro något mindre. Några af dessa pelare hade redan störtat, några lutade till sitt fall, och dessa gjorde den ståtliga ruinen om möjligt mera imponerande.

Efter att en lång stund hafva dröjt i denna pelarsal, vandrade vi genom den öfriga delen af templet, genom den ena salen och tempelgården efter den andra, af hvilka somliga voro alldeles

grusade, andra åter mera bibehållna. Mycket var här att beundra vid hvarje steg vi togo framåt; men för långt skulle det blifva, om jag sökte beskrifva allt detta i detalj.

Länge betraktade vi en mängd ofantliga stenstatyer, som stodo uppresta kring väggarna i ett af rummen. Länge betraktade vi en mängd större och mindre obelisker, som stolt reste sig öfver grushögarna af de fallna tempel de fordom prydde. En af dessa obelisker är den största som någonsin blifvit rest; dess make hade af människohand en gång våldsamt blifvit nedbruten. Den hade i fallet brustit i flera stycken, hvilka nu visa den fordna pelarens ofantliga dimensioner. På somliga ställen var ödeläggelsen förfärlig; hela delar af det stora templet visade oss intet annat än grushögar.

När man hade genomvandrat hela ruinen, kom man till en annan port ungefär af samma utseende som den, genom hvilken vi inträdt. Vi räknade fem af dessa ofantliga jetteportar, två på den ena sidan, som vette åt Luxor, eller som en gång var vänd inåt sjelfva Thebe, och en på hvardera af de öfriga tre.

Uppförandet af denna gåtlikt stora tempelbyggnad har fordrat flera generationers arbete. Man kan tydligt se detta af de olika konungars namn, som stå inhuggna i de olika delarne af ruinen. Det äldsta af dessa namn är Ositar-sin I, den Pharaos, som antages hafva regerat under Josefs tid. Denna del af ruinen är således omkring tretusen sexhundra år gammal. Sed-

nare konungar hafva så småningom byggt till den ena delen efter den andra och förskönat det hela. Thathmes III, den Pharaos, under hvars regering man tror att Israels barns utvandring ur Egypten till det förlofvade landet egde rum, och hvilken konung jemte sin här förgicks i Röda hafvet, uppförde flera nya byggnader och utvidgande templet betydligt*). Osiris, en stor eröfrare och Remeses II, troligen densamme, som den vidtberömda Sesostris, förskönade och utvidgade templet betydligt. Den förre uppbyggde den stora tempelsalen med sina 134 pelare. Remesis II:s son fullföljde nu fadrens verk och tillbyggde den ofantliga förgården jemte den jättelika propylon samt uppreste sfinxerna derutanföre. Sedan hafva flera andra konungar förskönat vissa delar af denna märkvärdiga byggnad till dess den slutligen med alla sina olika rum utgjorde blott ett enda tempel.

Den gudomlighet som en gång dyrkades i detta tempel var Jupiter Ammon eller No Ammon som han äfven kallades.

Efter att flera timmar hafva vandrat fram och åter bland dessa förvånande ruiner, återvände vi till vår båt med den föresats, att än en gång besöka detta märkvärdiga tempel, innan vi lmnade Thebe. — Vi gjorde detta en afton efter att först ombord hafva intagit vårt the. Solen var redan för några timmar sedan nedgången och fullmånen stod högt på himlen och spridde sitt

---

*) Russell's: Ancient and Modern Egypt. p. 211.

magiska sken öfver den minnesrika nejden. Vi redo till Karnak åtföljda af en guide, beväpnad med ett långt spjut för att skydda oss för hundarne i de Arabiska byar vi måste passera.

När vi hunnit ruinen, bestego vi ett af de väldiga, massiva tornen, som stå på ömse sidor om templets hufvudport. Och här, från denna upphöjda plats betraktade vi en nattlig tafra, ett naturligt månskenstycke, som jag vill påstå att äfven den skickligaste målarens pensel är för matt att återgifva; huru skulle då min svaga penna kunna skildra densamma.

Öfverallt omkring oss herrskade redan nattens stillhet. En stor bördig slätt utbredde sig på båda sidor. En mängd byar lågo spridda öfver denna slätt, hvarifrån flera ljus glimmade. Barnens skri och hundarnes skall, som då och då, ehuru helt doft, från dessa byar hunno vårt öra, samt dånet af en och annan sten, som af våra fötter rubbats ur sitt läge och rullade utför branten, voro de enda ljud som afbröto naturens högtidliga tystnad.

Belysta af månens förvillande sken, som öfverallt spred de mest fantastiska skuggor, lågo der utbredda under våra fötter ruinerna af No Ammons herrliga tempel. Hvilken storhet och hvilken förstörelse! Midt emot oss på andra sidan om förgården lågo stora berglika grushögar efter tvenne torn, som en gång liknat det, på hvars topp vi befunno oss. Der på andra sidan dessa grushögar den ofantliga pelarsalen med sina ännu upprättstående, sina fallande eller fallna

pelare, och der ännu längre bort de ännu kvarstående obeliskerna omgifna af idel grushögar, och ännu längre bort adytum, templets aldraligaste, som nu var tomt, men som en gång pryddes af Jupiter Ammons bildstod.

Man kunde här se att "den verklige Jupiter Ammon, El-Amunah, sanningens Gud, *låt it rätten gå öfver Egyptens gudar* (Hes. 30: 14) och i synnerhet öfver denna Hans falska afbild, afgudabilden i det största af jordens tempel. Tystnad herrskar i dess gårdar, *den myckenhet i No har blifvit utrotad*" (Hes. 30: 15).

När jag skådade ut öfver alla dessa tempelgårdar eller vandrade bland dess ruiner i den tysta, månbelysta natten, föreföll det mig så underligt att tänka på, huru för tusental af år tillbaka långa processioner högtidligt vandrat genom dessa salar, huru här starka köror blifvit höjda och rika offer framburna till en gud, som ej mera finnes. Nu är det så tyst på detta rum, salarna stå så öfvergifna, folket, som i högtidskrud deltagit i processionerna, hymnerna och offren, sofva nu den långa sömnen i de ofantliga berggrafvarna der borta på Nilflodens andra strand; och guden sjelf, det stumma stenbelätet, ligger nu med brutna lemmar krossad någonstädes under grushögarna af sin fallna jätteboning.

Dock — man måste beundra det nit och den kostnad, hvarmed de gamle Egyptierna prydde sina gudars tempel. De kände icke sanningens Gud, den Allsmäktige, den kärleksrike, som ej

bor i tempel af människohänder byggda, som ej tillfredsställes af några andra prydda rum än fattiga syndares hjertan, renade i försoningens blod och helgade af Hans egen Anda.

Luxor och Karnak ligga på Nilens östra strand; men Thebe utsträckte sig en gång både öster och vester om floden och har qvarlemnadt sina minnesmärken på Nilens båda stränder. Derföre, sedan vi använt några dagar att besöka den östra stranden, användes de öfriga af de dagar vi stannade i Thebe, att betrakta minnesmärkena på den vestra.

Vår båt låg ännu qvar på det ställe, der vi först hade landat. Vi rodde öfver floden i en liten julle, som tillhörde vårt fartyg. På motsatta stranden funno vi hästar och borickor i beredskap att föra oss till de olika ställen, som voro värda att ses.

Omkring tre fjerdedels mil från stranden ligger en stor och hög bergssträcka. Hit styrdes vår kosa den första dagen, vi foro öfver på denna sidan af floden. Hela denna bergskedja var i ordets fulla mening underminerad af en massa större och mindre grafvar, hvilka, uthuggna i den hårda klippan, genomkorsade berget i alla riktningar.

Vi besökte först de så kallade konungagrafvarna, af hvilka man hittills upptäckt icke mindre än sjutton. Den första vi besågo var Belzoni's graf, så kallad efter en resande, som upptäckte densamma. Denna grafs ingång är belägen ett stycke upp på bergets sida. Man

nedstiger på en temligen brant trappa till sjelfva hvalföppningen. Här tände vår guide ett stort bloss af torrt träd, för att lysa oss på vår väg, som genom en mörk, sluttande gång ledde till det innersta af berget. Efter att hafva vandrat här ett godt stycke befunno vi oss slutligen i en rymlig sal försedd med flera väldiga pelare. Väggar, tak och pelare voro fulltecknade med hieroglyfer och bilder, hvilka voro utmärkt väl bibehållna; färgerna voro ännu så tydliga, som om de blifvit målade för några dagar sedan. Från denna sal gick vår väg vidare genom ännu en gång, till dess vi befunno oss i ännu en annan sal. Så vandrade vi genom den ena gången och den ena salen efter den andra, till dess vi slutligen kommo till en gång, som sträckte sig så långt och så starkt sluttande in i berget, att vår guide försäkrade, att vi ej kunde genomvandra den. Vi gingo dock ned i den ett godt stycke. I åtskilliga af dessa mörka salar funnos lemnningar af väldiga katafalker, der fordom konungarnes balsamerade lik hvilat. På åtskilliga ställen funnos äfven större eller mindre sidorum, som troligen utgjort särskilda grafvar för sig sjelfva.

Vi besökte ännu samma dag några af de öfriga konungagrafvarna, hvilka voro mer eller mindre lika hvarandra, men den största och intressantaste af dem alla var Belzonis.

På andra sidan af berget äro dorttningarnas grafvar belägna. De voro temligen lika konunga-

grafvarna, och i en af dem finnas ännu qvar åtskilliga mumier (balsamerade lik).

Utom dessa kungliga grafvar funnos äfven en hel mängd andra, hvilka kallas de privata grafvarne, der Thebes fordna befolkning ligger begrafven. I några af dessa grafvar voro golven helt och hållet betäckta med mumier, somliga hela, andra sönderbrutna och stympade, så att hufvuden, armar, ben och fötter lågo om hvarandra.

Hela detta ofantliga berg utgjorde sålunda blott en enda stor graf, hvilken gömde i sitt mörka sköte den arbetsamma och snillrika befolkning, som fordom, sekel efter sekel, bebodde Egyptens mäktiga hufvudstad. Detta underliga folk har åt en aflägsen efterverld qvarlemnadt ej blott sina väldiga stentempel, palatser och pyramider, utan äfven i de ofantliga klippgrafvarna sina egna kroppar, hvilka de förstått att balsamera så väl, att många af dem ännu efter flera tusen år äro bibehållna.

Utom grafvarna besökte vi äfven några tempelruiner på denna sidan af floden. Det intressantaste af dessa tempel var det så kallade Memnonium, hvilket var ganska stort och vackert, men som dock ej var att jämföra med ruinerna vid Karnak. Det märkvärdigaste vid dessa ruiner voro tvenne ofantliga stenstatyer, som stodo ett godt stycke framför ingången till sjelfva templet. Den ena af dessa statyer var huggen af ett enda stycke, den andra var byggd af flera block. De äro mellan 60 och 70 fot höga och bredden

mellan deras axlar är omkring 20 fot. Den ena af dessa statyer kallas den ljudande Memnon. Enligt traditionen skulle denna staty fordom hvarje morgon, då solens första strålar föll derpå, hafva gifvit ifrån sig ett melodiskt klingande ljud. Dessa statyer, ehuru betydligt sönderbrutna, prydde dock sin plats och gjorde ruinen så mycket mera imponerande.

Vi stannade vid Thebe endast 5 dagar och hunno på denna korta tid endast helt ytligt och ofullkomligt betrakta dess verldsberömda minnesmärken, men af hvad vi sågo kunde vi dock göra oss någon föreställning om denna stads fordoms storhet. Att noggrant undersöka dessa verdens största ruiner skulle fordra flera månader.

Den 8 Febr. lemnade vi Thebe och hade i några dagar en förfärlig sandstorm, så att vi ej kunde segla, utan båten dref långsamt utefter floden. Sanden från de omgifvande öknarna yrde så häftigt, att luften nästan såg ut som under starkt yrväder i vårt hemland.

En afton blåste det så hårdt, att vi måste landa, emedan vi nästan fruktade att vår båt skulle kantra, så häftig var vinden, så stark var sjögången.

Efter några dagar lade sig stormen, och vi fingo godt väder igen.

Den 10:de ankommo vi till en Arabisk by kallad Khine, då vår båt lade till, emedan vi ville besöka templet vid Den-Dera, som ligger på motsatta stranden. Vi landade vid Khine, emedan der var bättre landningsplats. Vi rodde

öfver till den motsatta stranden med vår lilla båt, togo der borickor och redo till ruinen, som var belägen omkring en half mil från stranden. Denna ruin var ganska stor och nästan den mest bibehållna af alla vi sett. Den bestod af en propylon och derinnanføre flera stora salar med massiva väggar; taken voro byggda af stora stenblock. Det allraheligaste rummet var här större än vi förut sett det i någon annan ruin. Det bestod af ett bredt och högt rum med tjocka stenväggar. Rundtomkring detta adytum gick en temligen bred gång, som återigen i sin ordning var omgifven af en rad mindre mörka rum.

På den återstående delen af vår färd utför floden stannade vi ännu på åtskilliga ställen såsom Syout, Benihassan och Minieh, för att bese grafvarna och ruinerna der. Som dessa voro temligen lika de förut omtalade, skulle det blott blifva ett upprepande af hvad jag förut sagt, om jag skulle försöka att beskrifva dem.

Några dagar innan vi anlände tillbaka till Cairo, sutto vi några af reskamraterna en afton uti aktersalongen och samspråkade, under det vår båt dref med temligen stark fart utför strömmen. Klockan var omkring 10, så att det var redan fullkomligt mörkt, då i ett nu vår båt stöter emot något föremål så häftigt, att vi alla så när hade kastats från våra platser. Vi hörde i detsamma ett starkt brakande, som om båtens sida hade blifvit bräckt och fartyget fick en lutande ställning. Vi skyndade ut och funno hela väggen i den främre stora salongen instött

och alla fensterrutorna sönderslagna. När vi kommo upp på däck funno vi att vi stött emot tvenne stora båtar som voro sammanbundna och gemensamt lastade med en ofantlig höstack. Dessa båtar lågo för ankar midt i floden och vi hade stött emot dem i mörkret.

Efter mycken ansträngning af båda besättningarna kommo vi slutligen loss, och då vi nu undersökte den skada vår båt lidit, funno vi till vår glädje att sjelfva skrofvat, som var byggt af jern, varit så starkt, att det af den i sanning väldiga stöten ej lidit det ringaste, undantagande målningen, som blifvit afskrapad. Sidan af salongen deremot, som var byggd af trä och stod ofvanför vattengången, hade fått den starkaste stöten och blef tvärt afbruten och nästan söndersplittrad.

De följande dagarna mötte vi större och mindre seglande båtar i mängd, och deras antal ökades ju mera vi närmade oss Cairo, så att vi stundom kunde räkna ända till hundra, som på en gång voro i sigte.

Den 18 Febr. på aftonen, då det redan var mörkt, återkommo vi till Cairo och hade så lyckligen slutat denna resa så rik på intresse, så full af behag. Med en viss saknad lemnade vi dagen derpå vår båt och sade farväl åt vår präktiga kapten och hans matrosar; men glada kände vi oss dock på samma gång att denna del af resan var tillryggalagd; vi voro nu liksom närmare hemmet, och den tid var ej mera så aflägsen, då vi skulle få återvända dit.

Vi befunno oss nu åter i *Cairo*, hvilken stad vi återsågo med samma glädje som man återser en gammal vän; och hvad skall jag nu till slut säga om denna vackra orientaliska stad, hufvudstaden i det nuvarande Egypten. Jag kallade staden "vacker", och jag anser den göra skäl för detta namn. Från det så kallade "Citadellet," der Paschans palats är beläget och hvarest man ser den borggård, der Mehemed Ali lät nedskjuta så många tusen Mamelucker — från detta Citadell, beläget på en hög klippa, har man en fri utsigt öfver hela staden. Den ligger utbredd på en vid, nästan ööfverskådlig slätt. Högt öfver de hvita husen med deras platta tak resa sig moskeernas kupoler och minareter. En talrik mängd alléer, trädgårdar och parker göra med sin grönska ett skönt afbrott mot byggnadernas bländande hvithet, och tyckas sprida öfver den solbelysta staden en angenäm skugga; en behaglig svalka. Mameluckernas och Kaliferernas vackra grafvar liknande mindre moskéer omgifva i en halfcirkel stadens östra sida. Der flyter sedan den välbekanta Nilen förbi Cairo och liksom sköljer den vestra sidan deraf, och der borta, ungefär halfannan mil från staden, stå trenne pyramider, och ännu ett stycke längre bort flera andra af dessa urgamla jätteverk och bilda en vacker fond på den tafla, der Cairo utgör medelpunkten.

Gatorna i denna stad förete en egendomlig anblick, svår att beskrifva. Menniskor af nästan alla kulörer, från den hvita Européen till den

kolsvarta negren, trängas på de smala gatorna. Drägterna äro brokiga, orientaliska och göra detta hvimmel så mycket mera piquant. Hvita, svarta, gröna eller röda turbaner utgöra den allmännaste hufvudbonaden. Den Egyptiska drägten består af fez eller turban, vida byxor, tillslutna nedanföre knäet, strumpor och skor, en brokig sidenväst, samt en jacka, broderad med ganzer.

Flera af de trånga gatorna äro försedda med tak för att utestänga den brännande solen; i synnerhet är detta fallet med de gator, der bodarna äro belägna. Öfver allt råder stark trafik, stundom så stark, att man har mycket svårt att komma fram. Staden saknar stenläggning, så att vagnarne rulla tyst framåt. Hvarje ekipage har derföre en förelöpare, klädd i en lätt behaglig dräkt, hvilken springer framför vagnen för att göra rum genom folkmassorna. Staden har ingen upplysning, så att då solen gått ned är allt insvept i mörker, hvarföre hvar och en, som efter solnedgången vandrar på dess gator, måste begagna lykta. De hafva mycket nätta sådana för billigt pris. Dessa äro gjorda af tyg med olika färger. Öfverallt ser man hvarje afton en massa af dessa lykter, och detta företer en ganska egen anblick. Ekipagerne hafva inga lykter, utan förelöparen har vanligen i handen ett stort brinnande bloss, som klart upplyser hela gatan allt efter som han springer fram.

Hvarje eftermiddag utföres Europeisk instrumentalmusik i en af de vackra lummiga alléer,

på hvilka Caïro har ett så stort öfverflöd. De Européer som finnas i staden, bruka därför vanligen samlas här vid denna tid. De promenera då sommarklädda midt i vintern under de väldiga löfrika Akasieträden eller hvila sig på bänkar och stolar gjorda af palmbladens qvistar och intaga turkiskt caffè, som här serveras uti för tillfället uppförde schweitzerier. Rätt angenämt var det att här råka de Européer, med hvilka vi gjort bekantskap dels under vägen till Egypten, dels på Nilresan.

Musiken fortfor ännu en stund sedan solen gått ned, och då upplystes alléen med stora bloss af torrt träd. Man njöt af den svalkande af-tonen, till dess tiden var inne att återvända till hotellet för att intaga sin middag, hvilken alltid serveras mycket sent i Orienten.

Aftnarna tillbragtes för det mesta inom hus under samtal med kamraterna på hotellet eller under läsning och skrifning.

En fredag voro vi i tillfälle att se de så kallade "tjutande och dansande Dervischerna" under en af deras halsbrytande gudstjenster, som de fira en gång hvarje vecka och hvarmed de anse sig göra Allah stor ära.

Denna gudstjenst utfördes i en mindre moské. Först sutto alla dervischerna i en halfcirkel, framskrålande några böner eller hymner i det de alla på en gång och i tackt vaggade åt höger och åt venster. Sedan detta fortfarit en stund, reste de sig, och nu började den egentliga så kallade dansen, som bestod uti att de alla

stående i en halfcirkel på en gång bugade sig djupt mot jorden, hvarpå de reste sig och höjde sig bakåt så långt de kunde. Dessa bugningar upprepade de nu först långsamt, men takten ökades oupphörligt, till dess de slutligen bugade sig så hastigt som det var dem möjligt. Sålunda fortgick det sedan en lång stund till dess de slutligen tycktes förlora medvetandet och blott mekaniskt fortforo att böja sig fram och tillbaka, då och då ropande: Allah. När slutligen tecken gafs att upphöra, fortsatte flera af dem utan att gifva akt på denna tillsägelse. När då deras anförare stannade dem, föllo de i convulsioner och uppgåfvo höga rop.

Obehagligt var intrycket af allt detta, och när vi lemnade moskéen, lågo flera af dervischerna såsom liflösa på golfvet.

Från Cairo gjorde vi flera utflygter, emedan i dess granskap finnes åtskilligt af intresse att se.

En dag lemnade vi tillsammans med tvenne Amerikanare vårt hotell bittida på morgonen för att besöka de märkvärdiga pyramiderna. Vi redo på borickor till stranden af Nilen, seglade tvärtöfver floden på en stor båt, som hade rum nog både för oss och våra borickor. Härifrån fortsattes ridten omkring en och en half mil, dels genom palmlundar, dels öfver bördiga fält och ofruktbara sandslätter. När vi närmade oss vår resas mål, blefvo vi omgifna af en massa Araber, hvilka der alltid äro i bered-

skap för att hjälpa de resande, ifall de önska att bestiga någon af pyramiderna. Man väljer då vanligen Cheops pyramid, som är den högsta, men på samma gång den lättaste att bestiga. Dessa Araber ropade nu alla på en gång: "take me, sir, take me, sir" (tag mig, herre! tag mig). Alla dessa Araber kunde tala temligen bra engelska. Det var ett gruffigt larm, till dess vi slutligen hvar och en valt några af dem till vår hjälp och börjat uppstigandet. Jag hade tagit två af dessa män för min räkning; men jag hade knappt begynt att klättra upp, förr än jag fann mig omgifven af fyra, och de påstodo att det ej kunde gå med mindre, och detsamma hände äfven mina reskamrater. Uppstigandet är ganska besvärligt. Det är en sorts trappsteg ända upp till toppen, men dessa steg äro mycket oregelbundna och mellan två och fyra fot höga samt knappt en fot breda. Jag begynte att uppstiga utan hjälp och gick ganska fort, men då jag hunnit halfva vägen, kände jag mig så trött och andtruten, att jag fruktade, att om jag fortsatt på detta sätt, jag ej hade haft krafter nog att hinna toppen. Jag lät därför Araberna hjälpa mig och nu var uppstigandet ganska lätt. Sjelfva toppen bildar en slags platform, rymlig nog för en 20 à 30 personer. Här sutto vi nära en timma och beundrade den förvånande byggnad vi bestigit. Denna pyramid betäcker en yta af mer än 550,000 qvadratfot och är nära 500 fot hög. Den utgör en ofantlig stenmassa, hvars bas är en qvadrat och de fyra triangelfor-

miga sidorna luta mot hvarandra till dess de sluta i en skarp spets. Denna spets hade på något sätt blifvit afbruten på Cheops pyramid så att sjelfva toppen nu var platt.

Ju mera man betraktade denna ovanliga byggnad, desto mer tycktes dess dimensioner växa och man nästan undrade huru den kunnat blifva fullbordad på endast 30 års tid.

Man antager att pyramiderna utgjort grafvar för några af Egyptens mäktigaste konungar och ännu finner man i ett rum midt i Cheops pyramid lemningarna af en katafalk. Vi besökte detta rum under nedstigandet. Ingången dertill är midt på norra sidan, ett godt stycke ofvanför marken. Uppstigandet sker på det östra hörnet. Gången, som ledde in i pyramiden, var ett långt stycke så låg, att man ej kunde gå rak, och var i början starkt sluttande. När man gått så en stund, vek gången af till höger och så omedelbart derpå till venster. Här var gången mycket hög, och straxt efter man vikit af till venster, kom man till en lodrätt bergshäll omkring 7 fot hög. Vi bestego densamma med tillhjälp af våra Araber, af hvilka hvar och en bar ett ljus i handen för att upplysa denna mörka väg. Framför denna lilla häll öppnade sig ett djup, som troligen var en öppning till någon annan underjordisk gång. Huru djup denna öppning var, kunde man ej se, då den var fullkomligt mörk. En smal gångstig ledde utmed vår gångs högra sida förbi detta mörka djup fram till den förut omtalade bergshällen. Vi passerade denna gångstig en

och en, Jag gick mellerst och hade två Araber framför mig och två efter. Den förste af mina män klättrade, vig som en katt, uppför hällen, der det knappt fanns något fäste för hans fot. Den andre af dem i ordningen tog mig om lifvet och lyfte mig upp till kamraten som stod ofvanför och jag sväfvade nu en stund öfver det förut omtalta djupet, buren på mina följeslagares starka armar.

Vägen gick nu brant uppåt, till dess vi genom ett mindre stenhvalf, som var så långt att vi ej kunde gå raka derigenom, inkommo i det inre af pyramiden. Här var luften qväfvande varm. En mörk gång ledde härifrån rakt fram till ett mindre rum, som blifvit kalladt drottningens kammare. Ett större rum är beläget ofvanför detsamma och bär namn af konungens kammare. För att komma till detta sednare rum måste man följa en af de smala gångstigar, liknande trottoirer, som reste sig mycket branta utmed väggarna på båda sidor om den stora gången, hvilken ledde till den först omtalta kammaren. Dessa gångstigar bestodo af glatta stenar, på hvilka foten halkade nästan som på hal is. Vi måste här gå en och en, och utan Arabernes hjälp skulle vi omöjligt hafva kommit fram på denna slippriga stig. Om nu en af Araberna här tagit ett felsteg eller blott halkat, skulle vi hafva störtat ned i det djup som skilde de båda stigarna åt.

Mina Araber begagnade detta tillfälle, då jag var i så fullkomligt beroende af dem, att med

pockande ton begära "backschisch". Men som jag hört, att en Amerikanare, som nyligen besökt pyramiden, blifvit af de medföljande männen utplundrad, då han var inne i densamma, hade jag lemnat mina penningar åt de af kamraterna, hvilka ej följde med in, så att jag ej hade med mig en enda piaster. Jag svarade dem derföre, när de begärde penningar, att jag icke hade några. De frågade då i vredgad ton, hvarföre jag ej tagit några med mig, och jag lät dem förstå, att jag af personer, som kände till saken, blifvit underrättad om att det var bäst att ej hafva några penningar, då man ämnade sig in i pyramiden. De bådo då att jag skulle lofva att gifva dem när vi kommo ut igen. Jag svarade: "detta få vi se då", och dervid fick det förblifva.

När vi vandrat på den besvärliga gångstigen 40 eller 50 fot, kommo vi åter in uti en bred och jenn gång. När vi gått några steg framåt, vände den Arab sig om, som gick framför mig, och lade, utan att säga ett ord, sin hand på mitt hufvud för att böja mig ned. Jag rågade något förvånad hvad han dermed menade, men innan han hann svara, såg jag orsaken dertill: gången hade nemligen nu helt hastigt blifvit så låg, att man ej kunde gå rak och han ville blott hindra mig att stöta mitt hufvud. Efter några steg voro vi nu inne i den så kallade konungens kammare — en stor sal. Här stod den nyss omtalade katafalken, men blott dess fot var ännu i behåll. Denna mörka sal företedde en rätt egen anblick, svagt upplyst af våra ljus. De

svartbruna Araberna, som sorlande omgäfvos oss under det de höjde lifliga hurrarop och ännu mumlade fram sitt "backschisch," förhöjde det egna i denna syn.

Utom de redan omnämnda rummen finnes det äfven gångar och rum djupare ned i pyramiden.

När vi kommit ut igen, betraktade vi länge pyramiden nerifrån marken, och ju mera man betraktade denna jätte bland byggnader, desto mer förvånade den, och man kunde knappt tro att detta berg blifvit uppfördt af människohand.

De öfriga pyramiderna voro af olika storlek, somliga ganska små, somliga större, men ingen så hög som Cheops.

I trakten af pyramiderna voro flera grafvar och tempelruiner, af hvilka de flesta voro alldeles uppfyllda med sand.

Ett stycke framför Cheops pyramid står en jättestor sfinx, huggen af ett enda stenblock. I sin ofantliga storlek pryder den sin plats, oakadt den är omgifven af de väldiga pyramiderna. Man vet ej hvilket man mer skall beundra, pyramiden, detta byggnadskonstens underverk eller jättesfinxen vid dess fot, detta oerhördt stora men så väl huggna stenstycke. — Huru detta enorma stenblock blifvit sprängdt ur klippan, huru det blifvit hugget och transporteradt, detta framstår för betraktaren såsom idel underverk.

Än en gång öfverskådade vi dessa vidtberytade fornlemningar och återvände till Cairo, dit vi ankommo i solnedgången.

Omkring en timmas väg från Cairo i en annan riktning ligger ett lustslott kalladt *Shubra*, omgifvet af en trädgård, den rikaste och herrligaste jag ännu sett. Sjelfva byggnaden med dess pelarkolonner, dess marmorgolf, vattenbasiner och prydda salar förefaller som ett förtrolladt slott i en af de österländska sagorna.

Två timmars väg öster om Cairo låg fordom det herrliga *Heliopolis* (solstaden). Det är nu försvunnet, och det enda minnesmärke, som ännu qvarstår och utvisar dess plats, är en obelisk, som en gång prydde ingången till ett tempel helgadt åt solen. Ett stycke från denna obelisk ligger en brunn, kallad solens källa, och ej långt derifrån står ett gammalt träd, der, enligt traditionen, den heliga familjen hvilade under dess flykt från Palestina till Egypten.

Ungefär en mil söder om Cairo låg fordom *Memphis*, som efter Thebe blef hufvudstaden i Egypten. Äfven denna stad är försvunnen från jorden, och en kullfallen väldig stenstaty jemte några stora stenar äro de enda lemmingarne deraf. Der staden en gång stod, växa nu talrika grupper af palmer, — och boskapen betar det gräs, som skjuter upp ur stoftet af det grusade Memphis.

Det gamla, det mäktiga Egypten är nu blott ett dunkelt, ett uråldrigt minne. Det har haft tid att växa, blomstra och försvinna, innan ännu de i våra dagar mäktiga rikena blifvit grundade.

Detta land måste väcka ett stort intresse, ett djupt vemod hos den resande; ty inom dess gränser ligger en stor forntid liksom begrafven, och det gömmer i sitt sköte ett stort försvunnet folk. De förvittrade ruinerna der likna ofantliga grafvårdar, hvars dunkla runor berätta hvad de gamle hädangångna Epyptierna varit, hvilka gudar de dyrkat och hvilka bedrifter de utfört.

Seute kapitlet.

Början af ökenresan.

Från Cairo ämnade vi oss till *Jerusalem*, men voro tvehågsne om hvad väg vi skulle taga. Man har här att välja mellan trenne vägar. En öfver Alexandria och sjövägen till *Joppe* samt derifrån till Jerusalem, hvilken resa tager fyra eller fem dagar. En genom öknen direkt till *Hebron* och Jerusalem, hvilken resa drager ut fjorton dagar. Och den tredje och längsta genom den så kallade långa öknen öfver *Suez*, *Sinai* och Hebron till Jerusalem, hvartill åtgår omkring en månad. Både min reskamrat och jag önskade mycket att gå denna sista väg, såsom den intressantaste; men denna resa är ingen lätt sak. Många afrådade oss derifrån och skildrade denna färd såsom ganska vådlig, andra åter uppmuntrade oss på det högsta dertill och försäkrade att den är en bland de angenämaste resor man kan göra. Efter några dagars ovisshet fattade vi dock vårt beslut. Vi gjorde nemligen bekantskap med trenne amerikanare, som ämnade företaga denna resa, och som de voro villiga att göra upp resällskap med oss, beslöto vi att följa dem. Dessa amerikanare voro en theologiæ doktor Mr Nic-

kels, en Mr Moor — hvilka båda voro äldre män mellan 50 och 60 år — samt en mr Dough-ty, hvilken var några och tjugu år gammal. Ju mer vi lärde känna dessa män, desto mer värderade vi dem, och skattade oss lyckliga, som funnit sådant sällskap för en sådan resa. Många besöka Sinai och det heliga landet mera af nyfikenhet att få se dessa mycket omtalade ställen, än af en helig längtan att få besöka de platser, der deras Gud uppenbarat sig, der deras Frälsare verkat, lidit och dött. Detta sednare var fallet åtminstone med två af våra reskamrater, och vi kände oss derföre tacksamma mot Gud, att Han fört oss i deras väg.

De flesta, som företaga denna resa, ingå kontrakt med någon dragoman, att han skall föra dem genom öknen och skaffa kameler, tält, proviant och allt hvad de behöfva, mot det att de resande betala, antingen en viss summa för hela färden, eller visst om dagen. Priset är då vanligen mycket högt, ända till två och ett halft pund sterling om dagen för person.

Vi följde ej detta bruk, utan gjorde våra arrangementer på ett annat sätt. Vi hyrde sjelfva våra kameler, köpte våra tält, vår proviant o. s. v., samt lejde en dragoman för visst pris i månaden. Han följde oss blott som vår tjenare och tolk. Dessutom lejde vi en kock och en uppsare. På detta sätt blef resan betydligt billigare. Detta var ett råd af d:r Nickels, som väl studerat dessa trakter och som haft till lärare en d:r Robinson, som rest mycket både i öknen

och Palestina, och utgifvit en mycket värderik bok deröfver, bestående af tre stora volymer.

Vi ingingo kontrakt med en Beduin-Sheik, att han skulle skaffa oss kameler för ett visst pris stycket, att han sjelf skulle följa med för att skydda oss för de olika Beduin-stammar, genom hvilkas område vi ämnade resa.

Våra förberedelser drogo ut omkring en vecka, och Onsdagen den 7 Mars voro vi färdiga till afresa.

Våra kameler voro redan på förmiddagen samlade utanför hotellet, och fram mot middagen började våra beduiner att lasta dem.

Utom de kameler vi sjelfva och vår dragoman begagnade, hade vi 13 för att bära våra saker, så att vår karavan bestod inalles af 19 kameler. Detta kan synas vara ganska många, då vi endast voro fem resande: men vi måste här föra med oss allt hvad vi behöfde för mer än en månad. Vår proviant, vårt husgeråd, våra bostäder, fyra stora vattentunnor, och utom detta våra kappsäckar och vi sjelfva — allt måste i mer än trettio dagar föras på kamelryggen genom torra, ofruktbara nejder, der man endast på några få ställen möter källor och der man ytterst sparsamt kan få köpa proviant.

När kamelen skall lastas, tvingas han att lägga sig ned för att emottaga sin börda. Han tycker ej om detta, utan sträfvar emot och vrålar då ofta lik en ond tjur. Han måste dock lyda, och nu fastbindes den tunga bördan vid hans rygg med starka tåg, hvarpå han vid första till-

sägelse villigt reser sig upp igen, så framt han ej anser sig blifvit lastad för tungt, ty då är det nästan omöjligt att få honom att resa sig.

När alla våra kameler blifvit lastade, sände vi dem i förväg, och endast de kameler, som skulle bära oss sjelfva, lågo ännu qvar utanför hotellet, medan vi gjorde upp våra räkningar. Inom en kort stund blef allting klart; vi sade farväl åt de vänner och bekanta, som infunnit sig för att se vår affärd, och bestego våra kameler för att börja denna egendomliga resa.

Af våra kamrater på Nilen hade M:r Pulling redan återvändt till England, herr Due och M:r Robinson voro ännu qvar i Cairo.

Vi måste nu säga farväl åt det vackra Cairo, och när vi passerade förbi en park eller en lum-mig allé, i hvars behagliga skugga vi ofta plägat vandra under vår vistelse der, så dröjde ögat länge dervid; vi skulle troligen aldrig mer återse detta ställe, och ej på länge skulle vi återse en växtlighet, yppig såsom denna; ty öknens låg nu framför oss — dessa sandslätter, dessa kala berg utan träd, utan grönska. Ja! det var nu en verklighet, att vi skulle resa till det heliga landet genom den öken, om hvilken vi läst så många underbara saker redan i vår barndom, om hvars faror så många hafva talat och hvars behag så många andra skildrat, vi skulle nu sjelfva få tillfälle att se dessa ovanliga nejder och att pröfva detta egna romantiska ökenlif, och ännu kunde jag för min del knappt fatta att detta allt var en verklighet.

Lifligt hade jag önskat att få göra denna ökenresa och på vägen få stanna några dagar på Sinai, men många hinder tycktes resa sig i vår väg, då vi först började tänka derpå, så att jag hade en gång alldeles uppgifvit hoppet derom. Sa mycket gladare kände jag mig derföre nu, då alla dessa hinder fallit och denna efterlängtrade resa verkligen var börjad.

Innan jag företager att beskrifva vår ökenresa, är det kanske här på sin plats att först nämna något om det märkvärdiga, intressanta djur, man måste begagna i dessa trakter. Kamelen har blifvit utrustad med en mängd egenskaper, som göra honom serdeles passande för resor af detta slag. Han är stark, så att han kan bära ofantliga bördor och fortsätta sin gång hela dagen, ifrån bittida på morgonen intill sent på aftonen, utan att hvila. Den brännande solen och den ofta qväfvande hettan tyckas ej bekomma honom det minsta. Han kan vandra öfver de torra öknarna dagar igenom utan att behöfva något vatten, och finner han någon gång en källa, så kan han dricka på en gång för flera kommande dagar. Han behöfver ringa föda och kan i nödfall nöja sig med de tistlar och torra halfförbrända växter han möter på sin väg. Han arbetar dessa under det han går framåt, och när han om aftnarna blifvit aflastad, går han omkring att söka sig föda af detta slag. Hans fot är temligen bred, hvilket gör att han ej nedsjunker så djupt i sanden på de ställen, der den är lös och ger efter för hans steg. En tjock svål betäcker hans

fot, hvilket sätter honom i stånd att gå öfver den heta sanden utan att taga någon skada deraf.

Kamelen är mycket hög, så att, då man bestigit densamma, sitter man upplyftad omkring sju fot öfver marken. Detta förefaller i början ganska oangenämt, ty kamelen har en mycket vaggande gång, så att man är i ständig rörelse fram och åter, och känner sig derföre ej rätt säker i sadeln. Då och då låter han höra ett brummande ljud, som tyckes förråda att han är vid dåligt lynne; man fruktar då att han skall visa detta än ytterligare genom någon istadighet, och man befarar att falla, för att kanske aldrig resa sig mer. Detta allt gör att många funnit detta sätt att rida det mest obehagliga de försökt. Efter några dagars öfning kände vi oss dock fullkomligt hemmastadda på våra kameler, och funno detta sätt att färdas ganska behagligt. Den upphöjda ställningen, som i början föreföll obehaglig, funno vi omsider vara af stor nytta, ty då sanden blifvit upphettad, spred den en stark värme, hvilken besvärade oss mindre, då vi sutto på våra kameler, än då vi voro nere på marken.

Klockan half fyra på eftermiddagen lemnade vår karavan Cairo. Vi hunno ej göra lång ridt första dagen, utan det var blott så mycket att vår resa var börjad. Redan klockan half sex inföll skymningen och vi gjorde då halt, efter att hafva hunnit ungefär en mil ut i öknen. Inom 20 minuter voro våra kameler aflastade, våra tält uppslagna och våra tältsängar bäddade.

Våra amerikanska vänner hade ett stort tält tillsammans; L. och jag bodde i ett något mindre. Vårt tält var inuti klädt med blått och gult, de kära svenska färgerna. Dessutom hade vi ett mindre tält, som på en gång var kök och sofrum för vår dragoman, vår kock och vår tjennare.

När vi uppslagit vårt lilla läger, företedde det en egendomlig syn, som jag aldrig skall förgäta, men som jag svårligen skall kunna skildra som den verkligen var. Der stodo de trenne hvita tälten helt nära hvarandra på en vid sandslätt. Rundtomkring lågo våra kameler helt lugnt och stilla, hvilande sig efter dagens arbete, och der sutto i en cirkel de tolf svartbruna beduinerna som åtföljde vår karavan; de talade med hvarandra i den häftiga, onda ton, som de vanligen begagna, och stundom blefvo deras dispyter så högljudda, att vi befarade de slutligen skulle begagna mot hvarandra sina vapen; de voro nemligen alla beväpnade. Rundt omkring i hela lägret hoppade vid pass hundra kycklingar, som nyss blifvit utsläppta ur sina trånga burar; de slogos nu sinsemellan af alla krafter, och harnas välbekanta galande gjorde det hela ganska hemtrefligt och liksom förflyttade oss tillbaka till bördiga trakter.

Solen var nu redan nedgången och slätten blef allt mer och mer mörk, men det dröjde ej länge förr än fullmånan uppsteg blodröd vid horisonten och spred ett eget ljus öfver de ödsliga nejderna.

En amerikansk missionär, Mr Barnet, som är bosatt i Cairo, kom ut till vårt läger, för att se huru vi hade det, och skänkte oss glädjen af sitt sällskap ända till sent på aftonen. Sedan vi i våra vänners tält intagit middag och thé, återvände Mr Barnet till Cairo, och L. och jag sade god natt åt våra reskamrater och gingo in i vårt tält för att hvila öfver natten. Vårt lilla tält var i sanning inbjudande, och ej föreföll oss den tanken svår, att vi nu voro nödgade att lefva här omkring tre månader under resan både i öknen och Palestina. Sandgolfvet var betäckt med nätta mattor, midt emot ingången vid andra väggen stod ett bord, der vi hade våra ljus, våra böcker och skrifportföljer, på båda sidorna stodo de lätta bekväma tältsängarna, under hvilka vi hade placerat våra kappsäckar, och på tältstängan, som stod midt i tältet och uppbar det-samma, var en klädhängare anbragt, der våra rockar hängde utan att taga mycket rum.

Vi trifdes väl i vår flyttbara bostad och gingo till hvila denna afton högst belättna med början af vår ökenresa.

Jag nämnde nyss något om våra Beduiner, och innau jag går vidare, vill jag skrifva några ord om detta egendomliga folk; det förtjenar väl en särskild uppmärksamhet.

Beduiner är ett gemensamt namn för alla öken-araberna. De bebo dessa ofruktbara trakter, der de flytta omkring från det ena stället till det andra, för att söka bete åt sina kameler, getter och får, och för att vattna dem vid de få

källor, som finnas här och der i ödemarken; i de tunnsådda oaserna idka de äfven en sorts åkerbruk. De äro delade i olika stammar, hvilka alla styras af hvar sin sheik, och bo i serskilda distrikter.

Der nu en stam saknar lifsuppehälle, händer det ofta att den drager ut för att plundra någon annan stam, som blifvit bättre lottad, och då förefaller ofta blodiga strider. Beduinerna gå derföre alltid beväpnade och hafva ett grymt och vildt utseende. Deras dräkt är mycket enkel, den består af en hvit skjorta, tillknuten med en gördel om lifvet, i hvilken gördel de bära ett svärd och stundom en pistol. Öfver detta hafva de en brun och hvit, eller helt hvit kappa. Deras hufvudbonad utgöres af turban eller kapuschong; på fötterna bära de sandaler, bestående af en skinnsula som fastbindes under foten. Deras förnämsta vapen är en lång bössa, som de bära öfver axeln.

Hvad de faror beträffar, för hvilka resande i dessa trakter äro utsatta, så äro de ej så stora, som man vanligen föreställer sig; ty Beduinerna hafva alltid här tillfälle att förtjena genom att hyra ut sina kameler åt de resande, och genom att sälja får och getter; de bemöta derföre oftast främlingarna med en viss vänlighet. Men detta oaktadt är faran dock ej så ringa. Den förefaller mig temligen likartad med den fara, i hvilken en djurtämjare sväfvar hvar gång han besöker sina vilda djur; hans företag lyckas oftast, men det kan också misslyckas. I dag är vägen

man måste passera öppen, och Beduinerna äro lugna och vänliga, i morgon kan allt vara förändradt: en beduin-stam har gått ut på plundring, och de trakter, öfver hvilka man måste gå, kunna vara skådeplatser för blodiga fejder; då är karavanen i fara att blifva plundrad, och de resande nödgas då ofta att köpa sina lif fria med en betydlig penningesumma. Skulle vid ett sådant tillfälle någon resande vara oförsigtig nog att skjuta på sina fiender och råka att såra eller döda någon af dem, skulle ej blott han sjelf utan ock alla hans reskamrater troligen falla offer för de öfverlevandes raseri. Man har derföre vid sådana tillfällen ej stort annat att göra än betala och vara glad att man slipper undan med lifvet.

Beduinerna såväl som alla öfriga Araber anses med säkerhet härstamma från Ismael, Abrahams andre son. Då han och hans moder Hagar blefvo utdrifna ur Abrahams hus, emedan *»tjenstegvinnans son ej skulle blifva arfvingemed den fries son»* (Gal. 4: 30), så "gick hans moder vilse i öknen, och Ismael växte upp och bodde der och blef en god skytt" (1 Mos.-B. 21: 14—21). Redan vid Ismaels födelse hade Herran förutsagt: *"han skall vara en grym man, hans hand emot hvar man och hvars mans hand emot honom, och han skall bo emot alla sina bröder»*. Och än ytterligare: *"Jag skall göra honom fruktsam och föröka honom ganska svårligen och göra honom till mycket"* (1 Mos.-B. 16: 12; 17: 20).

Ännu i dag äro Ismaels afkomlingar sådana, som profetian här beskref deras stamfader — det

är ett vildt och grymt slägte, hvars mans fiende. Det har aldrig lyckats någon makt att kufva dem, och de hafva aldrig ingått förbund med något annat folk. De hafva alltid varit ett afskildt slägte, deras hand har varit emot hvar man och hvars mans hand emot dem.

Profetian om folkets "svåra tillväxt", om dess stora makt har redan gått i fullbordan, då Araberna i det sjunde århundradet började öfversvämma en stor del af hela den kända världen och eröfrade en landsträcka, större än den de stolta Romarne någonsin innehade. Lifvadt af en falsk religionsfanatism drog detta vilda och härdade folk ut att eröfra världen för deras profet Muhamed, och för den religion han gifvit dem. De intogo Palestina, Syrien, en stor del af Asien ända till Indien. De intogo Egypten och hela norra Afrika ända till Gibraltarsund. De öfvergingo detta sund, och äfven Spanien föll i deras händer. De gingo öfver Pyreneerna in i Frankrike, för att lägga äfven det öfriga Europa till deras profets fötter; men här blef deras kraft bruten och deras eröfringståg hämmadt af Carl Martells svärd i träffningen vid *Poitiers* år 732.

Länge bibehöllo de äfven väldet i de länder de intagit, till dess de så småningom förlorade det ena efter det andra, och deras makt sjönk tillbaka inom dess ursprungliga gränser.

Dock, oaktadt all denna långvariga beröring med så många främmande nationer, bibehöllo Araberna sina gamla seder, sitt ursprungliga, af

profetian förutsagda skaplynne — de äro ännu i dag ett vildt folk, ett grymt och otämdt slägte — deras hand är emot hvar man, och hvar mans hand emot dem.

En författare, som nyligen besökt de Arabiska länderna, yttrar i detta ämne bland annat: "Detta folk måste, enligt den lägsta beräkningen, hafva bibehållit samma seder och lefnadssätt i minst tretusen år. Härigenom besannas i alla hänseenden den profetia, som vid Ismaels födelse förkunnade, att han och alla hans afkomlingar skulle vara och alltid förblifva ett vildt folk, ehuru de ständigt skulle bo emot sina bröder. Att ett lifligt och verksamt folk, under många sekler omgifvet af blomstrande och odlade stammar, skulle från de första till de sista tider fortfara att vara ett vildt folk, obesegradt och oförändradt, är i sjelfva verket ett stående underverk — en af de gåtlika omständigheter, som bekräfta profetians sanning" *).

Vår tid under ökenvandringen var indelad på följande sätt: Hvar morgon uppstego vi något före solens uppgång, d. v. s. omkring kl. 5. När våra saker voro inpackade och allting klart för afresa, intogs frukost i det större tältet; under tiden lastade Beduinerna våra kameler, och när allt var färdigt, bestego vi våra höga gångare och började vår dagsresa. Ridten fortsattes så till kl. 12, då vi gjorde halt och intogo någon förfriskning, för det mesta bestående af kallt kött

---

*) *Porter's Travels.*

och bröd, apelsiner och dadlar. Färden fortsattes derpå till 3 eller 4 på e. m., då vi stannade och uppslogo vårt läger. Middag intogs nu så snart den hann blifva färdig, och omedelbart derpå vårt thé, och derefter hade vi några timmar lediga att läsa, skrifva eller samtala, innan det blef tid att gå till hvila. Välkomna voro i sanning dessa hvilotimmar, efter den ganska ansträngande dagsresan.

Vi hade kommit öfverens att ej fortsätta vår resa äfven om söndagarna, utan hvila då, för att hafva våra sabbather stilla och ostörda, och vi funno oss hafva stor nytta deraf både till kropp och själ.

Vi hade bestämt oss att resa dagligen omkring 10 timmar, men dagen efter sedan vi lemnat Cairo, den 8:de, hunno vi ej göra mer än 6 timmars ridt; det drog nemligen ut flera timmar innan alla våra kameler blefvo samlade, ty våra män hade återvändt med flera af dem till Cairo, för att köpa åtskilligt de glömt att förskaffa sig för resan. Dagen derpå redo vi 10 timmar och följande dagen uppnådde vi *Suez*, efter att hafva fortsatt vår ridt den dagen oupphörligt i 12 timmar. Detta var en mycket ansträngande dagsresa, och vi ankommo till vår lägerplats ganska uttröttade; men den följande dagen var en söndag, hvilken vi hvilade öfver i *Suez*, och hade då tillfälle att hemta nya krafter.

Den väg, vi under dessa dagar hade tillryggalagt, gick öfver öde sandslätter och sandkullar, der knappt ett enda grässtrå växte, några tist-

lar var det enda gröna man såg. Här och der reste sig besynnerliga kala berg, skiftande i alla möjliga färger, och gåfvo åt det hela ett på samma gång ödsligt och vildt utseende. De båda första dagarne hade vi stark vind, så att sanden yrde i hvirflar; men som vinden var med oss hade vi ej mycket obehag deraf.

Vi voro nu temligen vana vid våra kameler, den vaggande rörelse deras gång förorsakade gjorde att vi de första aftnarna kände oss temligen sönderbrutna; men nu hade vi redan öfvervunnit detta och hoppades att härefter rätt väl kunna uthärda vår resas besvärligheter.

Våra kameler voro i allmänhet ganska lugna och sediga; dock hände det några gånger, att somliga af dem blefvo istadiga. En af våra lastade kameler gjorde nemligen åtskilliga gånger sådana häftiga språng, att tågen, hvarmed hans börda var fastbunden, brusto och alla de saker han bar störtade till marken, hvarpå det bar af ett långt stycke i vildt galopp. Andra dagen af vår resa blef den kamel, som L. begagnade, skrämmd och gjorde sådana språng, att jag var i den största fruktan att min vän skulle blifva kastad ur sadeln. Den beduin, som ledde hans kamel, fick dock snart håll på honom igen, och sedan gick han lugnt hela tiden. Några gånger hände det mig, då jag lät min kamel trafva, att han helt hastigt störde och vände samt gjorde några lätta språng. Kamelerna äro ej svåra att styra, man begagnar dertill endast en nosgrimma, med ett tåg för att hålla honom, och en

käpp, hvarmed man styr honom till höger och venster genom att sakta slå honom på motsatta sidan af halsen.

De första dagarna läto vi Beduinerna leda våra kameler; men sedan styrde vi dem sjelfva och funno detta ganska roligt. Vi redo för det mesta i gående, men någon gång i traf.

Suez är en liten obetydlig by, som ligger omgifven af öknar vid Röda hafvets nordvestra vik. Det enda, som för närvarande ger byn någon betydenhet, är att den begagnas som en nederlagsplats för alla de varor, hvilka föras denna väg mellan England och Indien. Der är nyligen uppbygdt ett ofanligt hotell för den massa af resande, som hvarje vecka ankomma med de engelska och indiska ångbåtarna.

Vi bodde ej i sjelfva byn, utan uppslogo vårt läger straxt utanför densamma på en kulle, der vi hade fri öfversigt öfver Röda hafvet och dess vackra stränder.

Söndagen den 11, som vi tillbragte här, gaf oss godt tillfälle att betrakta denna intressanta plats och upplifva de minnen, som äro fästade dervid. Vi läste tillsammans det 14:de kap. i 2:dra Mos.-Bok, och visste att vi nu befunno oss ungefär på samma ställe, der den stora händelse egde rum, som beskrifves i detta kapiten.

Utanför vårt läger utsträckte sig en stor öken-slätt på Röda hafvets vestra strand; denna slätt var begränsad i öster af Röda hafvet, som fordom gick mycket högre upp förbi Suez, men stormarna hafva så småningom fyllt en del af

denna hafsvik med sand från de omgifvande öknarna, och denna flygsand har under tidernas lopp så utgrundat hafvet ett långt stycke från Suez, att ångbåtarna ej kunna gå upp till staden, utan stanna ett godt stycke ut i sjön, hvarpå sedan en mindre ångbåt för passagerare och gods upp till staden.

I söder begränsades denna slätt af höga berg, som sköto ända ut i hafvet, och i vester och norr förlorade sig slätten i den vidsträckta öknen. Här var det troligen som Israels barn hade uppslagit sitt läger under deras flykt från Egypten, under deras tåg till det landet, som Gud hade lofvat deras fäder. Här var det Israeliterna en dag "upplyfte sina ögon och sågo Pharaos med all hans här, hans vagnar och resenärer komma jagandes efter dem". De blefvo då gripna af en stor fruktan och "ropade till Herren och sade till Moses: fanns det icke grafvar nog uti Egypten, utan att du behöfde föra oss hit att dö i öknen". Moses svarade folket: "frukter eder intet, står och ser till hvilken salighet Herren varder görandes i dag med eder; ty dessa Egyptier, som J sen i dag, skolen J aldrig mer återse till evig tid. Herren varder stridandes för eder, och J skolen stå stilla dervid".

Huru kunde denna enda man vara så utan fruktan midt i denna bäfvande hop. Kände han måhända någon väg, som ledde ut från den plats, der han och hans folk voro så väl instängda mellan haf, öknar, berg och fiendtliga härar? Nej! han kände ingen sådan väg. Allt hvad han visste

var att Herren befallt honom föra folket till denna slätt vid Röda hafvet, och att Gud redan på förhand sagt att Han "ville vinna pris på Pharaos och all hans makt, och att de Egyptier skulle se att Han var Herren". Moses hade gjort som Herren bød, och här stod han nu med Israels barn framför Röda hafvet; der närmade sig Pharaos krigshär och faran växte med hvarje ögonblick. Moses synes ej frukta denna fara, han intalar folket mod, och förkunnar dem hvad Herren hade sagt: att Han sjelf ville strida för Israel, och att de skulle stå stilla dervid. Men under allt detta måtte han dock hafva kämpat med inre bäfvan och fruktan, ty det heter: "och Herren sade till Mose: hvi ropar du till mig?" Folket hörde ej detta rop, de hörde honom blott säga: "frukter eder intet, Herren varder stridandes för eder;" men Herren, hjerteransakaren, hörde huru hans hjerta ropade till Gud i nöden och sade derföre till honom: "Hvi ropar du till mig, säg Israels barn, att de draga fram." En underlig tillsägelse, här fanns ju ingen väg; men Herren förklarade straxt derpå, hvilken väg Han menade, då Han sade: "Men du, häf din staf upp och räck din hand öfver hafvet och skilj det åt, att Israels barn må gå der midt igenom på det torra."

Härpå upphof sig molnstoden, som gick framför Israel, utvisande deras väg, och molnet lägrade sig mellan dem och deras fiender, så att de ej kunde komma i någon beröring med hvaran-

dra i hela den natten och i mörkret lyste detta moln som en klar eld.

Detta moln, om hvilket talas så mycket i historien om Israels tåg till Canaan, och hvilket "aldrig skiljdes från folket" (2 Mos. 13: 22), är i sanning värdt att närmare betraktas. Hvad skall man tro derom? Skriftens enkla svar på denna fråga lyder så: "Och Herren gick före dem om dagen uti en molnstod, på det Han skulle föra dem den rätta vägen, och om natten i en eldstod, på det han skulle lysa dem till att vandra både dag och natt" (2 Mos. 13: 21). Hvad var molnet, hvad var eldstoden efter denna förklaring? Det var icke annat än den dräkt Jehovah bar, då han kom att uppfylla den ed, Han svurit Abraham, Isaak och Jacob, att Han skulle gifva det förlofvade landet åt deras afkomlingar till egendom, att Han skulle föra Israel från ett land der de voro förtryckta, in i ett land som skulle blifva deras eget. Bland detta folk ämnade Han utföra de "dråpliga verk," som skulle blifva den eviga grundvalen för en hel verlds frälsning. I det landet, dit Han nu förde detta folk, ämnade Han tända det klara ljus, som skulle förskingra mörkret i världen. Bland dem skulle Han låta uppkomma den Fursten, som skulle grundlägga Guds Rike bland människorna, den Fursten, om hvilken Han sade till Abraham: "i din säd skola alla slägter på jorden välsignade varda."

Tiden började nu närma sig, då Gud ville uppfylla detta sitt löfte och Han började förbe-

redelserna dertill genom att göra Israel till sitt serskildta folk och föra dem till Canaan, som skulle blifva skådeplatsen för Hans stora kärleksunder.

Han nalkades folket klädd i skyar för att dölja sin herrlighet. Han kom till dem klädd i samma dräkt, som han bar på Thabor, då Han kom för att predika för världen om sin Son (Matth. 17: 5).

Detta underliga moln lägrade sig nu bakom Israel och skyddade dem för deras fiender i hela den natten.

“Då nu Moses räckte sin hand öfver hafvet lät Herren drifva det bort genom ett starkt östanväder i den hela natten och gjorde hafvet torrt och vattnet skiljdes åt och Israels barn gingo derin midt i hafvet på det torra och vattnet var dem för en mur på den högra sidan och den venstra.”

De Egyptier jagade efter dem, men när Israel hade hunnit öfver till andra stranden, sade Herren från molnet till Mosses: “räck ut din hand öfver hafvet, att vattnet igenfaller öfver de Egyptier, öfver deras vagnar och resenärer. Då räckte Moses sin hand öfver hafvet och det kom åter före morgonen i sin ström igen; och då de Egyptier flydde, mötte dem vattnet och Herren invärfde dem midt i hafvet, så att vattnet gick öfver vagnar och resenärer och all Pharaos makt, så att icke en af dem blef igen; men Israels barn gingo torra midt igenom hafvet, och vattnet var dem för en mur på den högra sidan och den

venstra, och så hjälpte Herren Israel på den dagen ifrån de Egyptiers hand.“

Så berättar Bibeln Israels tåg genom Röda hafvet och gör detsamma till ett underverk, som Gud utförde för att visa att Han är Herren.

Mycket hafva människorna tänkt och talat om denna tilldragelse, och många hafva förklarar saken helt enkelt på grund af den starka ebb och flod, som dagligen infaller i dessa trakter. De förneka att Gud hade något med hela denna tilldragelse att göra, utom måhända att Han sände en stark vind att blåsa under natten, hvarigenom vattnet under ebbtiden sjönk djupare än vanligt. Dock! ingenting är lättare än att visa orimligheten af detta antagande: för det första skulle en östanvind här ej påskynda vattnets sjunkande, då den blåser tvärt öfver hafvet; utan en vind, som skulle hafva denna verkan, måste komma från norr och gå längst efter hafvet, för att drifva dess vatten ifrån viken vid Suez; — för det andra skedde Israels öfvergång under natten ända inemot morgonen, hvilket är just under den tid, då floden infaller och vattnet är som högst; åtminstone var detta fallet de dagar jag tillbragte i Suez; — för det tredje står det på tvenne ställen i den bibliska berättelsen, att vattnet stod som en mur på högra sidan och den venstra, och detta kan ej förorsakas af någon ebb och flod i verlden, och ej heller återfaller floden så hastigt att den skulle kunna fördränka en hel armé, som marscherat ut på ett grund, som under ebbtiden blifvit torrt och för-

dränka den så att ej en enda blef öfver; utan, då vattnet efter ebbtiden åter börjar stiga, sker detta så sakta, att man knappt märker dess stiggande.

Dessutom kan väl ingen låta inbilla sig att Egyptierna, med den höga grad af bildning de besutto, ej väl skulle känna till ebb- och flodtiderna och ej sjelfve kunna beräkna faran af att gifva sig ut på ett grund just då, när floden väntades.

Bibeln framställer denna händelse som ett under, som ett verk af Guds kraft; och otron, som alltid ler åt sådant, har ganska svårt att här kunna reda sig och nöjaktigt förklara denna tilldragelse.

Sjette kapitlet.

Fortsättning af ökenresan.

Vi stannade äfven Måndagen öfver i Suez, emedan vi hade åtskilligt att uppgöra med vår Sheik inför den Turkiska myndigheten derstädes.

Vi fortsatte derföre ej vår resa förr än Tisdagen den 13:de. Vi seglade då öfver hafsviken vid Suez till den Asiatiska stranden och inväntade der våra kameler, hvilka hade kringgått viken.

Mot middagen ankommo kamelerna och vi fortsatte då vår resa, och anlände efter några timmar till en oas kallad *Ayun Mosa*. Här voro flera källor, kallade "Mosis källor," och platsen var beväxt med palmer och andra träd. Vi uppslogo här vårt nattläger, och var det rätt välkommet att få stanna så tidigt, emedan vinden blåste ganska starkt och var rakt emot oss.

Dagen derpå fortsatte vi vår färd öfver en vidsträckt sandslätt, och denna dagsresa var måhända den mest påkostande af dem alla; ty det blåste hela dagen en häftig stormlik vind. Sanden yrde lik snön under våra vinterdagar, så att man ej kunde se långt framför sig. Den fina sanden inträngde i ögonen och förorsakade gan-

ska svår smärta, oaktadt vi betäckte våra ansikten med flor, för att skydda dem.

Resan kunde dock fortsättas hela dagen; vi gjorde halt på aftonen vid vanlig tid och uppslogo vårt läger vid en kulle, för att hafva något skydd mot vind och flygsand. Vid solnedgången lade sig dock vinden, så att vi hade en skön och stilla afton, hvilken vi i sanning värderade mer än vanligt efter en dag som denna.

Följande dagen gick vår väg genom en mera kuperad trakt och på afstånd sågo vi vackra dunkla höjder. Fram på dagen passerade vi ett ställe kalladt *Mara*. Här funno vi på en bergskulle en källa, hvars vatten var bittert salt. I sanden nedanför berget sågo vi färska spår efter hyenor, som troligen natten förut hade gått upp till källan för att dricka.

Till detta ställe kommo Israels barn, efter att hafva vandrat tre dagar från Suez öfver den ökenen Sur, utan att hafva funnit något vatten. När de kommo till *Mara*, kunde de ej dricka vattnet der, ty det var mycket bittert, af hvilket detta rummet heter *Mara*. Der knorrade folket mot Moses och sade: "Hvad skola vi dricka?" Han ropade då till Herren, och Herren visade honom ett träd; det satte han i vattnet, och så vardt det sött." (Mos.-B. 15: 22—25.)

Derifrån vandrade Israels barn vidare och kommo till Elim. Der voro tolf vattubrunnar och sjuttio palmträd; der lägrade de sig vid vattnet. (2 Mos.-B. 15: 24.)

På aftonen samma dag vi passerat *Mara*, hunno äfven vi detta ställe. Ännu funnos der flera

källor och en mängd palmträd, och vi lägrade oss der vid vattnet.

Det var en egen känsla att sålunda få följa Israel på deras ökenvandring, och att med bibeln till vägvisare få leta deras fotspår i ödemarken. Detta gjorde att öknen nästan föreföll mig som en gammal bekant, som en god vän. Ofta läste jag redan i min barndom med intresse och förvåning om de under Gud här utförde, och nu fick jag läsa om alla dessa tilldragelser just på de ställen, der de timat.

Den trakt vi dagen derpå genomvandrade började blifva mer och mer bergig. Vi passerade tvenne källor med bittert vatten, kallade *Murkhahes* bittra källor.

Mot aftonen ankommo vi till Röda hafvets strand. Allt sedan vi lemnat Suez hade vår väg gått i sydlig riktning utmed detta haf, ehuru ett godt stycke inåt landet, så att vi ej kunnat se detsamma. Vi kommo nu åter i sigte deraf och det var herrligt att få se det friska blåa hafvet, då man flera dagar lefvat i öknen, omgifven endast af sand och kala klippor. Vi uppslogo här vårt läger tätt vid hafsstranden.

Den följande dagen gick vår väg flera timmar utmed stranden. Vi hade hafvet på vår högra sida och på den venstra reste sig höga berg. Dessa berg voro ibland så nära vattnet, att vägen bestod blott af en smal gångstig, så att kamelerna måste gå en och en. På tvenne ställen sköto bergväggarna ända ut i sjön, så att våra kameler måste kringgå dem ute i vattnet, som

Palmträd.

då steg dem ungefär till knäet. Till lycka för oss var det temligen lungt den dagen, ty när det blåser, måste denna väg vara fullkomligt ofarbar.

Efter att så några timmar hafva följt hafs-kusten, gick vår väg åter inåt landet. Vi redo nu öfver en temligen stor slätt, det var öknen *Sin*, der Israel knorrade emot Moses och Aaron och sade till dem: Gud gifve, att vi hade dött uti Egypten, genom Herrans hand, der vi sutto vid köttgrytorna och hade kött nog till att äta: ty J hafven fördenskull fört oss i öknen, att J skolen låta hela denna hopen dö af hunger.“

Här var det som Herren började gifva folket manna och åkerhöns och gaf befallning om huru de skulle hvarje morgon samla så mycket de behöfde för dagen, men om Sabbathen ej uppsamla något, utan dagen förut samla dubbelt förråd. (2 Mos.-B. 16 kap.)

Efter att hafva passerat denna öken, kommo vi in bland höga berg, der vägen gick genom trånga dalar. Dessa blefvo allt trängre och trängre, till dess vi slutligen befunno oss instängda af höga klippor, så att vi ej kunde se någon utväg. Vi styrde nu vår kosa till foten af ett af dessa berg, och först då vi kommit helt nära, upptäckte vi en smal gångstig, ej bredare än kamelens fot, hvilken i zigzag slingrade sig upp på sidan af det branta berget. Det var i sanning en egendomlig syn att se alla våra stora, präktiga kameler med sina ofantliga bördor i en lång rad så godt som klättra upp på denna lika sma-

la som brauta väg. Jag hade aldrig föreställt mig att dessa djur, så stora och tunga, egde en så utmärkt förmåga att med den största säkerhet vandra på obanade stigar. Under denna del af vår resa hade vi mer än en gång tillfälle att beundra denna deras utmärkta förmåga. Det arabiska namnet på denna bergsväg är: Nukb Baderreh (vägen på svärds-egget).

Samma dag passerade vi en dal, kallad grottornas dal, der vi uti ett berg funno iuristade åtskilliga hieroglypher och hebräiska bokstäfver, samt ett par stora grottor, huggna ett godt stycke upp i berget.

Vi uppslogo på aftonen vårt läger i en rymlig dal, kallad Wady Mukatteb (Inskrifternas dal); här voro de höga bergen på båda sidor om dalen snart sagdt fullskrifna med hieroglypher och hebräiska ord, hvilka qvarstå der såsom ett minne af Israels vandring genom dessa nejder, och såsom ett bevis på sanningen af Bibelns berättelse om detta verldsberytade tåg. Den stora mängden af inskrifter bevisar, att Israel här måste hafva uppehållit sig en längre tid, hvilket äfven öfverensstämmer med Bibelns berättelse om deras vandring till Sinai.

Den följande dagen var en söndag, hvilken vi hvilade öfver på detta ställe, och denna hvilade var mer än välkommen efter en veckas ansträngd resa, då vi ridit på våra kameler omkring nio timmar dagligen. Hvilodagen var så tyst och ostörd i dessa ödsliga trakter, der vi voro långt skilda från hela den öfriga världen.

Uti öknarna rundtomkring oss rådde den djupaste stillhet, som är så egen uti dessa nejder.

Vi sjelfva, våra män och våra djur, voro de enda lefvande i denna tysta, döda värld, utom en och annan korp, som flög förbi, och några qvicka ormödlor, som sprungo omkring bland ökendalens torra buskar.

Mycket förenade sig att göra vår Sabbath fridfull, och den fullkomliga stillhet och tystnad som rådde omkring oss, gaf godt tillfälle till ostörda betraktelser öfver det ord, som är "väl värdt att man det anammar," och till förtroliga samtal med honom, som ser i det tysta, det fördolda.

Ofta gingo mina tankar denna dag, liksom alla öfriga dagar under min resa, hem till mitt fosterland till min kära fädernestad der borta i den aflägsna nordnen. Der hördes nu klockornas ljud, förkunnande öfver staden, att templens portar äro öppnade och att tillfälle är beredt att sjunga den Eviges lof och lyssna till fridens evangelium. Här i öknarna höres väl inga tempelklockor, här ljuder ingen orgelton, men en och annan vindfläkt, som susar öfver den vilda bergstrakten, är för det lyssnande örat lik en röst af Gud; ty vindarna äro Hans tjenare, de komma på Hans befallning och säga: "här äro vi."

Öfverallt finnes Gud och öfverallt är Hans sammene.

Följande måndag hunno vi mot aftonen till en oas, omgifven af ofantliga berg. Namnet på detta ställe var Wady Feran. Här fanns en

källa och en mängd palmträd, under hvars skugga vi uppslogo vårt läger. Vi funno här flera odlade fält, och en mängd Beduiner samlade sig omkring vårt läger dels för att språka med våra män, med hvilka de synas vara goda vänner, och dels för att sälja proviant.

Vi stannade här hela Tisdagen för att bestiga ett högt berg kalladt Serbel, beläget i grannskapet af den oas, der vi hade uppslagit vårt läger.

Serbel är öfver 7000 fot högt, och det tog ungefär fyra timmar att bestiga detsamma. Detta berg är jemte sjelfva Sinai det märkvärdigaste på hela denna halfö. Det reser sig högt öfver den omgifvande bergstrakten. Dess topp är delad i flera höga spetsar, hvilka synas skjuta lodrätt i höjden och äro skiljda åt af djupa raviner. Man räknar ända till fem sådana toppar.

Bittida på morgonen lemnade vi vårt läger för att bestiga berget. Vi redo först på våra kameler omkring en timmas väg öfver höga och branta steurös till sjelfva foten af berget. Vi började sedan att bestiga detsamma och hade flera ganska mödosamma timmar, innan vi slutligen hunno dess topp. Ganska ofta måste vi stanna för att hvila och hemta nya krafter. Vägen var understundom så brant och uppfylld af större och mindre stenar, att det iöreföll nästan omöjligt att kunna gå längre. Ett stycke upp på berget funno vi en klar bergskälla, der vi hvilade en god stund och läskade oss med dess friska vatten. Efter nära fyra timmars vandring nådde vi spet-

sen af den högsta af bergets toppar. Vi voro då temligen uttröttade, så att vi sutto en god stund och hvilade oss, innan vi började betrakta den bergiga vilda trakt, som nu låg så godt som under våra fötter. Utsigten från denna höga bergstopp betalade väl den möda det kostat att bestiga densamma. De omgifvande bergen, hvilka vi förut betraktat från de djupa dalarna och funnit dem ofantligt höga, syntes nu från denna upphöjda plats som små obetydliga kullar, och der bortom sågo vi sedan den ofantliga ökenslätten sträcka sig åt norr och nordost. Öfver denna slätt skulle vår väg gå till det Heliga Landet, sedan vi först besökt den väldiga bergstrakt, som nu låg helt dunkelt der borta i söder. Ja! här sågo vi för första gången detta märkvärdiga berg, vi så mycket önskat att se och för hvilket vi företagit hela denna långa ökenresa. Liksom Serbel här reste sig öfver de omgifvande bergen, så beherrskade Sinai hela bergstrakten i dess grannskap, och vi sågo det här helt tydligt, oakadt vi voro på mer än en dagsresas afstånd derifrån. Till venster om oss syntes ännu en gång Röda hafvet, på hvars motsatta strand Egyptens berg reste sig, så att vi här voro i tillfälle att sända en afskedsblick till ett land, der vi tillbragt så många rika dagar.

Det var måhända ännu svårare att komma ned från Serbel, än det varit att bestiga detsamma, och vi kände oss ganska tacksamma, då vi alla välbehållna åter befunno oss i våra tält.

På aftonen fingo våra Beduiner besök af en mängd Beduiner der i trakten, och det var en ganska egendomlig syn att se alla dessa svartbruna beväpnade män sitta tillsammans i en cirkel omkring en stor eld, der de bakade sitt bröd i den heta askan och tillredde sin aftonmåltid, allt under ett lifligt, högljudt samtal. En af dem hade en slags viol med blott en sträng, hvarpå han spelade och sjöng för att muntra sina kamrater. Vi sutto en god stund på våra tältstolar utanför våra tjäll och betraktade denna ökenscen.

Dagen derpå reste vi nio timmar och uppslogo vårt läger i en dal, sex timmars väg från Sinai, och följande dag, som var thorsdagen den 22 Mars, anlände vi till detta berg. Då jag efter en krökning af vägen omsider fick *Sinai* i sigte, kunde jag ej taga mitt öga derifrån under hela den tid, som åtgick innan vi hunnit detsamma. Framför berget utsträckte sig en ofantlig högslätt, som gick ända in till bergets fot. Från denna slätt var det som det bäfvande Israel skådade Guds under på den höga bergstoppen der borta och hörde Hans röst då Han förkunnade sin lag. Här var det som de fruktade sig och flydde, trädande fjerran.

Hvilken storartad syn måtte ej detta höga vilda berg med sina många toppar företett, då Jehovah steg ned derpå i eld, och då de hårda granitklipporna skälfde under Hans fötter och "rökte och dammade" och då de himmelska basunernas ljud gick och vardt allt starkare och

starkare," till dess Gud omsider förkunnade sin gudomliga lag.

Betraktelser öfver detta stora ämne uppfyllde mitt hjerta under det jag långsamt gungade fram på min kamels rygg öfver den stora högslätten, till dess vi slutligen nådde foten af det efterlängtade berget.

Uti en trång dal, på alla sidor omgifven af Sinais berg, ligger ett grekiskt kloster, der de resande, om de så önska, kunna blifva herberge-rade. Man behöfver i sådan händelse blott skaffa sig ett tillståndsbref från Grekiska Biskopen i Cairo. Somliga föredraga att bo i sina tält utanför klostret, men för vår del togo vi in der, för att få det nöjet att för några dagar bo i ordentliga rum.

"Sinai's kloster är en verklig oas för öken-vandraren. En behaglig känsla af hvila och trygghet smyger sig öfver den resande då han inträder inom dess murar — en känsla, som endast den kan förstå, som pröfvat denna mödosamma och äfventyrliga färd genom en ödelagd natur, der man har till sällskap endast vilda Beduiner."

Detta var första gången jag befann mig inom murarna af ett kloster, och fastän luften der kändes tryckande, var det dock ganska godt att der få hvila ut efter den tröttande ökenfärden. Der lefde 20 à 30 munkar, helt och hållet afskiljda från den öfriga verlden. De tillbringa sin tid med att sköta klostrets trädgårdar och med att fira täta gudstjenster i den rikt smyckade klosterkyrkan.

Vi bevistade en af dessa gudstjenster en söndagsmorgon. Den bestod i uppläsandet af en massa långa grekiska böner, allt under en mängd yttre åthäfvor, såsom korstecken, bugningar och dylikt. En stor bibel med silfverpermar kringbars i procession och kysstes af flera bland munkarna. Dessutom gingo de oupphörligt och kysste en mängd af taflor som prydde kyrkans väggar. Tätt och ofta buro de omkring rökelsekar, hvilka de slängde af och an, till dess hela kyrkan uppfylldes med vällykt deraf. Detta skulle vara att tjena och ära Gud — detta skulle föreställa en Gudi behaglig gudstjenst!

Munkarna i detta kloster emottaga alltid den resande med välvilja och artighet och bjuda gerna på en mängd förfriskningar och äro serdeles villiga att laga de effecter, som möjligen blifvit bristfälliga under ökenvandringen, och att förse en med allt hvad man kan behöfva.

Men då man skall skiljas vid dem och uppgöra sin räkning, visar sig deras kärlek hafva varit blott egenkärlek och deras välvilja och tjenstaktighet idel vinningslystnad. De stillsamma, vördnadsvärda och ödmjuka munkarna förlora tålmodet, om man ej nog högt uppskattar och betalar deras uppoffrande människokärlek. De förvandlas i ett nu till oförnöjda, roflystna Beduiner, som med häftighet, snart sagt med hot, pocka på mera, oaktadt de här i sitt kloster underhållas af den Grekiska kyrkan, för att herbergera resande för intet.

Detta ofog hade stigit så högt och de hade

så mycket besvärat de resande, att klagomål deröfver hade blifvit anförda hos den Grekiska kyrkans myndigheter, hvilket hade till följd att biskopen i Cairo just denna vinter företog en resa till klostret och der höll en sträng räfst med "de heliga fäderna". Han qvarlemnade i klostret en anteckningsbok, der hvarje resande skulle göra sina anmärkningar och anteckna de penningegåfvor de frivilligt behagat lemna munkarna. De resande underrättades äfven i denna bok att de ej behöfde betala en enda skilling, då klostret var ämnadt till ett herberge för resande, och derföre hade sitt underhåll; denna bok skulle hvarje år granskas af biskopen.

Vi hade nu den lyckan att komma straxt efter sedan biskopen lemnat klostret, vi hade derföre intet att klaga öfver munkarnes uppförande.

Detta klosters historia sträcker sig ganska långt tillbaka. Redan i första århundradena efter Christi födelse började Sinai's vilda ödsliga bergstrakt att blifva ett tillhåll för fromma eremiter, hvilka bodde här och der på de höga, luftiga bergstopparne i grottor, hvilka dels blifvit bildade af naturen och dels urholkade af eremiterna sjelfva. Under de svåra förföljelser, som just vid denna tid öfvergingo christenheten, drogo sig sedan allt flera fromma män ut till denna aflägsna, öde nejd, för att här, ostörda, i stillhet och på ett heligt rum, få tjena sin Gud.

I början af trehundralet svärmade hela denna bergstrakt af en mängd eremiter, flera hun-

dra till antalet. De började då så småningom att sluta sig tillsammans under vissa regler och att bygga ordentliga hus, till dess omsider eremiterna förvandlades till munkar och de spridda husen förvandlades till ett stort kloster.

Ofta hafva eremiterna och sedan äfven munkarna blifvit anfallna och så godt som utrotade af de omkringboende vilda Beduinstammarna. De blefvo helt kallblodigt mördade i sina kulor eller i sitt kloster, och det lilla förråd af lifsmedel och kläder de egde blef röfvadt.

Underrättelsen om dessa mordgerningar, långt ifrån att afskräcka andra att här nedsätta sig, tycktes i stället öka ifren hos en mängd eremiter och munkar att skynda hit, der de, jemte uppbyggelsen af att dagligen få förrätta sin andakt på ett så heligt ställe, äfven kunde finna den så mycket efterlängtdade martyr-kronan. Antalet af munkar ökades därför en lång tid i stället för att minskas. Under de sednare seklen har dock deras antal betydligt minskats, så att de för närvarande ej äro flera än omkring 20—30.

Thorsdagen den 22 Mars ankommo vi nu till detta kloster, och då vi nalkades detsamma hörde vi en liflig kanonsalut; klostret eger nemligen flera kanoner. Denna salut gafs för att fira Grefven af Paris, Ludvig Philips sonson, som jemte sin yngre broder befann sig på besök i klostret. När vi kommo närmare, sågo vi de Franska prinsarnes läger uppslaget på en liten slätt. De hade kommit hit från Cairo och de-

ras karavan bestod af omkring hundra kameler, hästar och mulåsnor. Omkring tolf tiden voro vi redan väl herbergerade i ett par treffliga och bekväma rum, och det var godt att den dagen få hvila ut efter den ganska ansträngande resa vi då redan tillryggalagt.

På eftermiddagen besågo vi klostret och genomvandrade en fullkomlig labyrint af gångar och rum. Vi besökte klostrets rika kyrka, dess bibliothek, som eger omkring 2000 volymer, samt dess trädgårdar, rika på alla slags fruktträd, och till slut grafhvalfven, som gömde skeletterna efter de munkar, som dött på Sinai, hvilka alla betraktades såsom helgon. Vi mötte under dessa vandringar i klostret flera gånger prinsarna, som också nu voro sysselsatta med att bese stället märkvärdigheter.

Dagen derpå lemnade vi klostret helt tidigt på morgonen och började bestiga det märkvärdiga berget.

Som vi kort förut hade klättrat upp på det otillgängliga Serbel, så föreföll det oss jämförelsevis ganska lätt att bestiga Sinai.

På Serbel fick man söka sig väg så godt man kunde i de djupa och branta ravinerna; på Sinai ledde en ganska god, ehuru något ojemn, stentrappa ända upp till toppen af berget. Efter en stunds vandring funno vi här, liksom på Serbel, en klar källa med utmärkt godt vatten.

Vi stego nu allt högre och högre. Utsigterna började med hvarje ögonblick att vidga sig och blifva allt mera vilda och storartade. Öfver allt

omkring oss endast hårda granitklippor och mellan dem trånga, djupa dalar. Dessa berg voro ej öfverklädda med grönskande skogar, från dessa dalar uppstego inga blomsterdofter. Allt var så öde, så dödt — lifvet tycktes vara förvist från Horebs bergstrakter, och Sinais klippspetsar reste sig mot skyn, hårda så att knappt ett grässtrå kunde växa i dess remnor, hårda och oböjliga, lik den Lag, som Herren förkunnade från dem.

Då och då stördes den djupa tystnaden, som omgaf oss, af det klagande, högtidliga ljudet från klockorna i klosterkyrkan der nere under våra fötter då de ringde för att samla munkarna till bön, och sjelfva klostret med dess trädgård föredde en liten nätt tafel, som tog sig särdeles väl ut, sedd i fogelperspektiv. Den var en oas i denna bergiga öken, och ögat dröjde gerna vid den enda lefvande blomstrande punkten i hela denna döda trakt.

Vi hade redan tillryggalagt nära hälften af vår väg, då vi genom en slags stenport inträdde på en öppen plats, som bildade en platå omgifven af de höga bergsspetsarna.

Här delade sig vägen, i det en gångstig ledde åt venster upp till toppen af Moses' berg, som, enligt traditionen, skulle vara det ställe der Gud utgaf sin Lag — och en annan gångstig ledde åt höger genom en trång dal upp till en annan af Sinais toppar, kallad Sufsafeh, hvilket berg på sednare tider blifvit ansedt för

det sannskyldiga berget, der Herren uppenbarade sig för Israel.

Midt på denna slätt växte en ensam cypress, som med sin krona beskuggade en klar källa med godt friskt vatten. Detta ställe erbjöd en god hvila, och härifrån kunde vi betrakta de höga bergstoppar, vi ämnade bestiga. Till venster reste sig Mosis berg nästan lodrätt i höjden. Midt framför oss reste sig en annan topp, den högsta af dem alla, kallad St. Catharina och till höger utskjöt en sträcka af berg, som slutade i en hög spets, den nyss nämnda Sufsafeh. Den bergstrakt, i hvilken vi nu befunno oss, helgad genom så många dyrbara minnen från Gamla Testamentet, har i Bibeln tvenne olika namn. Alla dessa toppar jemte öknen i dess granskap kallas i Mose andra Bok för Sinai. På andra ställen, då det till exempel talas om Mosis samtal med Gud vid den brinnande busken äfvensom om Elia's flygt hit, kallas det för Horebs berg. Om med Horeb menas en viss del af Sinai, eller om hela bergstrakten hade äfven detta namn, är svårt att afgöra. Vi voro dock nu på ett dyrbart ställe och våra fötter trampade helig mark. Hvarje minut under denna vandring var outsägligt rik och vi kände oss liksom gripna af en helig bäfvan, då vi klättrade bland dessa berg, hvilka Gud i sitt heliga, fruktansvärda Majestät berört med sin fot.

Ett stycke upp på Mosis berg passerade vi en slags byggning uppförd öfver den grotta der Elias bodde, då han under sin flykt från det he-

liga landet hade hunnit Guds borg Horeb. (1 Kon. B. 19.)

Elias hade dödat Baals prester, och Jsebel, konung Achabs gemål, hade svurit att derföre taga hans lif. Gudsmannen flydde då och kom ensam i öknen en dagsresa söder om Juda land och satte sig ned under ett enebärsträd och önskade sig döden och sade: "Det är nog, så tag nu Herre min själ; jag är icke bättre än mina fäder."

Af trötthet och sorg föll han slutligen i sömn under trädet der han låg. Men Herrans Engel uppväckte honom och bad honom att äta och dricka, och då han såg sig om, fann han bredvid sig ett glödbakadt bröd och en kanna med vatten.

Sedan han ätit och druckit, lade han sig åter att sofva, till dess Herrans Engel ånyo uppväckte honom och sade: "stätt upp och ät, ty du hafver en lång väg för dig." Han stod då upp, åt och drack och gick af den matens kraft fyratio dagar och fyratio nätter till Guds berg Horeb. Och kom der uti en kula och blef der öfver natten; och Herrans ord kom till honom och sade: "hvad gör du här, Elias?" Han sade: "jag hafver haft nit om Herren Zebaoth; förty Israels barn hafva öfvergifvit ditt förbund och nederbrutit ditt altare och dräpit dina profeter med svärd och jag är allena ingenblifven och de fara efter att de må taga mig lifvet af."

Här var det sedan som Elias fick befallning att träda fram för Herren. Och si: Herren gick der fram om, och der kom en stark stormvind,

som sönderbröt dessa hårda berg och sönderbråkade dessa fasta hållar inför Herren. Efter vädret kom en jordbäfning, bergstrakten skakades i sina grundvalar och öknen skalf. Efter jordbäfningen kom en eld, det ljungade bland klipporna och luften genomkorsades af hotande blixtrar. Men icke var Herren i vinden, icke var Herren i jordbäfningen, icke var Han i elden! dessa starka naturkrafter voro blott förelöpare, förkunnande Herrans ankomst, de visade Hans makt och styrka — de starkaste äro intet för Honom — hvad hade Elias att frukta för menniskor, för den mäktigaste konung, då Gud var med honom.

Efter dessa fruktansvärda uppenbarelser af Guds kraft, omsusades Profeten, den Gudsman-
nen, af en mild och stilla vind. Stormen, jordbäfningen, elden, dessa kraftiga symboler af Guds vrede, de äro för Guds fiender, ej för Hans bekännare och vänner. De hotade Achab, hans gudlösa gemål och hans afgudiska folk, men icke Elias, — Guds profet. Den milda vinden, den var för honom. När den helt sakta och svalkande strök öfver hans panna, så liknade den en smekning af Guds hand, när dess behagliga susning nådde hans öra, så var det liksom en frids-helsning från Gud. Derföre, när Elias hörde denna vind, *skylde han sitt ansigte och trädde fram för Herren.*

Han skylde sitt ansigte — ja vi förstå honom! — När Gud i sin kärlek närmar sig vårt hjerta, så känner man ju djupare än någonsin sitt eget intet, sin egen ovärdighet. Man blir

öfverväldigad af en sådan nåd, man blyges öfver sig sjelf.— man liksom skyler sitt ansigte inför sin Gud.

Elias klagade inför Herren öfver det olyckliga Israels affall, och Herren svarade honom att han skulle gå till *Damaskus* och smörja Hasael till konung öfver Syrien och Jehu till konung i Israel och Elisa till profet. Dessa skulle utföra Guds straffdomar; ty Herren tillägger: "och skall ske, att den, som undslipper Hasaels svärd, honom skall Jehu dräpa och den, som undslipper Jehu's svärd, honom skall Elias dräpa," och till slut förkunnade Herren för Elisa, att Han hade sjutusen män i Israel, som icke hafva böjt sin knä för Baal, och dem skulle Herren låta igenblifva, ingen af straffdomarna skulle drabba dem.

Hur ofta har jag icke läst om detta Eliæ möte med Gud på Horeb och nu stod jag sjelf på detta Guds berg och vid den grotta, der Elias talade med Herran. Detta ensamt skulle rikt hafva betalat den besvärliga ökenresan och dock hade Sinai ännu dyrbarare minnen, ännu heligare ställen än detta.

Sedan vi lemnat Elia's grotta och vandrat ännu en god stund, stodo vi omsider på toppen af Mosis berg och sågo ut öfver den heliga trakten. Omöjligt kan jag skildra den ödsliga vildhet, det storartade majestät, som bergen omkring oss företedde. Dess heliga minnen trängde sig på oss, och det föreföll mig nästan som om jag varit alltför djerf, då jag vågat bestiga detta berg, på hvilket Gud nedsteg och gaf oss sin

lag och hvars fot Israeliterna då ej vågade nal-
kas eller vidröra af fruktan att dö.

Jag nämnde att det är omtvistadt, hvilken af
dess båda bergstoppar vore den sannskyldiga,
antingen Mosis berg eller Sufsafeh. Den gamla
traditionen förlägger den storartade scenen på
toppen af den förra, men de flesta resande, som
på sednare tider besökt trakten och forskat i äm-
net, förlägga tilldragelsen på Sufsafeh. Då jag
derföre här på toppen af Mosis berg läst den
bibliska berättelsen om lagens utgifvande, för
att sjelf kunna bilda mig något omdöme derom,
föreföll det mig som de båda kunde hafva rätt.
Enligt berättelsen i Mosis andra bok, timade
detta under ej ensamt på Mosis berg, ej ensamt
på Sufsafeh's topp, utan *hela* Sinai berg (med
alla dess toppar) dammade deraf att Herren steg
neder derpå i eld och dess rök gick upp såsom
röken af en ugn, så att *hela* berget bäfvade
svårligen (2 Mos. 19: 18).

Enligt denna berättelse ser det ut som om hela
denna bergstrakt varit insvept i de flammor, i
de glansfulla skyar, hvarmed Jehovah dolde sitt
majestät, då Han nedsteg inför Israels folk.

Men i hela bergstrakten omkring Sinai finnes
blott en slätt, stor nog att kunna rymma Israels
läger och gifva folket tillfälle att fly undan i
fjerran och ändock ej förlora berget ur sigte, och
det är den slätt vi passerade, då vi anlände till
Sinai — slätten R a h a h — som sträcker sig än-
da intill foten af berget Sufsafeh. Detta berg

reser sig nästan lodrätt upp från slätten så att man kan nalkas dess fot och ännu stående på slätten vidröra detsamma. Det kan därför ej vara något tvifvel underkastadt, att det var från denna slätt Israel beskådade Herrans under, och då stängde Sufsafeh's berg för dem utsigten och hindrade dem att se de öfriga af Sinai's toppar och isynnerhet Mosis berg, som då ligger just bakom det förra. Det var således företrädesvis Sufsafeh, som de sågo röka och damma, som de sågo liksom bekrönt af ljungande blixtrar och från hvars topp de hörde Guds basuner och omsider den eviga lagens bud.

Vi besökte därför samma dag äfven Sufsafeh's bergsspets. Vägen till dess topp var svårare än den till Mosis berg och sjelfva toppen slutade i en skarp spets. Under den stund jag här satt, sökte jag i mina tankar måla för mig de gripande tilldragelser, hvilka Israels folk här fingo bevittna; men ej vill jag försöka att måla dem med min penna, ty det kan jag icke.

Jag lemnade omsider det heliga rummet med en känsla, blandad af tacksamhet och saknad. Djupt tacksam kände jag mig att jag fått bestiga detta helgade minnesrika berg, med saknad lemnade jag detsamma — stunden hade varit så kort deruppe. Om jag kunnat, hade jag hejdat minuterna. Det var en stund sådan som man ej får många i sitt lif. Sjelfva stället, dess högtidliga tystnad, dess sköna vildhet och slutligen dess stora minnen — allt detta liksom rörde själens

böneklockor och lämpade sig väl för förtroliga samtal med Gud.

Man måste dock lemna det dyrbara stället, och efter några timmars mödosam vandring befunno vi oss åter i vårt kloster.

Lördagen den 24:de besågo vi åtskilliga ställen i granskapet, såsom klippan, hvilken Moses slog med sin staf, så att vattnet flödade derut, den plats, der Aarons kalf stod, det ställe, der jorden öppnade sig och uppslukade Korah, som gjorde uppror mot Moses o. s. v., men tvifvelaktigt är det, om något af dessa ställen var det rätta.

Dagen derpå, Söndagen den 25 Mars, som vi tillbragte i klostret vid Sinai, skall jag ej lätt glömma, om jag än lefde aldrig så länge. Mer än vanligt högtidlig var sabbathsmorgonen här på detta ställe, der Gud helgade sabbathen.

Vi voro här så helt för oss sjelfva, skilda ifrån den öfriga verlden genom långa öknar, och hvilodagens stillhet var så fullkomlig och stördes blott då och då af en vindfläkt, som susade kring Sinais toppar och fyllde dess dalar med sitt behagliga dån. I sanning en egen, en högtidlig Söndag. Jag skref då följande rader, hvilka jag nu efter någon tvekan intager i min resebeskrifning.

Min läsare! efter du följt oss på vår resa till detta heliga ställe, till denna vilda bergstrakt — till Horebs höjder, till Sinais berg, så tillåt mig då att här från foten af Jehovah's väldiga pre-

dikstol få sända dig några rader, få tala förtroligt med dig en stund.

I 2:dra Mose bok ifrån och med 19:de Cap. står den text som beskriver de stora händelserna här.

Då Israels barn, under deras vandring från Egypten till det förlofvade landet, hade hunnit dessa nejder och lägrat sig i Sinais öken straxt nedanför berget, så upphof sig en morgon ett dunder och en ljungeld och en tjock molnsky på berget och ett ljud af en ganska skarp basun, och folket, som i lägret var, vardt förskräckt. Och hela Sinais berg dammade deraf, att Herren steg ned derpå i eld, och dess rök gick upp såsom röken af en ugn, så att hela berget bäfvade svårligen och basunens ljud gick och vardt ju starkare.

I fruktansvärdt Majestät uppenbarade sig här Jehovah. Eld och lågor omgäfvö Honom, de hårda klipporna darrade under Hans fötter och hela den vilda bergstrakten genljöd af ett häftigt tordön och af de himmelska basunernas klang och ett tjockt moln skylde den Evige för de dödligas blickar; ty Han sade: mig kan ingen meniska se och lefva.

Högt öfver dundret och basunernas ljud hördes omsider den Eviges stämman, förkunnande den gudomliga Lag. som vi lärde känna i vår spädaste barndom.

Så förskräcklig var Sinais Gud, så stark var Hans röst "att folket fruktade sig och flydde, trädande fjerran och sade till Mose: tala du med

oss, vi vilja höra dertill, och låt icke Gud tala med oss, att vi icke skola dö.“

Hvarje gång den Helige Guden närmat sig jordens fallna barn, hafva de blifvit bäfvande och förskräckta, ja! ofta blifvit som om de varit döda (Dan. 8: 17, 18, 27. Dan. 10: 8, 9. Luc. 2: 19. Joh. Uppb. 1: 17).

Låt oss dock ännu dröja en stund vid Siani, för att något närmare betrakta hvad den fruktansvärde Guden här talade. Hans lag är kort, kraftig och bestämd. Hufvudsumman af densamma har verldens store Profet sammanfattat i några få ord, då Han sade: du skall älska Herren din Gud af allt ditt hjerta, af all din själ, af alla dina krafter och af all din hog. Detta är det yppersta och största budet, och det andra är detta likt: du skall älska din nästa såsom dig sjelf. På dessa tu buden, fortfor Han, hänger all Lagen och Profeterna (Matth. 22: 37—39).

Här förklarade den bästa Bibeltolkaren, att Jehovah från Sinai berg ej fordrade af verlden annat än kärlek.

Det tyckes vara en billig fordran nog, som den store Skaparen här ställde till de varelser Han skapat hade. Men denna gudomliga Lag, som endast fordrar kärlek till vår Gud och våra medmänniskor, har tydligen visat att kärleken slocknat i verlden, och Guds syfte med Sinais bud var just att visa människan att hon är fallen.

Den som med allvar försökt att älska sin Gud, att älska Honom hvarje ögonblick af sitt lif och

att af kärlek aldrig göra emot Hans vilja, densamme har ock säkerligen funnit att menniskohjertat är tomt på kärlek. Om man gjort denna upptäckt, denna erfarenhet, huru synes då Sinai? vill ej dess blix och dunder liksom förbränna och förkrossa? Tycker man sig ej höra sin dom i de orden, som Gud här talade så att det ljud högt öfver det bäfvande bergets dån, sägande: Jag Herren din Gud är en stark hämnare, mäktig att straffa fädernas missgerning in på barnen allt intill tredje och fjerde led, dem som mig hata? Känner man sig ej som om man med det förskräckta Israel ville fly och träda fjerran ifrån Gud.“

Dock! lycklig den som gjort denna upptäckt, denna erfarenhet, ty detta är ju liksom det första steget på vägen till lifvet. Lagens syftemål har då blifvit uppfyllt; “ty allt hvad lagen säger, det säger hon till dem som under lagen äro, på det hvar och en mun skall tillstoppas och all verlden skall för Gudi brottslig varda.“

Om du vill, min läsare, så följ oss nu vidare på vår resa till det Heliga Landet. Der skola vi få rika tillfällen att betrakta hvad den kärleksrike Jehovah gjort, för att frälsa dem, som brutit Sinais Lag, hvad Han gjort för att tända en helig kärlekseld på vår kärlekslösa jord. Der skola vi få tillfälle att se, huru Han sjelf släckte Sinai's lågor, som hotade Lagens öfverträdare. På Sinai skref Han sin lag i taflor af sten, der skola vi få tillfälle att se hvad medel han begagnade

för att skriva samma Lag i fallna syndares hjertan, så att de få lust till denna Hans lag och med glädje löpa på Hans budords stigar, sägande med Johannes: Dina bud äro icke svåra.

Sjunde kapitlet.

Slutet af ökenresan.

Måndagen den 26 Mars packade vi redan tidigt in våra saker och rustade oss till affärd. Det var ej utan en viss saknad vi lemnade våra bekväma rum, för att åter börja vår ökenvandring, hvars mödor och faror vi sedan några veckor pröfvat. Dock lifvade och gladde oss här den tanken, att vi nu ställde vår kosa direkt till det Heliga Landet, hvars gräns vi hoppades att innan kort beträda.

Vi skulle härifrån ej begagna samma kameler, som vi haft från Cairo, utan hade vi af de kringboende Beduinerna redan straxt vid vår ankomst beställt nya. Helt bittida på morgonen hade derföre omkring 25 Beduiner samlat sig nedanför klostermuren med 40 à 50 kameler. Alla dessa Beduiner skulle nemligen med sina kameler resa samma väg som vi, och slöto sig derföre till vår karavan, dels för att hafva något mera skydd, dels för att kunna förtjena genom att hyra ut sina kameler åt oss.

När alla våra saker blefvo i ordning, nedhissades de genom en glugg på klostermuren och efter dem nedhissades vi sjelfva. Murens höjd var ungefär 30 fot. Jemte denna något obeqvä-

ma ingång hade klostret äfven en annan, nemligen en liten trång bakport, helt beslagen med tjocka jernplåtar. Detta allt var försigtighetsmått, som blifvit vidtagna för att kunna skydda klostret mot anfall af de roflystna Beduinerna.

När alla våra saker väl voro nedhissade, började en fullkomlig batalj bland Beduinerna, då hvar och en ville lasta sina kameler för att få förtjenst. Våra saker sletos obarmhertigt åt alla håll, så att vi måste handgripligen blanda oss i affären, för att bevara våra saker från att förstöras.

Vi började att lasta kamelerna kl. 7 och kl. 9 var allt färdigt. Vi bestego då våra kameler och karavanen satte sig i gång.

Klostret försvann småningom bland bergen och dess klockors ljud dogo bort i fjerran. För sista gången sågo vi upp till de vilda spetsarna af Sinai berg och sökte att inpregla denna heliga tafli i vår själ för alltid. Slutligen försvann den sista toppen bakom den bergstrakt, genom hvars dalar vår karavan skred fram, och de fyra dagar på Sinai voro nu blott ett stort, ett rikt minne.

Efter en stunds vandring blefvo några af våra kameler istadiga och började hoppa och slå af alla krafter och förorsakade en stor villervalla i hela karavanen, som just nu befann sig på en smal bergsväg. En af kamelerna föll omkull och hans börda rullade utför en brant vid sidan af vägen; till all lycka red ingen på denna kamel. Innan kort blef dock allt lugnt igen och vi fortsatte vår väg.

Dagen var vacker, liksom de flesta dagarna under vårt ökenlif, och aftonen var serdeles skön med dess efterlängtade hvila, dess uppfriskande svalka och dess klara månsken. Rundt omkring vårt läger, som vi uppslagit i en temligen rymlig dal, hade Beduinerna upptändt ej mindre än fem eldar, omkring hvilka de slagit sig ned i lika många grupper. De hvita tälten, de aflastade kamelerna och Beduinerna kring sina eldar — allt detta, samladt i en ökendal, omgifven af höga, kala klippor, skulle hafva varit ett tacksamt ämne för en målares pensel:

Efter att dagen derpå äfven hafva färdats genom bergiga trakter, kommo vi Onsdagen den 28:de till en stor sandslätt. Långt borta på andra sidan om denna slätt sågo vi en dunkel höjd som sträckte sig längs efter hela slätten, och der bildade dess gräns. Vår väg gick nu rakt emot denna bergskedja, hvilken växte i höjd ju mer vi närmade oss densamma.

Under det vi redo öfver denna slätt, stannade en gång helt hastigt en af våra Beduiner (som till fots följde oss) och uppmanade oss att göra detsamma, han upptog derpå en sten och kastade den och träffade dermed hufvudet af en orm, och dödade honom. Ormen var af samma färg som sanden och ej mer än en aln lång, men våra män påstodo att dess bett är ohjelpigt dödande.

Vi närmade oss nu allt mer och mer det förut omtalade berget, och när vi slutligen befunno oss vid dess fot, föreföll det oss nästan omöjligt

att vår karavan skulle kunna bestiga detsamma. Det reste sig nästan lodrätt uppåt till en höjd af 2000 fot och liknade en naturlig jettemur, som här blifvit uppförd för att stänga vägen från Sinai till det Heliga Landet. Vi sågo väl en gångstig, som slingrade sig upp på berget, men den var så smal och så brant att den föreföll nästan ofarbar, och Doktor Nickels påstod att han måste först se kamelerna gå upp på denna väg, innan han kunde tro det vara möjligt för dessa stora klumpiga djur, så svårt lastade, att klättra upp för en sådan brant.

Vi gjorde halt nedanför berget och intogo vår frukost, och derpå bestego vi våra kameler och lemnade den låga sandslätten för att på *Gebel a Thi's* *) vindeltrappa stiga upp till högslätten derofvan.

Det åtgick två timmar innan vi uppnådde dess topp, och detta var i sanning den egnaste ridt jag gjort. Kamelerna gingo en och en, och sålunda slingrade sig hela denna långa karavan uppför ett nästan lodrätt berg på en smal gångstig. På ena sidan hade vi en bergvägg, ofta helt tvärbrant, och på den andra ett svindlande brådjud. Ett enda felsteg af kamelen eller ett snubblande kunde här hafva blifvit en säker död.

Den kamel jag här begagnade var den bästa jag hade på hela vägen; han var hvit till färgen och mycket hög — på samma gång liflig och

---

*) Bergets namn.

sedig samt bar serdeles lätt, synnerligen då han gick i traf. Hans gång var säker och stadig, så att jag fruktade ej han skulle slinta på den branta bergsstigen, jag kunde derföre ostördt få betrakta vår karavan, huru den mödosamt arbetade sig uppför berget, samt beskåda den egna taf- la, som utbredde sig nedanför och hvilken blef alltmera vidsträckt, ju mera vi stego i höjden. Då vi omsider lyckligen hunnit bergshöjdens topp, sågo vi under våra fötter hela den slätt vi nyss passerat, och hela öken skimrade i alla möjliga färger, allt efter som sanden var vit, gul, grå, svart eller brun. Der borta på andra sidan bildade sedan Sinai's och Serbels dunkla höjder en väldig mörkblå ram kring denna vidsträckta ökentaf- la.

Vi fingo här säga vårt sista farväl till det he- liga berget, som låg derborta vid horisonten likt ett ofantligt moln. Vi skulle nu för alltid förlo- ra det ur sigte, för att sedan blott i minnet och tankarna understundom få göra besök i dessa dy- ra, underbara trakter.

Sedan vi lemnat Gebel a Thi, reste vi tven- ne dagar öfver en högslätt, der vi träffade en- dast få och mindre betydande höjder, och kom- mo så Fredagen den 30 Mars till ett ställe kal- ladt *Nukhl*. Här var en slags fästning tillhörän- de vice-konungen af Egypten. Här bor en gu- vernör, som har några soldater under sitt befäl. Stället är ämnadt att vara en station för muha- medanska pilgrimer på deras väg till *Mekka*. Om- kring sjelfva fästet låg en liten by, bestående af

Karavan på vä

låga, eländiga hyddor, hvilkas innevånare, alla nyfikna, samlades omkring oss, för att betrakta de resande.

Denna station ligger ensam och öde midt i vida öknen, rundtomkring endast ofruktbara sandslätter, så stora, så villande, att hela karavaner på vägen åt *Akabah* och *Mekka* här gått vilse och omkommit.

Beduinhorder genomstryka trakten i många riktningar, sökande föda åt sin boskap. Den resande finner dem dels bosattå här och der i dalarna, der de funnit något bete och något vatten, dels möter han dem vandrande omkring i långa karavaner, för att söka en ort, der de kunna slå sig ned.

Rätt egna äro dessa möten med vilda, rof-lystna och beväpnade Beduiner i den vida öken, som är den mest tjenliga plats för utförandet af våldsbragder och illgerningar. Öknen med dess lätta torra sand, med dess otillgängliga vägar, utplånar så lätt hvarje blodspår, och kan så väl gömma de mördades kroppar, på samma gång den skänker mördarne skydd mot en hämnande förföljare. Dock hafva öknens söner i allmänhet en viss aktning för Européer och en stor fruktan för deras vapen, som vida öfverträffa deras egna; isynnerhet injagar revolvern, med sina många kulor, hos dem en beundran, likartad med förskräckelse. Derom hade jag åtskilliga gånger tillfälle att öfvertyga mig. Då till exempel en gång flera Beduiner voro samlade i vårt läger, aflossade jag alla sex skotten i min revolver, med

en stunds uppehåll mellan hvardera. Vid det första skottet hurrade de, derföre att det smällde så bra, då jag sedan utan att ladda sköt det ena skottet efter det andra, stodo de alla i tyst förvåning, liksom förstummade och kommo sedan fram och betraktade med stor vördnad detta förskräckliga vapen.

Vid *Nukhl* skulle vi byta om kameler, och måste vi här vänta i två dagar, innan de nya kamelerna ankommo. Vi kunde derföre ej fortsätta vår resa förr än måndagen den 2 April.

Vi befunno oss nu inom Tyahah-arabernas område, en stor Beduinstam, mera vild och roflysten än stammen Tavarah, hvars område vi nyss lemnat, och enligt vår tolks utsago skola äfven deras kameler vara vilda likt deras egare; vi fingo sedermera vid åtskilliga tillfällen se detta hans omdöme besannadt.

Här kan jag icke underlåta att nämna några ord om vår tolk, han förtjenar väl en närmare bekantskap.

Han var född i Mekka och hans namn var Ali Hagasay. Han var en fullblodig Arab, med reslig och kraftig växt. Hans hår, mustascher och skägg var kolsvart, ögonen mörka och lifliga.

Den dräkt han vanligen nyttjade, bestod af hvita underkläder, hvilka voro mycket vida och tillknutna straxt nedom knäet, hvita strumpor och skor, gul sidenväst, blå jacka, rikt broderad med ganzer samt en silkesturban. Hans vapen bestod

af en god s. k. Damaskus-sabel med röd balja och rödt gehäng.

Hans temperament var ej fullt så hetsigt, som Arabens vanligen är. Mot oss felade han aldrig i sin höflighet. Våra tjenare uppretade honom understundom så, att hans vrede förledde honom till handgripliga tillrättavisningar, hvilka äfven några gånger blefvo ganska blodiga.

Han hade ett förträffligt sätt med de Beduiner, med hvilka vi råkade i någon slags delo. Han visade då alltid ett orubbligt lugn, hvilken egenskap är nästan nödvändig hos en tolk i öknen.

Han talade med lätthet ej mindre än sex språk, nemligen Engelska, Fransyska, Italienska, Grekiska, Turkiska och sitt modersmål: Arabiska. I allmänhet hafva Araberna en stor lätthet för att lära sig främmande språk.

Vanligen klaga resande i Orienten öfver deras tolkars oredlighet och att de på allt sätt söka roffa åt sig penningar, och visserligen kan jag ej säga att vår tolk var alldeles fri från detta fel; dock om han på ett eller annat sätt tog af oss mera än han hade rätt till, var detta ganska obetydligt, och hans goda egenskaper för öfrigt gjorde, att jag för min del fäste mig rätt mycket vid honom, och skulle jag någon gång återkomma till dessa trakter, så skulle jag icke önska något högre, än att åter få begagna min kära Ali som tolk.

En af de dagar vi tillbragte i Nukhl, samlade d:r Nickels våra Beduiner och höll för dem

en slags bibelförklaring, hvilken Ali tolkade för dem. D:r Nickels satt på en stol och araberna sutto på sanden i en cirkel omkring honom. De gåfvo nästan vid hvarje mening sitt bifall tillkänna, yttrande: "ktaib" (bra). När föredraget var slut, tackade de doktorn på det hjertligaste för hans godhet, att han velat tala med dem om så goda ting.

Frampå förmiddagen samma dag vi lemnat Nukhl, redo L. och jag bredvid hvarandra och talade om ett och annat, då det helt hastigt började mörkna till höger om oss, och när vi vände oss ditåt, mötte oss en ganska egen syn. Vi fingo nemligen se ett stort sandmoln resa sig upp ända till midten af himmelen och utsträcka sig i längd öfver halfva horisonten; det var tjockt som det mörkaste åskmoln. På samma gång vi kände oss något häpna, voro vi äfven glada öfver att få se på afstånd ett af dessa fenomen, om hvilka vi läst så ofta, och hvilka vi fruktat så mycket; nemligen en verklig sandstorm i ökn.

Öfver en annan del af ökn, till venster om oss, hängde samtidigt ett tjockt moln, som nedskickade ett ymnigt regn, hvilket gjorde äfven denna del af horisonten mörk. Allt detta gaf åt ökn ett hemskt och dystert utseende och åt alla föremålen en ganska besynnerlig färg.

Redan kom en och annan sandig vindil tju-tande öfver den trakt af ökn, der vi befunno oss, och vi väntade med en viss oro på det ögon-

Sandstorm i öknen.

blick, då stormen skulle bryta lös i hela dess kraft.

Stundom kunna dessa sandstormar blifva så häftiga, att karavanerna löpa fara att blifva begrafda under flygsanden, som den upprör.

Vi fortsatte emellertid vår väg, i afvaktan på hvad komma skulle.

Så snart de första vindarna hunno oss, började min kamel att blifva orolig och blef slutligen så istadig, att jag märkte det jag förlorat all makt öfver honom, och som jag fruktade han skulle börja skena när stormen blef häftigare, så hoppade jag af och kom lyckligt till marken. Vår sheik tog fast kamelen och gick sedan och ledde honom åt mig hela den dagen.

Emellertid drog sig sandstormen förbi oss, utan att vi fingo mycket känning deraf, och vi kände oss i sanning ganska tacksamma af att hafva sluppit undan för så godt köp.

Vi tältade på aftonen vid en bäck, som uppsvält i det regn, som under dagens lopp fallit i dess granskap.

Morgonen derpå begagnade jag åter samma kamel. och då jag trafvat en stund, kunde jag ej stanna honom, oaktadt jag drog in grimskaftet, så att hans hufvud kom helt nära mitt bröst. En af våra män kom mig då till hjälp och hejdade honom. Vid frukosten tillsade jag vår tolk, att skaffa mig en annan kamel. Han gaf mig då sin och tog min i stället.

När vi så ridit en stund, fick jag höra ett rop bakom mig, att jag skulle akta mig undan. När

jag vände mig tillbaka, fick jag se min förra kamel komma i fullt skensprång med vår tolk, som höll sig fast i sadeln af alla krafter, för att ej falla af.

Kamelen flög nu förbi oss i full fart och skenade ett godt stycke utåt ökenslätten, till dess han slutligen stannade och lade sig ned. Tolken bytte nu äfven om och tog en annan af våra kameler, och han lyckönskade mig att jag just i rättan tid lemnat min kamel åt honom, ty det är ytterst svårt att sitta på en kamel som galopperar.

Af regnet, som fallit ymnigt de sednare dagarna, hade en mängd små bäckar blifvit bildade här och der. Många af dessa voro just i vår väg, så att vi måste rida öfver dem, hvilket var ganska svårt, emedan kamelerna i anseende till deras platta fötter gå högst osäkert på fuktig, slipprig mark. Ett par af dem föllo också omkull och deribland den, på hvilken jag red, dock skadade vi oss ej det ringaste, utan kunde genast fortsätta vår väg igen.

Efter att ännu hafva rest i några dagar, kommo vi till ett ställe kalladt *Eboda*. Här voro stora ruiner efter en romersk stad. På en höjd ofvanför staden lågo ruinerna efter en ofantlig fästning.

På aftonen samma dag tältade vi invid ruinerna efter en annan romersk stad. Dessa städers namn och historia hafva helt och hållet gått förlorade; men att döma af de qvarstående ruinerna, måtte de en gång varit ganska folkrika.

Trakten omkring dessa städer var ej längre en öken. Stora fält funnos der, som ännu i dag odlas af kringboende Beduiner, och vi sågo här för första gången på länge grönskande ängar, prydda med otaliga blommor, och vår ökenresa var således i viss mening redan slutad.

Då vi dagen derpå rudit ungefär två timmar, fingo vi se på afstånd midt framför oss vackra blåa höjder — dessa voro Juda berg, från hvilka det sanna ljuset utstrålar öfver den mörka världen — Judeens minnesrika höjder, der Jesus blifvit född, der Han verkat, lidit, älskat, dött — der Han i lärjungarnas åsyn lemnat jorden, fältet för Hans strid, hans seger, och återgått till sin Fader, till ljusets land, qvarlemnande i sitt ord en stråle, som skulle lysa, leda syndaren till samma land.

Doktor Nickels frågade mig, der vi redo bredvid hvarandra, om jag verkligen kunde fatta att mina ögon hvilade på det Heliga Landets berg — det landet, om hvilket vi läst så mycket och predikat så ofta i våra aflägna hem, och der de händelser timat, som utgöra grunden för vårt hopp, vår glädje; — jag förstod hvad han kände och hvad han menade med denna fråga. Detta var mer än man kunde fatta i ett ögonblick, och det var så många tankar, så många heliga minnen, som på en gång ville hafva rum i hjertat, att man tyckte man ej hade rum för något. Dock — all egen svaghet oaktadt — var denna dagen mer än rik.

Vid frukosttiden hunno vi *Bersaba* och voro sålunda redan inne i det Heliga Landet. Här var fordom en stad, en bland de äldsta, som någonsin funnits. Stället har sitt namn från de brunnar Abraham här gräfde och från den ed han svor, då han ingick förbund med Abimelek (1 Mos.-B. 21: 31). Ännu finnas här två brunnar med friskt lefvande vatten. De äro omkring 40 fot djupa. Vi slog oss ned här och begagnade till vår frukost af det goda vattnet ur Abrahams brunn, serdeles uppfriskande för oss, som under ökenresan nödgats dricka endast det vatten våra kameler burit. Ej mindre uppfriskande än vattnet voro ställets minnen.

Här hafva de tre Patriarkerna tidtals vistats, den ena efter den andra. Här var det som Abraham planterade träd — ett slags naturligt tempel, der han tillbad sin Gud och der han predikade om Herrans namn (1 Mos.-B. 21: 33). Här i trakten var det som tjänstegriinnan Hagar irrade omkring med sin son Ismael, då hon blef utdrifven ur Abrahams hus (1 Mos.-B. 21: 14).

Här var det Herren pröfvade Abrahams tro, då han befallte honom offra sin son Isaak, och då hans tro bestått profvet, förnyade löftet: "i din säd skola alla slægter på jorden välsignade varda" (1 Mos.-B. 22).

Här köpte Jacob sin broders förstfödsrätt och erhöll genom list sin faders välsignelse (1 Mos.-B. 27). Här var det som Jacob offrade till Herren, då han med sin familj skulle draga till sin son Josef i Egypten, och som han fick af Herren det

löftet, att hans afkomlingar skulle blifva ett stort och mäktigt folk (1 Mos.-B. 46).

Här var det som Samuel gjorde sina söner till domare (1 Sam. 8.)

Här var det Elias qvarlemnade sin dräng, då han flydde för Jesebel och gaf sig af åt söder in i öknen och låg under enebärsträdet, der han blef född med bröd från himmelen, och sedan vandrade till Guds berg Horeb, der han talade med Gud vid grottan (1 Kon. 19: 3).

Här var slutligen Palestinas södra gränssort, då landets hela utsträckning från norr till söder räknades från Dan till Bersaba.

Sjelfva stället är temligen flackt, men marken ganska bördig, ehuru blott en liten del deraf nu är odlad.

Efter några timmars uppehåll här fortsattes åter resan, och då aftonen kom, uppslogo vi vårt läger på en bördig äng, klädd i sin skönaste vårdrägt.

Hvilken skilnad mellan detta ställe och våra lägerplatser i öknen. Der växte knappt ett grässtrå, der rådde den djupaste tystnad — här omgäfvos vi af den skönaste blomsterdoft, af den gladaste fogelsång. På Sinai sågo vi en död verld, stel, kall, ofruktbar, men genast då vi beträdde gränsen af det Heliga Landet var allt lif och fruktbarhet. Der hördes ingen fogelstämma, här tystnade aldrig foglarnas lofsånger. Passande bilder till huru lagen endast dödar, men evangelium ger lif, huru Sinai förkrossar, men Kristus helar. Han är ju det Heliga Landets klara

stjerna! Landet vore ju icke heligt, om det ej vore fullt med minnen från Hans heliga kärlekslif! Han är ju vår hjälp, vår Försonare, vårt offerlam! Hvad vore verlden utan Honom? Jo, lik Sinais öken, duglig till ingenting annat, än att förstöra och förstöras. Men der Försonaren går fram med sin fridshelsning, med sitt renande blod, med sitt heliga allvar, der blifva öknarna fruktbara, der blir "röfvarekulan ett bönehus", der blir den ogudaktige rättfärdig och det syndiga hjertat ett Guds tempel.

Underliga, egna afton — du den första i det Heliga Landet — huru väl lämpade du dig icke till stilla betraktelser öfver Guds dråpliga verk och till förtroliga samtal med Israels Helige!

Helt bittida dagen derpå hade några Beduiner infunnit sig i vårt läger, för att begära "backschisch", emedan denna trakt tillhörde dem. Några af våra reskamrater påstodo att vi ej borde gifva dem något, emedan de ej hade rättighet att beskatta oss. Vi lastade därför våra kameler och begafvo oss i väg. När vi ridit ett stycke kommo Beduinerna, som hade genskjutit oss, och hejdade våra kameler. De togo samtidigt ned sina bössor från axlarna och läto oss förstå, att vi ej skulle slippa med mindre än att betala hvad de begärde.

På afstånd syntes ett stort Beduinläger, bestående af mellan 30 à 40 tält. En af våra Amerikanska följeslagare, som var af ett särdeles häftigt temperament, påstod bestämdt att vi ej borde gifva något och var på det högsta förargad

öfver deras oförskämndhet att våga hejda våra kameler. Vi frågade vår tolk hvad han trodde vi skulle göra, och han påstod vi ej hade annat val än att betala dem hvad de begärde; ty i annat fall skulle de taga en af våra kameler och föra den in i sitt läger, och vi hade då nödgats betala en vida större summa, för att utlösa den. Vi betalade då slutligen en dollar och fingo så fritt passera.

Samma dag kl. 11 kommo vi till en stad kallad *Dhoheriyeh*, som ligger midt ibland Judeens södra bergsträckningar. Den är ej på något sätt märkvärdig, och ej skulle vi hafva stannat här, om vi ej på detta ställe för sista gången nödgats ombyta kameler.

Här uppstod ett det vildaste gräl mellan vår tolk och byns innevånare, emedan de begärde mera för sina kameler, än vi ansågo oss böra betala. Slutligen måste vi dock betala hvad de begärt och dessutom en half napoleondor i drickspenningar, för att blidka byns hufvudman, som blifvit uppbragt öfver att en af Amerikanarne hotat honom med sin knutna hand.

Efter mycket bråk och långt uppehåll blefvo vi omsider färdiga till afresa, och efter omkring fem timmars ytterst besvärlig resa anlände vi mot aftonen till *Hebron*, den första egentliga stad vi kommit till sedan vi lemnat *Cairo*.

Vi stego nu af våra kameler för alltid. — Öknen, med alla dess inbillade och verkliga farror, låg nu bakom oss. Tacksam kände jag mig

att jag fått genomresa densamma och tacksam för det beskydd jag rönt derunder.

Under vår ökenresa längtade vi mycket att en gång lyckligen hinna dess mål; när vi hunnit det, tänkte vi med en viss saknad tillbaka på de flydda dagar vi tillbragte på denna färd.

Vi befunno oss nu på en minnesrik plats, full af stort intresse. Här kunde vi i tankarna liksom sällskapa med de tre stora Patriarkerna, som hufvudsakligen uppehöll sig här. Här voro deras tjäll, deras lätta tält så ofta uppslagna. På dessa berg, bland dessa dalar voro deras rika hjordar spridda, för att söka sitt bete. Här lefde Abraham, "de trøgnas fader", Isaak, "löftets son", och Jakob "som Gud älskade" — här lefde dessa tre benådade män i förtroligt umgänge med Jehovah, som bekände sig till dem och sedan så ofta kallade sig: "Abrahams, Isaaks och Jakobs Gud". Här fingö de emottaga det ena löftet efter det andra om den välsignade "qvinones säd", som redan lofvades i Paradiset, som skulle borttaga förbannelsen från jorden och i stället sprida den rikaste välsignelse öfver alla slägten, och Gud lofvade att Han skulle födas af deras stam.

Jag nämnde, att Bersaba är en af de äldsta städer, som någonsin funnits, men Hebron är ännu äldre; den omtalas såsom äldre än *Damaskus* i Syrien och *Laon* i Egypten, hvilka båda städer äro af fabelaktig ålder.

Stadens belägenhet är utmärkt vacker. Den ligger lågt nere i en trång dal — Eshcol's dal —

hvars höga sidor äro prydda af vingårdar och rika planteringar af oliver och andra fruktträd. På bergen och i dalarna rundtomkring ligga spridda byar, liknande en mängd vackra förstäder.

Staden eger tvenne ganska stora dammar, af hvilka åtminstone den ena förskrifver sig från Davids tid.

Här nedsatte sig Abraham, då han och Loth måste skiljas. Här lefde han i stillhet och frid, då underrättelsen om Sodoms plundring och Loth's fångenskap träffade honom. Här hopsamlade han då sina män och förföljde våldsverkarna, dödade dem och befriade sin frände.

Här var det, som han i Mamres lund, då han satt vid dörren af sitt tjäll, då hetast var på dagen, fick besök af de trenne främlingarna och fick emottaga löftet om sin sons födelse. Här var det sedan som han höll det märkvärdiga samtalet med Gud, angående Sodom och Gomorra, hvilka städer Gud hade sagt att Han ämnade förstöra (1 Mos.-B. 18).

Här dog Sarah, och Abraham köpte då en åker, "der den dubbelkulan inne var", af Ephron, den Hetheen, till en begravningsplats för henne, sig sjelf och sina afkomlingar. Detta var den enda del af det landet, som blifvit honom och hans säd lofvadt, hvilken han någonsin kunde kalla sin egen. Här lades först Sarah, sedan Abraham sjelf; derefter Isaak och hans hustru Rebecca, sedan Lea, och efter en viss tid fördes äfven Jacobs balsamerade kropp hit från Egypten.

Grafven finnes ännu kvar — dubbelkulan som Abraham köpte — och efter all anledning gömmer den i sitt sköte patriarkernas aska, och troligt är att Jacobs kropp, balsamerad uti Egypten, blifvit bevarad för tidens härjningar lik de Egyptiska mumierna.

Den stora Patriark-grafven, som bär namn af Haram — Machpelah's grotta — är för närvarande det intressantaste föremålet i Hebron. Den har hållits helig seklerna igenom i nära 4000 år. Den har varit föremål för dyrkan af både Judar, Christna och Muhamedaner. Detta förhållande förklarar, hvarföre den blifvit bevarad under alla de stormar, som öfvergått det Heliga Landet. Då Jerusalem så många gånger blifvit förstördt, jemnadt med marken, dess tempel och murar nedbrutna, så hafva alla de stridande partierna vördadt denna fridlysta grift, och hvilket folk som segrat har alltid betraktat denna graf såsom en af sina dyrbaraste eröfringar. Muhamedanerna, som för närvarande innehafva platsen liksom hela landet, räkna Patriarkerna bland sina största profeter och hålla deras graf så helig, att både Christna och Judar äro vid lifsstraff förbjudna att inträda der, emehan Muhamedanerna anse att det heliga rummet skulle skändas af "de otrognas" fötter.

Gud tyckes vilja bevara den graf, der stoftet af "de trognas Fader" hvilar, fastän Han till en tid förkastat det folk, som är hans afkomlingar efter köttet. Under den tid, som Abrahams hydda här sofvit i frid, har hans folk genomgått un-

derliga öden. De hafva suckat under Egyptens hårda trældom, derifrån återkommit till det land, som var dem gifvet, och intagit detsamma. De hafva lidit den Babyloniska fångenskapen och derifrån för andra gången återkommit till sina fäders land. De äro nu, sedan de korfäste herrlighetens Herre, förströdda vidt omkring bland olika nationer och folk, bland hvilka de ännu äro ett afskiljdt brännmärkt slägte, som tidtals måst utstå de hårdaste förföljelser. Enligt Guds löfte skola de än en gång återkomma till sitt land, samlas kring sina fäders graf. De skola återkomma, sedan de funnit sin Messias, ej den de ännu fortfarande vänta, utan den deras fäder korsfäste på Golgatha. De skola återkomma, sedan de anammat det evangelium, de så ihärdigt och envist förkastat. De skola återkomma krönta med den välsignelse, som Gud lofvade att Abrahams säd skulle bringa öfver jorden, den skall äfven omsider hvila öfver hans eget folk. Då skola de äfven här kring Abrahams grift lofsjunga den Gud, hvars ännu dunkla löften om en försonare Abraham trodde, hvilken tro blef honom räknad till rättfärdighet, och verlden skall få se att Patriarkens enfaldiga tro ej kom på skam, då han i allt trodde sin Gud.

Öfver sjelfva grafven är uppförd en stor byggnad, 200 fot lång och 115 fot bred samt 50 à 60 fot hög. Murarna äro af stora huggna stenar, lika dem hvaraf templet i Jerusalem var bygd.

När vi nalkades ingången till denna byggnad, samlade sig alla muhamedaner, som voro på

gatan, rundtomkring oss, och, beskådande oss med vreda blickar, följde de oss ända fram till porten, för att noga se till att vi ej satte vår fot derinom.

I Hebron bodde konung David efter Sauls död i 7 år, så länge han var konung endast öfver Juda (2 Sam. 2).

Folkmängden i Hebron anses uppgå till 10,000, inbegripet omkring 500 Judar. Här finnas inga christna. Innevånarne äro kända för att vara bland de vildaste och mest fanatiska i landet, hvarföre det ofta händer att de på ett eller annat sätt gifva sin afvoghet mot den resande tillkänna.

Den 9 April lemnade vi bittida på morgonen Hebron och beträdde nu den gamla uråldriga vägen härifrån till Jerusalem. Detta var den eignaste af alla dagsresor vi gjorde, ty på aftonen ämnade vi hinna den "heliga staden", sedan vi först på vägen uppehållit oss några timmar vid *Bethlehem*. Jag hade alltid betraktat *Jerusalem* såsom vår resas egentliga mål, och nu var jag detta målet så nära.

I stället för våra kameler hade vi nu liffiga hästar, hvilket var ett ganska angenämt byte. Efter att hafva ridit en stund åt norr öfver en vacker bergig trakt, men ytterst svår väg, kommo vi till en ofantlig ek, kallad "Abrahams ek." Legendan berättar, att Patriarken skulle hafva hvilat sig under skuggan af detta träd, att det var här hans tjäll var uppslaget i Mamres lund, då han fick emottaga engla-besöket. Öf-

vertygade om att trädet, huru gammalt det än såg ut, likväl ej spred någon skugga på Abrahams tid, betraktade vi dock den ståtliga eken med en viss vördnad, ty den var liksom en representant af ekarna i Mamres lund, under hvilka Abraham så ofta talade med sin Gud.

Hela trakten kring Hebron är i sitt slag en bland de vackraste man kan se. Öfverallt höga berg betäckta med vinrankor och mellan höjderna djupa bördiga dalar.

Här finnes knappt någon väg, någon gångstig, der icke patriarker och profeter vandrat. Deras städer äro grusade, men bergen, bland hvilka de bodde, dalarna de odlade, källorna de begagnade — de finnas ännu kvar. Här predikade patriarken om den lefvande Gudens namn, här förkunnade mången profet sina profetior om tillkommande ting, här sjöng David — herdekonungen — de första af sina herrliga psalmer, som ännu i dag sprida tröst i så mångt bedröfvadt hjerta. Trakten är full af heliga dyrbara minnen.

Vi fortsatte vår väg och lemnade snart Hebrons vinberg bakom oss, och landet blef nu mera öppet och utsigterna mera storartade och fria.

Vi passerade åtskilliga byar, en del nybyggda, hvars snygga hvita hus af huggen sten sågo rätt inbjudande ut, andra åter voro alldeles i ruiner. Af dessa besökte vi blott ruinerna efter *Ramet el Kuhlil*. De lågo på en höjd, som beherrskade hela den omgifvande trakten. Vi kun-

de här skåda ut öfver Judeens heligt ryktbara höjder, i öster begränsade af Döda hafvet och Jordan, och i vester af Philisteens slättland. Bortom Döda hafvet och Jordan reste sig sedan Moabs vackra berg, hvarifrån Moses fick skåda det Heliga Landet, och bortom Philisteen utbredde sig sedan Medelhafvets jemna yta — en kär syn, ty öfver detta haf skulle vår väg gå till Europa och till vårt kära aflägsna hemland.

Fram på förmiddagen kommo vi till en rymlig dal, der vi funno tre stora vattenbassiner, kända under namn af "Salomos dammar." De lågo alla tre i rad, den ena nedanför den andra, och voro så inrättade, att den förstas botten var i jemnhöjd med den andras vattenyta, och på samma sätt med den andra och tredje. De voro till en del uthuggna ur dalens klippiga botten och till en del påbyggda med stora huggna stenar.

Meningen med dessa dammar tyckes hafva varit att här kunna samla så stor quantitet vatten som möjligt. De emottogo sitt vatten från en källa, som ligger ofvanför dem i dalen, hvarifrån vattnet nedleddes genom ett stort underjordiskt rör. Från den sista dammen leddes det sedan vidare genom en aquædukt (byggd vattenledning) till Bethlehem och derifrån än ytterligare till Jerusalem.

Dessa dammar och aquædukter äro påtagligen af ett mycket gammalt ursprung och måste hafva blifvit byggda på en tid, då landet stod på höj-

den af sin blomstring och välmåga, såsom fallet var under Salomos regering.

En kort stunds ridt, sedan vi lemnat dessa dammar, förde oss till *Bethlehem*. Första åsynen af staden, der den djerft hängde på sin branta klippa, beherrskande vackra dalar och bördiga fält, var i sanning anslående.

Högt öfver de hvita husen reste sig den ofantliga dunkelgråa kyrka, som blifvit uppbyggd öfver den kula, som af munkarna påstås vara stallet, der den heliga familjen bodde under beskattningsdagarna, och der också den krubban visas, som fick tjena som vagga åt den nyfödda Judakonungen.

När vi redo genom Bethlehems gator, blefvo vi gladt öfverraskade af den vänlighet, hvarmed innevånarne helsade oss. Detta för oss ovanliga emottagande kom sig deraf, att staden är befolkad nästan uteslutande af christna. Dessa tillhöra visserligen de Katholska, Grekiska och Armenianska kyrkorna, hvars christendom hufvudsakligen består i en död yttre form; men de omkringboende Muhamedanernas fiendskap, som gäller alla de "christna hundarna", af hvad kyrka de än må vara, gör att man känner ett visst broderskap med alla dem, som dock åtminstone bekänna det christna namnet.

Den högt belägna staden blickar ned på minnesrika fält. Här i grannskapet gick Ruth och plockade ax på Boas' åker. Här vallade David sin faders hjordar den dag, då Samuel blef sänd af Gud till "Isai den Bethlehemiten", för att

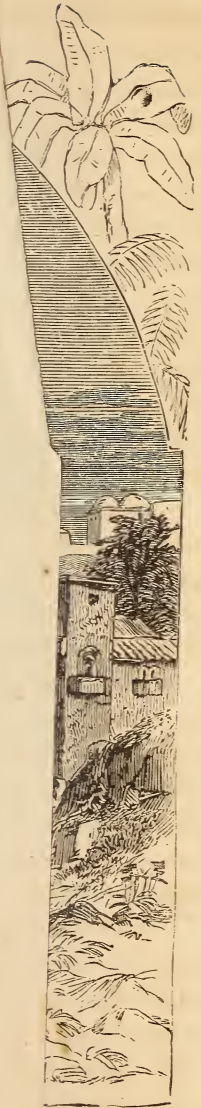
smörja en af hans söner till konung öfver Herrans folk.

Här i ängden ligga slutligen de fält, der herdarna fingo budskap om att Messias var född, som var Christus, Herren i Davids stad.

Staden är obetydlig — den är "liten bland de tusende i Juda" (Mich. 5: 2); men på samma gång är Bethlehem i Judiska landet ingalunda den minsta ibland Juda furstar; "ty", säger Gud, "utaf dig skall mig komma den Fursten, som öfver mitt folk Israel en Herre vara skall" (Matth. 2: 6).

Här föddes den underlige profeten, mäktig både i gerningar och ord inför Gud och allt folket — människones Son — den skönaste bland människors barn, om hvars lif alla, både Hans vänner och Hans fiender, måste bekänna att det var utan synd och att aldrig något orätt vardt funnet i Hans mun, hvarföre de äfven fingo leta efter falska vittnen, då deras hat ville döma den rene, den oskyldige till döden. Här föddes den mäktige Konungen, olik alla andra konungar och furstar deruti, att "Hans rike aldrig faller", utan att "Han evigt bär sitt herradöme på sina axlar." Hela den civiliserade verlden ligger ännu efter flydda sekler i viss mening vid Hans fötter och hedna-verlden börjar dyrka Honom mer och mer. Man räknar årens lopp, börjande med den dag då Han blef född, liksom erkännande att med Honom uppgick en ny tid öfver verlden. Många olika tankar hafva gjort sig gällande med afseende på Honom. I alla tider har en skara

funnits, som bekänt Honom vara Guds Son, verdens store försonare, och att Han genom sitt lidande, sin död borttagit verdens synd. I alla tider har äfven funnits ett stort parti, som förkastat detta, förnekat hvad Bibeln lär och föraktat och ofta förföljt Jesu sanna lärjungar, liksom de blinda Judarna förföljde deras mästare. Det har gått ett mummel genom tiderna med afseende på Jesus, likartadt med det mummel, som en gång uppstod ibland folket i Jerusalem då somliga sade: "Han är god", men andra sade: "Han förförer folket." Allt detta oaktadt måste dock i båda lägren erkännas, att Fursten i Davids stad är vår verlds största personlighet.

En af de mäktigaste furstar, som någonsin funnits, yttrade i början af detta århundrade, sedan han hastigt fallit från höjden af sin makt: "Många män, såsom en Alexander, en Cæsar, en Augustus, en Tamerlan, en Attila och jag sjelf hafva eröfrat många länder och grundat stora riken. Vi hafva gjort detta genom vår äregirighet, vår lycka och våra talenter, och derföre hafva våra riken störtat och vi sjelfva snart blifvit bortglömda; men Christus grundade en gång ett rike, och Han grundade det på kärlek, och derföre vilja än i dag tusende dö för Honom."

I Bethlehem har Gud gifvit den fallna verlden det starkaste beviset på sin kärlek, då Han utgaf sin Son. Här blef Ordet kött och bodde ibland oss. Här sågo vi Hans herrlighet såsom ende Sonens herrlighet af Fadren, full med nåd och sanning. Från denna obetydliga stad har

Bethlehem.

det sanna ljuset utstrålat i världen, så att vi ej behöfva vandra i mörkret. Här upprann lifsens rena källa, för att sända sina friska flöden ut öfver vår döda verld, ända bort till dess aflägsnaste vrå. Här tändes den klara morgonstjernan, som bebådade Nya Testamentets ljusa dag. Här blef vår Frälsare född, som är vårt hopp, vår tröst, vårt lif, vårt allt. — Så lyder den enfaldiga Bibel-trons glada, frimodiga bekännelse vid krubban i Bethlehem. Hvad bekymrar oss verdens förakt och den upplysta otrons medlidsamma hånlöje! Hvad bekymrar oss de olika tankarna, som dela världen med afseende på Honom! — Den eviga sanningen, vår salighets evangelium, står ju fast och orörlig lik den hårda klippan, fastän den oupphörligt liksom öfversköljs af människotankarnas böljande skum, och hela världen skall en gång få se, att då himmel och jord förgås, Guds ord, pålitligt likt den som uttalat det, ej skall förgås med den.

Kom, min läsare, så vilja vi nu inträda uti "Jesu födelses kyrka". Den känsla af misstroende till alla munkarnas legender, som följde oss under hela resan från det ena klostret, den ena prydda kyrkan och kapellet till det andra, lemnade oss ej heller nu. Kyrkor, sådana som den Katholska, Grekiska och Armenianska, hvilka i hufvudsaken så felat om sanningen, att de skjuta undan Bibeln, den enda urgrunden för äkta christlig sanning, och i stället följa lögn och menniskofunder, kunna ej ingifva synnerligt förtroende. När derföre deras munkar — dessa de

förderfvade kyrkosamfundens mest framstående skenhelgon, dessa kyrkans lättjefulla söner, tjena-re eller herrar, huru man vill kalla dem — börja berätta de historier, som stå i förening med den plats, der de förnöta sitt gagnlösa, onyttiga lif, kan protestanten ej hjälpa, att hans hjerta of-ta protesterar deremot och att han ej kan anta-ga allt för fullt gudomlig sanning.

Dock, allt detta tvifvel oaktadt, är den kyrka, i hvilken vi nu inträda, likväl af ett stort intresse, ty der framställes mera åskådligt för vår blick den tilldragelse, hvilken liksom pånytt-föddé vår jord och, på samma gång man ej vågar fullt tro att Jesu födelse verkligen skedde i den grotta, som kyrkan gömmer under sina hvalf såsom sitt aldra heligaste, så har man, mig vet-terligt, ej något bestämdt skäl att förneka möj-ligheten deraf. Det var åtminstone här någon-städes i grannskapet, som det stora undret ti-made.

Redan i 2:dra århundradet började denna grotta att hållas helig och att anses vara stället, der "Sonen blef oss gifven, der barnet blef oss födt." År 327 lät kejsarinnan *Helena* uppbygga en herrlig kyrka deröfver, hvilket tempel sålunda är den christna byggnadskonstens äldsta monu-ment i verlden.

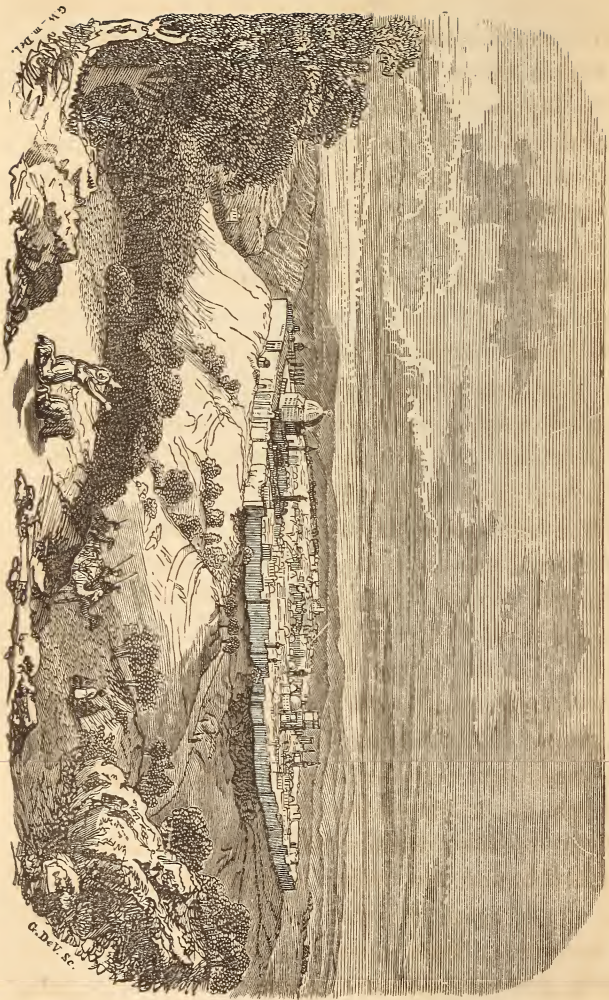
Kyrkan är omkring 120 fot lång och 100 fot bred och är delad i åtskilliga rum. Här finnas tre serskilda kloster, ett Katholskt, ett Grekiskt och ett Armenianskt. Från dessa leda mörka vindeltrappor och gångar ned till stallet, som

ligger ett godt stycke under kyrkans golf, uthugget ur klippan.

När man genomvandrar dessa gångar, finner man här och der små kapeller och grottor, prydda med taflor och upplysta med lampor och ljus. Om hvart och ett af dessa ställen hafva munkarna någon historia att förtälja. Här är historie-skrifvaren Eusebii graf, ett stycke längre fram ligger den heliga Hieronymi graf, ofvanför hvilken hänger en tafla föreställande den helige kyrkofadren, hvilande på ett lejon. Straxt invid hans graf visas ett litet fyrkantigt rum, som påstås varit hans studerkammare, der han öfversatt Bibeln på latin; och munkarna hafva mycket att tala om huru han här haft uppenbarelser och huru han tyckt sig höra ljudet af den yttersta basunen o. m. d. Slutligen passerade vi ett altare, som påstås utmärka den plats, der 20,000 af de barn, som Herodes lät mörda, skulle ligga begrafna, hvarföre stället kallas "de oskyldigas altare." En grof oljefärgstafla, föreställande denna grymma mordgerning, pryder platsen. Med skäl må man fråga, huru så många kroppar kunnat få rum i en så trång grotta.

Efter att ännu hafva nedstigit fem trappsteg befunno vi oss i det så kallade *Josefs kapell*, der det påstås att Josef uppehöll sig under Jesu födelse. Härifrån leder en smal och krokig gång till sjelfva "*födelsens kapell*", en låg grotta, 38 fot lång och 11 fot bred. Längst fram i denna grotta befann sig en ännu mindre, helt och hållet öfverklädd med marmor. Dess golf var be-

Jerusalem från nordost.

lagdt med en stor marmorskifva, hvars midt var prydd med en silfverstjerna, omkring hvilken stod att läsa i silverbokstäfver de orden: *Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est* (Här blef Jesus Christus född af Jungfru Maria).

Detta stall, denna krubba, äfvensom kyrkan med dess kapeller deröfver — allt var fullkomligt öfverhöljdt med guld, silfver, silke och marmor, och allt var fullhängdt med prydda guld- och silfverlampor, af hvilka en del brunno oupphörligt, natt och dag.

Det hela gjorde ett ganska besynnerligt intryck, och den dyrkan, som här gafs dessa ställen af en mängd munkar och pilgrimer, der de lågo öfverallt på knä och kysste den kalla marmor, föreföll helt afgudisk.

Efter att hafva genomvandrat ännu åtskilliga gångar och sett en mängd altaren och hört berättelserna derom, kommo vi slutligen, nästan trötta vid allt detta, upp i kyrkan igen.

När vi skulle lemna kyrkan, kom en hel mängd personer och utbjödo åt oss småsaker, arbetade i elfenben, såsom minnen från Bethlehem. Vi köpte åtskilligt och bestego åter våra hästar och gåfvo oss af åt Jerusalem till.

Efter en kort stunds ridt, innan vi ännu förlorat Bethlehem ur sigte, passerade vi *Rachels graf*. Byggnaden deröfver är tydligen ej af gammalt ursprung, men man har ej något skäl att betvifla, det den blifvit uppförd öfver den graf, der hon verkligen hvilar. Denna graf är en af de få minnesmärken, som vördas lika af både

christna, judar och muhamedaner, och de förtälja alla samma berättelse derom.

Jacob skulle med sin familj resa från *Bethel* och, då han kom helt nära *Ephrath*, sjuknade Rachel, och hon dog der, då hon födde Benjamin. Jacob begrafde henne då på vägen till *Ephrath*, som nu heter *Bethlehem*. Och Jacob reste upp en vård på hennes graf; dersamma städes är Rachels grafvård än i dag (1 Mos.-B. 35: 16—20). Grafvården fanns således ännu qvar under Mose's tid. Den har nu för längesedan försvunnit, men minnet af Rachels smärftfulla död och grafven der hon blef lagd, finnes ännu qvar, och *Bethlehem* synes på afstånd, knappt en fjerdedels mil från hennes grift.

När vi passerat grafven och ridit uppför en sakta sluttande höjd, fingo vi på afstånd se en stad, omgifven af höga murar. Der låg nu verkligen framför mig — *Jerusalem* — ”den store Konungens stad“ — brännpunkten för alla heliga, dyrbara minnen,

Aftonsolen upplyste klart den heliga ängden, och gjorde byggnaderna på *Zion* och *Moria berg* bländande hvita; der på andra sidan staden syntes sedan toppen af det kära oljoberget, vid hvars fot *Gethsemane* låg, och långa skuggor började redan att utbreda sig i *Hinnoms* och *Jehosaphats* dalar.

Vår resas faror och besvär voro alldeles glömda, den rika aftonstunden betalade dem så väl, och der redo vi alla fem reskamraterna helt tankfulla, stumma, utan att knappt kunna säga

ett ord åt hvarandra, under det allas ögon oemotståndligt voro fästade på vår resas stora mål.

När solen sjönk, voro våra tält redan uppslagna utanför stadsmuren vid stadens nordvestra hörn på slutningen af *Gihons* dal.

Åttoude kapitlet.

Den första veckan i Jerusalem.

Hvad skall jag säga om "den store konungens stad?" Det är så mycket som tränger sig på mig, då jag vill beskrifva mitt besök i densamma, att jag är villrådig hvar jag skall börja eller sluta.

Den 9 April på aftonen hade vår karavan hunnit Jerusalem och efter en stilla natt, under hvilken vi hvilade med mera ro och lugn än vi gjort på många nätter förut, grydde omsider den efterlängtade morgonen af vår första dag i denna heliga nejd.

Tidigt på morgonen efter en i hast intagen frukost lemnade vi vårt läger och gingo in i staden. Liksom drömmande vandrade jag af och an på dess gator; — var det verkligen Jerusalem jag såg? Befann jag mig verkligen midt i den stad, der Jesus vistades så ofta, der Han lärde så mycket och der Han led så bittert? Denna stad, så nära förenad med historien om min Frälsares lefnad, hade blifvit för mig nästan något öfverjordiskt, så att jag kände mig liksom öfverraskad att finna den temligen lik öfriga orientalska städer.

Dock är Jerusalem nu ej mycket lik den staden, öfver hvilken Christus gret, då han tänkte på hvad som inom kort skulle öfvergå densamma. Den nuvarande staden är uppbyggd på en del af det fordna Jerusalems ruiner. Det herrliga templet med dess höga tinnar är försvunnet, det finnes icke sten på sten, och dess plats på Moria berg intages nu af Omars moské. *David's borg* på *Zion*, der han vid harpans toner sjöng sina herrliga psalmer, är nu fallen och har knappt kvarlemnadt något spår. Stadens långa och väldiga murar med sina starka torn äro nedbrutna, och i deras ställe omgifves nu Jerusalem af en jernförelsevis svag mur, uppbyggd 1542 af Sultan Suleiman. I stället för de palatser, som fordom prydde dess gator, ser man nu för det mesta obetydliga byggnader.

Dock, allt detta oaktadt, är stället likväl detsamma, och en underlig helig känsla smyger sig öfver en, då man vandrar öfver dess ojemna, villande gator. Många af dessa äro mycket smala, några äro betäckta med stenhvalf, för att skydda mot solen, andra åter äro öppna.

När vi vandrat så en stund, kommo vi till en låg och smal port, hvilken ledde in till en öppen plats, liknande ett mindre torg. Denna plats var på tre sidor begränsad af höga oregelbundna byggnader, hvilka utgjorde en del af den massa sammanbyggda kapeller, kloster och kyrkor, hvilka alla gemensamt fått namn af "*den heliga grafvens kyrka.*"

Hit strömma tusentals pilgrimer hvartenda år från de mest aflägsna länder, och denna kyrka

är för dem det heligaste stället på jorden. Här visa munkarna nästan alla de ställen, som stå i förening med Frälsarens sista lidande, och ett kapell fullhängdt med guld- och silfverlampor är uppbyggdt öfver hvart och ett af dessa heliga rum.

Här visas hvalfvet, der Frälsaren hölls fängslad. Straxt derinvid stället, der Han blef naglad vid korset. Sedan helt nära detta sjelfva *Golgatha* och stället, der korset var upprest. Och här, säger den medföljande munken, stod den botfärdige röfwarens kors, här delade krigsknektarne Jesu kläder och kastade lott om Hans kjortel; här stodo Hans moder, den lärjungen, som Jesus älskade, och de qvinnor, som hade följt Honom från Galileen och åsågo Hans smärtsamma död.

Här är slutligen sjelfva grafven — öfverbyggd af ett kapell, 26 fot långt och 18 fot bredt. Detta kapell står midt uti en ofantlig kyrka, hvars hvalf reser sig svindlande högt. Sjelfva grafven liknar en katafalk af marmor. Här visas straxt bredvid den plats, der Jesus uppenbarade sig för Maria Magdalena efter sin uppståndelse.

Äfven visas här det ställe, der korset sedermera blef återfunnet. Att för öfrigt beskrifva allt hvad munkarna här visa, och att omtala alla de traditioner de berätta, skulle blott vara en onödig tidspillan.

Kyrkan ligger så godt som midt i staden. Man vet af Skriften, att *Golgatha* och grafven lågo utanför stadsmuren och derföre äro nästan

alla de protestantiska resande, som på sednare tider tänkt och forskat öfver detta ämne, temligen ense derom, att den heliga grafvens kyrka ej innesluter hvarken Golgatha eller grafven, utan att den blifvit uppbyggd på orätt ställe. För att möta de invändningar, som af dessa resande blifvit gjorda, vilja munkarna påstå, att den gamla stadsmuren gick så, att deras Golgatha och deras graf verkligen kom att ligga utanför densamma.

Den, som på sjelfva stället får tillfälle att studera lokalförhållanderna, skall lätt inse hela orimligheten af detta antagande. Kyrkan ligger nemligen nästan midt i den nuvarande staden något åt den vestra sidan. I öster och söder äro det gamla Jerusalems gränser gifna; ty här stupar det berget, på hvilket staden låg, nästan lodrätt ned i Jehosaphats, Gehennah's och Hin-noms djupa dalar. I vester begränsades staden af Hihons dal, hvares södra del är mycket djup, men hvilken dal sedan höjer sig allt mer och mer åt norr, till dess slutligen dalen kommer i jemnhöjd med de omgifvande kullarna och sålunda försvinner uti det högland, på hvilket stadens norra del var byggd. Stadens vestra mur måste nu hafva följt sluttningen af Gihons dal, så länge denna ännu var djup, och sedan fortsattes den åt norr, och på dess norra del, der den ej hade hjälp af någon dal, som försvårade fiendens angrepp, måste, för att ersätta denna brist, de tre starka tornen hafva stått, hvilka

Josephus omtalar i sin beskrifning öfver Jerusaleml.

För att nu kyrkan skulle komma att ligga utanför muren, måste densamma, på ett ställe der den kunde hafva följt kanten af Gihons ännu djupa dal, hafva gjort en inböjning af flera hundra fot, hvilket antagande är fullkomligt otänkbart. I vår tid är det visserligen nödvändigt att försvarsverken äro försedda med trubbvinkliga murar eller vallar (croiserande verk), för att genom korselden kunna hindra fienden från att nalikas; men på en tid, då krutet ej ännu var uppfunnet, utan då murarne anföllos med den så kallade murbräckan, skulle det hafva varit en fullkomlig dårskap att anlägga murar af sådan form, helst då man har tillfälle att bygga dem just på branten af en djup dal, der naturen sjelf bidrog att försvåra fiendens annalkande. Det är derföre alla skäl att antaga, det den gamla muren, lik den, som uppbyggdes 1542 och som ännu finnes qvar, följde dalen åt och sålunda inneslöt den plats, der den förmenta grafvens kyrka står.

Eget var i alla fall vårt första besök i denna kyrka; den verkliga hufvuds-kalleplatsen och den verkliga grafven kunde ej ligga så serdeles långt härifrån. Jag önskade att jag kunnat tro att platsen var den rätta, ty nu visste jag ej hvar det dyra stället låg, der hela världens skuld för evigt blef betalad, fastän under dessa dagar min fot måhända ofta vandrade deröfver.

När man lemnar kyrkan och går i nordostlig

riktning kommer man innan kort till en gata, kallad *via dolorosa* (den smärtsamma stigen). Här, säger legenden, gick Jesus, då Han bar sitt kors; äfven visas stället, der Han dignade derunder och der detsamma lades på Simon, som måste bära det efter Frälsaren. Här visas äfven det ställe, der kvinnorna jemrade sig och greto öfver Frälsaren, och der Han svarade dem: "J Jerusalems döttrar, gråten icke öfver mig, utan gråten öfver eder sjelfva och öfver edra barn."

Längre ned på samma gata visas Pilati palats, rådhuset, samt det ställe, der Jesus, törnekrönt och beklädd med purpurklädet, visades för folket och yttrade: "Se menniskan." Midt emot på andra sidan gatan ligger en kyrka byggd öfver det ställe, der Christus blef hudflängd.

Allt detta visas den resande och påstås af munkarna vara fullkomligt pålitligt. De fråga ej efter, att staden nära femton gånger blifvit stormad, sköflad, grusad, sedan Jesus bar sitt kors, så att helt säkert icke en enda byggnad qvarstår från den tiden, långt mindre en hel gata.

Den byggnad, som påstås hafva varit Pilati palats, bebos nu af den Turkiska Guvernören, och från taket af detta hus har man en god utsigt öfver en stor del af staden. I synnerhet ser man härifrån helt tydligt den ofantliga gård, på hvilken templet en gång stod. Denna gård sträcker sig öfver hela Meria berg, och för att göra gårdens yta jemn, hafva på sidorna höga murar af stora huggna stenar blifvit uppbyggda, och

dessa murar äro ännu qvar, oaktadt de troligen blifvit byggda under Davids och Salomos tid.

Af sjelfva templet finnes ej sten på sten, och midt på den gård, der det fordom stod, reser sig Omars vackra moské. Den stora gården rundtomkring moskéen är rikt gräsbevuxen och planterad med träd.

Det hela företer en egen ödslig anblick. Der står så ensamt den falska profetens tempel midt på den stora gården, hvarest man ser en mängd Muhamedanska qvinnor helt inhöljda i sina stora hvita slöjor spöklikt smyga omkring bland dystra cypresser, och Turkar och Araber knäböjande förrätta sin bön på den plats, der *Jehovah's tabernakel* stod.

Judarnas tempel, sin tids underverk, med alla dess kostbara prydnader, med alla dess "lustiga gårdar", är borta — försvunnet från jorden. I Egypten står ännu månget tempel qvar, äfven af högre ålder än detta; men här, så förkunnade Herren, skulle ej sten lemnas på sten — här skulle förstörelsen blifva fullkomlig — Jerusalems tempel skulle jemnas med marken och — hvarföre? — Jo! ty här hade Israels afkomlingar dräpit Profeterna och stenat dem, som voro sända af Gud och vägrat att låta samla sig under Guds vingars skugga (Matth. 23: 37). Derföre skulle deras hus varda öde (Matth. 23: 38), och när de sedan försköto och "korsfästade sjelfva herrlighetens Herre", då var måttet fylldt; när de omsider dödade "ende Sonen", då var vingårdsherrrens tålmod slut (Luc. 20: 9—16), då "sände

Han ut sina härar och förgjorde de dråpare och uppbrände deras stad" — då förstördes Jerusalem af Romerska skaror, och dess rika herrliga tempel stod i ljusan låga, itändt af "den Romerska soldatens fackla." Då hämnades omsider Jehovah sin så länge och så ofta tillbudna, men alltid försmådda kärlek. Och templets öde tomt, nu ett tillhåll för afguder och falsk gudstjänst, är lik ett Ja och ett Amen derpå, att Gud ej låter gäcka sig.

Efter att hafva tillbragt hela förmiddagen i staden, återvände vi vid middagstiden till vårt läger. På aftonen företog jag en promenad rundt omkring staden i sällskap med en af våra reskamrater.

Vi gingo då först utefter den norra muren. Midt på densamma är en af stadens fem stora portar. Denna port kallas Damaskus-porten och leder ut till den väg, som går genom norra delen af Judeen, genom Samarien och Galileen till Damaskus, Syriens hufvudstad, af hvilken stad porten har sitt namn. Alla stadens portar äro strängt bevakade af Turkiska soldater, och alla stängas vid solens nedgång och öppnas åter vid morgongryningen. Straxt öster om Damaskusporten är en trång ingång till en ofantlig grotta, uthuggen i berget, på hvilket Jerusalem står, och denna grotta sträcker sig flera hundra fot under staden. Ingången till grottan har varit igenfyld under flera sekler och upptäcktes för omkring fyra år sedan af en amerikanare, d:r Barklay, som ännu bor i Jerusalem såsom

missionär bland dervarande Judar. Han promenerade en dag utmed stadens norra mur, då hans hund började lifligt skälla vid ett ställe af muren och krafsa undan grus och stenar af alla krafter. Detta hundens uppförande ådrog sig hans husbondes uppmärksamhet, och vid närmare undersökning upptäckte d:r Barklay en djup och mörk håla, som tycktes sträcka sig långt in i berget. Han tordes emellertid då midt på ljusa dagen ej fortsätta sina undersökningar, emedan han befäradade att draga på sig de misstänksamma Turkiska soldaternas uppmärksamhet och sålunda möjligen blifva hindrad i sitt företag. Han beslöt derföre att uppskjuta sina vidare undersökningar till den påföljande natten. När aftonen kom, gick han derföre ut ur staden i sällskap med en af sina söner och en dräng, och promenerade utanför densamma af och an, till dess mörkret inföll och portarna stängdes. Då gick han åter till grottan och gräfde upp ingången, hvarpå de alla tre kröpo in i de ofantliga underjordiska salarne. De vandrade nu försigtigt framåt i de mörka klyftorna vid skenet af några ljus de medhaft och gjorde här och der på väggarna och pelarne tecken med krita, för att vara vissa på att åter hitta ut. När jag sedan en dag i d:r Barklay's sällskap genomvandrade denna labyrinth af mörka, hemska hvalf, beundrade jag i sanning hans mod, att midt i den mörka natten våga sig in här på en, i mitt tycke väl äfventyrlig upptäcktsresa. Vägen inuti grottan var på många ställen fuktig och mycket slipprig, och här och

der såg man på sidorna ofantliga bråddjup. I en af dessa djupa hålor fann d:r Barklay vid sitt första besök här ett människoskelett efter någon olycklig, som för hundratal af år tillbaka här störtat ned och omkommit.

Denna grotta var känd och omtalad i fordna dagar, och legenden berättade, att när densamma åter skulle blifva upptäckt, skulle tiden för Christi ankomst vara nära.

Hvartill denna grotta fordom varit begagnad, om den jemte de öfriga stora och talrika grottorna i bergen under Jerusalem (ty här funnos flera) tjenat till kloaker, eller om de endast varit stenbrott, der de kostliga stenarna till templet och öfriga byggnader blifvit brutna, detta är svårt att afgöra, och härom äro olika meningar.

Vi passerade denna gång grottan utan att besöka densamma, ty vår tid tillät ej detta, och vi hade nu framför oss ställen af vida större intresse, hvilka vi önskade se innan solen sjönk.

Sedan vi passerat stadens nordöstra hörn och vandrade utmed den östra muren, hade vi till venster om oss den vackra och djupa Jehosaphats dal. I botten af denna dal framflöt fordom *Kidrons bäck*; den är nu uttorkad och der finnes endast understundom något vatten under den starkaste regntiden. Dalen är odlad och synes vara serdeles bördig. Man ser besådda terrasser ända ned till dess djupa botten.

På andra sidan dalen höjer sig det branta *Oljoberget*, och vid dess fot sågo vi, sedan vi gått

framåt ett stycke, en kringstängd gård. Här, så menar legenden, låg *Gethsemaneh* — den örtagård, der Jesus ingick den sista aftonen af sitt lif och der han började sin blodiga strid för den fallna verldens frälsning.

Länge stodo vi här och betraktade berget med dess spridda oljoträd och dalen — örtagården — med dess på samma gång hemska och saliga minnen.

I sjelfva staden hade jag betraktat allt de visade mig med stort misstroende och ej kunnat lita på något af allt hvad jag hörde angående de olika platserna och deras minnen, undantagande gården der Salomos tempel stod. Här åter visste jag, att jag såg det verkliga oljoberget och att det verkliga *Gethsemaneh* låg någonstädes vid dess fot, nära den väg, som från *Stephani port* ledde öfver Kidrons bäck. Här låg framför mig det storartade berg, som med sin högtidliga stillhet tycktes hafva varit Frälsarens älsklingsplats — här tillbragte Han ju så många af sina nätter i bönekamp med sin Fader, då Han om dagarna lärt i Jerusalems tempel — hit gick Han ju så ofta med sina lärjungar och uppsökte ett öde rum, der han ofta bad länge och der Han förkunnade sina lärjungar hvad komma skulle och lärde dem underfulla ting om "himlarnas rike" — här låg vid det mäktiga bergets fot, vid Kidrons sorlande bäck den örtagård, dit Han ofta plögade komma med sina lärjungar och der Han med dem plögade hvila, då Han om aft-

narna gick ut till oljoberget, "såsom Hans sed var." Hit kom Han äfven den afton, då Han redan var såld i onda människors händer och då Han dagen derpå skulle korsfästas och dödas — här räcktes Honom kalken — Guds vredeskalk, som våra synder fyllt — den var så bitter, så fruktansvärd, att det modigaste hjerta, som någonsin klappat på jorden, liksom bäfvade tillbaka därför — den var så svår att tömma, att Guds och människones Son, på samma gång det tåligt lidande "Lammet" och det oförskräckta "Lejonet af Juda stam", knäböjande utbrast: "Fader, är det möjligt, så gånge denna kalken från mig." Denna hemska nattliga tilldragelse, så dyrbar, så rik för hvarje af synden krossadt och af nåden heladt hjerta, för hvarje kämpande troende själ, denna tilldragelse — vår Medlars första egentligt blodiga seger — timade en gång inom den omhägnade gården der nere i dalen under våra fötter, eller någonstädes i dess nära granskap.

Egen och omöjlig att beskrifva var den stund då jag för första gången såg dessa kära ställen. Vi betraktade dem så länge vi kunde, till dess den tilltagande skymningen påminde oss om att det var tid att återgå till lägret; ty när mörkret infaller och vakterna tillsluta Jerusalems portar, är trakten utanför densamma ej fullkomligt säker för tvenne obeväpnade vandrare. Vi gingo därför vidare rundtomkring Moria berg och när vi vändt oss i vestlig riktning och sålunda gingo

utmed södra stadsmuren, hade vi till venster om oss Gehennas djupa dal, hvilken äfven kallades Hinnom.

Ifrån sydöstra hörnet af Jerusalem har man en fri och vacker utsigt öfver den djupa dalen och dess branta, klippiga sidor. Just nedanför våra fötter förenade sig Hinnoms och Jehosaphats dalar. Här och der såg man odlade terasser; några grafvar uthuggna i klipporna och några ensamma cypresser gjorde det hela mera pittoreskt.

Hinnoms dal är först omtalad i Bibeln såsom gränsen mellan stammarna Juda och Benjamin; "och gränsen går sedan uppåt till det vattnet *En-Semes* och går ut vid den brunnen *Nagel* (nu Joabs brunn, som ligger just der Hinnoms och Jehosaphats dalar mötas). Sedan går han uppåt till Hinnoms sons dal vid den Jebuseens sida, som bor söder ut, det är Jerusalem, och går uppåt öfver bergsklinten, som ligger för den dalen Hinnom vester ut, hvilken stöter in på sidan af Rephaims dal norr ut" (Josua 15: 7, 8).

I denna dal stodo *Baals* och *Moloks* bildstoder, och den förfärligt blodiga afgudatjenst, hvarmed dessa gudar dyrkades, har gjort dalen så sorgligt ryktbar. Här offrades tusentals barn under Judas afgudiska konungar. Om detta omenskliga offrande klagar Jeremias i den lefvande Gudens namn: "de bygga altare *Topheth* i Hinnoms sons dal, att de skola uppbränna deras söner och döttrar i eld, hvilket jag aldrig budit hafver. Derföre: si den tiden kommer, säger Herren, att

man intet mer skall kalla det Topheth och Hinnoms sons dal, utan dråpodal, och Topheth skall vara fullt af dödas grifter (Jer. 7: 31, 32). Hieronymus beskriver Topheth som en behaglig plats i Hinnoms dal, liknande sköna planterade trädgårdar, rikt vattnade från *Siloas* damm. Den måste derföre hafva varit belägen just vid dalens mynning och sjelfva platsen, med sitt afskilda, undangömda läge djupt nere i den branta dalen — med sin ostörda stillhet — med de omgifvande vilda kala klipporna — tycktes just vara passande till blodiga dåd.

Hvilka förfärliga skådespel hafva ej blifvit uppförda i denna vilda, ödsliga dal — man ryser vid blotta tanken derpå, och en viss hemsighet smyger sig öfver en, då man på sjelfva stället läser berättelserna derom. Moloks bildstod var af metall, med kroppen som en menniska och hufvudet såsom en ox. Den var ihålig och inuti försedd med en stor ugn, så att hela statyn lätteligen kunde eldas upp, så att den blef glödhet.

Barnen, som skulle offras, kastades derpå i afgudens armar, under dånet af en mängd trummor, som öfverröstade deras skri. Man kan föreställa sig, hvilken förfärlig tafla det hela måtte hafva företett; — der stod på den gröna trädbevuxna platsen det rödglödgade vidundret, färdigt att emottaga i sin mördande fann de oskyldiga offren — rundtomkring stodo de så högt aktade rabbinerna, presterna, mördarne, eller hur man

vill kalla dem — vidare en mängd trumslagare, samt slutligen hela den fanatiserade massan af folket, och här och der stod någon Hebreisk moder, blek och förkrossad, tryckande sitt lifdömda barn för sista gången till sitt bröst.

Denna förfärliga afgudatjenst blef, underligt att säga, först införd af Salomo, som byggde en hög plats för Molok, en af de *Ammoniters* gudar, "på högra sidan af oljoberget" (1 Kon. 11: 7). Från denna tid fortfor detta offerande oafbrutet, antingen der, eller i Topheth, till dess Josiah förstörde båda platserna: "han orenade ock Topheth i Hinnoms sons dal, att ingen skulle låta gå sin son eller dotter genom eld för Molok . . . Och de höjder, som för Jerusalem voro på högra sidan vid berget Mashith, som Salomo, Israels konung, byggt hade till Astharoth, Zidons styggelse, och Chemos, Moabs styggelse, och Milcom, Ammons barns styggelse, orenade konungen. Och slog sönder stoden och utrotade lundarna och uppfyllde deras rum med människoben" (2 Kon. 23: 10, 13). Han gjorde platsen offentligt oren, så att ingen Jude vidare kunde beträda den.

Detta förfärliga afguderi, dessa gräsliga barnamord drog öfver det affälliga folket Guds rättmätiga vrede; de strömmar af oskyldigt blod, som oupphörligt flöto i Topheth i Hinnoms sons dal, ropade högt till Gud om hämnd. Herren fördröjde länge sina straffdomar, till dess de omsider träffade dessa grymma mördare. Gud varnade dem ofta genom sina profeter och förutsa-

de hvad följden skulle blifva, då Han till exempel lät Jeremias säga: "Derföre att de hafva öfvergifvit mig och gifvit detta rummet åt en främmande gud och rökt deruti åt andra gudar, hvilka hvarken de, eller deras fäder eller Juda konungar känt hafva, och hafva gjort detta rummet fullt med oskyldigt blod; (ty de hafva byggt höjder till Baal till att uppbränna sin barn, Baal till bränneoffer, hvilket jag dem hvarken budit eller derom talat hafver och ej heller någon tid uti mitt hjerta kommet är); derföre, si, den tid varder kommande, säger Herren, att man detta rummet icke mer kalla skall Topheth eller Hinnoms sons dal, utan dråpodalen. Ty jag skall förstöra Juda och Jerusalems gudstjenst i dessa rummen och skall låta dem falla genom svärd för deras fiender och deras hand, som efter deras lif stå, och skall gifva deras kroppar djuren på marken och foglarna under himmelen till mat. Jag skall låta dem äta sina söners och döttrars kött, och en skall äta den andras kött uti den nöd och ångest, dermed deras fiender dem tränga skola. Så vill jag göra med dessa rummen och dess innebyggare, säger Herren, att denna staden skall varda lika som Topheth. Dertill skola de hus i Jerusalem och Juda konungars hus så arm varda, som det rummet Topheth." Och då Jeremias igenkom ifrån Topheth, dit Herren honom sändt hade att profetera, gick han in i gården åt Herrans hus och sade till allt folket: "Detta säger Herren Zebaoth, Israels Gud: si jag skall

låta komma öfver denna staden och öfver alla hans städer all den olycka, som jag emot dem talat hafver; derföre att de äro halsstyfva och min ord intet höra vilja“ (Jer. 19: 4—15).

Denna profetia har gått i bokstaflig uppfyllelse. Folket föll i massor för deras fienders svärd, dess städer brändes och grusades. Under Jerusalems belägring åto föräldrarna sina barn, i följd af den förfärliga hungersnöden. Deras hus och deras tempel — allt blef ömkeligen skändadt och väl så mycket nedsöladt med blod, som Topheths offerdal, och Gud visade sig vara en stark hämnare öfver allt det oskyldiga blod, som blifvit utgjutet och som kommit öfver Judarna och deras barn.

På Jerusalems södra mur äro tvenne portar, den ena mycket liten och obetydlig och har för några år sedan blifvit tillstängd. Den andra är större och begagnas ännu. Den är af resande känd under namn af Zionsporten.

När vi gått omkring stadens sydvestra hörn, hade vi ännu till venster om oss Hinnoms dal, hvars djup här var ungefär 50 fot och dess bredd omkring 100. Djupt nere i dalen ligger en stor damm, som troligen förskrifver sig från Davids och Salomos tid. Denna damm kallas *Berket es Sultan*, men är också känd under namn af “den nedra dammen,” till skillnad från den öfre, som ligger ett godt stycke norr om den förre och kallas “den öfre dammen” eller *Gihon*, från hvilket sednare namn den norra delen af dalen lånat benämningen Gihons dal.

Mellan dessa båda dammar, helt nära den nedre, korsas dalen af vattenledningen (aquædukten), som kommer från de tre förut omnämnda Salomos dammar bortom Bethlehem. Densamma är nu, lik de öfriga minnesmärkena från den tiden, i ruiner.

Sedan vi en stund följt den vestra muren och gått i nordlig riktning, från höjden skådande ned i den djupa dalen, med dess båda stora dammar och uråldriga aquædukt, samt blickat ut öfver de djerfva, branta klipporna på andra sidan, kommo vi nu omsider till den så kallade Joppeporten, derifrån vägen leder till *Joppe*, hvilken stad kan betraktas såsom Jerusalems hamn.

Här hade dalen redan betydligt höjt sig, och de branta klipporna på andra sidan hade nästan antagit utseendet af ett högland.

Några minuters vidare vandring utmed muren åt norr förde oss åter till vårt läger.

Vi hade använt den första dagen af vårt vistande i Jerusalem till att se så mycket som möjligt af staden och dess närmaste granskap. Hvar och en af de dagar vi ännu dröjde här gjorde oss mer och mer hemmastadde med dessa heliga ställen. Men under de åtta dagar vi tillbragte i och omkring staden, innan vi härifrån företogo våra utfärder till *Döda hafvet*, *Jordan* och *Philisteen* kunde jag ännu knappt fatta, att jag verkligen befann mig i Jerusalem och dess heliga omgifningar.

Ofta vandrade jag under dessa dagar till *Gethsemaneh* och sedan upp till det kära Oljoberget. Ofta red jag åt *Bethanien* till, på den steniga, mödosamma väg, som öfver Kidrons bäck och utmed södra sidan af Oljoberget leder dit — vägen säkerligen densamma som Mästaren så ofta vandrade, då Han om aftnarna lemnade Jerusalem, och gick till Bethanien, för att tillbringa aftontimmarna ostörda med den benådade familjen der, med sin vän Lazarus och hans systrar Martha och Maria.

Bethanien ligger blott en halftimmas väg från Jerusalem på andra sidan om Oljoberget. Trakten är vacker med sina djupa, branta dalar, af hvilka många ännu äro rikt bevuxna med oljoträd.

När man går ut till Bethanien, passerar man ett ställe, der ännu kvarstå märken efter en numera nästan helt försvunnen stad. Man räknar här en mängd små brunnar, sådana som vanligen finnas i hvarje hus i Orienten, så att man af deras antal nästan kan räkna, huru många husen varit. Efter all anledning hette denna staden fordom *Bethphage*, hvilken stad förekommer i berättelsen om Jesu sista färd till Jerusalem kort före Hans korsfästelse. — "Då de kommo in emot Jerusalem vid Bethphage och Bethanien vid det berget, som kallas Oljoberget, sände Han två af sina lärjungar och sade till dem: går in i byn, som för eder ligger; när J kommen derin, skolen J finna en åsnafola bunden, der än-

nu ingen på suttit hafver, löser honom och hafver honom hit. Och om någon frågar eder, hvi J lösen honom, så säger till honom: ty Herren behöfver honom; då skall han straxt sända honom hit. Så gingo de åstad, som sände voro, och funno som Han dem sagt hade. Och de hade folan till Jesum och kastade sina kläder på honom och Jesus satte sig derpå. Och många bredde sina kläder på vägen, och somliga skuro qvistar af trån och strödde på vägen. Och när Han kom och drog ned för Oljoberget, begynte hela hopen af Hans lärjungar med fröjd och höga röst lofva Gud öfver alla de krafter, som de sett hade, sägande: "Hosianna, Davids Son, välsignad vare Han, som kommer i Herrans namn. Hosianna i höjden. Frid vare i himmelen och ära i höjden. Och när Han kom in i Jerusalem, upprörde sig hela staden och sade: Ho är denne. Då sade folket: Denne är Jesus, den profeten af Nazareth i Galileen" (Matth. 21: 1. Marc. 11: 1. Luc. 19: 29).

En underlig syn företedde då denna smala bergsväg, som från Bethphage leder till Jerusalem. Der slingrade sig fram en stor folkskara, och i midten deraf kom Mästaren sjelf — denna dottren Zions saktmodige konung — ridande på en åsninna och en arbetsåsninnas fola, och de omgifvande bergens och dalarnas echo gaf svar på ett mångstämmigt Hosianna, som höjdes till den store Profetens lof af en hänförd mennisko-skara.

Huru stor, huru betydelsefull var ej denna Jesu sista ankomst till Jerusalem. Hans oskyldiga barndom, Hans rena, fläckfria ungdom, Hans nitiska kärleksverksamhet som lärare och undergörande Profet — ja, nästan hela Hans syndfria mödosamma vandring på jorden var nu tillryggalagd — det var endast några få dagar kvar. Han kom nu för att sätta kronan på sitt verk. Han kom såsom verdens store Öfversteprest för att offra ett offer för människornas synd, det evinnerligen gäller och genom döden återgå till det eviga lifvet och återtaga den herrlighet, som Han hade hos Fadren förr än verlden var skapad.

När nu den store Profeten, Öfverstepresten och Konungen här passerade Bethphage och drog ned utför Oljoberget på den palmbeströdda vägen, egnades honom af den åtföljande folkmassan en nästan odelad hyllning, och hade de förstått hela den djupa meningen med detta Jesu intåg i Jerusalem, skulle deras hängifvenhet ej vetat någon gräns. Den store Konungen måste blifva hyllad, dyrkad, lofvad, och Han bekände sjelf för de med jublet missnöjda Phariserna, att om människorna hade tegat, de hårda, liflösa stenarna skulle hafva ropat — utropat den store Konungens lof, som af kärlek kom att dö för dem, som brutit Hans lag.

Denna underliga tilldragelse, denna hyllning skedde här helt nära det nu försvunna Bethphage. Detta Jesu triumftåg gick utefter denna steniga, otillgängliga väg, der våra hästar snafvade nästan i hvar minut.

En kort stunds ridt från Bethphage, och man är i Bethanien, en vacker, men temligen oansenlig orientalisk by. Här bodde Lazarus, som Jesus kär hade, och hans båda systrar, af hvilka Maria älskade att sitta vid den dyre Mästarens fötter uti förtroliga samtal — och Martha alltid var färdig att tjena honom. Denna obetydliga by fick ofta herbergera den höga himmelska gästen, då Han här besökte sina tre vänner och dröjde hos dem, — lyckliga familj, der Jesus kände sig så hemmastadd!

Ännu visas här den graf der Lazarus blef laggd och der Jesus i många vittnens närvaro visade sig vara en Herre öfver lif och död. Grafven består af en ganska djup grotta, dit man nedstiger på en smal trappa. Inuti bildar grottan ett hvalf, så högt, att en vanlig man kan stå rak. Väl är det möjligt, att undret blef förrätadt här, men bevisas kan det icke; det skedde dock i grottans nära granskning.

Från Bethanien leder sedan en annan väg öfver toppen af Oljoberget åt Jerusalem till. Allt eftersom man på denna väg stiger upp på berget, vidga sig utsigterna. Slutligen ser man Bethanien djupt nere i sin dal. Rundt omkring äro vackra, trädbevuxna kullar och dalar, omvexlande med kala berg, sedan längre bort åt öster den ena höjden bakom den andra, till dess ögat slutligen stannar vid Jordans vackra, grönskande dal och Döda hafvets blåa vattenyta, samt der bortom de höga och jemna Moabs berg.

När man sedan på toppen af Oljoberget vänder sig åt vester, skådar man rakt ned i Jehosaphats dal och Kidrons bäck, och på andra sidan dalen ser man hela Jerusalems stad liksom utbredd under ens fötter. Det som här först faller en i ögonen, är den stora gröna tempelgården med Omars moské, sedan der bakom den heliga grafvens kyrka och de många vackra byggnaderna på Zions berg. Bortom staden ser man sedan den ena höjden efter den andra ända bort i det dunkla fjerran.

Idel heliga trakter, hvilkas beskådande fyller pilgrimens hjerta med outsägligt vemod, med en känsla, som blott kan erfaras, men icke beskrivas.

Just på toppen af Oljoberget står en kyrka, byggd öfver det rum, hvarifrån, enligt legenden, Jesus uppfor till himmelen. Den kallas derföre Himmelsfärdskyrkan. Denna kyrka ligger så till, att den synes från hvarje del af Jerusalem; men troligt är, att Jesus valde till plats för denna sin återgång till Fadren ett mera undangömdt ställe, och att Han vid detta tillfälle ej ville hafva andra vittnen än sina troende lärjungar. Något nedanför sjelfva toppen af Oljoberget ligger i sydostlig rigtning en kulle, der åtskilliga af dem, som på stället en längre tid studerat lokalförhållanderna, vilja antaga att denna stora händelse timat, och detta antagande synes vara det mest sannolika.

Första fredagen vi tillbragte i Jerusalem besökte vi ett ställe, der Judarna en gång i vec-

kan pläga samla sig, för att gråta öfver sitt fallna tempel och bedja Gud, att Han åter måtte upprätta Israels rike. Stället, der de då samla sig, är en temligen trång gård, på ena sidan begränsad af den höga mur af stora huggna stenar, som på inre sidan åt staden till uppbär den stora tempelgården. Här såg jag en hel mängd för det mesta äldre Judar med långa hvita skägg. De hade alla hebreiska böneböcker, ur hvilka de uppläste eller rättare framsjöngo den ena bönen efter den andra.

Dessa Judars utseende, liksom alla Israeliternas i staden, vittnade om den största fattigdom och elände. De Judiska qvarteren i Jerusalem äro väl kända af alla resande i Orienten för deras snusk och uselhet. Blotta åsynen deraf väcker medlidande, och man tycker sig liksom se Herrans serskilda dom hvila öfver de Judar, som ännu bo i den stad, som är uppbyggd på ruinerna efter deras stolta Jerusalem, liksom man kan se denna dom hvila öfver alla deras landsmän spridda öfver hela världen utan fädernesland, fastän många af dem hafva öfverflöd på jordiska skatter.

Den påföljande lördagen hade vi tillfälle att se en så kallad christlig fest i den heliga grafvens kyrka. Det var "den heliga eldens fest", hvilken firas af de Grekiska och Armenianska christna gemensamt. Katholikerna firade den äfven fordom, men upphörde dermed för omkring fyratio år sedan.

De Grekiska och Armenianska kyrkorna påstå nemligen, att hvarje påskafton eld nedkommer från himmelen och antänder lamporna i Christi grafkapell. Den första lördagen vi tillbragte i Jerusalem firades som påskafton af den Grekiska kyrkan; deras påsk inföll jemnt en vecka sednare än vår.

Vi hade kommit några dagar för sent för att få fira vår Långfredag i den heliga staden, hvilket vi kände såsom en stor förlust; men saken stod ej att hjälpa, och oaktadt vi påskyndade vår ökenresa så mycket som möjligt, hunno vi ej Jerusalem förr än Annandag påsk.

Grekernas Långfredag och Påsk inföll nu en vecka sednare, och efter att på fredagen hafva firat en storartad och lysande gudstjenst i grafvens kyrka, der äfven Golgatha fanns, var nu en ofantlig folkmassa på påskaftonens förmiddag samlad i den rymliga kyrkan, för att vara närvarande vid det stora underverket, då Gud skulle nedsända eld af himmelen och antända grafkapellets lampor.

Hvar och en af de pilgrimer, som här skockat sig, hade ett eller flera vaxljus, för att få tända dem vid den himmelska elden.

Såsom vanligt vid hvarje så kallad christlig fest i denna kyrka, var äfven nu en stark trupp turkiska soldater hitkommenderad, för att hålla de christna i ordning och hindra dem från att slå ihjäl hvarandra, hvilket ofta har händt vid dessa christna brödrämöten. Straxt till venster om ingången lågo några Turkiska majorer eller öf-

verstar, befälhafvare för vakten, helt makligt utsträckta på några dynor och blickade ned på de inströmmande christna med det gräsligaste förakt. Soldaterna bildade sedan med sina båda led en öppen gång från porten in i kyrkan, och rundtomkring sjelfva grafkapellet. Sedan var hela kyrkan full med christna, hvilka stodo på packade, att ej en enda mer kunde få rum.

Turkiska officerare och under-officerare gingo fram och tillbaka i denna öppna gång, som soldaterna bildade, för att se till, att de christna öfverallt voro stilla och uppförde sig ordentligt. Dessa officerare voro beväpnade med käppar, och om på något ställe ett oväsande uppstod eller något rop höjdes, så började de slå i högen af alla krafter, och såsom det syntes med den största förtjusning öfver att få tillfälle att tukta de hatade christna.

Vi hade genom den Amerikanska konsulns bemedling fått en god plats uppe i kyrkan på den så kallade Katholska läktaren, hvarifrån vi kunde fritt öfverskåda grafkapellet der nere och den rundtomkring sammanpackade menniskomassan.

När vi så väntat en stund, syntes omsider en procession af patriarker och biskopar. Framför dem buros en mängd fanor och standar, föreställande Jungfru Maria och Frälsaren. De gingo i den öppna gången, som soldaterna bildade, och meningen var, att de nu skulle bedja att Gud ville nedsända sin eld. När folkhoppen fick se denna procession, började den att tjuta och skrä-

na af alla krafter, och några af dem bröto igenom soldaternas leder och följde processionen hoppande, skrikande och slående sig sjelfva likt galna menniskor.

När processionen sålunda gått flera hvarf omkring kapellet, stannade den slutligen framför ingången dertill, och den grekiska patriarken i Jerusalem aftog alla sina prydnader och lemnade dem till sin omgifning och ingick derpå i sjelfva kapellet, för att emottaga elden, försigtigt tillslutande dörren efter sig.

När han varit inne en stund, öppnades tvenne gluggar, en på hvardera sidan om kapellet, och derigenom utsträcktes tvenne brinnande bloss.

Nu blef i samma ögonblick ordningen störd öfverallt i kyrkan. Ett förfärligt skrån hördes från folkhopen, starkt som om det velat spränga väggarna. Soldaternas leder brötos genast — alla ville tända sina ljus på en gång och det hela liknade en oredig härfva af armar, ben och hufvuden, alla liksom trasslade om hvarandra. Det var hemskt att se all denna galenskap, och jag kände mig glad öfver att veta, det Christi verkliga, ännu okända graf ej vanhelgades med alla de hednalika fester, som firas af falska kyrkors vilseledda barn i den så kallade grafvens kyrka.

Med en förvånande hastighet hade alla tändt sina ljus, och det hela företedde nu den mest egna anblick — det såg ut som om hela folkmas-

san i ett ögonblick hade fattat eld, och det förfärliga skränet fortfor med oförminskad styrka. Detta liknade ej en christen fest, utan kunde nästan bättre hafva passat till en bild af helvetet.

Pilgrimerna tro om denna eld, att den har öfvernaturliga egenskaper, den bortbränner synder, men skadar ej kroppen, hvarföre jag såg flera af dem föra ljuslågan fram och tillbaka öfver ansigtet, till dess de blefvo helt svarta. De af dem, som hade barn med sig, skulle äfven på dem bortbränna synderna, till barnens yttersta förtviflan, hvilka, då de kände lågan, skreko af alla krafter.

Jag hade fått min plats midt ibland en mängd katholska munkar, hvilka hela tiden beskärmade sig öfver den hedniska festen, oaktadt deras egen kyrka för ej mer än fyratio år sedan sjelf deltog deri och ännu firar fester, fullkomligt lika hedniska som denna.

Under den första veckan vi tillbragte i Jerusalem gjorde vi bekantskap med åtskilliga der bosatta Européer, bland hvilka vi funno flera dyra christendomsbröder, och ej skola vi snart glömma de rika och fridfulla stunder vi hade tillsammans med dem.

Biskop Gobat hade vi redan råkat i Cairo, der han var på besök, då vi först anlände till denna stad. Vi förnyade nu bekantskapen med honom under de dagar vi stannade i Jerusalem,

och tillbragte mer än en angenäm afton med hans familj, hvars alla medlemmar vi lärde oss att på det högsta värdera. Vi blefvo här åtskilliga gånger inbjudna tillsammans med flera missionärer och predikanter, jemte andra christliga vänner. Det var så eget, att midt i Jerusalem, uti en evangelisk Biskops hem, få tala med trosyskon om de dråpliga verk Frälsaren utfört i denna stad, i detta land, och att med vänner få förena sig i böner och lofsånger till Honom, som här offrade sig sjelf till en återlösen för alla.

Jag vill längre fram, då jag kommer att nämna något om de olika kyrkornas ställning i Jerusalem, namngifva de evangeliska lärare och missionärer, som arbeta i den heliga staden för Guds rike och med hvilka vi här hos deras Biskop gjorde bekantskap.

På söndagen hörde vi D:r Barklay predika i en omvänd Judes hus för en liten, men uppmärksam församling. På eftermiddagen bevistade vi den tyska gudstjensten i den nybyggda protestantiska kyrkan, der hvarje söndag både engelsk och tysk gudstjenst hålles, den engelska på för- och den tyska på eftermiddagarna.

Vi lemna nu Jerusalem, för att efter några dagars utflygt återvända dit igen. Mycket är ännu otaladt om den heliga staden, hvilket vi vilja skjuta upp till vår återkomst. Hvarje gång vi från våra utflygter återkommo till Jerusalem och då sågo staden från någon ny sida föreföll den oss mer och mer som en gammal bekant,

som en kär vän, hvilken blef för oss allt kärare och förtroligare för hvarje gång vi återsågo honom, och hoppas jag, att läsaren nu måtte göra samma erfarenhet, då han följer oss på våra resor fram och tillbaka i dessa heliga nejder.

Nioude kapitlet.

Resa till Döda hafvet, Jordan och Jericho.

På måndagen rustade vi oss i ordning till en tre dagars utflygt åt Döda hafvet, Jordan och Jericho. Den väg vi nu skulle färdas, för att besöka dessa ställen, är bland de osäkraste i hela Österlandet. Plundringar förekomma ofta i dessa nejder, ty Moabs bergstrakter på andra sidan Döda hafvet och Jordan äro bebodda af vilda Beduinstammar, hvilka då och då flockvis komma öfver till Judeen och plundra allt som är i deras väg. De draga sig sedan tillbaka bland sina berg, dit de Turkiska myndigheterna ej våga att förfölja dem. Resande begagna derföre alltid stark betäckning, då de resa ned åt Jericho, af fruktan att annars "falla i röfvarehänder."

Några dagar innan vi företogo denna färd, hade trenne serskilda partier af resande blifvit anfallna på vägen till Jericho. Det ena af dessa partier blef totalt utplundradt, de andra båda, hvilka voro mera manstarka, lyckades att förjaga röfrarne och försvara sina saker. En af de resande, en Amerikanare, hade den olyckan att, då han skulle ladda sin bössa, skottet oförmodadt gick af och träffade honom i handen.

När vi nu beslutade att företaga denna resa, så bådo alla de, som i samma dagarna ämnade besöka Döda hafvet och Jordan, att få sluta sig till oss, så att vi blefvo ett ganska talrikt sällskap, inalles elfva resande med två tolkar. Vi voro väl beväpnade med dubbelbössor och revolver, så att vi hade kunnat gifva en salfva på omkring 60 kulor. Vi hade hyrt hästar i Jerusalem för oss sjelfva och våra tolkar samt mulåsnor för våra saker. För bekvämlighetens skull togo vi fem ökenkamrater endast ett tält med oss; ty den ena natten skulle vi hvila i ett kloster och behöfde blott en natt bo i tält, då vi väl kunde packa ihop oss huru trångt som helst.

Vårt sällskap bestod nu af fyra Amerikanare, tre engelsmän och två Schweitzare, samt L. och jag.

Vi hade gjort upp kontrakt med en Beduin-sheik att han med sina män skulle följa våra saker och försvara dem, och om något förlorades, hade han förbundit sig att ersätta förlusten.

Bittida på tisdagsmorgonen var allting färdigt. Då vi alla voro samlade, utgjorde vi en ganska stor ryttarskara. Sedan vi lemnat Jerusalem och ridit öfver Gihons dal, galopperade vi bort öfver högslätten på andra sidan åt den bergstrakt, i hvilken Bethlehem är belägen, hvilken stad ligger rakt söder om Jerusalem.

Efter omkring en timmas hastig ridt hade vi hunnit denna stad. Vi redo genom dess trånga, oregelbundna gator till den stora öppna plats, som är belägen utanför den så kallade Jesu fö-

delses kyrka. Här var en hel mängd äldre och yngre Bethlehemiter församlade. Dessa ville nu alla hafva förtjenst, än genom att hålla våra hästar, än genom att sälja småsaker, såsom minnen från Bethlehem.

Vi besågo ännu en gång kyrkan med alla dess kapeller och minnen och fortsatte sedan vår färd.

Vi redo nu ned utför den tvära brant, öfver hvilken Jesu födelses stad är belägen. Vacker var utsigten från staden öfver omgifvande berg och dalar, väl tog sig staden ut, då man från dalens djup der nedanföre skådade upp till densamma. Ställets rika, stora minne förgyller der hela denna scen och gör den för pilgrimens öga i mer än ett hänseende till en den vackraste han någonsin skådat.

Lemnande Bethlehem, redo vi åt öster genom det vilda, bergiga Judeen. Uti en ganska rymlig dal i stadens granskap visas de fält, der herdarne hade fått uppenbarelse om att Jesus var född. Stället utmärkes genom ruinerna efter en kyrka.

Härifrån ville vi besöka det så kallade Frankberget, der Herodis graf påstås vara belägen. Detta berg ligger ett stycke från vägen. Vi lemnade derföre här våra mulåsnor, hvilka under betäckning af vår sheik och hans män skulle fortsätta vägen direkt till klostret, medan vi under det återstående af dagen företogo vår sidotur. Största svårigheten var att här kunna få en vägvisare, ty de män vi dertill anmodade sade

sig ej våga gå till berget af fruktan för Beduiner, som uppehöll sig i trakten. Slutligen lofvade en man att följa oss ett stycke, så långt han vågade, så fingo vi sedan taga oss fram, så godt vi kunde. Den trakt vi genomredo var fortfarande vild och ödslig och vägen understundom nästan ofarbar. När vi ridit så en god stund, kommo vi till ett ganska högt berg, som vi skulle bestiga. Vägen uppför berget var ytterst svår och gick ibland direkte öfver kala hällar, der hästarne halkade och sprattlade vid hvartenda steg. Flera hästar störtade omkull, utan att dock någon af oss blef skadad. Doctor Nickels häst föll, om jag minnes rätt, trenne gånger; M:r Moor's en gång. Den ena tolkens häst började halka på en brant häll, slutligen föll tolken af och trillade åt det ena hållet och hästen åt det andra. När jag sålunda såg kamraterna falla den ene efter den andre, betraktade jag min egen häst, en hvit och liflig "arab," med en viss undran huruvida han skulle kunna arbeta sig fram på den ojemna vägen, utan att dela sina kamraters öde. Jag blef helt hastigt störd i mina reflexioner häröfver, då min häst steg på en stor kullersten som rullade undan hans fot, hvilket hade till följd att vi gjorde en ordentlig kullerbytta. Hästen föll nemligen framstupa och trillade helt och hållet öfver, så att han låg på ryggen med benen i vädret, och innan jag visste ordet af, befann jag mig liggande bredvid min häst med högra benet under hans rygg. Utom

benet, som blef något klämdt, var jag fullkomligt oskadad.

I följd af den svåra vägen hade vi blifvit temligen skingrade, så att, när de första af oss hade hunnit bergets topp, voro de eftersta ej långt från dess fot.

När de första af oss hunno toppen, bemärkte de på något afstånd fem beväpnade Bēduiner, hvilka, så snart de upptäckt främlingarna, sprungo de rakt på dem, säkerligen ej i den vänligaste afsigt. När vi så kommo upp den ene efter den andre, och de fingo se vår aktningsvärda trupp samlad och märkte, att vi voro ganska väl beväpnade, stannade de helt hastigt och närmade sig ej ett steg vidare, oaktadt vi ropade åt dem att komma fram, för att säga oss vägen, som ledde till Frankberget, hvars topp nu syntes på afstånd. Den man, som hittills visat oss vägen, sade sig ej våga gå längre, utan fingo vi nu leta oss fram så godt vi kunde.

På en höjd midt emot det berg, på hvilket vi befunno oss, upptäckte vi ett ganska stort Beduinläger, och så snart Beduinerna der fingo oss i sigte, gjorde de ett förfärligt allarm och en trupp kom i fullt språng oss till möte under tjut och skrån med dragna sablar och laddade bössor och efter en kort stund sprängde en beväpnad ryttarskara fram ur Beduinernas läger. Männen svängde sina långa spjut och sina blanka sablar i luften och försökte höja ett så kraftigt och så imponerande härskri som möjligt.

De närmade sig nu helt hastigt, och den syn de företedde var rätt egen. Truppen till fots kom springande af alla krafter från sitt håll och ryttarskaran sprängde fram i full karriér på lifliga, vilda hästar öfver en väg, som syntes vara gjord endast för stengetter och gazeller.

Vi frågade vår tappra, alltid lika lugna tolk hvad han trodde nu skulle hända. Han svarade att han ej kunde bestämdt säga det. Han lät förstå att de roflystna Beduinerna kommo för att taga hvad de kunde; men som vi ej hade några saker med oss utan endast våra vapen, så var det hans öfvertygelse, att de ej skulle göra oss någonting. Han uppmanade oss blott att hålla noga tillsammans och rida rätt på dem, så skulle han tala dem till, när de kommo inom hörhåll.

Inom några minuter voro vi hvarandra helt nära. Vår tolk ropade då till dem, att vi voro resande, som ville bese trakten, och att vi ej skulle göra dem något ondt, så framt vi ej blefvo anfallna. De hejdade sig nu, och efter att noga hafva betraktat oss alla, blefvo de helt vänliga och togo hvar och en af oss i hand och frågade, om de ej fingo slagta några får och gifva oss att äta; men som vi visste, att de sedan skulle taga betaldt minst fem à sex gånger mera än de borde, så tackade vi för deras vänskapliga anbud och föredrogo att till vår frukost begagna våra egna anrättningar.

Sedan vi stigit af våra hästar, slogo vi oss ned så bekvämt som möjligt och intogo vår måltid, beskådade af Beduinernas nyfikna blickar.

Då vi sedan bådo dem visa oss vägen till Frankberget och derpå till klostret *Mar-Saba*, så följde oss fyra stycken i stället för en, för att sedan kunna få taga fyradubbelt betalt.

Någon kunde undra, huru vi ville taga dessa män, som visat sig så fiendtliga emot oss, till vägvisare; de hade ju lätt kunnat föra oss till en plats, der de kunnat döda oss och taga våra saker, utan att någon skulle hafva vetat hvart vi tagit vägen. Men här hade vi intet val att göra, vi måste taga den vägvisare som erbjöd sig.

Rätt eget var att se det sätt Ali begagnade, då han skulle uppgöra med vår vägvisare, för att inbilla honom att vi nu hade honom i våra händer. Han bad Doctor Nickels taga fram papper och penna för att skriva hvad han sade honom. Han kallade nu med tordönsstämma fram den man, som erbjudit sig att visa oss vägen, och röt åt honom att säga sitt namn och, när han sagt det, bad han Doctorn skriva något på sitt papper, så att Beduinen skulle tro, att han upptecknade hela samtalet. Sedan frågade Ali i samma hårda, befallande ton, huru stor familj han hade och huru många får och getter han egde. Under hela tiden satt Doctorn och skref, betraktande Beduinen med stränga, forskande blickar.

När nu Ali slutat sina frågor och Doctorn stoppat sitt viktiga papper i bröstfickan, trodde sig vår vägvisare riktigt vara fast, och föreställde sig att, om han skulle göra något snedsprång .

eller föra oss vilse, han sjelf skulle dödas jemte hela hans familj, och hans boskap säljas.

Sedan vi sålunda försäkrat oss om vår vägvisares tillgifvenhet, begåfvo vi oss utaf.

Vi nådde nu omsider det omtalade berget, som reser sig sockertoppsformigt i höjden. Vi bestego dess spets och funno der ruiner efter en ganska stor byggning, hvilka somliga resande tro varit Herodis graf, andra ett Romerskt fästningsverk; hvilket sednare antagande synes mig sannolikast. Under hela denna dag hade det rasat en häftig storm, hvilken isynnerhet här på toppen af berget kändes ytterst våldsamt, ja! så starkt att man nästan kunde befara att blifva bortförd deraf.

Vi fortsatte nu vår resa och anlände till klostret mot aftonen.

I anseende till sitt läge är Mar-Sabas kloster det märkvärdigaste i hela Palestina. Naturens vildhet och storhet öfvergår all beskrifning. Klostret med alla sina torn, kapeller och byggnader hänger på en brant klippa, som stupar nästan lodrätt ned i Kidrons bäck. Det hela är omgifvet af höga starka murar och liknar mera en ointaglig klippfästning huggen i det hårda berget, än ett stilla kloster, ett undangömt hem för fredliga munkar. "Aldrig," så säger en resande om detta kloster, "har eremitens smak kunnat välja ett ställe mera passande för dyster enslighet och stilla andakt än Mar-Sabas dal."

Man inträder i klostret genom en jernport, så tjock och massiv att den nästan skulle kunna

motstå vår tids refflade kanoner. Vi blefvo väl emottagna och gästvänligt undfägnade i klostret och munkarna visade oss alla de heliga ställena derinne. De heligaste af dessa var måhända S:t Sabas egen graf.

S:t Saba var nemligen klostrets grundläggare och omtalas såsom ett under af helighet. Han var född i Cappadocien 439. Han kom ännu helt ung till Palestina och vandrade genom landet, för att söka sig ett hem efter sin egen smak, och han stannade slutligen vid denna vilda bergsklyfta, der han bodde i en grotta, som ännu visas. Hans utomordentliga helighet samlade snart omkring honom en hel svärm eremiter, och han grundade slutligen här ett munkkloster, som ännu bär hans namn.

Munkarna lefva här under ytterst stränga regler, de smaka aldrig kött, och någon qvinna får aldrig visa sig inom klostrets murar. Likväl kan den resande lätt göra den upptäckten att, fastän de afhålla sig från stark föda, de dock ej afhålla sig från starka drycker.

Detta liksom nästan alla öfriga klostren i Palestina har mer än en gång varit färgadt af munkarnes blod. Det plundrades af Perserna i sjunde århundradet, då mer än fyratio munkar mördades. Muhamedanerna hafva sedan stormat åtskilliga gånger äfven denna plats och då farit fram der med sin vanliga grymhet, och ännu i dessa dagar stryka hopar af öknens vilda söner omkring dess murar och skulle säkerligen begagna det första tillfälle, som blir dem gifvet, att få

plundra detta kloster, kändt såsom det rikaste i hela Palestina.

Vi hvilade här öfver natten i tvenne stora bekväma rum och hade allting så godt och bra, som man kunde önska sig. Vi hade ej på lång tid sofvit under tak, ej sedan de minnesrika dygn vi tillbragte i Sinais kloster; ty vid Jerusalem hade vi hittills fortfarande bott i våra tält.

Tidigt dagen derpå lemnade vi klostret och följde vägen åt Döda hafvet, som slingrade sig fram i de trånga dalarna bland Judeens vilda berg. Den betäckning vi hade med oss, var här mycket uppmärksam och försigtig. Sheiken sände alltid några af sina beväpnade män i förväg att intaga de höjder vi skulle passera, för att bespeja om några röfvare lurade på oss i de trånga passen. Jag må tillstå att jag aldrig sett någon nejd mera lämplig för röfvare att utföra sina dåd, än de trakter vi under dessa dagar passerade, och när man dessutom då och då från höjderna såg på något afstånd Moabs berg på andra sidan Jordan och visste att de äro bebodda af Beduinhorder, som för det mesta lefva af rof, så föreföll den medföljande Sheikens försigtighet ej öfverdrifven.

När vi ridit några timmar, tyckte jag mig höra ett jemmerrop på något afstånd, men kunde omöjligt urskilja från hvad håll det kom, ty vi befunno oss nu i små och trånga dalar omgifna af höga berg. När jag ridit några steg längre fram och kommit in uti en annan dal, fick jag se den ene af våra tolkar ligga sanslös på marken och

några af våra reskamrater stå omkring honom. Han hade nemligen blifvit sparkad af sin häst, och slaget hade träffat i veka lifvet. Han bar i sin gördel en stor, bred knif och till all lycka hade hofven träffat just på knifven, annars hade han säkert blifvit ihjälslagen; knifven var alldeles böjd. Den stackars karlen kom snart åter till sans, men plågades sedan mycket under det återstående af resan.

Efter omkring tre timmars ridt öppnade sig omsider utsigten och vi hunno den stora slätten vid Döda hafvet och Jordan. Till höger sågo vi detta underliga haf och till venster den vackra Jordansdalen, hvarest man såg liksom en grön strimma slingra sig fram, betecknande den riktning i hvilken den heliga floden framflyter. Det gröna vi sågo var nemligen den rika växtligheten på flodens båda stränder.

Vi redo öfver slätten till den närmaste af Döda hafvets stränder.

Hvilket underligt haf är icke detta. Vattnet klart som det genomskinligaste glas och bittert som det skarpaste salt. I dess dunkla djup herrskar endast döden liksom på dess stränder, hvilka bestå af öknar och nakna kalkberg.

En Fransman, som besökt Döda hafvet, berättade mig en gång i mitt fosterland, att han vid sitt besök här nere ätit fiskar, som voro upptagna ur detta haf; jag undrade då mycket deröfver, men nu blef det mig klart, att om det var en sanning att han så gjorde, han då fångat sina fiskar vid det stället der Jordan faller ut, och der

flodvattnet ännu ej hunnit blanda sig med Döda hafvets giftiga vätska, ty deri kan intet lefva.

Döda hafvet ligger uti en stor, ofantlig dal, som sträcker sig från norr till söder, från foten af *Hermon* till *Akabahs* hafsvik, den östra af Röda hafvets vikar. Denna dal vattnas af den vackra friska Jordan, hvilken flod i dalens norra del flyter genom sjön *Genezareth* eller Galileiska hafvet och sedan slingrar sig dalen utefter, till dess han utfaller i Döda hafvet. Denna långa dal är hela vägen, ända från *Hebron* till *Akabah*, på båda sidor begränsad af höga berg. Dalen ligger lägre än hafsytan och Döda hafvet är den lägsta punkt på jorden, den ligger omkring 1,300 fot under den vanliga hafsytan. Detta förhållande förorsakar i denna dal, synnerligen vid Döda hafvet, en nästan olidelig hetta. Hela trakten omkring hafvet är af vulkanisk natur, man träffar der ej sällan lava och stycken af ren svafvel. Understundom, synnerligen i den heta årstiden, uppstiga giftiga svafvelångor ur jorden, hvilka äro lifsfarliga att inandas. Vår tolk berättade, huru han en sommar kom med ett sällskap resande till Döda hafvet, då en af de resande blef så häftigt angripen, att han så fort sig göra lät måste återföras till Jerusalem.

De dagar vi tillbragte i Döda hafvets omgifningar voro ovanligt friska, så att vi ej plågades af så stark hetta, som vanligen här besvärar den resande.

Utom lava och svafvel hafva ofta stora qvantiteter af asphalt blifvit funna, dels flytande på

hafvets yta, dels uppkastade på stränderna; isynnerhet plägar detta inträffa efter jordbäfningar, hvilka ej äro sällsynta i denna underliga trakt. Doctor Robinson omtalar i sin resebeskrifning, att här boende araber berättat honom, huru efter 1834 års jordbäfning en stor mängd af asphalt blifvit uppkastad på stranden nära hafvets sydöstra hörn, samt att efter 1837 års jordskalf en förvånande myckenhet deraf sågs flyta på hafvet tills det slutligen dref i land på vestra sidan. Dessa iakttagelser äro i sanning af ganska stor betydelse, då de jemföras med Bibelns berättelser om dessa nejder.

För nära 4000 år tillbaka, då herdarnas tvister tvungo Abraham och Lot att skiljas från hvarandra, skådade den sednare ut från Bethels höjd och betraktade landet österut och "besåg hela den ängden vid Jordan, förty förr än Herren förderfvade Sodom och Gomorra, var denna ängden vatturik, allt intill man kommer till Zoar, såsom en Herrans lustgård, likasom Egypti land. Så utvalde sig Lot den hela ängden vid Jordan och drog öster ut." (1 Mose-B. 13: 10, 11.) Landet blir sedan litet närmare beskrifvet, då i det följande talas om dalen Siddim, der nu är salt-hafvet (1 Mose-B. 14: 3), hvilken dal med sina rika källor och bördiga fält, omgifven af öknar och berg, liknade ett grönskande eden, en Herrans ljufliga lustgård. Hvilken skillnad mellan denna beskrifning och den ödsliga döda anblick som stället nu företer.

Den bibliska berättelsen talar sedan om de himmelsskriande synder, som bedrefvos af innevånarne i Sodom och Gomorra och i de städer deromkring, och huru Abraham, som då bodde under Mamres ekar, fick emottaga englabesöket och blef på förhand underrättad om hvad dalen Siddim öfvergå skulle. Vid denna underrättelse höll Abraham, tänkande på sin frände Lot, det älskliga samtalet med Gud, hvarunder Herren slutligen lofvade honom, att, om han funne endast tio rättfärdiga i Sodom och Gomorra, skulle Han ej förgöra de ogudaktiga städerna (1 Mose-B. 18). Abraham återgick då till sina tält; men tidigt följande morgoneu återvände han till samma ställe, der han hade hållit samtalet med Herren, och såg ut emot Sodom och Gomorra och allt landet i den ängden, och fick se att der upp gick ett dam af landet, liksom en rök af en ugn (1 Mos-B. 19: 28).

Huru det egentligen tillgick då "Herren förstörde Sodom och Gomorra," står ej närmare beskrifvet, det heter blott derom: "Herren lät regna svafvel och eld ifrån Herranom af himmelen öfver Sodom och Gomorra och omstörte de städer i all den ängden och alla de som i städerna bodde och allt det på landena växt var." (1 Mose-B. 19: 24, 25.)

Måhända blef denna förfärliga eld förorsakad af något vulkaniskt utbrott, som vid denna tidpunkt på Herrens befallning egde rum, och i följd hvaraf jorden remnade och hela strömmar af glödande lava och hela eldmoln af svafvel och

brinnande asphalt, slungades högt i luften och sedan nedföll som ett förhärjande eldregn. — Allt förbrändes, städerna, dess innevånare, allt det som växte på marken och äfven marken sjelf, om hvilken det heter att dalen i Siddim hade många gropar af jordhars, hvilket uttryck i vår bibel blifvit illa öfversatt med lergropar (1 Mo-se-B. 14: 10). Detta brännbara ämne i marken, som genast fattade eld, hindrade de dömda innebyggarne att fly och ökade på ett förfärligt sätt eldflammorna från detta ofantliga bål, så att hela trakten blef insvept i eld och rök, och framstod för Abrahams öga såsom en enda brinnande ugn. Den öppnade jorden synes sedan hafva uppslukat de förstörda städernas ruiner äfvensom hela landet deromkring, till dess allt sjönk tillsammans och bildade den djupaste af jordens dalar — en jättegrop full af dödsångor, af giftiga dunster, och när Jordans friska källvatten, som förr framflöt så välsignelsebringande bland Siddims bördiga fält, nu samlades i Sodoms och Gomorras grop, så uppstod denna vidunderliga sjö, som med skäl kallas — Döda hafvet.

Så ungefär lyder detta ställes historia, hemtad ur Skriftens lika åldriga som enkla berättelser, och ställets nuvarande skick och vetenskapsmännens rön i dessa trakter bevisa, att här en gång förskräckliga händelser timat, och hela detta haf är ännu ett stort underverk, lika stort som någonsin Sodoms och Gomorras förstöring.

Vi gjorde nu halt på den öde stranden af detta underliga haf och hvilade här några tim-

mar. Det är redan anmärkt, att vattnet bar en ovanlig klarhet, förenad med den bittraste sälta och det har blifvit uträknadt att, då vanligt hafsvatten eger 4 procent salt, så har Döda hafvets vatten $26\frac{1}{4}$ procent, hvilket förhållande gör att detta vattnet är en femtedel tyngre än verldshafvets. I följd häraf är det omöjligt att sjunka i Döda hafvet, utan menniskan flyter der nästan lika lätt, som en kork på vanligt vatten. Vi hade ofta hört talas om detta underliga förhållande och fingo nu tillfälle att sjelfva förvissa oss derom, hvilket de flesta af oss gjorde, medan vi väntade att vår frukost skulle blifva i ordning. Badet var rätt uppfriskande; men man får noga akta att vattnet ej kommer åt ögonen, emedan det då förorsakar en olidlig smärta, äfven måste man undvika att få något deraf i munnen, emedan man då löper fara att storkna. Efteråt erfor man en obehaglig stickande känsla, hvilken icke försvann förr än vi samma dag några timmar efteråt fingo bortskölja densamma i den lika friska som vackra Jordan.

De vestra och södra stränderna af Döda hafvet äro fulla af intresse, men vägen dit är svår och dessutom mycket farlig för den starka hetans skull, och Beduinerna der äro ej så synnerligen pålitliga. På en upphöjd plats helt nära hafvets sydöstra hörn finnas ruinerna efter "den lilla staden Zoar," dit Lot fördes i första gryningen af den förfärliga dag, som blef Sodomiternas sista. Om man sedan rider längst södra stranden, möter man nära hafvets sydvästra hörn

ett besynnerligt berg eller rättare kedja af höjder, hvilka sträcka sig åt nordvest mer än $\frac{3}{4}$ mil. Vid närmare undersökning finner man hela detta berg bestå af idel mineralsalt. Stora block deraf hafva fallit ned från bergets sidor och ligga nu kringströdda på kusten.

Vi hade ämnat besöka äfven dessa trakter, men dels fruktade vi för värmen, dels var vår tid knapp, så att vi ändrade denna vår förut uppgjorda resplan. När vi lemnade det Döda hafvets strand, styrde vi derföre vår kosa åt norr, och efter något mer än en timmas ridt öfver en vid slätt på en temligen god väg, som tillät oss att rida i hastig takt, hunno vi den "heliga floden," den ryktbara Jordan. När man närmar sig denna flod, ser man en tät häck af löfverk, som på båda sidor följer flodens lopp. Af sjelfva strömmen ser man ännu ingenting, utan först då man befinner sig midt bland den lummiga grönskan, visar sig den klara floden framflytande i en trång men djup dal. De båda sluttningarna af denna däld äro rikt bevuxna med träd och buskar, hvilka vid sjelfva flodstranden växa så tätt, att de bilda liksom en jemn ogenomtränglig vägg. Mellan dessa sagolikt vackra stränder frambrusar det friska flodvattnet med stark fart. Det hela gör ett djupt intryck — man stannar der så länge man möjligen kan. Jordan var sådan som man hade önskat att finna den, och en gång sedd — skall man aldrig glömma denna kära flod med dess sköna stränder och dess ännu skönare minnen.

Vi stannade slutligen vid det ställe på flodstranden, som de katholska Pilgrimerna vanligen besöka, då de vallfärda till det heliga Landet. Det är en visserligen ej stor men öppen plats, der man kan nalkas sjelfva flodstranden utan att behöfva genomtränga det täta löfverket.

Jordans bredd är här 80—100 fot och dess djup 10 eller 12; dess största bredd läser vara något öfver 150 fot.

Flodvattnet var så inbjudande, och tillfället att kunna "två sig i Jordan" skulle troligen ej mera återkomma; vi beslöto derföre, de flesta af oss, att här taga ett nytt bad. Kunde man i Döda hafvet flyta utan simkomstens hjälp, så fick man här åter simmande använda nästan alla sina krafter, för att ej besegras af den snabba floden och dragas med i dess lopp.

Rika minnen äro fästade vid denna flod. Här öfver gick löftets folk, när det kom för att intaga det förlofvade landet. Stället der Israels barn öfvergingo kan ej fullt bestämmas, man vet ej mer derom än att det var midt emot Jericho och att folket kom ned på slätten från Moabs berg. De slogo då först sitt läger öster om Jordan. Dagen derpå gingo presterna fram till floden, förande på sina axlar förbundets ark. De stannade så nära floden, att deras fötter vidrörde vattnet och allt folket följde på 2,000 alnars afstånd. Då presternas fötter först vidrörde vattnet i Jordan, hvilket då "var full till alla sina bräddar af allehanda andenes vatten," så stod det vattnet, som ofvanefters flöt, upprest i en hop ganska långt från

den stadens folk, som ligger utmed Zarthau; men det vattnet som nederlopp åt hafvet, som är salt-hafvet, det förminskades och förlopp, så gick då folket deröfver in åt Jericho. Och presterna som buro Herrans förbunds ark, stodo stilla, torra midt i Jordan tills det allt folket kom öfver (Jos. 3). En lång sträcka af flodbädden — längre än ögat kunde se åt båda sidor — blef således torr. Tolf stenar blefvo uppresta i midten af flodbädden på det ställe, der presterna hade stått, och "de äro der ännu intill denna dag" (Jos. 4: 9). Tolf andra stenar blefvo tagna på samma plats och bevarade i Israels läger vid Gilgal till ett minne af detta under (Jos. 4).

Måhända var det äfven vid detta ställe som Elias delade vattnet, då han med Elisa gick öfver Jordan, för att i dennes åsyn upptagas till himmelen; och som Elias, då han kom tillbaka, *"tog Eliæ mantel, som från honom fallen var och slog i vattnet och sade: Hvar är nu Herren Eliæ Gud"* och sålunda för tredje gången delade Jordans vatten.

Denna flod har dock minnen af ännu rikare intressen än de nu anförda. Här var det som Johannes döpte och predikade bättring till syndernas förlåtelse. Hit var det som hela Jerusalems stad gick ut, för att höra den väldige botpredikanten. Han bodde i de omgifvande öknarna, och det var här han om sig bekände: "jag är en röpandes röst i öknen, rödjer Herrans väg." Hit var det som Jesus kom af Galileen till Johannes för att låta sig döpas af honom (Matth. 3: 1—13). Vid denna vackra strand var det

som Johannes, då han såg Jesus komma till sig, sade: "si Guds lam, som borttager verdens synd. Denne äret, om hvilken jag sagt hafver: efter mig skall komma en man, hvilken för mig varit hafver, ty han var förr än jag" (Joh. 1: 29, 30). I denna flod blef Guds Son döpt — invigd till sitt stora kall, och här bekände Gud om honom: "denne är min käre Son, i hvilken jag hafver ett godt behag" (Matth. 3: 19).

Jag nämnde att vi stannade på den plats vid flodstranden, som pilgrimerna vanligen besöka; på detta ställe firas nemligen en ganska egendomlig ceremoni en viss dag i påskveckan hvarje år. Måndagen i den "heliga veckan" strömma tusentals af dessa långväga pilgrimer från Jerusalem ned åt Jericho. Den vilda ödsliga vägen företer då en egen anblick. I spetsen tågar den Turkiska Paschan i Jerusalem, eller den han i sitt ställe förordnar med en beväpnad trupp, för att skydda de christna för de röfvare, som ännu göra vägen nedåt Jericho osäker; derefter följer sedan hela den brokiga massan af menniskor, komma snart sagt från den christna verdens alla delar. Hela denna skara lägrar sig nu vid Jericho, i sigte af det gamla Gilgal, der den tillbringar natten under bar himmel. Den annars så ödsliga slätten är nu full af rörelse och lif.

Mot morgonen, två timmar före solens uppgång, blir lägret alarmeradt och trummorna gifva signal till uppbrott. Hela skaran vandrar nu under den djupaste tystnad öfver den ännu mörka slätten fram mot Jordan. De hinna stranden

af denna flod innan dagen grytt, och lysta af morgonens ännu bleka ljus skynda de här ned i Jordan, om hvars vatten de tro att det bortsköljer så väl begångna som obegångna synder. Somliga störta i floden helt nakna, men de flesta klädda i hvita drägter.

Bland alla pilgrimerna utmärka sig de Coptiska christna för den djerfhet, med hvilken de störta sig i den snabba floden, vana som de äro att simma i deras Nilflods ganska snabba ström. Man ser i denna skara af badande pilgrimer människor af alla åldrar och kön. Man ser der ålderstigna hjälpas ned i floden af sina barn samt helt späda små bäras ned på sina föräldrars armar.

Innan middagssolen ännu börjat bränna, är denna ceremoni redan slut och hela skaran åter lägrad vid Jericho. Midt i den påföljande natten väckas åter pilgrimerna af trummornas ljud, som denna gång förkunna att det är tid till återfärd. Inom en kort stund är hela denna människomassa försvunnen och den stora slätten vid Jericho och Jordan tyst och stilla såsom förut.

Vi bestego nu åter våra hästar och började med nya krafter efter det upplifvande badet i Jordan, vår ridt mot Jericho. Galopperande öfver slätten under lifliga samtal blefvo vi nästan öfverraskade att så snart befinna oss vid vårt läger, som var uppslaget på den plats, der Jericho fordom stod eller i dess granskap; vi hade nemligen sändt alla våra saker direkt till Jericho från klostret, så att de hunno fram flera timmar före oss. Vi intogo med god aptit vår middag,

som vår präktiga kock (densamme vi haft genom öknen) redan tillredt lika välsmakande som alltid. På eftermiddagen intogo L. och jag thé i sällskap med våra tre ökenkamrater i vårt gemensamma tält och talade om ett och annat, då på en gång jorden började darra under våra fötter, så att tältet ristades dervid, vi sågo alla förvånade upp på hvarandra — detta var den första jordbäfning någon af oss känt och vi voro rätt tacksamma att den var så lindrig. Efter en stund fingo vi besök af våra öfriga reskamrater, hvilka kommo för att tala med oss om detta underliga fenomen. Vi sutto så och språkade aftonen igenom, till dess tiden var inne att gå till hvila efter dagens mödor.

Vi äro nu åter på en plats af stort intresse. Svårt är att bestämma hvar det gamla Jericho stod. Här fanns väl rundt omkring vårt läger åtskilliga förvittrade minnesmärken från en aflägsen forntid; men svårt är att afgöra om dessa voro lemningar af det urgamla Jericho, hvars murar föllo för Guds kraft och Israels basuner, eller af den stad med samma namn, som under Achabs tid uppbyggdes af Betheliten Hiel, eller af det Jericho, som Herodes den store köpte af Cleopatra och förskönade och gjorde till en af sina residensstäder.

Efter de iakttagelser vi här gjorde, trodde vi oss finna att vårt läger nu stod vid det gamla Gilgal i stället för vid sjelfva Jericho. Josephus berättar nemligen, att Gilgal låg 10 stadier från Jericho och 50 från Jordan och afståndet från

Jordan passade fullkomligt in på detta ställe, och 10 stadier från vårt läger åt Judeen till, funno vi dagen derpå en ofantlig vattenreservoir, omkring 660 fot lång och 460 fot bred och rundt omkring densamma ganska betydliga ruiner, så att vi blefvo öfvertygade om att här det Jericho stod, hvilket Josephus beskref.

Vid Gilgal, så berättar oss Josua, uppslogo Israeliterna sitt läger för första gången inom det Förlofvade landets gräns, och här var det han uppreste de stenar han tagit ur Jordan (Jos. 4: 19, 20). Här hvilade sig de trötta ökenvandrarne. det slägte, som uppvuxit i Arabernas öknar af den stam, som fyratio år förut öfvergick Röda hafvet, flyende från den egyptiska trälldomen. Här firade Israel sin första Påsk i det landet, som var deras fäder lofvadt (Jos. 4: 9, 19. — 5: 10).

Här var det Josua såg en man stå framför honom med ett draget svärd och hvilken, på Josuas fråga om han hörde Israel eller deras fiender till, sade sig vara en Furste öfver Herrans här och förkunnade att Gud gifvit Jericho i Israels hand (Jos. 5: 13, 14. 6: 2). Här uppsattes vittnesbördets tabernakel och förblef här under Israels strider i det inre af landet, till dess det flyttades till Silo (Jos. 18: 1). Gilgal blef sedermera en af de tre städer, dit Samuel på olika tider samlade folket för att såsom domare afgöra deras tvister (1 Sam. 7: 16). Här vid deras första lägerplats brukade folket samla sig, för att offra bränneoffer och tackffoer (1 Sam. 10: 8). Här blef Saul upphöjd till Israels konung och

här begick han det brott, hvarföre kronan blef tagen ifrån honom och hans slägt (1 Sam. 11: 15. 13: 13, 14—15). Här var det som Juda stam samlades för att välkomna David, då han återkom från sin flykt (2 Sam. 19: 15). Här utförde Elisa många af sina underverk, då han borttog det dödliga elementet ur den förgiftade grytan, då han botade Naaman från Syrien och straffade sin tjenare Gehazi (2 Kon. B. 4: 38—41. 5). Gilgal synes tidigt blifvit öfvergifvet och öde. Ingenting förkommer om detta ställe efter Judarnas fångenskap, ej heller omtalar Josephus denna stad såsom bebodd under hans tid.

Detta ställe bär emellertid för närvarande namn af Jericho, hvarföre jag begagnade detta namn, då jag sade att vårt läger var uppslaget vid Jericho.

Här vid det gamla Gilgal stå nu några lerhyddor, bebodda af Beduiner, som odla en del af denna vidsträckta slätt. Midt i deras by reste sig ett gammalt väldigt torn, troligen uppbyggt under korsfararnes tid.

Dagen derpå bröte vi upp ganska tidigt och besökte de ruiner, hvarom jag förut talat, hvilka sannolikt voro lemningar efter det gamla Jericho och hvilka äro belägna ett stycke vesterut från Gilgal. Vi besökte den förut omtalade vattenreservoiren; härifrån gick en sträcka af ruiner norr ut, följande de båda stränderna af en klar ström benämd Kelt, hvars vatten fordom gjorde trakten kring Jericho fruktbar, så att den liknade en herrlig trädgård. Kelt är efter all anled-

ning samma bäck som Cherith, der Elias uppehöll sig under hungersnöden i Israel och der korporna buro honom kött (1 Kon. B. 17: 1—7). Ännu är slätten i strömmens närmaste granskap odlad och företer en rik vextlighet. 20 à 30 minuters vidare ridt förde oss till en vacker källa, kallad Ain-es-Sultan, som framspringer vid foten af en jordkulle. Detta vatten samlades fordom i den stora reservoiren och leddes derifrån genom vattenledningar öfver de stora fälten och beredde en nästan otrolig fruktbarhet. Uti en gammal beskrifning öfver Jerusalem och dess omgifningar står att Jericho i det fjerde århundradet var beläget vid foten af bergskedjan, 1½ romerska mil från källan sjelf. Detta öfverensstämde fullkomligt med hvad vi här på stället funno. Ruinerna på Kelts stränder, vid den stora vattenreservoiren, skulle då hafva varit lemningar efter det Nya Testamentets Jericho, som Herodes förskönade, och minnesmärkena vid sjelfva källan skulle då utvisa stället för den gamla staden med samma namn.

Vi måste åter stanna här något litet för att blicka in i Jerichos historia. Vi voro här midt ibland de enda lemningarna efter den stad dit Josua sände spejare från Moab, och der bakom oss äro de berg, der spejarne på Rahabs uppmaning gömde sig i tre dagar för att undgå förföljelsen (Jos. 2). På Herrans befallning gick Israel med förbundets ark omkring denna staden i 7 dagar; och på den sjunde, sedan de 7 gånger gått omkring densamma, blåste presterna i basunerna och allt folket höjde ett starkt härskri, *då*

föllo murarna omkull och folket besteg staden hvar och en rätt för sig. Så vunno de staden (Jos. 6). Jericho blef då helt och hållet förstördt; och den domen blef fälld öfver den, som åter skulle våga uppbygga densamma: "förbannad vare den man för Herranom, som upprättar och bygger den staden Jericho; när han lägger hans grund, det koste honom hans förste son, och när han upprättar hans port, det koste honom hans yngste son (Jos. 6: 26). Efter ett mellanrum af omkring 5 århundraden blef staden åter uppbyggd och denna dom verkställd: under Achabs tid byggde Hiel af Bethel Jericho, det kostade honom hans äldste son Abiram, då han grundvalen lade, och hans yngste son Segub, då han reste portarne derföre; efter Herrans ord, som han sagt hade genom Josua Nuns son (Kon.B. 16: 34). Här var nästan oafbrutet en skola för Israels profeter. Elias och Elisa kommo ned till denna skola från Bethel — en knapp dagsresa. Härifrån fortsatte de båda sin vandring öfver den vida slätten till Jordans stränder, och "propheternas söner" följde dem på något afstånd och stannade slutligen långt ifrån dem och bevittnade deras gång öfver Jordan och gingo sedan att helsa Elisa, då han ensam återkom. Här var det sedan som Elisa helade vattnet i strömmen Kelt och gjorde det helsosamt och fruktbringande (2 Kon.B. 2).

Sedan förekommer icke Jericho i den heliga historien, förr än det talas om dess palmlundar och balsamträdgårdar på den tid, då Herodes köpte det af Cleopatra och ännu mer förskönade

staden. Detta nya Jericho låg, som vi nämnt, vid strömmen Kelt, omkring $\frac{3}{4}$ svensk mil söder ut från den gamla staden.

Vid detta nya Jericho var det som den blinde mannen, då han hörde att Jesus af Nazareth gick der fram, ropade och sade: "Jesu Davids Son varkunna dig öfver mig," hvilket rop Jesus hörde och helade honom. Här var det slutligen som Jesus gästade hos Zacheus, som för att få se Mästaren uppstigit i ett mulbärsträd (sykomor) (Luc. 8: 35. 43: 19).

Innan vi lemnade slätten vid Jericho, besökte vi en källa kallad Ain-Dyk — en bland de vackraste källor man kan se. Den ligger omkring en timmas väg från Jericho åt nordvest. Vägen var ytterst svår att befara och gick till en del öfver branta berg, dock så att man hela tiden hade utsigt öfver Jerichos stora slätt. Mödan betalades väl, när man kom fram. Källans klara och välsmakande vatten frambrusar ur klippan vid foten af tvenne stora sammanvuxna träd och hela trakten deromkring är prydd med den rikaste grönska och vextlighet. En skara landets halfvilda innebyggare var samlad kring källan vid vår ankomst, och som de på en gång fingo oss i sigte, sprungo de alla sin väg så fort de förmådde, troende att vi kommo för att anfälla dem. Vi ropade till dem genom vår tolk och sade, att de ej hade något att frukta. De kommo då så småningom tillbaka och vi språkade med dem en god stund.

Sykomor ("Mullbärsträd") Luc. 9: 4. Sid. 216.

Härpå återvände vi, för att nu rida direkt till Jerusalem. Vi måste då först vända och rida ett stycke åt söder, till dess vi kommo midt framför Jericho. Här vände vägen åt vester och förde oss åter in bland Judeens vilda berg, här nästan vildare än dem, bland hvilka vi letade oss fram till Döda hafvet. Den branta vägen slingrar sig upp på hvita kalkstensberg och man passerar förbi det ena svindlande brådjuvet efter det andra. Formationen på dessa berg är i sanning den egnaste och vildaste, man kan föreställa sig. Doctor Olin säger härom: "bergen tyckas här hafva blifvit lossade från deras grundvalar och skakade i stycken af någon förfärlig revolution och sedan lemnade att förstöras af solens brännande strålar." "De se sannerligen ut", säger en annan resande, "som om elden gått öfver dem."

Vägen bland dessa berg är ansedd vara den farligaste i hela Palestina, och här någonstädes var det som Engelsmannen Sir Fredrik Henniker 1820 af Beduiner blef plundrad, sårad och lemnad såsom död.

Fram på eftermiddagen hunno vi Bethanien och Bethfage vid Oljoberget och återsågo vårt kära Jerusalem. Från den sida vi nu kommo, tog sig den heliga staden förträffligt ut. När vi på Oljoberget kommit fram så långt, att utsigten blef fri, sågo vi på en gång hela staden så godt som under våra fötter. Hvilket intryck skulle det icke göra, om man för första gången skulle nalikas Jerusalem på denna väg och härifrån på en

gång få den första blick öfver staden. Här var det troligen som Jesus gret öfver Jerusalem, vid tanken på hvad den herrliga staden öfvergå skulle.

Omsider anlände vi till vårt läger vid Gihons dal, helt trötta efter en nio timmars ansträngd ridt, och hvilade här omkring två dygn för att sedan företaga en ny utflygt till Philisteen och de minnesrika ställena der.

Tiende kapitlet.

Resa i Philisteen.

Dagen efter vår återkomst till Jerusalem användes till förberedelser för vår nästa utfärd. Lejonhufvud, som kände sig trött efter den ganska ansträngande resa vi nyss tillryggalagt, beslöt att nu qvarstanna i Jerusalem och ej följa med på denna utfärd, som skulle räcka något öfver åtta dagar. Han flyttade derföre till ett af den heliga stadens hoteller. Jerusalem eger trenne sådana, der man med all beqvämlighet kan bo. Jag måste således nu bo ensam i vårt nätta treffliga tält, som L. och jag hittills begagnat tillsammans, och saknade jag mitt goda svenska resällskap så mycket, att denna saknad borttog en stor del af denna veckas behag. För att göra saknaden mindre känbar, anmodade jag en af de amerikanska reskamraterna M:r Daugthy, med hvilken jag mest sympatiserade, att under denna tid intaga L:s plats i mitt tält, hvilket anbud han till min glädje emottog.

Vårt sällskap hade nu blifvit ökad med tvenne Engelsmän, af hvilka den ene, M:r Botcharby, var en ålderstigen man med grått hår, gråa mustascher och ett stort, likaledes grått skägg. Han

reste denna vinter i Orienten med en ung landsman, M:r Taylor, omkring 17 år gammal, hvars lärare han var. Vi hade råkat dessa båda Engelsmän redan på Nilen, och då vi nu åter sammanträffade här, gjorde vi upp resällskap, emedan vi ämnade göra samma resa genom Palestina; och bidrog deras sällskap ganska mycket till att göra vår resa angenäm.

Vi hade ämnat för denna resa begagna samma hästar vi hittills nyttjat, men som vi ej kunde komma öfverens med deras egare angående priset, och han dessutom ej ville gifva annan häst åt en af oss, som önskade byta, så beslöto vi att hyra oss andra hästar. Detta ombyte förorsakade en opåräknad tidsutdrägt, så att vi, i stället för att börja vår resa Fredagen, ej kunde bryta upp förr än Lördagen den 21 April.

Vi togo bittida på morgonen afsked af L. och gåfvo oss utaf. Vi följde nu ett stycke den väg, som från Jerusalem leder till Joppe. En stor skara pilgrimer lemnade Jerusalem samtidigt med oss och framskred på den smala och ojemna vägen i ett oafbrutet tåg, så långt ögat kunde se. En del af dem vandrade till fots, anndra redo på hästar, borickor och mulåsnor, och midt i denna samling vaggade fram åtskilliga kameler, bärande hela familjer med deras packning och allt. Vi måste nu blanda oss i denna ofantliga karavan och hade ganska svårt att kunna rida dem förbi, emedan vägen var smal och de mulåsnor, som buro våra saker, gerna ville sällskapa med de öfriga kamraterna. Omsider hunno vi en af-

väg, som ledde åt söder, hvilken vi nu hade att följa för att komma till Philisteen. Vägen från Jerusalem nedåt detta land är ytterst villsam. Öfverallt möter man gångstigar, korsande hvarandra i alla riktningar, och den resande kan i sanning ej urskilja, hvilka af dessa äro trampade af traktens talrika get- och fårahjordar, och hvilken som skall vara Sultanens stora landsväg till Gaza; ty de äro alla lika — lika dåliga och ofarbara. Det är derföre nödvändigt att här öfverallt begagna vägvisare.

När vi så vandrat några timmar öfver dessa villande gångstigar, kommo vi till en stor kyrka, nu temligen i ruiner, uppbyggd under korsfararnes tid. Detta tempel begagnas nu till stall. Vi redo in der och våra hästar halkade på den smutsade och nedsölade kyrkans golf — dess pelare, dess fenster och dess höga hvalf — allt var öfverdraget med damm och orenlighet och doften var densamma som i våra ladugårdar. Intrycket af detta förvandlade tempel var ganska eget. Det var bygdt till ett Herrans hus, och förr ljöd här Guds ords predikan och hvalfven fylldes af psalmsångernas ljud — nu är det ett nedsöladt tillhåll för osjäliga djur. Så blef ock månet hjerta i dopet tvaget och invigdt till ett Herrans tempel, hvilket sedan föll och blef ett tillhåll för otro, synd och död.

Mot aftonen samma dag hunno vi ruinerna efter det gamla Bethsemes, dit förbundets ark återfördes till Israel, sedan den blifvit röfvad af Philisteerna (1 Sam. 6).

Ett stycke härifrån låg Zorga, Simsons födelsestad (Dom.B. 13) samt något längre bort Thimnath, der Simsons första hustru var född (Dom.-B. 14).

Vi hade nu kommit ned från Judeens berg och befunno oss vid början af det Philisteiska slättlandet, ehuru marken ännu var temligen kuperad.

Efter en stunds uppehåll lemnade vi Bethsemes och fortsatte vår ridt i sydvestlig riktning. På aftonen, då det redan var mörkt, hunno vi till en by eller stad, kallad *Bejt-Nettif*, der vi beslöto att stanna öfver Söndagen.

Utsigten härifrån är ganska vidsträckt: åt öster ser man Judeens bergland resa sig likt en amfiteater och åt vester utbreder sig Philisteens ofantliga slätt och Bejt-Nettif ligger på en kulle i en kuperad trakt, som utgör liksom en öfvergång från bergen ofvanför till slätten inunder.

Man ser härifrån en mängd ruiner och byar, af hvilka ej mindre än tio bära bibliska namn och förekomma i Israels historia. Sådana äro: Sanoah, Zorgah, Jarnuth, Aseka, Socho m. fl. (Jos. 15: 34, 35). Mot söder ligger ekdalen mellan Socho och Aseka vid Dammim, der David slog Goliath (1 Sam. 17: 1, 2). Bland bergen åt öster ser man äfven Gibeä (Jos. 15: 57) och Gedor (1 Chrön.B. 12: 7).

Vi uppslogo nu vårt läger på en liten slätt vid detta ställe, så fullt af minnen från Simsons och Davids tider. Under hela denna dag hade vi varit plågade af serdeles stark värme, och den

följande Söndagen var hettan nästan outhärdelig, vi hade då i våra tält öfver 40 grader. Dessutom blefvo vi på förmiddagen oroade af en oräknelig mängd svarta, två tums långa maskar, som i ordets egentliga mening betäckte den slätt der vårt läger var uppslaget. De kröpo upp på våra tält och ordentligen öfversvämmade desamma både ut- och invändigt jemte våra sängar, bord, stolar samt öfriga saker. Dessa obudna gäster nödgade oss att lemna våra tält och söka vår tillflykt till ett ställe der vi voro fria från dem. Vi funno en sådan tillflyktsort under ett stort och lummigt fikonträd, der vi äfven voro något i skydd för den starka hettan och den brännande solen. Vi tillbragte nästan hela dagen i skuggan af detta träd, och då aftonen omsider inföll med dess behagliga, efterlängtade svalka, företogo vi ett utrotningskrig mot de maskar, som belägrat våra tält. Vi befriade oss ganska lätt ifrån dem, ty de sutto nu helt stilla och läto taga sig utan att ens visa något tecken till lif. Hela den påföljande natten stördes vi af mygg, hvilka nu besökte våra tält, fullt så talrika som maskarna under dagen — detta allt gjorde vårt vistande i Bejt-Nettif temligen tålamodspröfvande.

Följande morgon sände vi våra mulåsnor direkt till Bejt Jibrin, det gamla Eleutheropolis, der vi ämnade tälta den följande natten. Sjelfva företogo vi den dagen åtskilliga utflykter till omkringliggande ställen af rikt intresse. Den första plats vi nu besökte var dalen *es-Sumt*, som ej är någon annan än ekdalen mellan Socho

och Aseka vid ändan af Dammin, der "Saul och Israels män kommo tillhopa och lägrade sig och skickade sig till strids emot de Philisteer" (1 Sam. 17: 1, 2). Vägen hit ned från Bejt Nettif var ytterst svår, den gick öfver branta bergshöjder; men den var lyckligtvis ganska kort, så att vi inom 20 minuter nådde dalen. Den är ganska stor, dess bredd är ungefär en half mil. Midt igenom denna dal går en flod eller snarare bäck, hvilken dock om somrarne är uttorkad. Bibelns beskrifning på den platsen, der Philisteernas och Israels härar möttes och der David utkämpade sin första vapenbragd, träffar fullkomligen in på detta ställe. Dalen, som sträcker sig från SO. till NV., är begränsad af tvenne stora bergshöjder, om hvilka det hette: "de Philisteer stodo på ett berg på hinsidan", d. v. s. åt Philisteen till, "och Israeliterna på ett berg på denna sidan, så att en dal var emellan dem." Här framträdde den väldige kämpen Goliath af Gath, och utmanade en af Israels män, hvem som ville att komma fram och strida med honom, och då ingen vågade detta, smädade han hela hären. Han fortfor att sålunda utmana och smäda Israel dag efter dag, till dess slutligen en kämpe framträdde äfven ur Israels läger och oförskräckt gick att möta denna farlige fiende. Följda af härarnas ängsligt nyfikna blickar gingo David och Goliath ned från de båda motsatta höjderna och nalkades hvarandra i den vackra och bördiga ekdalen dernere. Philisteernas jättelika kämpe, klädd i jern och försedd med förträffliga vapen, betraktade

förvånad den svaga brunaktiga yngling, som kom att strida med honom, beväpnad med en staf, en slunga och några stenar. Han föraktade sin späda dägeliga motståndare och sade till David: "är jag då en hund, att du kommer emot mig med käppar. Kom hit till mig, jag skall gifva ditt kött foglarna under himmelen och djuren på marken." Den till Israels konung redan smorde ynglingen svarade: "du kommer till mig med svärd, spjut och sköld; men jag kommer till dig i Herrans Zebaoths namn, Israels härs Gud, den du försmädat hafver, och Herren skall i denna dag gifva dig uti min hand, att jag skall slå dig och taga ditt hufvud af dig och gifva de Philisteers härs kropp i denna dag foglarna under himmelen och djuren på marken, att all land skola förnimma att Israel hafver en Gud, och all denna menigheten skall förnimma, att Herren icke hjälper genom svärd eller spjut; ty striden är Herrens, och Han skall gifva eder i våra händer."

Ögonblicket derpå låg den starke kämpen badande i sitt blod, träffad af ynglingens slungsten, och hans eget fruktade svärd skiljde hufvudet från hans kropp. Philisteerna flydde och Israels män jagade efter dem och slog dem allt intill Ekron och Gath (1 Sam. 17).

Det var ganska eget att få läsa berättelsen om denna underbara strid på den plats, der den efter all anledning stod.

Vi redo ned i dalen från den höjd, der Israels läger stod, och lemnade densamma ridande

uppför den höjd, der Israels fiender stodo uppställda. Vår färd härifrån följde samma riktning som de flyende Philisteerna togo, då de slagna skyndade undan åt Gath och Ekron.

Landet var här öfverallt fruktbart och bildade en skarp motsats mot det bergiga, kala Judeen; äfven höjderna voro här odlade, och terassformigt uppförda stenmurar hindrade jorden att bortsköljas af vattenströmmarna under regntiden.

På den bergskedja der Philisteernas här var församlad, är Makkedas grotta, dit de fem mot Israel förbundne konungarna hade flytt efter striden mot de Amoreer vid Gibeon och der de blefvo gripna af Josua och dödade (Jos. 10: 7—27).

Vi redo nu vidare genom den bördiga trädbevuxna nejden och stannade då och då vid klara källor, hvars friska välsmakande vatten vederqvickte både oss och våra hästar.

Mot middagstiden hunno vi en stad, byggd på toppen af ett högt, nästan tvärbrant berg. Denna stad har allmänt blifvit antagen vara Gath, Goliaths födelseort. Dess läge är sådant att denna stad, då den var befästad, måste hafva varit en bland Philisteens starkaste platser. Utsigten härifrån är särdeles storartad. Man ser rundtomkring det bördiga Philisteen, ett nästan öfverskådligt slättland, i öster begränsadt af Judeens berg och i vester af Medelhafvet, hvars glittrande yta man i klart väder kan se från Gath. Åt SV. ser man mörka punkter nära hafsstranden, dessa äro de ofantliga olivparkerna,

som omgifva Gaza och Askelon. I vestlig riktning ser man Asdods kullar, äfven bevuxna med oliver. Ett stycke derifrån åt höger synes Ekron och Ramlah.

På toppen af berget der Gath fordom var bygd, ser man några lemningar efter ett gammalt slott eller fästningsverk bland hvilka den nuvarande stadens hus resa sig.

Gath var under Israels strider med Philisterna en starkt befästad plats (2 Chrön.B. 11: 8) på sjelfva gränsen mellan Philisteen och Juda (1 Sam. 21: 10; 1 Chrön.B. 18: 1). Denna plats utgjorde liksom nyckeln till båda länderna och derföre kämpades här många blodiga strider, då Gath mycket ofta blef taget och återtaget (2 Chrön.B. 11: 8; 24: 6. 2 Kon.B. 12: 17. Amos 4: 2). Då Philisterna hade eröfrat förbundets ark från Judarna, förde de den till olika platser inom sitt land; men på hvarje plats dit den kom, uppstod en härjande pest bland folket. Bland andra orter fördes den då äfven till Gath, der dess ankomst medförde lika bedröflig verkan för innevånarne, så att den fördes derifrån till Ekron (1 Sam. 5).

Ännu en tilldragelse måste vi vidröra innan vi lemna detta ställe. Då David, varnad af Jonathan, flydde för Saul, kom han först till Nobe till presten Ahimelek och derifrån beväpnad med Goliaths svärd, som han fått af Ahimelek, till Achis, konungen i Gath, i hopp att ej blifva igenkänd af de Philisteer. De kände honom dock och sade till konungen: denne är David, land-

sens konung, om hvilken de sjöngo i dansen och sade: "Saul slog tusende men David tiotusende." David råkade så i en stor lifsfara, från hvilken han räddade sig genom sitt mod och sin själsnärvaro. Han ställde sig såsom vansinnig, förvandlade sina åtbörder för dem, han föll neder i deras händer och stötte sig emot dörren i portarna och fraggen flöt honom ut på skägget. Då sade Achis till sina tjenare: "Si, J sen att mannen är ursinnig, hvi hafven J haft honom till mig?" David begagnade tillfället och undflydde till kulan Adullam (1 Sam. 21; 22: 1).

Några år efter denna händelse, då David oupphörligt måste fly för Sauls hat och ej kunde känna sig trygg i någon del af Juda land, beslöt han omsider att med sina följeslagare draga in i Philisteen och der söka sig en fristad eller falla der för sina fiender. Han var då ej en ensam flykting, utan hade många och tappra följeslagare; han blef derföre vänligt emottagen af konung Achisri Gath och bodde en tid när konungen, men fick sig slutligen anvisad till bostad för sig sjelf och sina män staden Ziklag, och bodde Goliaths besegrare sålunda i Philisteen ett år och fyra månader (1 Sam. 27). Under sitt långa vistande här förvärfvade sig David många vänner bland de Philisteer, hvilka sedan bistodo honom. då han som Israels konung nödgades fly för sin son Absalon, och rörande är i sanning den kärlek, som Ittai, den Gittiten och hans män då visade den fördrifne konungen (2 Sam. 15: 9—22).

Sedan vi en god stund hvilat ut på toppen af det berg, der efter all anledning det starka och beryktade Gath en gång stod, och här dragit oss till minnes de underliga romantiska händelser det bevittnat, nedstego vi från höjden och fortsatte vår färd öfver en stenig och oländig väg.

Efter nära en timmas ridt hunno vi en liten by, kallad *Dhikrin*. Trakten omkring denna by var fruktrik och tätt bevuxen med lummiga fikonsträd och oliver, men sjelfva byn var byggd på dalens sluttning, på nakna, kala klippor. På en hög kulle straxt söder om byn, reser sig ett litet rundt torn, hvilket, helt vårdslöst byggt af stora groft huggna stenar, företer en ganska ruskig anblick. Mer än en gång har denna Dhikrins obetydliga befästning utstått ganska hård belägring. Sednast sommaren 1856 utkämpades här en häftig strid, då innevånarnes tapperhet försvarade byn mot en öfverlägsen skara, och denna djerfva strid skulle i sanning gjort heder åt hvilket land som helst. Då nästan hela den qvinliga befolkningen var sysselsatt att berga sin skörd på de vida fälten, närmade sig omkring 50 Tyahah-Araber (samma Beduin-stam, som under vår ökenresa hade fört oss från Nukhl till Hebron), hälften ridande på kameler och hälften på hästar, för att anfälla byn. Herdarna upptäckte dem, då de ännu voro på långt afstånd, och byns innevånare hade just tid att skyndsamt hopdrifva sina hjordar och föra dem in i byn. De sjelfva, nio till antalet, kastade sig in i sitt torn,

laddade sina långa bössor och beredde sig på försvar, medan qvinnor och barn togo sin tillflykt till en håla straxt nedanför tornet. I trakten funnos många större och mindre grottor huggna i bergen. Vägen upp till byn är svår att färdas för ryttare, och Araberna nalkades därför helt långsamt, säkra på att finna ett lätt byte. Ett skott från tornet sträckte deras anförare till marken, och ehuru han blott blef lätt sårad måste han dock föras tillbaka. De andra framryckte, men en af deras hästar blef dödskjuten. De anfallande gingo nu omkring till östra sidan, der marken var jämförelsevis god och närmade sig nu i slutna trupp. De helsades med en välriktad salv och åtskilliga män och hästar störtade. De anföllo åter och åter igen, men herdarne mottogo dem med så häftig eld, att de slutligen drogo sig tillbaka, liksom beslutna att öfvergifva sitt företag. Dhikrins fåtaliga inbyggare höjde ett segerrop och qvinnorna rusade fram ur sin grotta, förenande sig med männenas jubel; men det dröjde ej länge förrän detta segergny tystnade. Araberna stannade, när de kommit utom skotthåll, de stego af sina hästar och kameler och bundo dem bakom en bergshöjd. De nedlade der sina sårade och lemnade några män till deras vakt. De gjorde sina gamla med luntor försedda gevär i ordning, ty tolf à femton af dem voro beväpnade med dessa vapen. Efter en kort rådplägning delade de sig i två afdelningar. Den ena truppen tog vägen direkt till byn, den andra, som var den största, kring-

gick den åt öster, för att från detta håll anfalla tornet. Herdarna, som sågo allt detta, beredde sig på ett tappert försvar. Qvinnorna uppmuntrade dem och åtta à tio af de starkaste fyllde sina förkläden med stenar och kastade dem in i tornet. De skyndade derpå ned till ett närbeläget hus och beväpnade sig med klubbor, hackor och hvad de kunde öfverkomma, hvarpå de förenade sig med männen till ett gemensamt försvar. Detta var en stund af ängslig väntan. Araberna kommo framkrypande i skydd af klippor, höjder och buskar. På en gång, efter gifven signal, rusade de alla upp och störtade emot tornet, afskjutande mot detsamma sina bössor. De anfallne lossade icke ett enda skott, förr än hela truppen var på 20 stegs afstånd. Då sköto 5 af herdarna och 5 Araber föllo, de andra studsade och hälsades med en skur af stenar, som qvinnorna kastade öfver dem. De ville fly, men anföraren drog sitt svärd och tvingade dem framåt. Då de hunno fram till den lilla fästningens mur, lossades derifrån ännu 3 lyckliga skott. Anföraren uppsteg det oaktadt på den skrofliga muren och var just i begrepp att med sin pistol skjuta in i fästningen, då en qvinna med ett slag af sin klubba sträckte honom till marken. En annan, lika tapper Arab, delade anförarens öde och de öfriga flydde i oordning. Den andra truppen hade emellertid inträngt i byn och börjat bortföra hjordarna, men några få skott voro tillräckliga att förskingra äfven dem, sedan de likväl, för att hämnas, antändt två af husen. De tappra

qvinnorna utrusade nu från tornet och grottan och lyckades att släcka elden, utan att låta hindra sig af de skott, som de flyende Beduinerna sköto på afstånd. Dhikrins beslutsamma befolkning hade sålunda räddat sin by, sina lif och sin egendom.

Herdarne helsade oss vänligt och talade med en viss stolthet om sin bragd och visade oss de ställen, der striden stått.

Vi lemnade derpå Dhikrin och efter något mer än en timmas ridt hunno vi redan tidigt på eftermiddagen byn *Bejt Jibrin*, fordom kallad *Eleutheropolis*.

Sedan vi intagit vår middag hade vi ännu tid att innan mörkret inföll besöka några grottor, som utgöra Bejt Jibrins märkvärdighet. Dessa jättesalar äro huggna i stora kalkstensberg, hvilka på båda sidor begränsa en rymlig dal, som sträcker sig från byn i sydlig riktning.

Vi besökte först grottorna i bergen på dalens östra sida. Man inträder genom större och mindre hvalföppningar i ofantliga salar, af menniskohand uthuggna ur klippan; på sidorna voro här och der hela gallerier af mindre rum och framför oss öppnade sig den ena salen efter den andra. I somliga af dessa grottor kunde vi intränga ända till den sista af salarna, i andra åter måste vi stanna vid kanten af ett ofantligt kolsvart bråddjup, som tycktes sträcka sig till bergets innersta. I några af dessa salar hade taken instörtat, så att vi vandrade liksom på botten af en stor graf. De flesta af taken likna-

de rymliga kyrkohvalf. Salarna voro omkring 100 fot långa och 60 fot höga, sidorummen voro ända till 70 fot långa samt lika höga som salarna.

En resande yttrar om dessa underbara grottor, att Virgilius kunde hafva tagit dem till modell på de i hans sånger omtalade klyftorna, der Eolus brukade innesluta sina mäktigt rytande vindar.

Bortom dessa grottor, nästan vid slutet af dalen, stå ruinerna efter den så kallade S:t Annas kyrka. Endast en del deraf står ännu kvar och vittnar om huru majestätisk denna byggnad en gång var. Denna kyrka måste hafva blifvit byggd ganska tidigt, ty redan Eusebius omtalar Eleutheropolis såsom säte för en biskop, hvilket bevisar att här då fanns en christlig församling.

Det berg, som i vester utgör dalens gräns är fullkomligt underminerad af grottor, hvilka upptaga dess inre i hela dess längd och bredd. Många ingångar finnas till detta urhålkade berg. Vi redo fram till en af dessa och, sedan vi fastbundit våra hästar, klättrade vi ned utför den trånga och branta stenväg, som ledde ned i det mörka djupet. Straxt nedanför sjelfva öppningen var en slags platform, från hvilken en smal stentrappa cirklade ned i ett svindlande djup. Vi tände här tvenne vaxljus och, företrädda af våra båda vägvisare, vandrade vi in i denna villande labyrinth af trappor, hvalf och gångar, hvilka i alla möjliga riktningar genomkorsade det stora bergets innandömen.

“Dessa uthuggningar“, säger en resande, “äro de märkvärdigaste i hela Syrien och kunna nästan rivalisera med Roms Katakomber.“

Man kom från den ena grottan till den andra genom en ganska trång öppning och dessa bergsrum voro hvarandra nästan lika. De voro alla försedda med en i klippan huggen vindeltrappa, som ledde ända ned till deras klippgolf. Ett stycke upp på denna trappa befann sig den öppning som ledde in till det angränsande cirkelformiga rummet och dess vindeltrappa, och på detta sätt fortgick det sedan rum efter rum, trappa efter trappa, hela berget igenom.

Om våra vägvisare hade lemnat oss, sedan vi inträngt ett stycke i denna labyrint, skulle vi omöjligen varit i stånd att finna vår väg ut och om ljusen slocknat, skulle våra vägvisare sjelfva troligen ej hafva funnit återvägen. Ett af våra ljus slocknade, och vi kommo då att tänka på den fara i hvilken vi skulle hafva sväfvat, om äfven det andra ljuset hade blifvit släckt. Vi vände derföre, och på återvägen stannade en gång våra vägvisare och tycktes vara ovissa om hvad väg de borde taga. Efter en stunds vandring upptäckte vi dock på afstånd en stråle af dagsljuset och kort derpå sutto vi åter på våra hästar. Det hvilat ännu en slöja öfver dessa grottors historia, och ingen vet med visshet till hvad ändamål de blifvit uthuggna. Många hafva dock sökt förklara deras uppkomst på följande sätt: Då Judarna voro bortförda i den Babylonska fångenskapen, öfversvämmade Edomiterna hela

södra Palestina, hvarföre Josephus ofta kallar denna del af landet för Idumeen. När Judarna återkommo, togo de blott så småningom någon del deraf åter i besittning. Hieronymus kallar Idumeerna: Horiter, det är Troglodyter eller grott-innevånare, och säger att de bodde i trakten af Eleutheropolis. Häraf syntes det, som om detta folk skulle hafva urhållat bergen i denna stads grannskap och bott der, dels för att hafva en undflyk mot den starka hettan och dels för att vara i mera säkerhet, och var detta sednare måhända äfven orsaken till att de uthöggo denna nyss beskrifna berglabyrint; ty ej är det rådligt för en främling att inträda der. Ingen resande har ännu inträngt så särdeles långt i detta hemska berg. Måhända skall dess historia en gång blifva upptäckt af någon djerf forskare, som vågar genomvandra dessa mörka, tysta salar, till dess han finner på dess väggar någon inskription, som omtalar huru de uppkommit och hvilka de voro som bebott dem.

Vi redo nu tillbaka till vårt läger och ankommo dit i skymningen.

Dagen derpå medan våra mulåsnor lastades, besågo vi sjelfva byn, den är ej särdeles stor och husen låga och ruskiga. Straxt invid staden äro ruiner efter en stor fästning. Ruinen är omgifven af en hög vall och derinom stå lemningar efter större byggnader.

Vi lemnade nu Eleutheropolis, för att rida till Gaza. Vi sände våra män med mulåsnorna raka vägen till denna stad, medan vi sjelfva och

vår tolk togo en annan väg, för att uppsöka ruinerne efter några städer med bibliska namn, som funnos i granskapet. Vi togo emellertid oriktig väg och gingo omsider alldeles vilse, så att vi ej visste hvar vi befunno oss. Efter en stunds ridt i denna ovisshet träffade vi några Beduiner, hvilka vi frågade efter vägen till Gaza. Vi följde deras anvisning och frågade oss sedan för, hos hvar och en af de få vi mötte, och kommo slutligen på rätta vägen igen. Sedan vi ridit här flera timmar öfver en jemn och brännande slätt började vi blifva oroliga öfver att vi ej sågo till våra mulåsnor; och de Beduinläger, som vi upptäckte här och der i granskapet, bidrogo ej att lugna oss, och vi nästan befarade, att de våra fallit offer för dessa öknens roflystna söner. Men här var intet annat att göra än fortsätta vår väg till Gaza.

Hela dagen blåste en af dessa förfärliga torra och förtorkande ökenvindar, hvaröfver vi hört resande i dessa nejder klaga. Denna vind var så het, att när den någon stund upphörde, det kändes nästan helt svalt, fastän Österlandets glödande sol brände våra ansigten och den förorsakade en osläcklig törst, som gjorde att vi snart tömde hela det vattenförråd vi hade med oss. Vi plågades sedan ganska mycket under flera timmar, då vi på den torra heden ej kunde finna en enda droppa vatten. Då vi passerade ett Beduinläger, redo vi in der och frågade de under sina tält helt makligt utsträckta Araberna, om de hade något vatten, men de svarade nej,

troligen derföre att de ville spara på det vatten de hade. Vi redo då vidare och efter åtskilliga timmars tortyr hunno vi en damm, som mottog sitt vatten från en källa. Detta vatten var visserligen ej välsmakande, men oss smakade det såsom det bästa vatten, vi någonsin druckit.

Vi rastade här vid källan och intogo vår frukost. Straxt invid dammen låg en liten Arabisk by.

Just som vi skulle bryta upp härifrån, fingo vi se våra män och mulåsnor kommande från en annan rigtning. Vi hade kommit till samma ställe fast på olika vägar, och detta hade gjort att vi ej sett till hvarandra. Vi voro nu glada och tacksamma att åter hafva dem helbregda hos oss, och med lättade hjertan och styrkta krafter fortsatte vi vår väg till *Gaza*.

Denna stad är omgifven på alla sidor af öknar och sandkullar, så att då vi närmade oss densamma, måste våra hästar helt mödosamt arbeta sig fram på den lösa vägen. Det går sålunda liksom ett bälte af sand, en half mil bredt rundt omkring staden. Derinom ligger sedan *Gaza*, eller som det nu kallas: *Ghuzse*, med sina sköna trädgårdar och rika parker, liknande en blomstrande oas. Vi nalkades staden från norr och från denna sida äro trädplanteringarna isynnerhet utsträckta; det tog oss nära en timma att rida genom dessa skogar af akasier, fikonsträd, aprikoser, oliver och mullbärsträd.

Våra hästar voro trötta, så att vi måste rida helt långsamt, hvilket var ganska tålamodspröf-

vande då vi tärdes af en brännande törst och längtade att få släcka den vid Gazas klara källor. Omsider sågo vi dock slutet på denna, den mödosammaste af alla våra dagsresor. Vi sutto af vid en klar sorlande källa, der både våra staccars hästar och deras ryttare på en gång vederqvickte sig.

Vi redo derpå till bazaren eller marknadsplatsen och köpte en mängd friska apelsiner och citroner och åto af alla krafter dessa läskande frukter, ty vi voro så förtorkade af den heta ökenvinden, att det ej hjälpte att dricka glas på glas, utan vi tyckte oss vara lika törstiga ändå. En fyra à fem apelsiner tillfredsställde oss dock.

Vi uppslogo vårt läger på en åker, som var belägen vid två friska ymniga källor.

På eftermiddagen hvilade vi ut, trötta som vi voro och först följande morgon besågo vi hvad som var att se i Gaza.

Den häst jag fått vid vårt ombyte i Jerusalem, var en vacker svartbrun hingst. Han såg liflig ut, så att jag trodde mig hafva fått en särdeles god gångare; men jag hade ej ridit många steg förr än jag fann honom temligen lat och dessutom fullkomligt oinriden. Jag hade sedan hela tiden svårt att hinna med kamraterna. Jag bytte därför om här i Gaza och fick i stället för den feta ståtliga hingsten en mager och tunn häst, som med sin raka hals var allt utom vacker; jag tog honom först till en tid på försök, men jag lemnade honom icke förr än i Beirut, sedan han burit mig under hela den återstående

delen af vår resa i Österlandet, och aldrig har någon på en bättre häst färdats den vägen. Han var villig och lydde den minsta rörelse af handen och fattade genast galopp, så snart han kände skänklarna. Jag kände mig hvar dag tacksam öfver att jag fått mig en sådan häst, ty utan god gångare är en resa i Palestina en fullkomlig tortyr. Åtskilliga af reskamraterna voro olyckliga nog att få erfara detta.

Egaren till min nya häst var en ålderstigen man från Damaskus, och som nu var på väg till sin hemort; han följde vår karavan och uthyrde åt oss sin häst och sina mulåsnor för att förtjena. När han lemnade mig hästen, kysste han min hand och bad mig vara snäll mot hans djur, derpå kysste han med tårar i ögonen sin häst, hvilken jag lärde att hålla af nästan lika mycket som hans egare.

Vi redo nu upp på en höjd belägen öster om staden, hvarifrån vi hade den mest vidsträckta utsigt. Nedanför våra fötter hade vi hela Gaza, dess hus, dess trädgårdar och löfskogar och deromkring det gula eller hvitaktiga sandbältet. I norr utsträckte sig en ofantlig slätt, ända bort åt Saron till. Långt bort i öster begränsades slätten af Juda berg. I vester såg man Medelhafvet och befann sig endast en half mil från dess strand. I söder utsträckte sig sedan den stora öknen och der gick vägen till Egypten. Det skulle nästan förtjena att komma hela denna väg från Jerusalem hit ned endast för att få se denna herrliga utsigt.

På denna upphöjda plats må vi stanna en stund, för att litet närmare betrakta Gaza förr och nu.

Gaza är en af de äldsta städer i världen, det täflar i ålder med Damaskus, Sidon och Hebron. Redan innan Abraham lemnade sitt fädernesland, stod Gaza vid den södra gränsen af Canaans land (1 Mose-B. 10: 19). Dess innevånare — Avim eller Hiviter (5 Mose-B. 2: 23; jempf. Jos. 13: 3 och 1 Mose-B. 10: 17) — blefvo kufvade och förgjorde af Caphtorim, en Egyptisk stam i förening med de Philisteer (1 Mose-B. 10: 13, 14 och 5 Mose-B. 2: 23). Det blef sedan en af Philisteens konungastäder och säte för en kraftig stam, Enok's afkomlingar, som oupphörligt oroadе Israeliterna. Josua utsträckte väl sina eröfringar till Gaza, men utrotade icke detta folk. Han lät väl ingen Enakim igenblifva i Israels barns land utom i Gaza, i Gath och i Asdod, der blefvo de igen (Jos. 11: 21, 22). Kort derefter blef staden tillika med Askelon och Ekron intagen af Juda stam (Dom.-B. 1: 18); men de krigiska Philisteerna togo den åter i besittning och underkufvade i sin ordning och betvungo Israeliterna. Fyratio år derefter uppväckte Herren Simson till deras räddare från Philisteernas ok och till hämnare af folkets lidande (Dom.-B. 13: 1). I Gaza aflade Simson ett af sina största kraftprof, då han tog stadens portar med både dörrträn och skottbommar och lade dem på sina axlar och bar dem upp på bergshöjderna för Hebron (Dom.-B. 16: 3).

Omsider föll dock denne starke "Guds Nazir" och här i Gaza slutade han sina dagar. Då Philisteerna genom Delilas list ändtligen blefvo honom öfvermäktiga, utstungo de hans ögon och förde honom såsom fånge till denna stad. De bundo honom med kopparfjettrar och han måste mala i fängelset — ett handtverk, som i Österlandet allmänt är qvinnornas göra och anses förnedrande för män. Hans hår började emellertid att vexa och hans befrielsetimma nalkades. De Philisteers furstar samlade sig i Dagens tempel att fira en fröjdefest och tacka sin gud, som gifvit den fruktade fienden i deras händer. De voro der församlade vid tretusende män och qvinnor. De sände efter Simson från fängelset, att de skulle fröjda sig vid åsynen af den blinde fienden och att han skulle spela för dem.

Simson bad nu ledarne föra sig till templets båda stödjepelare, att han måtte stödja sig vid dem. Derpå åkallade han Herren och sade: "Herre, Herre, tänk på mig och styrk mig i denna gången, att jag för båda mina ögon må en resa hämnas på de Philisteer." I nästa ögonblick förbyttes glädjeronen, hvaraf templet genljudad, till ett förfärligt dödsskrän, då Simson böjde pelrarna, så att hela huset instörtade och dödade allt folket, som derinne var; så att de döda, som Simson dräpte i sin död, voro flera än dem, som han dräpte medan han lefde (Dom. B. 16: 21—30).

Det är omtvistadt hvar det fordna Gaza stod.

Det finnes några fornlemningar nära hafsstranden och i följd deraf hafva åtskilliga resande velat förlägga staden der, andra åter hafva ansett att det låg närmare det nuvarande Gaza; men att det icke stod på samma plats bevisas tydligen deraf, att inom sjelfva staden ej finnas några så uråldriga minnesmärken.

Svårt är att finna ruinerna efter det gamla Gaza, om de än någonsin skulle stå kvar, ty öknens flygsand har samlat sig rundt omkring staden och bildat ofantliga sandkullar, under hvilka hela städer kunna ligga begrafda. Hvarhelst det stod, så har profetian gått i fullbordan, som förutsade att Gaza skulle skalligt varda och förderfvas i sina dalar (Jer. 47: 5). Hieronymus berättar, att på hans tid knappt något spår kvarstod af den gamla staden, och korsfararna funno platsen fullkomligt öde. Att sedan i granskapet en stad blifvit uppbyggd, som bär samma namn, förnekar icke profetians sanning.

För min del är jag öfvertygad om att den gamla staden låg nära hafskusten, emedan de fornlemningar, murar och huggna marmorstycken, som der finnas, ej kunna vara annat än ruiner från Gaza. De fornlemningar, som finnas på höjderna i den nuvarande stadens granskap, äro alla förda från hafsstranden och bevisa ej, såsom några antagit, att det nuvarande Gaza äfven är stället för det gamla.

Den stad, vi här funno, var utan befästningar, utan murar, oaktadt den ligger just vid öknens gräns och är utsatt för anfall af den mängd

Beduinstammar, hvilka stryka omkring i detta omätliga sandhaf. Dock är Gaza temligen fredadt från dessa roflystna följen. Beduinerna komma i massa till staden och göra der sina uppköp, vi sågo flera hundra utaf dem, dels på väg till staden, dels kommande derifrån. Orsaken hvarföre de ej röfva och plundra, är troligen den, att innevånarne äro af samma race som de sjelfva, och att de här kunna skaffa sig allt hvad de behöfva, och derföre bespara sig en längre resa till Jerusalem eller Hebron. Såsom gränstaden till Egypten ligger Gaza midt i stråkvägen för karavanerna, som gå till detta land, och derför är här en nästan ständig trafik och staden idkar en ej så obetydlig handel. Den räknar 15,000 innevånare; af dessa äro två- eller trehundra christna, resten muhamedaner.

Helt nyligen hafva de Europeiska makterna försökt att sända konsuler till Gaza, men den fanatiska befolkningen satte sig deremot och nedref deras flaggor, oaktadt ett Engelskt krigsfartyg visade sig vid kusten.

Elfte kapitlet.

Slutet af resan i Philisteen.

Sedan vi från höjden vid Gaza skådat ut öfver Philisteens stora slätt, som härifrån sträckte sig åt norr längre än ögat såg, bröto vi omsider upp, för att genomvandra denna slätt i hela dess längd.

Vi sände våra mulåsnor med deras ledare till Asdod, medan vi sjelfva företogo en sidotur åt *Askelon*. Vi följde en god stund samma väg, som vi kommit från Eleutheropolis, och först sedan vi genomvandrat Gazas långa löfskogar, lemnade vi denna väg och redo i nordostlig riktning; vår väg förde oss snart in bland kullar, bildade af den förstörande flygsand, som årligen inkräktar allt större och större sträckor af Philisteens bördiga mark. Flera af dessa kullar bestodo af så lös sand, att våra hästar sjönko ned deruti ända till knäna, hvilket gjorde vår resa här ganska besvärlig.

Vi passerade några byar, hvilka voro omgifna af grönskande planteringar. Många af dessa träd voro till hälften, andra åter helt och hållet begrafda af flygsand och vittnade om makten hos detta förstörande element.

Efter några timmars ridt hunno vi Askelon, eller rättare den plats, der staden fordom stod. Askelon var på sin tid en af Philisteens 5 stora städer. Det var då rikt och mäktigt och prydt med herrliga palatser. Nu finnes der blott en och annan koja och några få planteringar, för öfrigt ser man endast ruiner och hvita kullar af flygsand. Ruinerna äro ganska storartade och vittna om Askelons herrlighet, trakten är så godt som öfversållad med bitar af marmorpelare, som en gång prydde rika palatser. Här finnas ruinerna efter en stor fästning, troligen byggd af korsfararne, och öfverallt i denna fästnings val-lar ser man större och mindre marmorpelare inmurade, hvilka tjenat att liksom binda murarna och göra dem fastare. Man ser äfven i alla byarna i granskapet stycken af sådana pelare, hvilka troligen alla blifvit hemtade från det fordna Askelon. Man kan af deras oerhörda mängd sluta sig till den gamla konungastadens rikedom och glans.

Staden var byggd på en höjd, som likt en amfi-theater sänkte sig ned till Medelhafvets strand, hvars vågors brus utgör Askelons ständiga musik.

Den fullkomliga ödslighet, som herrskar i denna trakt, fyller den resandes sinne med en viss melankoli. Den hvita, lätta sanden begraf-ver hvarje år en ny del af ruinerna, och de få, ännu qvarstående träden begrafvas, det ena efter det andra, så att inom ett halft sekel skall måhända hela den fordna stadens plats ligga gömd under ofruktbara sandkullar.

Profeternas ord hade gått i fullbordan: Askelon skall förödd varda (Zeph. 2: 4) och i Askelon skall ingen bo (Sach. 9: 5). Andra profeter hafva äfven förkunnat dess fullkomliga förstörelse (Jer. 47: 5—7; Amos 1: 8).

Full af intresse är Askelons historia, men skulle blifva för lång att här anföra.

Vi befunno oss nu på Medelhafvets strand och skådade från Askelons höjder ut öfver dess böljande yta. Vi återsågo alltid detta haf med samma glädje och med en viss längtan efter den stund, då vi, efter fullbordad resa i Palestina och Syrien, skulle få gå ut på detta haf, för att styra vår kosa till Europa igen. Särdeles angenäm var åsynen af det friska hafsvattnet under denna heta brännande dag. Innan vi intogo vår frukost uppfriskade vi oss i dess mildt rullande vågor.

Vår väg gick nu flera timmar tätt utmed hafsstranden, så nära hafvet, att vågorna understundom stänkte kring våra hästars ben. Sjelfva stranden var uppfylld af lös sand och en mängd snäckor. Till höger om oss hade vi höga sandhöjder, som helt och hållet stängde utsigten. Hela landet är bebodt af Beduiner, hvilka dock sällan ofreda de resande. För säkerhetens skull hade vi dock hyrt en vägvisare i Gaza, hvilken väl beväpnad följde oss ridande.

Under samtal med tvenne af de yngre reskamraterna red jag framåt utmed stranden. När vi efter en god stunds förlopp vände oss om, för att se efter kamraterna, voro de så långt bakom

oss, att de syntes som små punkter på stranden. Vi gjorde derföre halt och beslöto att invänta dem. Efter mer än en timmas väntan hunno de oss omsider: orsaken till detta dröjsmål var, att tvenne af hästarna hade tröttnat, så att de knappt förmådde att gå. De måste lemna en man, för att föra dessa två hästar, så godt sig göra lät, till Asdod och den af reskamraterna, hvars häst tröttnat, begagnade i stället en boricka, som denna dag åtföljde oss; den andra hästen, som tröttnat, tillhörde en af våra tolkar, hvilken sålunda måste färdas det återstående af dagsresan till fots.

Vi lemnade här hafsstranden och drogo oss in åt landet. Vägen var nu åter ytterst besvärlig för våra stackars redan medtagna hästar, ty vi måste rida öfver en mängd sandkullar, der hästarna nedsjönko djupt. De flesta af oss sutto af och ledde hästarna, för att spara dem. Dessa kullar, helt och hållet bildade af flygsand, sträcka sig längs hela kusten ända upp åt Libanon, och vid hvarje storm yr den lätta sanden ut öfver fälten och förvandlar dem så småningom till öknar.

Vår vägvisare syntes efter en stund hafva förlorat sin väg; ty han förde oss än i en, än i en annan riktning. Slutligen efter en lång och besvärlig vandring i denna sandiga trakt, kommo vi på fast och god mark, och vår vägvisare tycktes nu åter känna igen sig. Här fanns likväl ingen väg, utan vi redo öfver fälten, ställande vår färd direkt till Asdod. Vi råkade så

in uti ett stort kornfält och när vi voro ungefär midt deruti, sågo vi på afstånd några ryttare ridande rätt på oss i fullt galopp; när de kommo inom hörhåll, stannade de och ropade till oss några vredgade ord på arabiska. Vi frågade vår tolk hvad de ville. Han svarade oss med att bedja oss skynda på vår ridt, men ej skingra oss utan hålla noga tillsammans. Troligen voro ryttarne egare till den säd, vi alldeles mot vår vilja nedtrampade, och de skulle säkerligen, om de varit något flera, eller vi något färre, försökt att utkräfva hämnd för vår våldsgerning. Nu höllo de sig på tillbörligt afstånd och lemnade oss, då vi öfverridit deras fält.

I skymningen inträffade vi slutligen i vårt läger, som vi redan funno uppslaget på en liten slätt vid *Asdod*. Middagen var redan i ordning och vi satte oss rätt hungriga till bords.

Här funno vi en ganska obetydlig by, belägen i en vacker trakt. Rundtomkring voro talrika planteringar af oliver, fikonträd och palmer. Staden ligger ganska högt och man har ifrån densamma en ganska vidsträckt utsigt öfver den stora slätten och Judeens mörka berg, som resa sig helt dunkla der borta i öster.

Den gamla staden är — liksom Gaza och Askelon — försvunnen och har qvarlemnadt endast några få huggna stenar. De redan anförda profetior, som förkunnade Gazas och Askelons förstöring, gällde äfven Asdod och de hafva också här gått i fullbordan.

Här någorstädes stod templet helgadt åt Dagon — Philisteernas afgud — dit förbundets ark fördes af de segrande Philisteerna, efter det för Israel olyckliga slaget vid Aphek (1 Sam. 4: 1). De ställde arken bredvid Dagon bildstod, och då de af Asdod den andra morgonen bittida uppstodo, funno de Dagon ligga framstupa på jorden inför Herrans ark; men de togo Dagon och satte honom upp igen i sitt rum. Då de den andra morgonen igen uppstodo, funno de Dagon åter liggende framstupa på jorden inför Herrans ark och hans hufvud och båda hans händer afhuggna vid tröskelen, så att kroppen låg allena för sig. Deras afgud blef snart åter hopsatt, men Herrans hand vardt svår öfver dem, och slog Asdod och alla dess gränser. De sände då arken öfver slätten till Gath (1 Sam. 5: 1—8). Detta är den märkvärdigaste af de tilldragelser, som Bibelns böcker berätta hafva tilldragit sig här.

Vi bröto upp tidigt följande morgon och sände våra mulåsnor den genaste vägen till *Lydda*, der vi sjelfva ämnade inträffa på aftonen, sedan vi först besökt *Joppe*.

När vi lemnade Asdod, förde oss vår väg öfver en trakt, bördigare och bättre odlad än någon trakt vi ännu sett i det Heliga landet. Vi passerade det ena böljande sädesfältet efter det andra och sågo äfven många åkrar betäckta med den nyss uppspirade broddens grönska. På denna bördiga slätt räknade vi flera byar, omgifna af vackra planteringar.

Vi passerade under förmiddagen *Ekron* den femte af Philisteens större städer. Denna stad låg ett stycke öster ut från vår väg.

Vi stannade en stund vid en damm och betraktade några ruiner, som stodo omkring den samma.

Så snart vi stannade, lade sig en af reskamraterna, M:r Doughty, ned på marken för att hvila. Vi trodde att han gjorde detta endast af trötthet och fästade derföre intet afseende dervid; men då vi åter skulle fortsätta, klagade han öfver häftigt illamående. Han var dock i stånd att åter bestiga sin häst, och vi redo vidare i sakta mak. Inom en kort stund stannade Doughty sin häst, steg, eller rättare sagt, föll af och sjönk maktlös till marken. Vi undersökte hans tillstånd och funno, att han hade häftig feber och hans panna var ytterst het; vi fruktade att han fått den farliga Syriska febern, som hvarje år plägar skörda sina offer bland de resande i Orienten. Det enda vi ansågo oss kunna göra, var att, så fort som möjligt, föra honom till Joppe, der han kunde få läkarevård. Vi lade honom derföre framstupa på den boricka, som begagnades af den man, som hade vård om våra hästar, och försökte att föra honom framåt på detta sätt: men det onda tilltog allt mer och mer och efter en stund började han att yra och jemra sig högt. Slutligen kastade han sig af borickan och föll till marken, under försäkran att han ej kunde fortsätta resan längre. Vi rådplägade nu en stund om hvad vi borde företaga och fattade omsider

det beslutet, att någon af oss borde qvarstanna hos Doughty, medan de andra redo fram till Joppe och skaffade en bärstol, i hvilken vi kunde föra vår stackars vän in till staden. Jag erbjöd mig då att stanna hos honom i sällskap med vår tolk, och de andra begåfvo sig af till Joppe, som låg två timmars väg från det ställe, der vi nu befunno oss.

Jag beredde af våra filter ett så bekvämt läger som möjligt åt den sjuke reskamraten och gjorde en kudde af en rock. Ett paraply uppspändes och bildade ett tak öfver hans hufvud, för att skydda detsamma för Philisteens brännande sol och jag tvättade då och då hans heta panna med friskt vatten. Doughty fortfor att yra och talade mycket, men fullkomligt osammanhängande, utom då han någon gång talade om sin mor (hon var enka och han hennes enda son): han sade sig vara öfvertygad om att han aldrig mer skulle återse henne. Vår tolk lade sig att hvila och insomnade snart ganska djupt i gräset på något afstånd från Doughtys läger.

Trakten rundtomkring oss bestod af kullar och dalar, och vi hade slagit oss ned i en gräsbevuxen dal. Fem långa timmar gingo småningom bort och våra kamrater kommo ej igen. Doughtys feber började så småningom att sakta sig och yrseln gick öfver, men han jemrade sig ännu mycket.

När det redan började skymma vaknade vår tolk och, då han märkte att det var så långt lidet på dagen sade han mig, att vi måste på ett

eller annat sätt hinna Joppe innan mörkret inföll, emedan vi ej voro säkra för kringstrykande Araber, om vi stannade ute på fältet under natten. Jag trodde att han öfverdref faran, men i Joppe fick jag dagen derpå höra, att samma afton, som vi i denna belägenhet hade befunnit oss några mil öster om staden, hade tvenne Turkska soldater blifvit öfverfallna af Beduiner några mil norr om Joppe, den ene af dem blef ihjälskjuten och en kula krossade den andres arm.

Jag frågade emellertid Doughty, om han trodde sig om att kunna fortsätta vägen; han reste sig då upp från sitt läger, men sjönk genast åter tillbaka och sade sig vara så matt, att han knappt förmådde röra ett finger. Jag rådslog nu med tolken om det säkraste sättet att tillbringa natten: ty om det ej lät sig göra att fortsätta resan, och våra kamrater troligen tagit miste om vägen, så ämnade vi uppsöka någon undangömd dal och föra dit den sjuke och binda våra hästar der samt vaka hvar sin stund. Tolken påstod dock att detta var mycket vågadt, då vi voro så få och ej hade andra vapen än min revolver och Alis sabel.

Medan vi rådgjorde härom, yttrade Doughty, som hört våra rådplägingar, att han ville göra ett sista försök, och bad oss åter lägga honom på borickan, som vi behållit hos oss i händelse att den sjuke skulle blifva bättre. Vi lade honom då på borickans breda sadel, som hade form af en kudde. Jag besteg min häst och red förut,

tolken gick efter och ledde borickan och på detta sätt färdades vi åt Joppe till.

Vi mötte en mängd Araber i större och mindre flockar, men ingen oroade oss, somliga ytttrade några ord till vår tolk, och de betraktade med en viss undran Doughty, som låg utsträckt på borickans sadel och jemrade sig högt.

Vi redo nu oafbrutet framåt, och då vi färdats omkring en timma, började den sjuke känna sig bättre, han jemrade sig ej längre och slutligen förmådde han äfven resa sig upp. Lika bedröfvad jag förut varit, då jag fruktade att min käre reskamrat fått den Syriska febern, som inom några dagar, ja kanske timmar hade kunnat sluta hans lif, lika glad kände jag mig nu, då jag af den hastigt inträdande förbättringen trodde mig kunna sluta till att hans sjukdom ej var annat än den i dessa trakter visserligen häftiga och plågsamma, men ej så farliga frossan.

Han blef slutligen så bra, att vi kunde fortsätta vår ridt i sakta traf.

När vi kommo upp på en höjd, hvarifrån vi hade en friare utsigt öfver trakten framför oss, fingo vi se åtskilliga ryttare, hvilka redo i galopp, de talade högt till hvarandra, så att vi kunde höra deras rop; de redo upp på höjderna, som voro i deras väg och tycktes bespeja trakten. När de slutligen fingo oss i sigte, kommo de alla ridande oss till möte i full fart. Vi anade då att det var våra reskamrater, ehuru vi i anseende till skymningen ej kunde känna igen dem, och vi bedrogo oss icke härutinnan. Med glädje

återsågo vi hvarandra och gladt öfverraskade blefvo de att finna Doughty så återställd.

Orsaken till deras dröjsmål var, att de hade ridit en krokväg till Joppe, hvilken dragit ut längre än vi beräknat; dessutom hade de haft svårt att i Joppe finna en bärstol och sedan hade de förvillat sig bland dalarna, då de skulle uppsöka det ställe, der de lemnat oss.

De hade med sig en bärstol, buren af fyra man, men som Doughty nu kände sig nästan återställd, föredrog han att fortfarande begagna sin boricka, hvilket var rätt lyckligt för honom; ty då Mr Botcharby, som var trött, i hans ställe satt sig upp i bärstolen, hände det sig ej bättre än att en af bärarne föll omkull och drog med sig de tre kamraterna, så att Mr Botcharby störtade i marken och slog sitt bröst ganska illa.

Vi hunno nu sent omsider Joppe eller *Jaffa*, som staden nu kallas, och gjorde vårt intåg der under kola mörkret. Innan vi hunno fram till sjelfva staden, redo vi genom långa planteringar.

Vi togo in på ett beqvämt hotell, der vi beslutade att stanna öfver natten, ty det var för långt lidet, att kunna hinna till vårt läger vid Lydda.

Jaffa är en temligen stor och välbyggd stad och eger en ej obetydlig handel, emedan den är Jerusalems hamn. Den eger 5000 innevånare, af hvilka 1000 äro christna, 150 judar och de öfriga muhamedaner.

Doughty uppsökte genast en här bosatt ame-

rikansk doktor vid namn Barkley, och den sjukdom han fått var ej annat än frossa.

Vi fingo rätt goda rum i hotellet och träffade der en Engelsman, som varit i vårt sällskap under de tre dagar, då vi besökte Döda hafvet och Jordan. Han var nu stadd på återresa till England och låg här i Jaffa och väntade på ångbåt. Vi hade ej bott i något hotell, sedan vi bestego våra kameler utanför hotellet i Cairo.

Morgonen derpå gick jag upp på taket af vårt hotell och betraktade staden med dess vidsträckta planteringar. Jaffa är känt för sin rika apelsinodling; vi köpte här apelsiner för en skilling stycket. Nedanför staden låg hamnen med sina fartyg. Hamnen är, liksom alla de öfriga jag såg utefter denna kust, alldeles öppen åt hafvet, så att den i storm ej erbjuder något skydd och gör derföre icke skäl för detta namn. Ett ångfartyg syntes ute på hafvet, hvilket, kommande från Europa, närmade sig kusten. Det kom slutligen så nära, att jag tydligen kunde se dess vaggande gång.

Kusten är låggrund och farlig, så att ångbåtarna här ej kunna landa och i hög sjö kunna de ej ens sända i land båtar, så att det ej sällan händer, att fartygen här icke kunna land-sätta hvarken passagerare eller post, utan måste gå vidare till någon annan hamn.

Staden eger till försvar en vall, som åt sjösidan är bestyckad med några gamla kanoner; hela denna mur skulle dock snart störta för några glatta lag från Europeiska krigsskepp.

Åt landsidan eger Joppe blott en port, der alltid borickor, hästar, kameler och Beduiner trängas, så att den resande har svårt att komma fram.

Traditionen berättar att Joppe är den äldsta af alla städer. Till dess hamn fördes under Salomos tid "cederträ från Libanon", hvilket trädslag begagnades vid uppbyggandet af Herrans hus (2 Chrön.-B. 2: 16).

Efter Israels återkomst från den Babyloniska fångenskapen, berättar Esra, gåfvo Judarna åt stenhuggare och timmermän penningar, spis och dryck och olja, dem i Zidon och Tyrus, att de skulle låta komma cederträ af Libanon till sjöss intill Joppe (Esra 3: 7).

I Joppe var det som Profeten Jona steg ombord på skeppet, då han, af Gud uppmanad att predika för Nineve, försökte fly ifrån Herranom (Jon. 1: 3).

Här uppväckte Petrus lärjunginnan Tabitha ifrån de döda och bodde här sedan i många dagar i Lädermakaren Simons hus (Ap.-G. 9: 36—43). Ett hus visas ännu för den resande, hvilket påstås hafva varit Lädermakaren Simons.

Hit var det Cornelius sände sina tjenare, för att hemta Petrus, enligt den uppenbarelse han hade fått, och der Petrus, då männerna nalkades Joppe, hade den synen, hvarigenom Herren lärde honom att icke förakta hedningarna, utan äfven för dem predika det Evangelium, som är eu Guds kraft allom dem till salighet som tro, Judarna

först så ock Grekerna (Ap.-G. 10, jemf. Rom. 1: 16).

Joppe är ofta nämndt under Maccabeernas krig.

Då Fransoserna under Napoleon gjorde sitt infall i Syrien och det Heliga landet, blef äfven Joppe af dem intaget, och foro de här fram med en grymhet, som mer skulle hafva anstått vilda Beduiner än Europeiska soldater. Såsom bevis på deras omensklighet må anföras, att då omkring 3000 man af stadens besättning kapitulerat med vilkor att få behålla sina lif, lät Napoleon, efter hållen krigsrätt, nedskjuta dem allesamman, emedan han ej ansåg sig kunna föda så många fångar. De arma offren uppställdes i hopar vid sjöstranden, man gaf dem några minuter att bereda sig på döden. De bådo än en gång att få behålla sina lif och åberopade de vilkor på grund hvaraf de kapitulerat; till svar kommenderades: "ge fyr!" och i fyra timmar hördes intet annat än gevärssalvor och dödsskrän. En mörk fläck, som jemte så många andra besudla den "store" Napoleons minne.

Efter en promenad omkring staden på dess folkhvimlande gator beredde vi oss till affärd.

Sedan vi genomvandrat de långa planteringar, som på tre sidor omgifva Joppe, kommo vi ånyo ut på den vida bördiga slätten. Efter omkring två timmars ridt hunno vi *Lydda*, der vårt läger stod uppslaget. Vår kock och våra män betraktade oss med undrande blickar och frågade efter orsaken till vårt långa dröjsmål,

de hade med oro väntat oss hela natten och voro nu glada att återse oss. Vi slogo oss nu ned och intogo såsom frukost den middag, som Moses (vår kock) föregående dagen hade tillredt.

Äfven Lydda är omgifvet af blomstrande planteringar, och beläget på en vacker höjd. En half mil i sydost sågo vi Ramlah's torn, men hade ej tid att besöka detta ställe, och är detsamma ej heller af så synnerligt intresse.

I Lydda qvarstå vackra ruiner efter den så kallade S:t Georgs kyrka. Kyrkan är stor och vissa delar deraf temligen bibehållna. Den är mycket gammal och påstås hafva blifvit efter dess första förstörelse åter uppbyggd under ett af korstågen af Engelska konungen Richard Lejonhjerta.

Lydda är detsamma som Gamla Testamentets *Lad*, en stad som tillhörde Benjamins stam, så väl före som efter Babyloniska fångenskapen (1 Chrön.-B. 8: 12; Esra 11: 33; Neh. 11: 35). Platsen bibehåller ännu sitt gamla Hebreiska namn.

Under Apostelen Petri missionsresor hände det att han äfven kom till "de heliga" i Lydda. Der fann han en man benämd Eneas, som nu i åtta år legat på säng och han var borttagen. Och Petrus sade till honom: Enea, bote dig Jesus Christus: statt upp och bädda åt dig sjelf, och straxt stod han upp. Och honom sågo alla som bodde i Lydda och vordo omvända till Herren (Ap.-G. 9: 32—35). Här var Petrus ännu qvar, då lärjungarna i Joppe sände två män till

honom och både honom göra sig det omaket att komma till dem, emedan lärjunginnan Tabitha var död (Apg.-G. 9: 38).

Lemnande Lydda redo vi nu öfver slättlandet åt öster och hunno slutligen åter Judeens berg.

Lysta af den redan sjunkande solen, började vi den mödosamma vandringen uppför dessa branta höjder på en smal klippväg, som slingrade sig upp på dess nästan lodräta sidor. När vi hunno öfre *Beth Horon*, der vi ämnat uppslå våra tält för den kommande natten, hade solen redan närmast sig horisonten, och det föreföll oss som om dess rödaktiga klot en stund hvilat på Medelhafvets spegelklara yta. Vi betraktade här från höjderna ofvanför Ajalons dal den skönaste solnedgång i hafvet vi någonsin sett. Vi befunno oss på den vestliga sluttningen af de kära Juda berg; i söder sågo vi ned i Ajalons dal, och Gibeon låg ej långt bakom oss; under våra fötter utsträckte sig Philisteernas vida slätt, öfversållad med en mängd af vittnen, som tala till oss om Jehovah, om Israels mäktige Gud, och sedan der bortom det förgyllda Medelhafvet, i hvars sköte solen sjönk — den sol, om hvilken bibeln berättar, att den "fördröjde gå ner", då Josua på den plats, der vi nu befunno oss, talade med Herren och sade i hela Israels närvaro: Sol, stann stilla i Gibeon och måne i Ajalons dal (Jos. 10: 12, 13). Otron jäfvar ständigt Bibelns vittnesbörd — tron läser der med glädje och hänryckning om Guds kärlek och om Guds makt. Tron anser det ej omöjligt, att Herren för en menni-

skas skull liksom hejdar solsystemet i dess gång, då han för hennes skull från himmelen sändt ned den eviga rättfärdighetens sol, att den fallne skall finna salighet under dess vingar. Lycklig den som kan tro; och otron sjelf har mer än en gång måst prisa tron lycklig.

Gibeons innebyggare hade gjort förbund med Israel och, för att betvinga dem, hade de 5 Amoreers konungar samlat sina härar och ryckte an mot den affälliga staden. Men de i Gibeon sände till Josua i lägret i Gilgal och läto säga honom: drag icke din hand ifrån dina tjenare, kom hit upp till oss snarliga, undsätt och hjälp oss; ty alla de Amoreers konungar, som bo uppå bergen, hafva samlat sig tillhopa emot oss. Josua drog dit upp ifrån Gilgal och allt krigsfolket med honom. Och Herren sade till Josua: frukta dig intet för dem, ty jag hafver gifvit dem i dina händer, ingen af dem kan blifva ståndandet för dig. Alltså kom Josua hastigt på dem, ty han drog i hela natten upp ifrån Gilgal. Men Herren förskräckte dem för Israel, så att de slog dem en stor slagting i Gibeon och jagade efter dem på den vägen till Beth Horon och slog dem intill Aseka och Makkeda. Och då de flydde för Israel den vägen neder åt till Beth Horon, lät Herren falla af himmelen stora hagelstenar på dem intill Aseka, så att de blefvo döda. Och mycket flera blefvo döda af hagelstenarne än Israels barn slog med svärd. Då talade Josua med Herren på den dagen, när Herren gaf de Amoreer för Israels barn och sade i Israels närvaro: "Sol,

statt stilla i Gibeon och måne i Ajalons dal.“ Då stod solen stilla och månen desslikes, till dess att folket hämnade sig på sina fiender. Är icke detta skrifvet i den frommes bok? “Så stod solen midt på himmelen och fördröjde gå neder, så när en helan dag. Och hafver ingen dag varit lik vid denna, hvarken förr eller sedan, då Herren lydde en mans röst; ty Herren stridde för Israel“ (Jos. 10: 5—14).

Herren bevisade här sin stora makt inför sitt folk, som ville följa honom, på samma gång han visade sig såsom den fruktansvärde hämnaren öfver de släkten, som förtörnat honom och hvilkas tid var ute. Herren bevisade också här inför Israel Josuas gudomliga sändning.

Här var det äfven, som Judas Maccabeus med en obetydlig trupp af krigare mötte den Syriska hären och efter en häftig drabbning kastade dem tillbaka till slätten nedanför (1 Macc. 3: 13—24).

Våra betraktelser öfver Beth Horons minnen, blefvo helt hastigt afbrutna af ett häftigt uppträde i ett af tälten, der vår tolk och vår upppassare hade råkat i en häftig ordvexling, vi hörde slutligen några kraftiga slag vexlas och genast derpå utkommo de ur tältet häftigt brottandes. Vi skiljde dem åt och tjenaren tog då af sin turban och kastade den i vredesmod till marken, upplyftade derpå sina händer mot himmelen och skrek af alla krafter: “Allah!“ hvilket

Araberna alltid göra, när de äro förtviflade eller uppretade. Han hotade sedan hela aftonen att döda tolken med en knif under natten, men innan natten inbröt, voro de åter goda vänner och intogo helt lugnt sin aftonmåltid tillsammans. Arabens vrede lägger sig vanligen lika hastigt som den uppblossat.

Bittida följande morgonen lemnade vi Beth Horon, för att rida till Jerusalem.

Mr Doughty, som föregående dagen varit fullkomligt rask, fick nu åter under vägen anfall af sin frossa. Han måste åter lägga sig på marken, och tolken och jag väntade hos honom, medan de andra fortsatte vägen till Jerusalem och på vägen ämnade besöka Gibeon och Aj. Efter fyra à fem timmars uppehåll var attacken öfver, och vi kunde åter fortsätta vår färd på den mödosamma vägen.

Mot aftonen hunno vi Jerusalem och återsågo nu den dyra staden från en annan sida, ty vi kommo nu ifrån norr rakt fram till den port, som kallas Damaskusporten. Sedd ifrån denna sida tager sig staden ganska väl ut. Ut-sigten är ej så vidsträckt, som då man kommer från Jericho, men man ser dock här på en gång sjelfva staden, hela Jehosaphats dal och det väldiga Oljoberget med sina trenne stora toppar.

Vi redo nu in i staden till det hotell, der Lejonhufvud bodde, och var det en rik

stund, då jag fick återse min kära svenska reskamrat.

Sedan vi under ett kort samtal meddelat hvarandra de viktigaste af våra erfarenheter under den tid, vi varit skilda, lemnade jag honom och Doughty, som beslutat att bo i hotellet, tills han blef återställd från sin sjukdom, och begaf mig i sällskap med tolken till vårt läger, som nu var uppslaget på den sydligaste af Oljobergets toppar. Stadsporten var redan stängd, då vi skulle rida ut, men den Turkiska vakten öppnade densamma, fastän det var långt efter solnedgången och fullkomligt mörkt.

Vi redo nu ned i Jehosaphats dal, öfver Kidrons bäck eller rättare den fordna flodens bädd, passerade Gethsemane och redo upp på Oljoberget.

Mäktigt talade i mitt inre under denna nattliga ridt minnena ifrån min Frälsares sista natt på jorden. Jag red samma väg, som han då gick. Jag passerade det ställe, der den kärleksrike dignade under bördan af våra syndor och der han ängslades, förskräcktes och svettades blod, under den bittra försmaken af den förfärliga död, han följande dagen skulle lida.

Jag gick så att tillbringa min första natt på Oljoberget, der min Frälsare hade tillbringat så många af sina nätter i bön till Gud — hvilken afton, hvilken natt var icke detta för mig —

man känner sig under sådana stunder och på sådana ställen liksom mycket nära sin Gud. Man kan knappt bedja — man kan blott ligga på sitt ansigte inför Herren, beundra Honom och — blygas.

Tolfte kapitlet.

Sista dagarna i Jerusalem.

Ifrån vårt läger hade vi en fri utsigt öfver Jerusalem; vi beskådade härifrån dagligen den "heliga staden" och sökte att inpregla denna dyrbara tafla i vårt minne för alltid.

Här hafva timat händelser, hvilka omskapat verlden, här hafva lefvat heliga män, hvilkas ord och hvilkas rykte gått ut till aflägsna folk och aflägsna tider, och hvilka ännu efter flydda sekler ingripa i nationers och enskildas lif med en förvånande kraft. Här verkade och lärde den underbara Profet, som Bibelns heliga män hafva kallat sin Messias och sin Mästare, och som utgör den sköna medelpunkten i alla deras skrifter. Här offrades det kärleks-lif, som besegrade döden, stillade Guds hämnd öfver verdens synd och öppnade för oss det eviga lifvets portar; ty här någorstädes under våra fötter ligger Golgatha, der Guds Son dog. Härifrån nedsteg Lifsens Furste i dödsriket och störtade i mensklighetens namn dess thron, dess hemska välde och förvandlade döden för sina troende bekännare till

en brygga mellan jorden och himmelen — till en strålande Elias-vagn, hvarpå de föras från jordens "töckniga dälдер" till *det himmelska Jerusalem*, till *levvande Guds stad*, till "Jehovah's thron", för att i evig frid dväljas i deras *Faders många boningar*.

Jerusalem är den stora valplatsen för Guds strid mot den fallna mensklighetens fiender, och detta är orsaken, hvarföre dess blotta namn ofta kommer de trognas hjertan att slå, då det liksom upplifvar minnet af Guds dråpliga verk.

Jerusalem har derföre af några skriftställare fått namn af den "christna verdens hufvudstad", och om någon stad gör skäl för detta namn, så är det visserligen denna.

På samma gång Jerusalem är skådeplatsen för Guds största kärleksunder, så är denna staden äfven stället, der verdens största synd blifvit begången. Här hafva menniskorna, under det de frikände mördaren, med de bittraste anklagelser öfverhopat den ende rene oskyldige, som efter fallet funnits ibland dem. Här hafva de fällt *Lifsens Furste* såsom saker till döden. Här hafva de korsfäst *Herrlighetens Herre*. Guds straff synes derför särskildt hvila öfver denna stad; ty på intet ställe i verlden hafva menniskorna i hat och blodtörst så slagtat och sönderslitit hvarandra som här.

Fyratio år efter denna mordgerning blef staden belägrad af en Romersk här under Titus. De christna flydde då undan, ihågkommande Mä-

starens profetia, att, när Jerusalem blefve belagdt med en här, dess förstöring då vore för handen; och en förstöring följde ock, den grynmaste och förfärligaste verlden någonsin skådat. Det folket, som utanför Pilati palats så enhälligt hade ropat: "hans blod komme öfver oss och våra barn", fingo här känna den starke Hämnarens rättvisa vrede. Deras stad förstördes, deras tempel brändes och de sjelfva föllo i massor. En del dogo af hunger, och var det exempel på att fäder och mödrar i förtvitlan åto sina egna barn. Många förgingos i stadens lågor, en stor mängd dödades i inbördes strider, som under dessa förfärliga dagar rasade bland Judarne sjelfva och den största delen slagrades af de segrande Romarne.

I andra århundradet, under Kejsar Hadriani tid gjorde Judarna ett uppror mot Romarna. En man vid namn Bar-CochBa anförde dem. Han påstod sig vara sänd af Gud att frälsa det förtryckta Israel. Jerusalem återtog nu jemte en mängd andra platser i Palestina, men deras välde blef af kort varaktighet. En stor Romersk här ryckte emot dem. Jerusalem eröfrades med storm och de Judar, som försvarade staden, föllo största delen i striden och de öfriga såldes till slafvar. Detta var Judarnas sista försök att återtaga sina fäders stad, eller den plats, der den en gång stod. De lemnade sedan sitt land, för att bland främmande folk vara lefvande vittnen på sanningen af Bibelns profetior.

Jerusalem förblef nu under Romarnes välde till år 636, då en armé af fanatiska muhamedaner visade sig framför staden. Den blef nu åter stormad och Saracenerne framforo med sin vanliga grymhet.

De christna i staden fingo nu ofta utstå svåra förföljelser och pilgrimerna blefvo ej sällan skymfade och dödade. Så gick det flera århundraden igenom, till dess slutligen den ökade förföljelsen mot de christna i Palestina uppfyllde nästan hela Europa med förbittring. Man beslöt att eröfra det heliga landet från de otrogna, och de så kallade korstågen begynte. Tysklands och Englands, Frankrikes och Italiens bästa krigare skyndade till denna heliga ort att möta de vilda Saracenerna, och Jerusalem fuktades åter med strömmar af blod.

Korshären intog staden 1099 och anställde ett fullkomligt blodbad på muhamedanerna och framforo med en grymhet, som mera skulle anstått Araber än christna.

Sedan blef staden flera gånger tagen och återtagen, allt under blodiga scener, till dess slutligen de christna för alltid blefvo drifna derifrån 1243.

Sedan denna tid hafva muhamedanerna oafbrutet innehaft staden. Dock går en spådom bland Araberna, att de christna än en gång skola intaga staden och störta muhamedanernas välde, och spådomen omtalar äfven genom hvilken port de skola intränga, nemligen genom den Gyldene porten, belägen på stadens östra mur

midt emot Omars Moské, ledande intill den stora tempelgården. I följd af denna spådom har den Gyldene porten blifvit igenmurad, för att sålunda stänga vägen för de christna.

Eget var det att tänka tillbaka på denna stads händelserika historia och på alla de blodiga hvälfnings här försiggått, på samma gång vi hade tillfälle att från vårt läger betrakta den store Konungens stad, sådan den nu framstår för den resandes blickar. Den är nu ej mycket lik den herrliga stad, som Titus förstörde, men den bibehåller sitt namn, och dess stora utsägliga minnen skola förklara densamma och göra den dyrbar för alla christnas hjertan, så länge världen står.

Vi tröttnade icke att härifrån betrakta Jerusalem, och om qvällarna dröjde jag länge utanför mitt tält, fängslad af den syn staden och dess omgifning företedde, belyst af ett blekt fastän klart månsken.

Folkmängden i Jerusalem har blifvit upptagen mycket olika af olika skriftställare. Somliga räkna ej mer än 10,000, andra åter ända till 30,000. Af en beräkning jag sett, hvilken påstods vara den pålitligaste, skulle folkmängden bestå af 4,000 Muhamedaner, 6,000 Judar, 1,610 Grekiska christna, 1,200 Romerska katoliker, 280 Armenianer, 150 Syrier, Copter och Abyssinier samt 100 Protestanter — tillsammans 13,340.

Staden är delad i fyra stora kvarter, der de olika religionsbekännarne bo skilda från hvarandra. I det nordöstra kvarteret bo Muhame-

danerna, i det nordvestra de Christna, i det sydvestra Armenianerna och i det sydöstra Judarna.

Af dessa kvarter utmärker sig isynnerhet det Judiska genom sina dåliga byggnader och sin ohyggliga smuts. Dernäst är det muhamedanska kvarteret det eländigaste. De båda öfriga äro betydligt bättre. Dessa kvarter äro skiljda åt genom tvenne af stadens största gator, på hvilka bazarerna äro belägna.

Jerusalem äger flera ganska stora kloster, tillhörande de olika kyrkorna, och helt nyligen har på Zion blifvit uppbyggd en enkel, men serdeles smakfull protestantisk kyrka. I spetsen för denna kyrka står Biskop Gobat och under honom äro sedan flera engelska och tyska evangeliska lärare.

I den protestantiska kyrkan på Zion voro vi, hvarje Söndag vi stannade här, i tillfälle att med en stor skara nådesyskon fira anderika gudstjänster och sjunga Guds lof med just de psalmer, som David på detta ställe författade och sjöng. Märkvärdigt gripande var det att i Jerusalem få höra en lefvande predikan om den korsfäste.

Vi blefvo flera aftnar vänligen inbjudna till Biskop Gobat och sammanträffade der med de protestantiska Lärare och Missionärer, som äro bosatta i Jerusalem. Dessa voro: Pastor Crawford från England, Pastor Valentiner från Preussen, H:rr Hefter och Baeley, missionärer utsända af en Judisk missionsförening i London sam H:rr Klein och Sandreksky, missionärer utsända af den Engelska kyrkans mis-

sionsförening. Dessutom råkade vi här en mängd resande både från England och Tyskland.

Dessa aftonsammankomster hos den protestantiska Biskopen i Jerusalem började med en bön förrättad af Biskopen sjelf, hvarunder alla de närvarande knäböjde. Sedan samtalades det aftonen igenom om andeliga ämnen, och sammankomsten slöts med bön och psalmsång. Rika voro i sanning dessa christliga brödrämöten i den heliga staden. Aldrig skola vi glömma den kärlek och vänlighet, hvarmed Biskopen och hans fru bemötte oss under vårt vistande i Jerusalem.

Den protestantiska församlingen i Jerusalem är ej många år gammal. Den är ett verk af en missionsförening i London, som bildat sig för att utbreda christendomen bland Judarna.

Den första missionär, som detta sällskap sände till Palestina, anlände 1820; men först 1824 bosatte sig den förste missionären i Jerusalem, den var en D:r Dalton. Han dog redan 1826, kort efter sedan den numera likaledes affidne prestmannen Nicolayson anländt såsom hans medhjelpare. Slutligen lyckades det efter många svårigheter å Turkarnas sida att få köpa en tomt för uppbyggande af en protestantisk kyrka. Åt skilliga byggnader började genast uppföras, men då verket redan fortskridit ett godt stycke, dog byggmästaren, som åtagit sig arbetet, och detta, jemte utbrottet af kriget mot Egypten, hindrade byggnadsföretagets fullbordan.

1841 öfverenskommo Engelska och Preussiska regeringarna att på gemensam bekostnad upp

rätta och underhålla ett serskildt protestantiskt biskopsstift i Österlandet och att Jerusalem skulle vara Biskopens säte. Detta biskopsstift skulle utgöras af Mesopotamien, Chaldeen, Syrien, Palestina, Egypten och Abyssinien. Biskopen väljes turvis af den Engelska och Preussiska regeringen. Redan på hösten 1841 blef Michael Salomo Alexander, en omvänd Jude, invigd till den första protestantiska Biskop i Jerusalem. En medlem af den förströdda Juda stam återvände till sina fäders stad som en christen Biskop — i sanning en stor tilldragelse, ett mäktigt tidens tecken, hvilket de christna, det andeliga Israel, ville taga såsom ett förebud till uppfyllandet af de löften, som ännu hvila öfver det första Israel, att nemligen *de igenlefda* af dem *skola varda saliga* och hylla i sina hjertan den Messias, som deras förfäder lifdömde, och i Hans Namn intaga sitt förlofvade land i ordets både lekamliga och andliga bemärkelse.

Biskop Alexander dog redan 1845 och efterträddes af Biskop Gobat, som förut med stort nit verkat som missionär i Österlandet, isynnerhet i Abyssinien.

Dagen efter vår återkomst från Philisteen var en sabbathsdag. Redan tidigt på morgonen lemnade jag vårt läger och vände mina steg till Jerusalem, för att der fira dagens gudstjenst. Staden, som låg framför mig, det kära berget, på hvars branta steg jag gick, Gethsemane, som låg vid dess fot och sabbathens stillhet, som hvilade öfver det hela — allt detta tillsammans

var en den kraftigaste predikan mitt hjerta någonsin hört.

Jag besökte först mina vänner i hotellet, Lejonhufvud och Doughty, och gick sedan i deras sällskap till den protestantiska kyrkan.

Denna kyrka ligger på en vacker öppen plats på Zion, och är i sanning der ett Herrans Zion midt i den heliga stadens mörker.

År 1842 lades denna kyrkas grundsten af Biskop Alexander. Arbetet fortsattes sedan oafbrutet till Januari 1843, då Turkarna gjorde försök att hindra dess fortsättande. Svårigheter reste sig nu i mängd, men genom Herrans hjälp och de christnas ihärdighet öfvervunnos de alla, och der står nu den enkla men utmärkt smakfulla kyrkan lik ett Guds vaktorn, hvarifrån hans kämpar bespeja det heliga landet, för att intaga detsamma och göra det till ett heligt folks hemland.

Vi bevistade här den Engelska gudstjensten, som börjas kl. 10 på förmiddagen och på eftermiddagen afhörde vi en Tysk predikan; en sådan hålles här hvarje söndag kl. 3. Båda predikningarna voro serdeles goda.

De protestantiska christnas verksamhet i Jerusalem är delad på flera håll. Här finnes ett hospital för Judar, som har rum för 36 sjuka, och har mången fattig Israelit här funnit helsa både till kropp och själ. D:r Mac-Gawon förestår detta sjukhus biträdd af en Mr Atkinson och flera sjuksköterskor; och förenar förestånda-

ren en sann christens kärlek med en öfvad läkares skicklighet.

Dessutom eger Jerusalem en Diakoniss-skola, grundad af Biskop Alexander 1845, hvilken skola underhålles, dels af den Judiska missionsföreningen i London, dels af frivilliga bidrag. Goss-skolan är belägen på Zion, utanför stadsmuren uti en nyligen uppförd byggnad. Här undervisas omkring 30 barn. Flickskolan är belägen inom staden och räknar omkring 20 elever.

Här finnes äfven en arbetsinrättning för fattiga, hvilka dels äro omvända christna, dels önska att blifva det, samt en skola serskildt för Judinnor. Härtill kommer ännu ett Preussiskt sjukhus och en flickskola, som förestås af fyra diakonissor, alla från Kaiserswerth, samt ett herberge för resande.

Den protestantiska missionsverksamheten synes sålunda här slagit fasta rötter, och har denna verksamhet redan börjat skörda sina frukter. Utom flera omvändelser på sjukbäddarna, som vi hörde omtalas, berättade Biskop Gobat, att en ganska stor skara af de Turkiska soldaterna började lyssna till evangelium, och, på samma gång han gladde sig öfver detta, yttrade han sin öfvertygelse vara att, om dessa soldater verkligen skulle komma att öfvergå till christendomen, det lätt kunde förorsaka en massacker på alla de christna.

När vi återkommo till hotellet, fann jag der min häst, hvilken jag på morgonen, innan jag lemnade lägret, bad tolken sända ned till hotellet

fram på eftermiddagen. Jag tog nu afsked af mina vänner och red upp på Oljoberget till vårt läger.

Min läsare! under en föregående Söndag, som vi tillbragte på Sinai, tog jag mig dristighet till att öppna ett samtal angående den stora tilldragelse, som här timade. Vi äro äfven nu på ett heligt berg midt i det heliga landet och det är äfven nu Söndag, tag därför icke till misstyc-kes, om jag här fortsätter vårt på Sinai började samtal.

Den väldige Lagstiftaren på Sinai befallte oss att *älska* — älska vår Gud öfver allt och vår nästa som oss sjelfva. Då vi ville försöka att hålla detta Hans bud, hade våra hjertan ingen sådan kärlek att gifva, och vi läste vår dom i de ord, hvarmed den Evige uttalade sin förbannelse öfver de kärlekslöse. Dock — den Gud, som på Sinai fordrade kärlek, är sjelf icke kärlekslös. Han har visat den förvånade verlden, huru Han kan älska: och den bergshöjd, dit vi nu flyttat vårt läger och uppslagit våra resetält, har bevittnat tilldragelser, som äro ovedersägliga bevis på vår Guds försonande och förlåtande kärlek.

Der borta vid Jordan invigde Han genom ett heligt dop vår Lifsfurste — sin egen käre Son — till sitt stora medlarekall, och sedan Mästaren i trenne år vandrat omkring i städer och byar, såsom undergörande profet, kom Han omsider för sista gången till staden der nere, för att här sätta kronan på sitt verk och på Gol-

gatha offra sig sjelf till en återlösen för alla. Han älskade med en kärlek, stark såsom döden och fast såsom helvetet. I Hans blod släcktes Sinais blixtrar och dess åskors förskräckande dån liksom dog bort uti Hans död. Allt var fullkomadt när Han dog — öfverträdelsen var nu borttagen, synden öfverskyld, missgerningen försonad och den eviga rättfärdigheten framhafd.

Öfver Sinai och Golgatha går nu den väg, som leder den fallne från syndens Egypten till det himmelska Jerusalem. På Sinai få vi spegla oss i den Heliges Lag och se huru ohelige vi äro. Der krossar lagens blixrt våra stolta hjertan och ställer oss såsom missdådare och ogerningsmän inför vår Gud. Der ljungar Guds vrede öfver våra hufvuden och förorsakar i själen den sorg öfver oss sjelfva, som är efter Guds sinne och som åstadkommer en bättring till salighet den man icke ångrar. Denna bättring upptäcker för oss allt mer och mer djupet och vidden af den andliga död, i hvilken vi råkat genom synden, men den för oss på samma gång allt närmare det heliga Landet och den "frälsning af nåd", som der är oss förvärfvad. Från Sinai går frälsningens väg till Golgatha, men den går genom ödsliga döda nejder, lika den öken, som från Sinai leder vandraren till Canaans land. Den öfver sina synder förskräckta och af Sinais åskor träffade själen irrar omkring i lifvets öknar och söker en hjälp i sin nöd, en fristad undan syndens och lagens hot. Guds ord leder hans ökenvandring, än såsom ett välsignelsebringande moln,

hvarifrån hopp om förlåtelse och frälsning under stundom nedregnar öfver den efter rättfärdighet törstande själen, så att den ej alldeles förgås, än såsom en eld i natten, hvilken sprider någon stråle af Guds kärleks ljus i det af mörker omgifna hjertat, så att det ej alldeles förtviflar. Så fortsättes Guds verk i själen, så föres den himmelska pilgrimen framåt, till dess han omsider kommer fram till Golgatha, till korset — här finner den sökande själen hvad den sökt, här får det hungrande och törstande hjertat mätta sig med Guds förlåtelse och kärlek. Täckelset faller nu, och den syndige får se att Gud är försonad; han trodde sig finna blott vrede, och han fann i stället endast kärlek — en kärlek, som själf försonat hvad vi brutit, och som nu förlåter och glömmer allt. Han dricker nu lifvet — den nya födelsens lif — ur den eviga kärlekens källa. Han tvår sina kläder och gör dem hvita i Lammets blod: Renad, frälsad faller han till sin Frälsares fötter och säger: "käre Mästare, hvad skall jag gifva dig, du som gifvit mig lifvet, gifvit mig allt", och får till svar: "gif mig, min son, ditt hjerta", och "blif i min kärlek, ty mig förutan kan du intet göra". Hvilken genklang finner icke denna kärlekens uppmaning i det pånyttfödda hjertat? Det ville svära en helig ed att alltid tillhöra sin Gud, men i känsla af sin egen svaghet vågar det knappt utsäga sitt löfte. Dock gifver Herren sin Helige Andes insegel och pant i hjertat — den förlorade men återkomne sonen emottager på sitt finger den ring, som be-

tecknar trofastheten af det förbund, som blifvit knutet mellan honom och hans försonade Fader — mellan syndaren och hans Gud.

Nu blifva Sinais kärleksbud ej längre omöjliga; det nya hjertat vill ingenting annat än följa dem och den nya kärleken tvingar syndaren att löpa på Guds budords stigar, och härifrån går nu vägen i Jesu efterföljd till de många boningarna i fadershemmet. — — —

Vi stannade ännu trenne dagar vid Jerusalem och de två sista bodde jag i sjelfva staden i ett hotell, för att åtminstone hafva bott inom Jerusalems murar.

Vi tillbragte dessa dagar i vänners och christna bröders sällskap och företogo flera promenader i stadens omgifningar, för det mesta åtföljda af i Jerusalem bosatta lärare, hvilka godhetsfullt förklarade för oss alla de i Bibeln förekommande ställenas läge, såsom de efter mångåriga forskningar trott sig hafva utrönt dem.

En afton öfvervoro vi ett missionsmöte, som hölls i en stor skolsal på Zion. Vid vår ankomst till detta möte blef jag anmodad att afgifva en berättelse om de andliga rörelserna i Sverige, hvarom ryktet spridt sig äfven till brödrakretsen i Jerusalem och hvaröfver de christna här mycket fröjdade sig. Efter någon tvekan lofvade jag att villfara brödernas önskan; men en missionär från Indien, som först skulle nämna något om sina erfarenheter från detta missionsfält, upptog dermed tiden så länge, att det sedan ej blef tillfälle för någon annan att yttra sig. Dock med-

delade jag enskildt lärarne något om de stora allmänna väckelser, som pågå i mitt hemland, och voro de mycket intresserade att höra den minsta småsak derom.

Då jag nu går att avsluta detta kapitel och i och med detsamma lemna Jerusalem, så känner jag huru svag och ofullständig min skildring öfver denna stad har blifvit. Jag har blott nämnt några ord derom, och jag kunde ej heller annat göra; ty, om jag skulle hafva ingått i detaljer i min beskrifning öfver den staden, så skulle detta hafva blifvit ett stort arbete, hvilket vida öfverstigit mina krafter, och dessutom fordrat ett långt studium och ett mycket längre vistande i dessa dyra nejder, än som blifvit mig beskärtdt.

Trettonde kapitlet.

Från Jerusalem till Sichem. — Samariterna.

Thorsdagen den 3:dje Maj rustade vi oss till affärd. På eftermiddagen nedtogos våra tält, alla våra saker inpackades, och de mulåsnor vi hyrt för hela vår återstående resa i Palestina och Syrien, voro tidigt på morgonen samlade i vårt läger. Vid middagstiden lemnade vi hotellet i Jerusalem och redo upp till Oljoberget, för att se till huru våra män lastade mulåsnorna.

Då och då smög sig blicken från männernas förehafvande ned till Gethsemane, Kidron och Moria berg med tempelgården och hela staden deromkring. Vid afskedet från dyra vänner vill man gerna liksom fördröja de sista flyende stunderna och använda dem så väl som möjligt, genom att inpregla de käras drag för alltid i sitt minne. Något dylikt erforo vi här, då vi skulle lemna dessa kära nejder. Vi bestego slutligen våra hästar, betraktade för sista gången denna rika tafla — Oljobergets heliga omgifningar — och började vår färd mot norden — mot våra kära fast aflägsna hem.

Vi redo ned utför Oljoberget, passerade än en gång Gethsemane och Kidron samt redo fram

till den väg, som från Damaskusporten leder norr ut från Jerusalem.

Under den första halftimmens ridt sågo vi oss ofta om, för att än en gång få se i aftonso- lens ljus de skarpa konturerna af Jerusalems murar och Oljobergets dunkla höjder. Slutligen försvann bakom oss den sista skymten af den heliga staden, och äfven Oljobergets högsta topp skymdes undan våra blickar.

Efter en kort stund sedan vi förlorat Jerusa- lem ur sigte, gick solen ner och aftonrodnaden spred sitt rödaktiga sken öfver Judeens berg och dalar och gaf åt föremålen de mest omvexlande och hänförande färger. Färgskiftningen förändrade sig hvart ögonblick, då solljuset blef allt svagare, och den redan uppgångna månens bleka skimmer började strida med detsamma om herraväldet, till dess slutligen fullmånens silfver- skifva var det enda ljus som ledde vårt tåg.

Den trakt vi genomreste var bördigare än nå- got ställe af Judeen vi förut sett. Ej blott da- larna voro odlade, utan äfven de flesta höjder- na voro betäckta med grönskande terasser ända upp mot toppen, och utsigterna voro något mera fria än de vanligen äro i detta egendomliga berg- land.

Qvällens behagliga svalka, jemte den vackra nejden vi genomreste och det klara månsken, som lyste oss, gjorde denna aftonridt serdeles an- genäm.

Vi ställde vår kosa till *Bethel*, der vi ämnade uppslå våra tält och tillbringa natten. På vägen dit passerade vi *Anathoth*, en af de fyra städer, som vid det förlofvade landets delning tillföll Benjamins stam (Jos. 21: 17, 18). Anathoth är födelseorten för en af Israels största profeter, Jeremias. Han var nemligen Hilkias son, af de prester i Anathoth i Benjamins land (Jer. 1: 1). Här var det som Jeremia, ännu såsom yngling, blef kallad till en Herrans profet. Då han här svarade Gud: "Ack Herre, Herre! jag duger icke till att predika, ty jag är för ung", fick han det svaret: "Säg icke: jag är för ung; utan du skall gå dit jag sänder dig och predika det jag säger dig. Frukta dig intet för dem, ty jag är när dig och vill frälsa dig, säger Herren" (Jer. 1: 6, 7, 8). Då Jeremia i denna sin fädernestad blef förföljd och innevånarne ej ville lyssna till hans ord, utan hotade honom med döden, om han ej tystnade med sitt tal om Herren, förkunnade Gud öfver Anathoth genom profeten följande straffdom: "Derföre säger Herren alltså emot dem i Anathoth, hvilka efter ditt lif stå och säga: Spå oss intet i Herrans namn, om du annars icke dö vill af våra händer. Derföre säger Herren Zebaoth alltså: Si jag vill hemsöka dem, deras unga män skola med svärd dräpne varda och deras söner och döttrar af hunger dö. Så att intet af dem skall qvar blifva; ty jag skall låta en olycka gå öfver dem i Anathoth på det året, då de skola hemsökte varda" (Jer. 11: 21—23).

Vi anlände derpå till *Bethel* klockan omkring half 10 och uppslogo våra tält straxt invid staden. Mr Botcharbys mulåsnor anlände ej samtidigt med våra, utan mycket sednare, så att Botcharby och Taylor intogo the med oss och hvilade i våra tält till klockan 1 på natten, då deras tält omsider anlände.

Det nuvarande Bethel ligger på en ganska vidsträckt höjd, omgifven af dalar. Berg begränsa synkretsen på alla sidor, åt söder äro de dock ej högre än att man lär kunna se Bethel ifrån hvalfvet af den stora Moskéen i Jerusalem. Ruinerna efter den gamla staden lågo kringströdda rundtomkring vårt läger och tycktes bevisa, att vi nu befunno oss på den plats, der det i Bibeln förekommande Bethel en gång stod. Ruinerna bestå af stengrundvalar efter fallna byggnader, lemningar efter murar, och hopar af större eller mindre stenar. Nere i dalen åt vester är en damm eller vattenreservoir byggd af sten öfver 300 fot lång och omkring 200 fot bred. Här finnas äfven två klara källor.

Vid dessa källor blefvo Abrahams hjordar mer än en gång vattnade; ty äfven här hade Patriarken understundom uppslagit sina tält, hitlockad af dalarnas rika bete och källornas friska vatten.

Här hvilade en gång Jakob, då han flydde för sin broder Esau och tillbringade natten under bar himmel med en sten till hufvudkudde. Här såg han i drömmen den underbara stegen, som förenade jorden och himmelen, och såg Guds

englar på densamma stiga upp och neder, och Herren sjelf stod der öfverst uppå och sade: "Jag är Herren, Abrahams din faders Gud och Isaaks Gud. Det landet, som du ligger uppå, skall jag gifva dig och din säd. Och din säd skall varda såsom stoftet på jorden och du skall varda utspridd vester ut, österut, norr ut och söder ut, och genom dig och din säd skola alla slægter på jorden välsignade varda. Och si jag är med dig och skall försvara dig, ehvart du far, och skall föra dig åter i detta landet igen och skall icke öfvergifva dig, till dess jag gör allt det jag dig sagt hafver." När Jakob derefter vaknade, fruktade han sig och sade: "detta måste vara ett heligt rum; ty här bor visserligen Gud och här är himmelens port". Han uppreste den sten, hvarpå han hvilat sitt hufvud, såsom en vård och såsom ett minne af denna dröm och kallade det rummet BethEl (Guds hus). Han gjorde här ett löfte, att om Gud vore med honom och bevarade honom på vägen och förde honom med frid åter hem igen till hans fader, så skulle Herren vara hans Gud, och den stenen, hvilken han upprest, skulle blifva ett Guds hus (1 Mos.-B. 28).

Efter ett mellanrum af mer än trettio år kom Jakob åter till Bethel, men då ej såsom en ensam flykting, utan med en stor skara tjenare och en mängd boskap, som han förvärfvat hos sin släkting Laban i Mesopotamien. Här begrafde han under en ek Debora, Rachels amma. Här uppenbarade sig åter Gud för Jakob och gaf honom för andra gången namnet Israel. Här reste

han ett altare åt Herren Gud, såsom han lofvat hade (1 Mose-B. 35: 6--10).

Sedan Israels rike delades, blef Bethel i dubbelt hänseende betydande, först såsom ett heligt ställe, sedan äfven som en gränsfästning och i sjelfva verket en nyckel till båda rikena.

Konung Jerobeam byggde i Bethel ett altare och uppreste derpå en gyldene kalf och hade sitt folk att offra åt densamma och icke draga ned till Jerusalems tempel, för att der fira sin gudstjenst, ty han fruktade att folket i sådant fall möjligen skulle låta beveka sig att åter hylla Judakonungarna. Då Jerobeam i Bethel en dag hade tillstållt en stor fest och just stod framför sitt altare, beredd att offra, kom en Guds man af Juda genom Herrans ord till Bethel och ropade emot altaret och sade: "Altare, altare! så säger Herren: si af Davids hus skall varda född en son, benämnd Josia, han skall på dig offra höjdernas prester, som på dig röka och skall uppbränna människoben på dig". Och han tilllade: "detta är tecknet, att Herren detta talat hafver: si altaret skall remna och askan, som derpå är, skall förspillas". Då konung Jerobeam hörde detta, blef han mäktat vred och utsträckte sin hand mot den förmätne mannen och sade: tager fatt på honom; men "i detsamma förtrökades hans hand, så att han icke kunde draga henne till sig igen" och innan någon hann gripa den djerfve mannen, remnade altaret och askan derpå vardt förspild. Konungen sade då till mannen: "bed din Gud för mig, att min hand

blir helbregda igen. Då bad gudsmannen och konungens hand blef helbregda och var såsom tillförne“ (1 Kon.-B. 12: 26—33; 13: 1—6).

I följd af denna afgudatjenst i Bethel blef dess namn stundom förändradt till Bethaven: afgudars hus (Hosea 10: 5, 8).

Öfver denna höjd och dessa dalar vandrade Elias ned till Jordan under den sista af hans vandringar på jorden (2 Kon.-B. 2: 3).

Gudsmannens spådom om Bethels altare gick omsider i fullbordan då Josia, full af nit mot afgudarna, äfven kom till Bethel, till höjden, den Jerobeam gjort hade. hvilken kommit Israel att synda. Han nederbröt detta altare, och sönderstötte detsamma samt rensade höjden och offerlundarna med eld. När Josia så vände sig om, fick han se grifter, som voro på bergen och sände bort och lät hämta benen utur grifterna och uppbrände dem på altaret och orenade det efter Herrans ord, som gudsmannen utropat hade. Och han offrade alla höjdernas prester, som der voro, på altaret och brände så människoben deruppå och kom igen till Jerusalem (2 Kon.-B. 21: 15, 16, 20).

Vi lemnade Bethel bittida följande morgonen och fortsatte vår resa mot norr. Vi skulle på aftonen tälta i Sichar, den “bolstad“, som Jakob gaf sin son Josef, och få tillfälle besöka den kära Jakobs-brunnen, der Herren en gång trött efter vandringen hvilat sig.

Vi besökte under vägen *Silo*, som ligger ett stycke öster ut från vägen mellan Bethel och

Sichar. Trakten omkring Silo är allt utom vacker, man ser blott runda kala berg och när man kommer fram till den fordna stadens ruiner, äro de ej synnerligen betydande. Man kommer först till en fyrkantig byggning, tydligen ej af serdeles gammalt ursprung, den synes först hafva varit en kyrka, men sedan blifvit förvandlad till fästning, dess murar äro 4 fot tjocka. Ett litet stycke från denna byggnad ligga ruinerna efter Silo kringströdda.

Det som förmår den resande att för Silos skull företaga denna sidotur, är stället bibliska minnen.

Här fick förbundets ark sin första bestämda plats, sedan folket intagit det land, som var dem utlofvadt, och här skiftade Israeliterna landet mellan sina stammar genom lottning (Jos. 18). Arken qvarblef i Silo, tills den i slagtingen vid *Aphék* blef tagen af de segrande Philisteerna. Här föll presten Eli ned af sin stol och dog, då han fick underrättelse om denna slagting, om arkens bortröfvande och sina båda söners död (1 Sam. 4).

Till Silo förde den tacksamma Hanna sin ännu späda son Samuel, för att "gifva honom åt Herren för evigt, efter han af Herren beden var" (1 Sam. 1: 24—28).

I Silo firades hvarje år en stor fest till minne af den tid, då förbundets ark här hade sin plats. Silos döttrar uppförde danser vid denna fest och ett år, då denna högtid firades, fördolde sig de unga män af Benjamins stam i de omgifvande

vingårdarna. När dansen som bäst pågick, skyndade de fram och borttröfvade de dansande kvinnorna och förde dem till sina hem och hvar och en tog till hustru den han lyckats fånga (Dom.-B. 21: 19—23).

Såsom ett bevis på det råa sätt, hvarpå de arma kvinnorna i dessa nejder nu behandlas, skall jag blott behöfva anföra följande: Vi hade slagit oss ned bland ruinerna, för att hvila en stund och för att intaga vår frukost. En stor skara af män, väl 50 till antalet, sutto rundt omkring betraktande oss med undrande nyfikna blickar. En skara äldre och yngre kvinnor hade äfven närmat sig för att betrakta främlingarna, några af karlarna röto åt dem, att de skulle gå sin väg. När de icke genast efterkommo deras ovänliga tillsägelse, kastade de stora stenar efter dem och drefvo dem bort såsom man bortdrifver en fårskock.

Befolkningen i dessa trakter är känd för att vara ganska vild. De samla sig alltid i stora hopar omkring de resande och begära på ett pockande sätt "bakhschisch". De göra vanligen på samma gång stort alarm med sina svärd och långa bössor och märka de hos fremlingarna den ringaste fruktan, så blifva de mer och mer djerfva och närgående; men de äro sjelfva ganska lättskrämde och hålla sig på tillbörligt afstånd, om de resande förefalla dem lugna och deciderade.

Vi fortsatte vår färd mot norr. Vi passerade denna dag Judeens gräns och kommo in i Sa-

marien. De kala, ofruktbara klipporna började nu blifva allt mera sällsynta och vi passerade den ena bördiga slätten efter den andra. Flera byar syntes på afstånd och utsigterna vidgade sig med hvarje steg.

Vi kommo slutligen till en höjd, der en fri och herrlig utsigt visade sig framför oss. En stor slätt, nära halfannan mil lång, utsträckte sig här från söder till norr och dess bredd kunde vara omkring en half mil. I öster begränsades denna slätt af mörka, låga berg, i vester voro bergen mycket högre, så att deras toppar blickade ut öfver hela den omgifvande nejden. Det högsta af dessa berg är det bekanta Garizim, på hvars topp ännu finnas lemningar kvar af Samariternas fordna tempel. Straxt norr om Garizim framskymtar berget Ebal. I en rikt vattnad bördig dal mellan dessa båda väldiga höjder ligger det bekanta *Sichar*, och öster om staden vid gränsen af den stora nyss omnämnda slätten ligger den minnesrika Jacobs-brunnen. Långt bort i norr ser man Hermons ofantliga bergstopp höja sin silfverglänsande snöhjessa mot skyn. Det förtjenar väl att här stanna ett ögonblick för att något närmare betrakta denna utsigt, en bland de skönaste i det heliga landet.

När man sedan öfverrider denna stora slätt, finner man den öfver allt bördig och jemförelsevis väl odlad och vägen slingrar sig fram bland idel åkrar och sädesfält. På samma slätt der åkerman-
nen plöjer den jord han nyss skattat, vaggas vinden

tätt bredvid honom redan mognade skördar, som vänta på att bergas.

Byarne ligga icke på slätten, utan synas på afstånd här och der bland de omgifvande bergen der de blifvit byggda, för att erbjuda mera säkerhet mot fiendtliga anfall.

Tvenne vägar gå längs denna slätt till Sichar, den ena följer foten af de vestra bergen, den andra går nere i sjelfva dalen. Den sistnämnde förer vandraren förbi Jacobs-brunnen, hvarföre vi naturligtvis föredrogo denna väg framför den andra.

Troligen på denna samma väg vandrade *Mästaren*, åtföljd af sina lärjungar, då han ämnade sig från Judeen till Galileen och sålunda måste gå genom Samarien. Han vandrade öfver denna långa brännande slätt, då hetast var på dagen, ty vid sjetten timman eller middagstiden anlände han till Jacobs-brunnen, der han trött af vägen satte sig ned att hvila.

Omkring middagstiden hunno äfven vi nu fram till denna brunn och slog oss ned här, både för att hvila och för att på sjelfva stället få läsa den älskeliga berättelsen i Joh. 4:de kap. Sedan Jesus trött af vägen här satt sig ned och lärjungarna voro gångna in i staden, för att köpa mat, kom en qvinna af Samarien till att hemta vatten och Jesus sade till henne: gif mig dricka.

Hennes svar visar på ett träffande sätt den hätskhet, som rådde mellan Samariterna och Judarna, då hon kunde svara den törstande, som vid brunnen bad henne om vatten: huru bedes

du, som är en Jude, dricka af mig, som är en Samæritisk qvinna.

Frälsarens svar visade deremot hans oändliga kärlek. Åt qvinnan, som nekat att upphemta åt honom en dryck vatten ur Jacobs-brunnen, erbjuder han oombedd Lifsens vatten, Guds förlåtande kärlek, som kan för evigt stilla själens törst. Han öppnar hennes hjerta för trons emottagande genom att tala med henne om hennes synder och bevisa för henne att Han var en profet, hvars allseende öga redan sett henne långt innan hon nu kom till brunnen, för att hemta vatten.

Då hon i följd af denna upptäckt började tala med honom om bön och tillbedjande och sade: "våra fäder hafva tillbedit på detta berget (Garizim, som reste sig der straxt bredvid) och I sägen att i Jerusalem är det rummet, der man tillbedja skall," så undervisar han henne om den rätta bödens art, sägande: I veten icke hvad I tillbedjen, men den tiden kommer och är nu allaredan, då rätta tillbedjare skola tillbedja Fadren i Anda och sanning; ty Fadren vill ock sådana hafva, som honom tillbedja skola. Gud är en ande och de honom tillbedja skola tillbedja honom i anda och sanning.

Härpå svarade qvinnan: jag vet att Messias skall komma, som kallas Christus: när han kommer, varder han oss allting undervisandes.

Jesus bekände då hvem han var, sägande: "Jag är densamme som talar med dig." Detta ord nedträngde djupt i hennes hjerta och hon trodde det.

Lärjungarne kommo nu tillbaka och deras ankomst afbröt detta innehållsrika samtal vid Jacobs-brunnen.

Qvinnan lät sin kruka stå och gick in i staden och sade till folket: kommer och ser en man, som mig har sagt allt det jag gjort, mån' han icke vara Christus.

Under tiden bådo lärjungarna Jesus, sägande: Rabbi ät!

Han svarade dem: "Jag hafver mat att äta der I intet af veten," och förklarade hvilken mat han menade, då han tillade: "min mat är det att jag gör hans vilja, som mig sändt hafver och fullbordar hans verk." — O, du stora kärlek, Du sjelfuppoffrande menniskovän! Du känner icke din kropps hunger och törst, då Du får tillfredsställa din Gudoms kärlekslängtan att frälsa fallna själar.

Då aftenen kom af den dag, då Jesus trött af vägen hade satt sig ned vid brunnen, var en stor skara lyssnande Samariter samlade omkring Honom för att höra hans tal. Många trodde der på Honom för Hans ords skull och Han blef der i tvenne dagar, predikande om Guds rike, som nu var kommet hardt nära.

Djupt var intrycket af denna berättelse, då vi hade slagit oss ned kring sjelfva brunnen och öppnade våra biblar och läste densamma.

Brunnen har på de sednare åren blifvit igenfylld med stenar och grus nästan ända upp till mynningen. Det berättades mig att detta blifvit gjordt af de omkringboende Muhamedanerna af

illvilja mot de christna, hvilka alltid besökte denna brunn och höllo den så dyrbar.

Sista gången den mättes innan den blef igenfylld, höll den omkring 75 fot. Den är huggen i hårda klippan. Den är fullkomligt rund och håller 9 fot i diameter.

Rundt omkring brunnen synas lemningar efter en byggnad, troligen ruiner efter en kyrka, som i christendomens första tider blifvit uppförd öfver denna minnesvärda brunn.

Den Grekiska kyrkan lärert helt nyligen hafva inköpt platsen, för att åter låta uppgräfvad brunnen och troligen sedan förstöra hela stället genom att uppföra deröfver en präktig kyrka och belägga brunnens kanter med glänsande marmor och sålunda borttaga nästan hela det intryck, som den resande nu har, då han, vandrande vägen framåt, finner brunnen på det öppna fältet under bar himmel, sådan den var, då Frälsaren hvilade sig vid densamma.

På ett litet afstånd norr om brunnen är Josephs graf belägen. Stället utmärkes af en liten fyrkantig byggnad och är efter all anledning den plats, der Josephs ben verkligen blifvit nedlagda, sedan de blifvit förda af Israels barn från Egypten till det förlofvade landet. Joseph tog nemligen på sin dödsbädd en ed af Israels barn och sade: "när Gud varder eder sökande, så förer mina ben hädan" (1 Mose-B. 50: 25). Och Josephs ben, som Israels barn hade fört utur Egypten, begrofvos de i Sichein, i det åkerstycket, som Jacob köpte af Hemors barn, Sicheins faders, för

hundra silfverpenningar; och vardt Josephs barns arfvedel (Jos. 24: 32). Jacob köpte nemligen, då han återkommit till Canaans land från Mesopotamien, ett stycke åker straxt invid Sicheu af Hemors barn för hundra penningar. Der slog han upp sitt tjäll och uppreste der ett altare och åkallade den starke Israels Guds namn (1 Mose-B. 33: 19, 20).

Här i granskapet af staden, troligen på samma slätt, der vi nu befunno oss, lågo Sicheus sköna ängar, der Josephs bröder vallade sin faders boskap, när Joseph blef sänd till dem, då de först beslöto att döda honom, men sedan nöjde sig med att sälja honom till de Egyptiska köpmännen (1 Mose-B. 37: 12—36).

Vi lemna Jacobs-brunnen och Josephs graf och fortsätta vår vandring åt vester. Vi hafva då till höger om oss det väldiga Ebal, till vester det ännu högre Garizim. Midt framför oss ligger Sichar; det gamla Sicheu, nu kalladt *Nabulus*, beläget i en den vackraste och bördigaste dal emellan dessa höga berg.

I denna dal församlade Josua hela Israels menighet, sedan han intagit det förlofvade landet och "byggde Herranom Israels Gud ett altare på det berget Ebal." "Och hela Israel med deras äldsta och embetsmän och domare stodo på båda sidor vid arken: hälften af dem invid det berget *Grisim* (Garizim) och den andra hälften invid det berget Ebal." Här lät Josua "utropa all lagens ord, om välsignelsen och förbannelsen, som skrifne stå i lagboken. Och var icke

ett ord, som Mose budit hade, det Josua icke lät utropa för hela Israels menighet“ (Jos. 8: 30—35).

Om detta allt hade Herren gifvit befallning genom Moses: “att hela Israels menighet, sedan det heliga landet vore intaget, skulle samla sig i dalen mellan dessa båda berg och att sex af deras släkter skulle stå på sluttningen af Ebal och sex på sluttningen af Grisim och att de här ånyo skulle höra utropas inför sig all lagens ord och vid hvarje bud skulle allt folket säga: *amen*“ (5 Mose-B. 27).

Dalen är här så trång att folket, som stod på dess båda sluttningar, väl kunde höra lagens ord, som här utropades bland dem.

Vi redo nu vidare i denna dal och hunno slutligen sjelfva staden Sichem. Vi redo igenom densamma, för att komma till vårt läger, som redan var uppslaget på andra sidan om staden.

Nästan ingen Europé kan rida genom denna stad, utan att på ett eller annat sätt blifva skymfad af dess vilda och fanatiska befolkning. Vi fingo se många sura miner och höra månget skällsord.

Staden har omkring 8000 innevånare, af hvilka 500 äro Christna, 150 Samariter, 50 Judar och resten Muhamedaner.

Den Muhamedanska befolkningen här är känd för att vara det vildaste följe i hela Palestina och detta vill ej säga så litet. De äro nästan alltid i ett halft upproriskt tillstånd och Turkarna, lan-

dets beherrskare, hafva ej mycken makt öfver dessa sina undersåtare.

Under Ibrahim Paschas kraftfulla regering, då han styrde Syrien i sin faders, Mehemed Alis namn, måste de böja sig under hans vilja, sedan han straffat deras uppstudsighet genom ett stort blodbad. Men under den svaga regering, som nu herrskar i dessa trakter, hafva de återtagit sitt fordna sjelfsvåld.

De arma Christna, så väl som Samariterna och Judarna, äro oupphörligt föremål för deras hat och förföljelse, och blifva ofta på ett grymt sätt skymfade, misshandlade — ja dödade. För några år sedan sköt en Muhamedan helt kallblodigt en Judisk gosse i en bod, utan att han derföre på något sätt blef straffad. Helt nyligen anföll pöbeln de christna, dertill uppeggad af stadens styresmän. De plundrade den christna kyrkan, det protestantiska skolhuset och missionärens boställe jemte flera andra byggnader, tillhörande de christna. De dödade många och begingo grymheter af flera slag; och allt detta fick passera utan någon åtgärd från de Turkiska myndigheternas sida.

Stadens byggnader äro af sten, gatorna trånge och smutsiga, såsom öfriga orientaliska städer. Inga ruiner från forntiden finnas här qvar, man ser blott här och der sönderslagna pelare och huggna större stenar af marmor och granit.

Stadens historia sträcker sig ända 4000 år tillbaka, då det berättas att Abraham, "som han kom in i landet, drog derigenom allt intill det

rummet Sichem och intill den lunden More,“ tro-
ligen dåvarande namnet på Sichems dal. ”På
den tiden,“ heter det vidare, ”bodde de Cananeer
der i landet“ (1 Mose-B. 12: 6).

Sedermera nämnes ånyo detta ställe i den
heliga historien, då det berättas huru Patriarken
Jacob “kom till Salem, till den staden Sichem,
som ligger i Canaans land, sedan han var kom-
men utaf Mesopotamien och gjorde sitt läger för
staden.” Här köpte han, såsom redan är nämndt,
ett stycke land, der han uppslog sitt tjäll och
bodde till en tid (1 Mose-B. 33: 18—20). Här
begicks sedan den våldsamt emot Dina, Leas
dotter, för hvilken männerna i staden fingo plikta
med sina lif (1 Mose-B. 34).

Huru Joseph här blef misshandlad och såld
af sina bröder och huru Israels menighet efter
landets intagande församlades här för att åhöra
lagen, har redan blifvit omnämndt.

Derefter förekommer åter Sichem i Abi Me-
lech's blodiga historia (Dom.-B. 9) och i berät-
telsen om rikets delning mellan Rehabeam och
Jerobeam (1 Kon.-B. 12).

Det rikaste minnet, som här är fästadt, är
Frälsarens vistelse i denna stad, då många Sa-
mariter här blefvo omvända och trodde på Ho-
nom för hans ords skull.

Jag nämnde att i staden finnes för närvaran-
de omkring 150 Samariter och dessa äro också de
enda qvarlevorna af denna sekt. Deras antal
har eget nog på en lång tid hvarken minskats
eller förökats. De bibehålla ännu det bittraste

hat emot Judarna, men vänta liksom de en Messias, som skall komma, för att hjälpa dem i deras nöd och förskaffa dem makt och rikedomar anseende och ära.

Deras gudstjänst är mycket lik Judarnas och de fira de flesta af Israeliternas fester och ceremonier.

Den dag vi anlände till Sichem firade Samariterna på toppen af Garizim sin Passah (Påsk). Vi hade derföre skyndat på vår resa, för att hinna fram i lagom tid att öfvervara denna högtidlighet. Påsken firas bland Samariterna som bland Judarna efter solnedgången. När vi hunno fram till vårt läger, fingo vi till vår ledsnad höra att högtiden redan var förbi, oaktadt solen ännu knappt var nedgången. Orsaken dertill var att följande dag var en Sabbath (Lördag) och deras Passah måste derföre vara öfver till kl. 6 på Fredagskvällen, då hvilodagen går in.

Följande dag redo vi upp på Garizim; berget är nemligen ej brantare än att man kan rida ända upp på toppen.

Här funno vi Samariternas läger, bestående af flera tält. De qvarblefvo nemligen på berget öfver Sabbathen.

Vi besökte Öfverste-Presten i hans tält, och samtalade en stund med honom genom vår tolk. Han berättade oss bland annat att Garizim var det högsta berget på jorden, oaktadt det ej är högre än omkring 3,600 fot öfver hafvet. Då vi svarade att man med mycken säkerhet kan mäta bergens höjd och att det finnes snart sagdt oräk-

neliga bergstoppar som äro högre än Garizim, så invände han, att det vore möjligt att det funnes berg, som från deras fot upp till toppen vore högre än det heliga berg, hvarpå vi nu befunno oss, men att Garizim låge på en så hög plåtå, att dess fot nästan räckte öfver de högsta toppar. Då vi såsom bevis derpå, att det fanns högre toppar än Garizim, visade på Hermon, som vi härifrån sågo längst bort vid horisonten och hvilket berg är betäckt med snö, hvilket tyckes bevisa att det vore högre, svarade han att orsaken till att på Garizim ej fanns någon snö var att detta berg låg närmare solen än Hermon. På denna invändning visste vi ej hvad vi skulle svara. Vi öfvergingo derföre till andra ämnen och Öfverste-Presten blef troligen i den öfvertygelsen, att vi måst erkänna att han hade rätt, då han förkunnat oss huru högt Garizim var.

Han omtalade äfven att från Garizims innandömen utströmmar vatten till alla källor, som finnas på jorden och att sålunda alla länder i världen hemta sin bördighet och alla menniskor sin näring från detta berg.

Här skulle, enligt hans utsago, Messias en gång uppenbara sig. Då skall han välsigna Samariterna och göra dem till ett stort och mäktigt folk.

Här vore kanske på sin plats att nämna några ord om Samariternas uppkomst och deras historia. Då Israels barn voro bortförda i den Babyloniska fångenskapen, sändes kolonister till de-

ras ödelagda städer från länderna öster om Palestina. Landet hade under tiden genom krigets olycka blifvit sköfladt och nästan förvandladt till en ödemark och genom folkets bortförande i fångenskapen hade det blifvit öde och folktomt. I följd häraf hade nästan hela Canaans land vid denna tid blifvit öfversvämmadt af vilddjur. Från Dan till Bersaba, från Medelhafvet till Jordan vandrade lejon, björnar, pantrar, hyenor, vargar och jakaler. Nybyggaren kunde ingenstädes vara säker för dessa rofdjur. De förstörde hans hjordar och hotade hans eget lif.

Främlingarna, som inflyttat i landet, trodde att orsaken till denna olycka låg deruti, att Canaans Gud vredgades öfver att de ännu dyrkade sina gudar och då de ej visste huru de skulle tjena Israels Gud, bådo de af Assyrierna att få sig tillsända Judiska prester, som kunde undervisa dem i den Judiska gudstjensten. En af de från Canaan i fångenskap bortförda presterna återsändes då till dem och slog sig ned i Bethel och lärde dem huru de skulle frukta Herren. "Alltså fruktade de Herren, men tjente likväl afgudarna efter hvars folkens sed dädan de förde voro" (2 Kon.-B. 17: 24—33).

Sådan var uppkomsten af Samariternas sekt. De erhöilo så en del af Judiska biblen, egentligen Mose 5 böcker och antogo en mängd Judiska ceremonier. De kallades Samariter, emedan de hufvudsakligen bosatte sig i Samarien.

Vid Judarnas återkomst till sitt land ifrån fångenskapen erbjödo sig Samariterna att hjälpa dem

vid templets uppbyggande och att sålunda förena sig med dem; men Judarna vägrade dem detta och sade att de sjelfva ville bygga deras Guds hus (Esra 4).

När Samariterna sålunda blefvo bortstötta af Judarna, beslöto de att sjelfva bygga ett särskildt tempel på Garizim, hvilket tempel de äfven uppförde såsom det tros omkring 420 före Christi födelse.

Sichem blef nu Samariternas hufvudstad och efter hvad Josephus antager, äfven en tillflyktsort för Judar, som begått något brott, eller sådana som ej ville böja sig under ceremoniallagens stränga bud.

Ifrån denna tid uppstod den kända fiendskapen mellan Judar och Samariter, hvilken fortfarit ända till våra dagar.

Sedan denna tid synas Samariterna alltid hafva uppehållit sig i dessa trakter. Då de en gång gjorde upplopp emot de christna, som bodde i Sichar, blefvo de bortdrifna till en tid från Garizim. De christna uppbyggde då på berget en kyrka och då Samariterna oupphörligt anföllodensamma, för att nedrifva den, så lät kejsar Justinianus omgifva kyrkan med en stark fästning, för att skydda densamma mot deras anfall.

Då under korstågen landet beständigt öfversvämmades af mot hvarandra fiendtliga härar, delade Sichar de öfriga städernas öde; det blef gång på gång intaget och utplundradt.

Under hela denna stormiga tid hör man i berättelserna derom, så vidt jag vet, ej ett ord om

Samariterna och det är först en resande Jude, Benjamin af Tudela, som nämner något om dem, då han i tolfte århundradet besökte dessa nejder. Han säger sig i Cæsarea vid Medelhafvets kust hafva funnit omkring 200 Samariter och i Nabulus, det gamla Sichein, omkring 100. För öfrigt beskriver han dem, deras religion och seder ungefär så, som den resande finner dem ännu i dag.

Från denna tid hafva resande litet emellan i sina beskrifningar nämnt något om detta intressanta folk.

Det var en vemodig känsla att se den lilla nu lefvande skaran af Samariter samlad på toppen af det berg, der deras förfäder plägat bedja och der de hopplöst vänta sin Messias.

Det stället på berget, der vi funno Samaritanernas läger, utgjorde en temligen vidsträckt plan, som utsträckte sig straxt nedanför sjelfva toppen.

Vi lemnade nu Samariterna och gingo upp på sjelfva bergsspetsen. Här funno vi vidsträckta ruiner, hvilka troligen utgjorde lemningar efter den förut omtalade christna kyrkan och dess befästning, och måhända funnos äfven bland dessa ruiner åtskilliga stenar, som voro minnen efter Samariternas fordna tempel.

Ett litet stycke söder om dessa ruiner är en slags naturlig platform bildad af sjelfva klippan. Denna platform har en oregelbunden oval form, hvars diameter är omkring 45 fot.

Detta ställe är Samariternas "aldra heligaste." Hvarje gång de nalkas detsamma, aftaga de sina

skor, och hit vända de sig alltid då de göra sin bön, på samma sätt som Muhamedanerna, när de bedja, alltid vända sig åt öster.

Samariterne tro att Abraham på denna klippa ämnade offra sin son och att det var här som Jacob låg, då han hade sin dröm om himlastegen, hvarföre de kalla detta ställe "Guds hus" Bethel.

På ett litet afstånd vester om den nyssnämnda stora fästningsruinen ligga 12 stora stenar i en rad. Samariterna påstå att dessa äro de stenar, som blifvit tagna i Jordan, då Israel vid ankomsten till det heliga landet öfvergingo denna flod.

Ruinerna ligga spridda på sjelfva bergstoppen, och när vi ej utan möda bestigit den högsta delen af ruinen, som bildade ett slags torn, så hade vi här en utsigt som i storhet och utsträckning väl kan jämföras med hvarje annan vue i det heliga landet som vi redan skådat.

Åt öster hade vi nedanför oss den rika och bördiga slätten Mukhna, hvilken vi föregående dag passerat. Slätten, sedd från denna höjd, liknade en utbredd matta. Åkertegarna voro fyrkantiga fasoner deruppå, af hvilka somliga, nyss plöjda, voro mörkgråa, andra åter nyss besådda prunkande i den friskaste grönska och ännu andra bärande mogna skördar visade oss en bländande gul färg.

Denna dal utsänder liksom tvenne gröna armar. Den ena åt vester — dalen vid Sichem. Den andra på motsatta sidan åt öster, skjutande

fram bland gråaktiga bergshöjder. Denna sednare dal kallas *Salem* och lånar sitt namn af en liten by, som ligger omgifven af oljotråd på dalens norra sluttning.

Här låg efter all anledning det gamla Salem, en af Sichems städer, der Jacob uppslog sitt läger, då han från Mesopotamien återkom till Canaans land (1 Mose-B. 33: 18).

Häriifrån sträcker sig sedan bergskedjan åt norr, till dess den synes sluta vid det silfverkrönta Hermon, som derborta liknar en väldig hörnsten.

Åt vester resa sig en mängd af berg, somliga med spetsiga toppar, andra liknande runda kullar. Mellan dessa berg framblickar här och der Saron's bördiga ekbevuxna slätt, sträckande sig bort i vester ända till Medelhafvets strand.

Rundtomkring oss ligga Ephraims berg, mellan hvilka fruktrika slätter och bördiga dalar slingra sig i alla riktningar, liknande ett ofantligt nät.

När vi lemnade Garizim, redo vi ned en annan väg, än den, på hvilken vi färdats upp, och kommo nu ned på slätten just framför Jacobsbrunnen. Vi besökte ännu en gång denna kära plats och återvände derpå till vårt läger.

Vi hade under denna vandring varit i sällskap med en christen Arab från Sicheim, hvilken här var anställd som lärare och predikant, och förkunnade Christi evangelium för sina landsmän. Han biträdde i detta viktiga kall af en landsman, som också hade blifvit omvänd till chri-

stendomen. De hade begge blifvit invigda till protestantiska prester af Biskop Gobat i Jerusalem. De talade båda ganska god engelska och hade större bildning och kunskaper än man kunnat vänta.

Den store predikanten, som sjelf för första gången predikade evangelium i dessa nejder, har sålunda ännu Samariterna i kärleksfullt minne och har uppväckt ibland dem lärare, som ännu i dag predika i Samariternas stad om Honom, den store profeten, som komma skulle i världen.

Sjortoude kapitlet.

Från Sichem till Carmel.

På eftermiddagen lemnade vi Sichem för att rida till *Samaria*. Den väg vi nu passerade gick genom bördiga trakter. Öfver allt sågo vi bland bergen grönskande dalar och slätter, vattnade af rika, uppfriskande källor. Många af höjderna voro äfven odlade och liknade, med deras rika plantering, terassformiga trädgårdar. Denna eftermiddagsridt var derföre serdeles angenäm och liknade mera ett vederqvickande nöje, än en mödosam, ansträngande resa.

Vi anlände mot aftonen till *Samaria*, som ligger på toppen af en kulle, som reser sig från den omgifvande slätten till en höjd af 300 fot. Utsigten från *Samaria* är i följd häraf serdeles vidsträckt. Vi passerade sjelfva staden och valde till lägerplats en lund, rikt planterad med fikonsträd. Härifrån kunde vi skåda ut öfver *Sarons* vackra slätter och der bortom syntes *Medelhafvets* glänsande yta.

Den följande dagen var en Söndag och vi fingo derföre hvila ett dygn på detta vackra och skuggrika ställe.

Nästan hela Söndagen blåste det en frisk hafsvind direkte från Medelhafvet. Denna vind ökades frampå dagen till full storm, så att vi trodde att våra tält skulle blåsa bort. Ett tält — Mr Botcharby's — blåste också verkligen omkull. Mr Botcharby låg vid tillfället och hvilade sig på sin tälotsäng, då han i ett nu hastigt blef störd i sin hvila af tältstången, som i fallet träffade hans näsa, så att den började att häftigt blöda.

Äfven det ställe der vi nu befunno oss var fullt af rika minnen.

Denna stads uppkomst är tydligt beskrifven i Bibeln, då det heter: "Uti första och trettionde året Asa Juda konungs vardt Amri konung öfver Israel i tolf år och regerade i Thirza i sex år. Han köpte Samarie berg af Semer för två centner silfver; och byggde uppå berget och kallade staden, som han byggde, efter Semers namn, som herre var på Samarie berg" (1 Kon.-B. 16: 23, 24).

Samaria täflade nu med det gamla Sichem om att vara hufvudstaden i Israels rike, hvilket då redan var skildt från Juda rike.

Efter Amris död gifte sig Achab, hans son och efterträdare, med den olyckligt ryktbara Jesebel, dotter af Eth, konung i Sidon.

Jesebel förledde nu sin gemål att tjena Baal och tillbedja denna afgud och uppsätta åt honom ett altare uti Baals hus, det han honom byggde i Samarien (1 Kon.-B. 16: 31, 32). Man antager att detta Baals tempel stått på toppen af den kulle, der Samaria blifvit byggt.

Under Achabs regering blef Samaria belägradt af Benhadad, konungen i Syrien, som hade dragit ned från sitt land med en oerhörd krigsmakt. En handfull Israeliter slog dem genom Herrans kraft och Samaria blef den gången räddadt (1 Kon. 20).

En annan gång blef Israel ånyo anfallet af konungen i Syrien. Profeten Elisa underrättade då oupphörligt Israels konung om fiendernas planer, så att han kunde bereda sig på försvar. När slutligen konungen af Syrien fick detta veta, sände han en del af sin här till Dothan, der Elisa bodde, för att gripa honom. De anlände till staden om natten och omringade honom. När gudsmannens tjenare bittida gå morgonen uppstod, för att gå ut: se då låg en här om staden med hästar och vagnar. Tjenaren sade då till Elisa: ack ve min herre hvad vilja vi nu göra? Profeten svarade: frukta dig intet, förty de äro flera som med oss äro än de som med dem äro. När så Elisa bad att Herren skulle öppna hans tjenares ögon, se då var berget fullt med brinnande hästar och vagnar omkring Elisa — en för det naturliga ögat osynlig livvakt, antingen nu dermed betecknas Guds bevarande, skyddande hand i allmänhet, hvarmed han leder sina trogna, eller detta var en skara af de tjensteandar, de starka hjeltar, om hvilka det heter att han gör sina tjenare eldslåga och utsänder dem till deras tjenst, som saligheten ärfva skola — Elisa var dock ej så ensam som hans förskräckte tjenare trodde. Den Högste var på hans sida och han

kunde säga med Paulus: "Är Gud för oss, ho kan då vara emot oss." Stark i sin Herres namn gick han ensam emot hela den fiendtliga hären, hvilken Gud slog med blindhet, så att Elisa förde den midt i deras fienders våld. När så Israels konung märkte att fienderna voro i hans hand, frågade han Elisa om han skulle slå dem. Elisa svarade: du skall icke slå dem; dem du får med svärd och båge dem slå; men sätt dessa vatten och bröd före att de måga äta och dricka och lät dem fara till sin Herre. Och blef det så slut på kriget för denna gång.

Derefter begaf sig, att Benhadad, konungen i Syrien, ånyo församlade all sin här och drog upp och belade Samaria. Under denna belägring uppkom en förfärlig hungersnöd i staden. Rundtomkring låg den fiendtliga hären och bevakade staden så strängt, att icke en enda man slapp igenom.

Nöden steg allt högre och högre i staden till dess slutligen ett åsnehufvud gällde åttatio silfverpenningar; hungern blef i följd häraf så förfärlig, att kvinnorna började slagta och äta sina egna barn. Då konungen fick del af detta, beslöt han att döda Elisa, liksom om han vore orsaken till detta gräsliga elände, då allt detta blott var Herrans straffdom öfver Achabs skändliga afgudereri. När då dödsbudet kom till Elisa, svarade profeten: Hörer Herrans ord, så säger Herren: i morgon vid denna tiden skall en skeppa semlomjöl gälla en sikel och två skeppor bjugg en sikel i Samarie port. Då en af konungens

riddare sade: om Herren än gjorde fenster på himmelen, huru kan detta ske? Svarade Elisa: si du skall få se det med dina ögon, men intet skall du äta deraf.

Fyra spetälska män beslöto den följande dagen att gå ut till fiendernas läger, för att der begära mat, emedan de ansågo det bättre att, om fienderna gåfvo dem döden i stället för mat, dö för deras svärd, än att i staden vänta på den smärtsamma hungersdöden. När de så kommo till de Syrers läger, "si då fanns ingen enda man der; ty Herren hade låtit de Syrer höra ett gny af hästar och vagnar och af en mäktig här. De fruktade sig då och flydde, lemnande lägret och allt hvad de egde i sticket. De spetälske kungjorde nu detta i staden. När stadsboarna blefvo förvissade om att så verkligen förhöll sig, gick allt folket ut och skinnade de Syrers läger och så gällde en skeppa semlomjöl en sikel och två skeppor bjuugg en sikel efter Herrans ord. Konungen skickade den riddaren, som föregående dagen hade talat med Elisa till stadsporten och folket, som drifna af sin hunger rusade ut till lägret, förtrampade honom der, så att han blef död såsom Gudsmannen sagt hade (2 Kon.-B. 6, 7 kap.).

I Samaria predikade Philippus Christi evangelium och grundade en församling. Då Apostlarna, som i Jerusalem voro, fingo höra att Samarien hade anammat Guds ord, sände de till dem Petrus och Johannes. Det var då som Simon, hvilken förut i staden hade brukat troll-

dom, bådo lärjungarna att få köpa den Heliga Andas gåfva för penningar (Ap.-G. 7: 5—24). Sedan denna tid vet man ganska litet om Samaria.

Den nuvarande staden består af omkring 60 hus och eger 400 innevånare. Det intressantaste föremålet är den så kallade S:t Johannes kyrka, hvilken nu är förvandlad till en muhamedansk moské. Denna kyrka påstås vara byggd öfver Johannis Döparens graf, hvilken består af ett litet rum uthugget i klippan. Traditionen berättar att denna håla äfven var hans fängelse och stället, der han blef halshuggen; dock säger Josephus bestämdt att Johannes blef halshuggen i slottet Machærus, som låg öster om Döda hafvet.

Den gamla staden låg troligen på sjelfva toppen af höjden, der ruiner ännu finnas qvar. Det nuvarande Samaria eller Sebrestieh ligger på bergets östra sluttning, ett stycke nedanför sjelfva toppen, hvilken nu utgöres af en odlad och fruktbar platå. Sidorna af denna höjd äro äfven odlade i terassform.

Inom sjelfva staden finnas nästan inga ruiner, men ofvanför densamma, på den nyss omnämnda platån, som intager en ganska stor rymd, finnas ansenliga fornlemningar. Större delen af dessa minnesmärken — dessa pelare och huggna stenar — hafva blifvit undanröjda från den bördiga jord, hvarpå de stått. De hafva dels blifvit samlade i hopar, dels blifvit använda vid

uppförandet af terasserna och dels blifvit nedkastade i dalarna nedanföre.

På sjelfva toppen qvarstå dock ännu omkring 15 pelare. Ett stycke derifrån, på den sydvestra slutningen af berget, utsträcker sig en annan ofantligt stor platå och här qvarstå ännu storartade pelarkolonner och formlösa massor af ruiner, som upptaga en rymd af öfver 1000 fot i längd. Dessa ruiner bevisa huru storartade Samarias tempel och palatser en gång varit. Den mäktiga staden är nu försvunnen och de brutna pelarna stå der så ensamma, utvisande dess plats, medan lemningarna af stadens byggnader bilda stenmurar, för att uppehålla terasserna, eller ligga kringströdda i de omgifvande dalarna. En resande yttrar angående detta: då vi stodo på denna höjd och betraktade dessa öfvergifna pelare, som sköto upp ur vingårdarne och kornfälten och dessa murar af huggna stenar rundt omkring terasserna och dessa stora grushopar, spridda bland oljoträden i de omgifvande dalarna, rann oss i minnet Michas träffande och förfärliga profetia: "jag vill göra Samaria till en stenhop i marken, den man lägger omkring en vingård och skall bortsläpa dess stenar i dalen och bryta det neder i grund" (Micha 1: 6).

Måndagen den 7 Maj lemnade vi nu Samaria och ställde vår färd direkt till Cæsarea, den en gång så mäktiga sjöstaden, som Herodes lät bygga vid Medelhafvets strand och inviga till Palestinas hufvudstad.

När vi ridit ned från Samarias höjd, passerade vi ett ganska bördigt landskap, vattnadt af källor och sorlande bäckar.

Vi sågo här en mängd byar, somliga belägna i dalarna, andra på toppar af vackra höjder, och litet emellan framskyntade för våra blickar Sarons vidsträckta slätter.

Innevånarne i dessa byar voro alla beväpnade från hufvud till fot, emedan de ständigt måste vara beredda att försvara sina lif och sin egendom mot deras ständiga fiender, de blodtörstiga Hawara-Araberna, som stryka omkring på Sarons slätter.

Vi lämnade omsider Samariens bergstrakter och befunno oss på den stora slätten der nedanför. Ingen väg förde öfver Sarons slätt till Cæsarea, utan vi redo öfver fältet i så rak linia som möjligt emot vårt mål.

Det vidsträckta fältet var nästan öfverallt bevuxet med höga tistlar, hvilka stodo så tätt och så slingrade sig i hvarandra, att våra stackars hästar och mulåsnor understundom hade ytterst svårt att komma fram.

Öfverallt växte enstaka ekar, och här och der stodo de tillsammans i stora täta grupper liknande vackra parker. När vi redo genom dessa löfskogar kunde vi nästan inbilla oss, att vi voro i ett civiliseradt land, och man liksom väntade att här och der bland träden få upptäcka något inbjudande landthus, hvars värd skulle emottaga de resande på vänligt Europeiskt manér; men när

skogsdungen var passerad, befunno vi oss åter på den brännande tistelbevuxna slätten, och i stället för vänner, som med glädje helsade de resande, mötte vi blott svartbruna varelser, höljda i trasor, från hvilka en mängd af vapen framstucko, och dessa landets vilda söner betraktade våra lastade mulåsnor och våra fruktade Europeiska skjutvapen med blickar, som tycktes säga "om vi bara tordes."

Ju mera vi närmade oss hafskusten, desto ödligare och vildare blef nejden. Slätten förvandlade sig nu allt mer och mer till ofruktbara sandkullar, bildade af den flygsand, som stormarna föra med sig från öknarna i söder och hvarmed de begrafva hela Medelhafvets kuststräcka. På samma sätt, som det fruktbara landet i Philisteen årligen inkräktas af detta förstörelsemedel, så sker det äfven här på Sarons slätter, som ligga straxt norr om Philisteen.

Sarons slätter äro icke utan bibliska minnen. Här vallade Sithrai, den Saroniten, konung Davids boskap (1 Chrön.-B. 27: 9), och Esaias sade att Saron skall vara ett hus för hjordar (Es. 65: 10). Esaias talar vidare om Carmels och Sarons skönhet (Es. 35: 2) och Salomo har besjungit Sarons blomster; dess dalars lilja och dess ros bland törne (Höga V. 2: 1, 2).

Ännu är slätten en den skönaste i landet, med sina ekar, sin grönskande matta, sina runda kullar och sakta sluttande dalar; i norr reser sig det vackra Carmel och i öster Samariens bergshöjder.

Vi hade nu, då det led mot aftonen, öfverridit denna slätt och kommit in bland de ofruktbara sandkullar, som begränsa densamma i vester och skilja den från Medelhafvets strand. Vi lemnade här våra mulåsnor och våra män bakom oss och skyndade på vår ridt, dels för att hinna fram så tidigt, att vi under det återstående af dagen skulle kunna betrakta Cæsareas ruiner, dels emedan våra män började knota och ville stanna, påstående sig hafva förlorat vägen till Cæsarea. Vi anade att detta var blott en list och beslöto att sjelfva rida fram till hafskusten och leta reda på Cæsarea, då vi visste att våra män nog skulle följa oss. Vår tolk blef äfven efter och följde med mulåsnorna, emedan hans häst var trött.

Vi redo nu — 7 reskamraterna — rakt åt vester för att komma till hafsstranden. Hvarje gång vi redo upp på toppen af någon kulle, hoppades vi få sigte af Cæsareas ruiner, men gång på gång blefvo våra förhoppningar gäckade, vi sågo icke en gång en skymt af sjelfva hafvet. Åtskilliga gånger blefvo vi så instängda bland täta ogenomträngliga busksnår, att vi måste vända och rida en stor omväg, för att komma fram. Våra hästar började tröttna, ty denna mödosamma ridt i djup sand fortsattes omkring ett par timmar.

Som min häst var bland de starkaste, red jag i förväg upp på höjderna, för att öfverse landet på andra sidan och möjligen upptäcka hafvet eller ruinerna vid Cæsarea. Glad blef jag, då jag slutligen kom upp på en höjd, hvarifrån jag upp-

täckte på ett långt afstånd åt vester trenne stenpelare, hvilka ej kunde vara annat än lemningar af det fordom mäktiga Cæsarea. Jag vinkade åt kamraterna, hvilka nu skyndade upp till denna höjd, och vi voro alla ense om att vi ändtligen sågo målet för vår vandring, och styrde glada vår kosa ditåt.

När vi så ridit vid pass en half timma, kommo vi till en slätt nära hafsstranden, hvilken slätt var bevuxen med säd, och här fingo vi helt hastigt se en temligen stor skara Beduiner af det vildaste utseende. Några af dessa män voro ssyselsatta med att tröska, under det andra stodo på utkik, liksom för att spana om någon fiende nalkades. Så väl de som arbetade, som de som vaktade, voro väl beväpnade.

Detta var en rätt egen syn, helst som vi kände att traktens befolkning var särdeles vild och blodtörstig. De voro oss dessutom öfverlägsna i antal. Vi redo alla tätt tillsammans och passerade dem helt nära och frågade dem, på så god arabiska vi kunde, vägen till Cæsarea, och de pekade ut den för oss och följde oss med nyfikna blickar så länge vi voro i sigte.

Vi kommo så omsider lyckligt fram till ^{den}Cæsarea.

Den stad, som fordom bar detta namn, är nu alldeles försvunnen. Det finnes icke ett enda hus qvar och platsen är ej mera bebodd. Ruinerna äro tillhåll blott för schakaler, hyenor och ormar och någon gång för Beduiner, för hvilka den

resande har att vakta sig vida mer, än för de vilda djuren.

De ruiner, som ännu finnas qvar, äro mycket stora och utgöra för det mesta lemningar efter en stark fästning. Vi redo in i denna ruin och sadlade af våra hästar och läto dem beta, medan vi besågo Cæsareas fornlemningar. Efter en god stunds väntan, då det redan började skymma, fingo vi slutligen på afstånd höra våra mulåsnors bjellror och innan kort hade vi vår tolk och alla våra män hos oss.

Vi uppslogo våra tält inuti ruinen och hvilan var denna natten serdeles välkommen efter den mer än vanligt ansträngande dagsresan.

På aftonen voro våra män mycket uppskrämde och påstodo att de Beduiner, de mött, bestämdt skulle anfälla vårt läger under natten. De bådo oss derföre ladda våra bössor och pistoler, för att vara beredda på försvar.

Just som vi skulle gå till hvila hörde vi ett skott aflossas i granskapet af vårt läger, och vi nästan trodde då att vi voro anfallna, men fingo efter en stund veta att skottet blifvit lossadt af en af våra män, för att injaga skräck hos Beduinerna, om några sådana funnos i granskapet.

Cæsareas ruiner likna temligen fornlemningarne i Askelon. De äro minnen efter starka befästningar, som troligen blifvit uppbyggda af korsfararna; men man ser öfverallt i murarna lemningar ifrån det gamla praktfulla Cæsarea; ty en mängd vackert huggna pelare synas i hvar enda mur; de göra här samma tjänst, som jeru-

band i våra murar. Utom sjelfva murarna qvarstå åtskilliga torn, dels byggda på landtuddar, som utskjuta i hafvet, dels placerade så, att de kunna försvara platsen mot en från landet kommande fiende. De förut omtalade stenpelarna, som resa sig högt öfver de grusade murarna, äro påtagligen från stadens första glansfulla tider.

Stället företedde en ödslighet så fullkomlig, så imponerande att jag svårligen skall kunna återgifva densamma. Rundtomkring oss reste sig de mörkgråa sönderbrutna ruinerna, i hvars remnor nästan öfverallt lifiga ormödlor tittade fram. Den omgifvande nejden var ej stort annat än en ödemark, bland hvars tätt sammanvuxna buskar de lurande Beduinerna smögo omkring och intet annat ljud hördes än det rullande hafvets aldrig afbrutna dån, då de skummande vågorna bröto sig mot stranden eller brusade kring den storartade ruinens fot.

Cæsarea förekommer åtskilliga gånger i berättelsen om Apostlarnas missionsarbete i det heliga landet, då det till exempel heter, att Philippus, sedan han döpt den Ethiopiske Kamerraren, vandrade omkring och predikade evangelium i alla städer till dess han kom till Cæsarea (Ap.-G. 8: 40), och att han sedan slog sig ned här och jemte sina fyra döttrar verkade för missionen (Ap.-G. 21: 8, 9).

I Cæsarea bodde höfvitsmannen Cornelius, hvilken i följd af en uppenbarelse sände efter Petrus, som då för tillfället var i Joppe hos lädermakaren Simon, och här blef sedan Cornelius

döpt jemte hela hans hus, sedan han först hört evangeliets predikan och undfått den Helige Ande (Ap.-G. 10). Hit var det Paulus blef förd såsom fånge från Jerusalem. Här var det äfven som denne Apostel talade om rättfärdighet, om kyskhet och om domen, så att Felix blef förskräckt, och sade: "gack dina färde i denna resan, när jag får läglig tid vill jag låta kalla dig;" det var i denna stadens palats, som detta trogna sanningsvittne afgaf ett så kraftigt försvar, en så god bekännelse, att han tvang konung Agrippa att utropa: "föga ting fattas att du talar så för mig, att jag varder en christen." Ifrån denna hamn utlöpte det skepp, hvarpå Paulus begynte sin långa äfventyrliga resa till verldsstaden Rom, för att der aflägga lika trofast vittnesbörd om den han förr förföljde, som han redan gjort det i sitt hemland (Ap.-G. 23: 33; 24: 25; 26: 28; 27: 1, 2).

Här timade en sorgligt ryktbar händelse, som äfven står beskrifven i boken om Apostlarnas gerningar. Herodes, sonsonen till konungen med samma namn som grundat Cæsarea, for ned hit från Jerusalem, sedan han der fängslat flera af församlingen och pinat dem samt dräpit Jacobus, Johannis broder, med svärd och äfven fängslat Petrus, hvilken dock på ett underbart sätt blef ryckt ur hans händer. Här bestämde Herodes en högtidsdag och klädde sig i konungliga kläder och satte sig på domstolen och hade ett tal för folket, och hela församlingen ropade då: "Guds röst är detta och icke människors." Och straxt slog honom Herrans Engel, derföre att han icke

gaf Gudi äran, och han vardt uppäten af maskar och gaf upp andan (Ap.-G. 12).

Den natt vi nu passerade bland Cæsareas öde ruiner aflopp helt lugnt och stilla, trots våra följeslagares aningar, och bittida följande morgonen bröto vi åter upp. Vi följde nu hafskusten på vår väg till Carmel, dit vi ämnade hinna mot aftonen. Vi passerade på vägen tvenne vackra ruiner liknande dem i Cæsarea, och måste under denna dagsresa öfvervada några strömmar, som här utfalla i Medelhafvet. Dessa voro temligen djupa, så att vattnet steg upp ända till våra hästars sadlar.

Vi sågo hela dagen Carmels väldiga höjder och hunno detta berg innan solnedgången och redo upp på detsamma till ett kloster, som är bygd på sjelfva toppen och bär namn af Elias-klostret.

Seutoude kapitlet.

Carmel — resa derifrån till Nazaret.

Bygdt på det vestra hörnet af Carmels höga rygg har Elias-klostret den friaste och skönaste belägenhet. Man blickar derifrån ut från en höjd af 1750 fot öfver det ståtliga hafvet, på hvilket vi sågo åtskilliga hvita svällande segel, "dessa hafvets stolta svanor." Till höger har man nedanför sig den vackra viken vid S:t Jean d'Acre och till venster en bördig dal kallad Dor, hvilken vi nyss passerat.

Sjelfva byggningen är vacker och storartad och den resande kan här bo med all den bekvämlighet han kan önska sig. Gästrummen äro stora och luftiga och allting derinne är i det bästa skick. Munkarna äro serdeles vänliga och välvilliga.

Den väldiga klosterbyggnaden har flera våningar och ofvanpå taket reser sig ett rundt torn, hvarifrån den resande ej bör försumma att beskåda den herrliga utsigten.

Midt i byggnaden är kyrkan belägen och under densamma visas den grotta, der Elias gömde

sig undan för Jesebel. Elisas grotta visas straxt bredvid densamma.

Redan tidigt samlade sig här en mängd Eremiter, hvilka sedan slöto sig tillsammans under vissa regler och sålunda förvandlades till munkar.

Då Napoleon belägrade S:t Jean d'Acre, användes klostret till hospital för sårade Fransmän, och då han retirerade, blef klostret plundradt och nästan fullkomligen förstördt af Turkarna.

1826 förskaffade sig en munk, Jean Battista, tillåtelse af de Turkiska myndigheterna, att återuppbygga klostret, och efter 14 års arbete stod det der i hela sin prakt och hade då kostat nära en half million riksdaler.

Ställets stora minne är det underverk Herren här utförde genom sin tjenare Elias. På hans bön hade Herren tillyckt himmelen, så att det icke regnade på flera år och ej heller föll någon dagg. I följd häraf blef en svår hunger i landet, till dess slutligen tiden var inne, då Herren ville låta straffdomen upphöra. Han sade då till Elia: Gack bort och te dig för Achab, att jag må låta regna på jorden.

Elias gick då och trädde fram för Achab, hvilken med vrede frågade profeten: Är du den som förvillar Israel? Härpå svarade den oförskräckte gudsmannen: "Jag förvillar icke Israel, utan du och din faders hus, dermed att J Herrens bud öfvergifvit hafven och vandren efter Baal. Nu väl" fortfor han, "så sänd nu bort, och församla mig hela Israel på Carmels berg; och de fyrahundrade och femtio Baals prester och de fyra-

hundra lundernas profeter, som äta vid Jesebels bord.“

Man skulle hafva väntat att Achab såsom svar på detta frimodiga tal skulle hafva låtit döda den djerfve predikanten. Men Eliæ Gud var mäktigare än så. Achab måste denna gång lyda honom. Han sände bort ibland all Israels barn och församlade profeterna på Carmels berg.

Här trädde Elias fram för folket och sade: “huru länge halten J på båda sidor? Är Herren Gud, så vandren efter honom, men är Baal det, så vandrer efter honom.“

Då folket icke svarade honom något på denna hans fråga, fortfor han: “Jag allena är kvar blifven en Herrans profet, men Baals profeter äro fyrahundra och femtio män: Så får oss nu två stutar och låter dem utvälja en af dem och stycka honom och lägga honom på ved, men låt ingen eld komma dertill; så vill jag taga den andra stuten och lägga honom på ved och ej heller låta någon eld till. Så åkallen J eder guds namn och jag vill åkalla Herrans Namn. Hvilken Gud, som svarar med elden, han vare Gud.“

Det är väl att antaga det Baals prester ej voro villiga upptaga denna uppmaning och alla tillsammans möta i en sådan strid den fruktade Jehovah's profet, men de hade här ej något annat val att göra; ty Elias frågade icke dem utan folket och hela den församlade mängden ropade liksom med en mun, sedan Elias framställt sitt förslag: “Det är rätt.“

De falska profeterna måste derföre våga försöket, emedan de, om de vägrat att deltaga i offret, öppet hade bekänt inför hela den församlade menigheten, att de sjelfva icke litade på sin gud. När derföre Elias sade till dem: "utväljer eder den ena stuten och offren J först, förthy J ären många och åkallen eder guds namn," så togo de stuten, som han gaf dem, och redde till och åkallade Baals namn ifrån morgonen allt intill middagen, ropande: "Baal hör oss." Men der var ingen röst eller svar.

Liksom smädande deras gud sade då Elias till dem: "ropen högt, ty han är en gud: han begrundar eller hafver något beställa, eller är ute på marken, eller sofver till äfventyrs, att han måtte vakna upp." I förskräckelse och förtviflan ropade de då högt och riste sig med knivar efter deras sed, så att blodet gick derut. De forsatte dermed till fram på eftermiddagen, till tiden för spisoffret, men derför var ingen röst, eller svar, eller tillhörare.

Då sade Elias till allt folket: "kommer hit till mig." Och då allt folket gick fram till honom, botade han Herrans altare, som Baals profeter hade nederslagit, och tog tolf stenar efter talet på Jacobs barns släkten och byggde af dessa stenarne ett altare i Herrans Namn, och gjorde en graf kring om altaret, tillredde sedan och styc-kade stuten och lade honom deruppå. Han lät derefter hemta fyra såar fulla med vatten och gjuta det på bränneoffret och på veden och gjorde detta tre gånger, så att vattnet öfversköljde

hela altaret och fyllde helt och hållet den omgifvande grafven. Han gjorde detta, för att liksom försvåra antändandet af bränneoffret och för att göra underverket så mycket större.

När allt sålunda var i ordning, höjde Elias sin stämma och sade: "Herre, Abrahams, Isaaks och Jacobs Gud, låt i denna dag kunnigt varda att du äst Gud i Israel och jag din tjenare och att jag allt detta efter ditt ord gjort hafver. Hör mig Herre! hör mig att detta folket må veta, att du Herre äst Gud, att du sedan må omvända deras hjertan." Då föll Herrans eld neder och uppbrände bränneoffret, veden, stenar och jord och uppslekte vattnet i grafven.

Då allt folket såg detta, föll det på sitt ansigte och sade: "Herren är Gud, Herren är Gud." Men Elias sade till dem: "tagen fatt på Baals profeter, att icke en af dem undslipper," och de togo fatt på dem och Elias förde dem neder till den bäcken Kison och dräpte dem der.

Sålunda störtade Elias, Guds profet, den falska afguden och upprättade bland folket Jehovah's dyrkan.

Han går nu vidare, för att genom ännu ett underverk bevisa att den lefvande Guden är Herren, då han träder fram för Achab, hvilken, hvad han än måtte hafva känt, under allt detta dock ej vågade sätta sig emot Elias, emedan allt folket, slaget af hans underverk, stod på hans sida.

Elias säger nu till Achab: "drag upp, ät och drick, förty det dånar, som om det ville komma ett stort regn."

Då Achab drog upp till att äta och dricka, gick Elias upp på kullen af Carmel och böjde sig neder till jorden och satte sitt hufvud mellan sina knän. Han sade derpå till sin dräng: "gack upp och se ut till hafvet." Han gick och såg ut och sade: "der är intet." Elias svarade: "gack åter dit upp siu resor." Och i sjunde resan sade tjenaren: "si der går ett litet moln upp ur hafvet såsom en mans hand." Elias sade då till honom: "gack upp och säg Achab: spänn före din vagn och far ned att regnet icke hinner dig." Och förr än man såg till, vardt himmelen svart af moln och väder och ett stort regn kom (1 Kon.-B. 18).

Så bevisade Elias äfven genom detta under att den Herren han tjänade var Gud.

Omedelbart efter dessa tilldragelser måste Carmels mäktige profet, hvilken der liksom befallde öfver Guds eld och öfver himmelens skyar, fly för att rädda sitt lif och draga sig undan drottning Jesebels vrede, då hon sände till honom bud och lät säga: "gudarne göre mig det och det, om jag icke i morgon vid denna tiden gör din själ såsom en af Baals profeters själ."

Elias flydde då åt öknen söder om Canaans land och kom till Guds berg Horeb, der han hade det samtalet med Herren, som jag omnämnde vid vårt besök på Sinai (1 Kon.-B. 19).

Den plats, der dessa stora händelser timade, ligger efter all sannolikhet på det östra hörnet af Carmels bergskedja, sex à sju timmars väg från klostret. Ställets nuvarande namn är *el-Muhra-*

kah (offret), hvilket namn troligen härleder sig ända från Elias bränneoffer, som Herrens eld på ett underbart sätt förtärde.

Som en utflykt till detta ställe skulle fordra halftannat dygn, ansågo vi oss ej hafva tid att företaga den, utan nöjde oss med att åtminstone hafva bestigit berget på denna sidan och med hvad vi sedan sågo af bergets östra utsträckning på vår väg till Cana och Nazareth.

Ännu en annan tilldragelse, berättar den heliga historien, timade här. På Carmels berg bodde nemligen profeten Elisa, då den Sunamitiskan, i hvares hus gudsmannen en gång bodde, sökte honom för att omtala för honom, att hennes son blifvit död och bedja Elisa uppväcka honom. Hon gick upp till profeten på berget och föll ned för honom och fick honom om hans fötter och bad honom om hjälp. Elisa sände då sin tjenare Gehasi till kvinnans boning, att han skulle lägga Elisas staf på piltens ansigte. Men piltens moder sade till profeten: Så sannt som Herren lefver och din själ, jag släpper dig icke. Han stod då upp och följde henne och uppväckte hennes son (2 Kon.-B. 4: 25—37).

Vi lemnade klostret sent på aftonen och redo ned utför berget på en gångstig, som nästan liknade en stentrappa, och hunno innan kort staden *Haifa*, der vårt läger redan var uppslaget.

Haifa ligger straxt nedanför Carmel på sjelfva hafsstranden. Staden är ej af synnerlig betydhet och eger omkring 2000 innevånare.

Följande dagen redo vi omkring den stora viken vid *S:t Jean d'Acree* (Ptolemais). Vi passerade på vägen bäcken Kison, vid hvars stränder Elias lät dräpa Baals prester. Den är ganska djup, så att, när man skall vada öfver densamma, måste man rida omkring sjelfva mynningen ett stycke ute i hafvet, så att vågorna slog om våra hästars fötter.

Vi redo härifrån länge och väl på den sandiga hafsstranden rundtomkring viken och passerade ännu en ström, Namon, känd i Geografien under namn af Belus. Här, så berättar Plinius, upptäckte Phoenicierna för första gången, liksom genom en händelse, glaset. Efter ännu en fjerdedels timmas ridt hunno vi *S:t Jean d'Acree* och redo in genom dess väldiga stadspört.

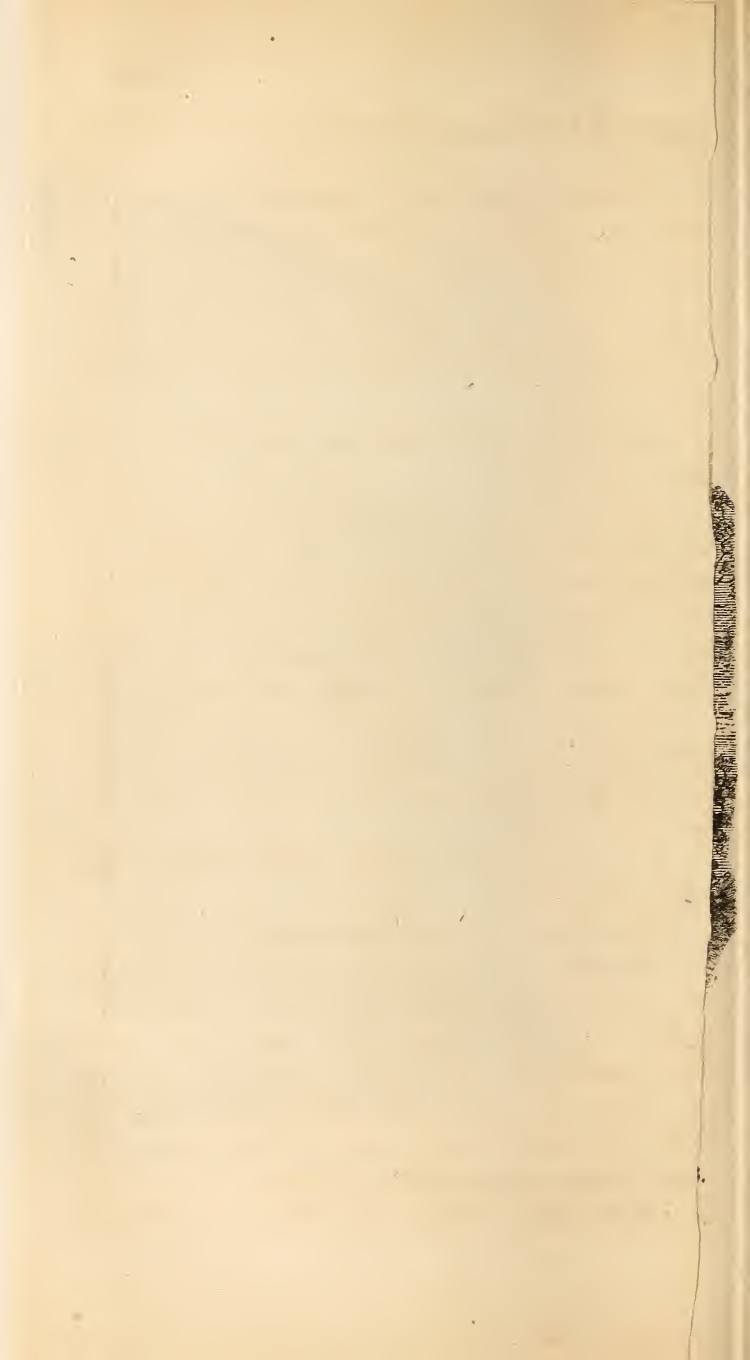
Staden kallas på Arabiska *Akka*. I Gamla Testamentet förekommer staden under namn af *Acco*, då det berättas att Asser icke fördref innevånarne i *Acco*, utan bodde ibland dem (Dom.-B. 1: 31, 32).

Det Phœniciska *Acco* fick sedan namn af Ptolemais, troligen efter en af Ptolemeerna i Egypten, hvilka konungar efter delningen af Alexanders välde äfven egde en del af Syrien.

Paulus besökte Ptolemais på sin resa till Jerusalem, om hvilket besök det heter: "men vi höllo seglatsen fram ifrån Tyrus och kommo neder till Ptolemais, och der helsade vi bröderna och blefvo der en dag med dem" (Ap.-G. 21: 7).

Under korstågen blef *Akka* flera gånger be-

lägradt och intaget och här flöt då ofta strömmar af blod.

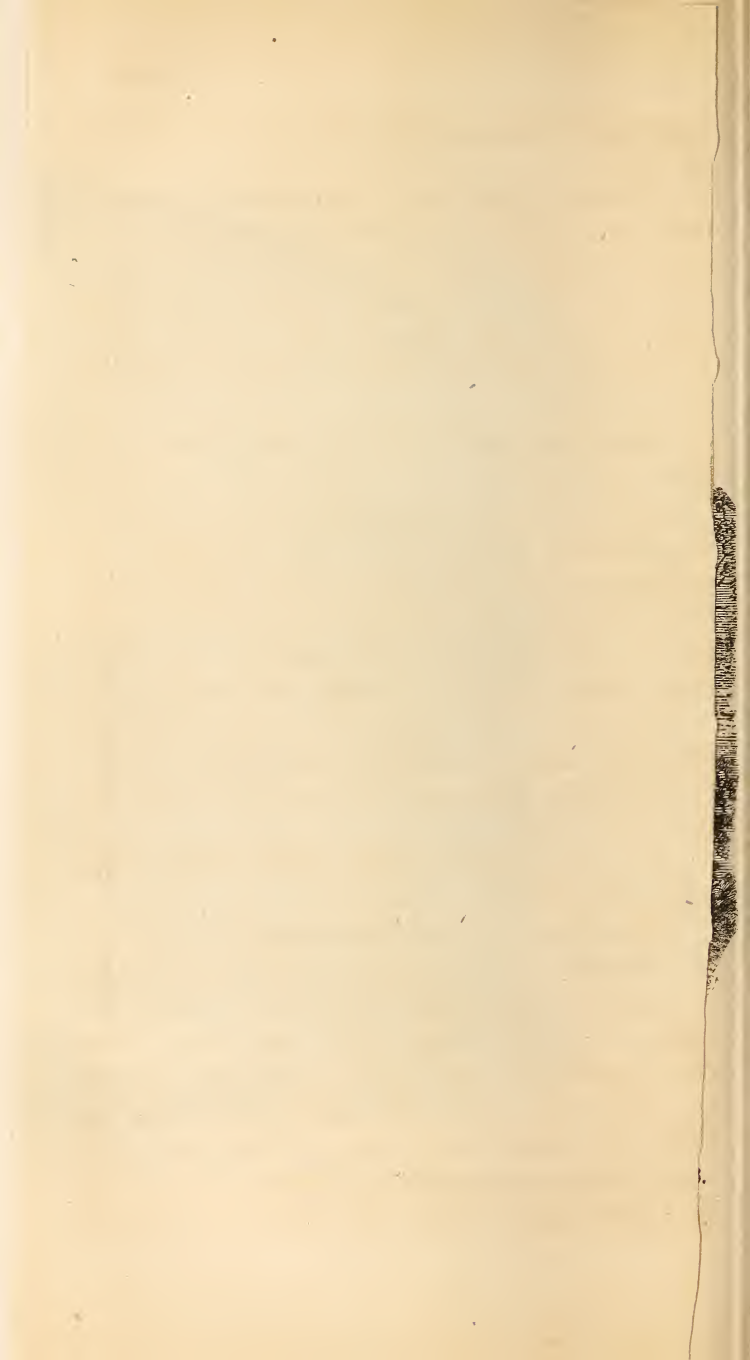
Platsen utgjorde en af korsfararnes starkaste fästningar. Sedan de förlorat Jerusalem, så väl som hela landet för öfrigt, höll sig ännu Ptolemais och här försvarade de sig i det längsta mot Turkarna, till dess slutligen Sultan Khalib ibn Kalavun efter en blodig stormning intog staden år 1291.

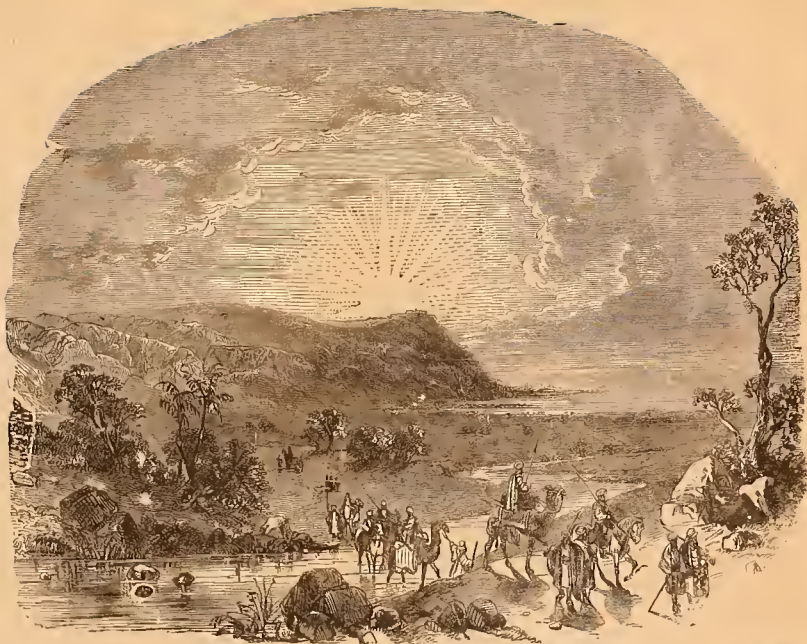
60,000 christna blefvo då dels dödade, dels salda som slafvar.

Så slutade korstågen, sedan i två århundraden Europas christna folk gjort de största ansträngningar att eröfra det heliga landet från deras arffiender Muhamedanerna, och sedan mer än sex millioner menniskor uppoffrat sina lif vid dessa försök. Denna jättestridd var nu utkämpad — halfmånen hade segrat och — en hemsk och vemodfull tystnad herrskade åter på de stränder, som så länge återljudad af dånet af denna verldens stora strid.

500 år gingo nu bort, under hvilka Akkas öden voro insvepta i mörker.

Mot slutet af adertonde århundradet blef det åter sorgligt ryktbart genom en af dess herrskares oerhörda grymheter. Namnet på detta vidunder var el-Jezzar. Han blef efter många öden omsider Pascha i Akka och hela hans lif var sedan en enda sammanhängande kedja af brott och grymheter. Han brukade ofta sälja regentskapet öfver samma distrikt åt flera sökande på en gång; stundom åt bröder, ja äfven åt

Solnedgång vid Carmel, sedd från bäcken Kison.

far och son; och sedan uppmanade han dem i hemlighet att döda hvarandra.

Det hände ej sällan att, då han i sitt Harem var tillsammans med sina favoriter, han tog en af dem vid örat liksom på lek och helt hastigt afskar det med sin dolk.

En Jude, som var hans bankir, var känd för sin ovanliga skönhet. En dag gratulerade Jezzar honom för hans vackra utseende, omedelbart derpå framkallade han en tjenare och befallde honom utstinga Judens öga. Någon tid derefter märkte Jezzar att bankiren så lindade sin turban att han nästan dolde det utstungna ögat och han lät då utan ett ögonblicks tvekan afskära hans näsa. Slutligen lät han halshugga den arme mannen. Denna Judes familj finnes ännu i Damaskus och är bland de rikaste bankirhusen der.

Jezzar lät en gång lefvande bränna i en ofantlig ugn en fremling, som han en dag fann sittande utanför stadsporten och som ej reste sig vid hans ankomst, och i samma ugn lät han äfven uppbränna alla de slafvar, som vid denna hans promenad följde honom, derföre att en af dem skulle hafva härmat honom.

En dag dödade han med egen hand större delen af qvinnorna i sin seralj, och då han sjelf slutligen tröttnat på att slagta, tillkallade han 3 af sina vilda soldater, hvilka mördade de öfriga, så att minst 15 vackra unga flickor sålunda på det obarmhertigaste sätt blefvo massakrerade. Han utförde detta dåd i en af sina vackra trädgårdar

och orsaken dertill var att han misstänkte dem alla för otrohet.

På ett annat blodigt sätt blef Akka innan kort ånyo ryktbart, då Napoleons flotta 1799 landade vid dess strand. S:t Jean d'Acres starka fästningsverk uthärdade dock belägringen och tillbakaslogo 8 stormanfall, och Napoleon måste med sina veteraner lemna platsen med oförrättadt ärende.

Ej långt härefter blef den starkt befästade staden likväl eröfrad af Egyptierna under den kraftfulle Ibraim Pascha.

När denne tappre furste sedan sträckte sina eröfringar allt längre och längre, så att äfven det Europeiska Turkiet sväfvade i fara, ingicks ett förbund emot honom mellan England, Österrike och Ryssland. En Engelsk flotta, under befäl af Amiral Stafford och Commodore Charles Napier, seglade då till Akka och sköt ned stadens fästningsverk efter en helt kort men häftig kanonad. Akka jemte hela Palestina lemnades nu af segrarna åt den eländiga turkiska regeringen till föga båtnad för landet.

Fästningsverken, som af kriget lidit så mycket att de se ut som en massa stora ruiner, hafva ej blifvit reparerade af Turkarna, utan lemnas att förfalla mer och mer.

Staden eger omkring 5,000 innevånare och har ej något synnerligt anmärkningsvärdt att visa, hvarföre vi ej uppehöll oss här lång stund, utan fortsatte åter vår färd sedan vi beskådat fästningsverken.

Vädret var denna morgon ej så vackert, som vi voro vana att hafva det. Himmelen var mulen och då och då föll en regnskur.

När vi lemnat S:t Jean d'Acre, redo vi åt öster öfver en stor och bördig slätt. Vägen eller rättare sagdt gångstigen, var här serdeles jemn och god, så att intet hindrade våra snälla hästar att trafva undan och att då och då rusa af i fullt galopp.

När vi kommit inemot slutet af slätten, sade vägvisaren, som vi tagit i Akka, att han ej orkade gå längre, men påstod att man ej kunde taga vilse om vägen, om man blott följde gångstigen. Vi skulle då snart enligt hans försäkran hinna en by, der vi kunde begära en ny vägvisare. Vi betalte honom då och läto honom gå.

Vi hade, då vi på morgonen bröto upp från Haifa, sändt våra män med mulåsnorna att gå genaste vägen till Cana. L. som kände sig trött åtföljde dem, för att ej behöfva göra så lång dagsresa den dagen. Vi voro således nu blott de öfriga reskamraterna och vår tolk.

Sedan vår vägvisare öfvergifvit oss, fortsatte vi ensamma vår ridt emot öster. Vi lemnade nu innan kort den förut omtalade slätten och kommo in bland höga och vackra trädbevuxna kullar, bland hvilka vår väg slingrade sig fram öfver bördiga dalar, af hvilka somliga voro odlade, andra åter betäckta med högt gräs, som der tycktes växa vildt.

Vi hade ej ridit långt stycke, förr än vi alldeles förlorade vår väg. Den ena dalen var den

andra så lik, att vi slutligen ej visste hvar vi befunno oss, eller hvart vi skulle styra vår kosa. Vi redo därför rakt fram i ostlig riktning i hopp att påträffa någon gångstig, eller någon menskelig varelse, som kunde åter leda oss in på den rätta vägen.

Efter att så hafva irrat omkring nära två timmar, funno vi omsider en god och jemn väg, och beslöto att följa den, emedan densamma, om den ej ledde oss till Cana, dock borde föra oss till någon by der vi kunde få en vägvisare.

Just då vi som mest gladde oss att hafva funnit denna väg, märkte vi till vår stora bestörtning att Mr Taylor ej var med i sällskapet, utan blifvit efter, och sedan troligen ej kunnat finna våra spår.

Mr Botcharby blef ytterst förskräckt och fruktade att hans skyddsling så förvillat sig bland bergen, att vi ej skulle kunna återfinna honom.

Vi redo nu omkring i alla riktningar, för att söka honom och ropade hans namn af alla krafter. Vårt letande var länge förgäfvets, men slutligen fingo vi till vår stora glädje se honom komma ridande i full fart just på den väg vi nyss hade funnit.

Vi voro glada att se honom åter, men han fick uppbära ganska skarpa förebråelser för sin oförsigtighet att skilja sig från oss på ett ställe, der vi så lätt hade kunnat blifvit skiljda åt för alltid.

Vi följde nu den väg vi hade funnit och efter några timmars ridt hunno vi en vidsträckt

slätt, der några herdar vallade sina hjordar. Vi ropade till dessa män att komma och visa oss vägen till Cana, men i stället för att komma, togo de förskräckta till fötterna och sprungo sin väg.

Vi sågo nu emellertid på afstånd en by, dit vi styrde vår kosa. Af innevånarne der fingo vi veta, att Cana låg ett stycke längre fram på slätten åt norr.

Slätten var utmärkt vacker och bördig, dess namn är *el-Battauf*.

Vi redo hastigt framåt på en god väg genom bördiga fält. Solen gick just nu ned bakom de omgifvande bergen och skickade långa skuggor öfver slätten vid Cana i Galileen.

Omsider återsåg jag igen min Svenska reskamrat och fick höra att han haft samma missöde som vi; våra män, hvilka han åtföljde, hade nemligen tagit miste om vägen, så att de likasom vi irrat omkring hela dagen och slutligen hunno Cana endast en half timma före oss. Vi voro derföre alla temligen trötta den aftonen.

Cana ligger på sluttningen af ett berg, som gränsar till den nyss omtalta dalen, och man har derifrån en ganska vidsträckt utsigt öfver den vackra slätten och bergen som omgifva den.

Här finnas inga ruiner och troligt är att Cana aldrig varit någon framstående stad. Det enda, som gjort staden minnesrik, är berättelsen i Joh. 2:dra kap. om Jesu första underverk i Galileen, som han gjorde för att "uppenbara sin herrlighet."

Vi lemnade nu Cana den följande dagen för att rida till Nazaret, som ligger omkring tre timmars väg derifrån. Vi redo öfver den vackra slätten el-Battauf och befunno oss åter i bergiga trakter.

Straxt efter sedan vi lemnat slätten passerades en by nu kallad *Sefurieh*, fordom Sepphoris och Diocæsarea. Byn är belägen vid sidan af en rund kulle, hvars topp pryddes af en temligen stor slottsruin. Rundtomkring lågo stycken af pelare och stora huggna stenar, hvilka bevisa att platsen en gång varit af ganska stor betydelse. Josephus omtalar också på flera ställen Sepphoris som en af de starkaste städer Romarne egde i Galileen. Uti sjelfva staden finnas ruiner efter en kyrka, en gång uppförd i götisk stil. Den blef troligen byggd under korstågen och den skall enligt legenden vara uppförd på det ställe, der Jungfru Marias föräldrar, Joachim och Anna, en gång hade sin bostad.

Vägen mellan Sefurieh och Nazaret gick öfver idel bergstrakter. En gång förde den oss upp på en hög bergsrygg, hvarifrån vi hade en fri och herrlig utsigt. I vester sågo vi ut öfver landet ända bort till Medelhafvet. I söder sågo vi endast höga berg, det ena bortom det andra, dessa voro längst åt öster Gilboa berg, sedan Samariens vackra höjder i midten, och åt vester Carmels bergskedja, skjutande ut ända till stranden af Medelhafvet. Äfven i norr förlorade sig synkretsen bland idel berg och högt öfver denna gråa massa reste sig det snötäckta Hermon, hvars

silfrade topp stolt blickade ned på de omgifvande bergsryggarna, i sanning gör skäl för bergets nuvarande namn Gebel es-Sheik (bergshöfdingen). Åt öster utsträckte sig den lika stora som vackra slätten Esdraelon och, der bortom, Jordan, och på andra sidan denna flod reste sig Gileads berg. På slätten, ett stycke åt nordost, låg det vackra ekbeväxta Tabor och i samma riktning, fast ett godt stycke bortom berget, visste vi att den minnesrika sjön Genezaret eller Galileiska hafvet låg. Dessa fria, ståtliga vuer fånglade länge våra blickar, och efter att en god stund hafva njutit af deras betraktande, redo vi ned utför bergshöjden och hunno innan kort *Nazaret*.

Sextonde kapitlet.

Nazaret.

Bland de bergshöjder, som begränsa Esdrae-lons stora slätter i N. och N.V. är Nazaret be-läget. Stadens byggnader äro alla af sten och bättre byggda och omsorgsfullare vårdade, än i någon annan stad i det heliga landet. De stå dels nere i en trång dal, dels på sluttningarna af de höjder, som omgifva dalen. Gatorna äro trånga och smutsiga, som öfverallt i de orienta-liska städerna.

Innevånarnes antal är omkring 4,000. Af dem äro endast 680 muhamedaner, de öfriga christna.

De händelser hvilka gjort Nazaret ryktbart och hitlockat otaliga pilgrimer, äro "Mariæ be-bådelse," hvilken egde rum i denna stad, och att Jesus här i sina föräldrars hem tillbragte sin barndom och sin ungdom.

"Uti sjetten månaden vardt Gabriel Engel ut-sänd af Gud uti en stad i Galileen, benämnd Nazaret, till en Jungfru, som förlofvad var en man, hvilkens namn var Joseph af Davids hus och jungfruns namn Maria. Och Engelen kom in

till henne och sade: Hel, full med nåd! Herren är med dig, välsignad du ibland qvinnor.

Då hon såg honom, vardt hon förfärad af hans tal och tänkte uppå hurudan hälsning detta var. Då sade Engelen till henne: "frukta dig icke Maria, ty du hafver funnit nåd för Gud. Si du skall afla i ditt lif och föda en son, hvilkens namn du skall kalla Jesus. Han skall varda stor och kallas den Högstes Son; och Herren Gud skall gifva honom hans faders Davids säte: och skall vara en konung öfver Jacobs hus i evig tid och på hans rike skall ingen ände vara."

Då sade Maria till Engelen: "huru skall detta tillgå; ty jag vet af ingen man." Engelen svarade och sade till henne: "den Helige Ande skall komma öfver dig och den Högstes kraft skall öfverskygga dig, derföre ock det Heliga, som af dig födt varder skall kallas Guds Son. Och si, Elisabeth din fränka hafver ock aflat en son i sin ålderdom, och detta är sjetten månaden åt henne, som hettes vara ofruktsam; ty för Gud är ingenting omöjligt" (Luc. 1: 26—37).

Här uppenbarade sig äfven en Engel för Joseph, Marias tillämnade man, då han tänkte att hemligen öfvergifva henne; och Engelen sade: "Joseph, Davids son, räds icke att taga Maria din hustru till dig; ty det som är aflat i henne, det är af den Helige Ande. Och hon skall föda en son, och du skall kalla hans namn Jesus; ty han skall frälsa sitt folk ifrån deras synder." Detta är allt skedt på det fullbordas skulle det af Heranom sagdt är genom Profeten som sade: "Si

en jungfru skall varda hafvande och föda en son och de skola kalla hans namn Emanuel; det är så mycket sagdt: Gud med oss“ (Matth. 1: 19—23).

När Joseph och Maria med Jesusbarnet återkommo till Israels land från deras flykt till Egypten, så “kommo de och bodde i den staden, som heter Nazaret, att det skulle fullkomnas som var sagdt genom profeterna: han skall kallas Nazareus“ (Matth. 2: 21—23).

I denna stad växte barnet upp och förstärktes i Andanom och uppfylldes med vishet och Guds nåd var med honom (Luc. 2: 39, 40).

Vid tolf års ålder lemnade Jesus Nazaret för att följa sina föräldrar till Jerusalem till Påskhögtiden, och sedan han der i templet hade vittnat om sanningen inför lärarne, så att alla de, som honom hörde, förskräckte sig öfver hans förstånd och svar, och hans föräldrar här omsider återfunno honom, så “for han ned med dem ånyo och kom till Nazaret och var dem underdånig. Och Jesus växte till i visdom, ålder och nåd för Gud och människor“ (Luc. 2: 41—52).

Så lyder Bibelns berättelse om de händelser, som timat i Nazaret och gjort denna obetydliga stad så verldsberömd. Här bebådades Guds Sons födelse för henne som skulle föda honom till människones son, här nämndes för första gången det dyra Jesusnamnet af Englars tungor och dess betydelse förkunnades så: “han skall frälsa sitt folk från deras synder.“

Här uppväxte "den skönaste bland människors barn." Här framflöto så stilla hans barndoms och hans ungdoms dagar; — hvilket barn — hvilken yngling måtte han icke hafva varit? Huru intog han icke allas hjertan genom sin gudomliga oskuld och renhet och genom sin hastigt växande vishet och tidigt utbildade ovanliga förstånd? Huru växte han icke till i visdom, ålder och nåd för Gud och människor?

En resande gör vid Nazaret följande betraktelser: "huru ofta har icke Frälsaren under sin barndom sprungit på dessa gator? Huru ofta måste han icke hafva följt sin moder till källan? Huru ofta måste han icke i de stilla aftonstunderna hafva setat med sina föräldrar på taket af deras boning, såsom bruket är i dessa trakter? Huru ofta måste han icke hafva vandrat på dessa bergshöjder, begrundande sin gudomliga kallelse och samtalande förtroligt med sin Fader?"

Frågor liknande dessa gjorde vi oss under det dygn vi hade våra resetält uppslagna vid Nazaret, omgifna på alla sidor af dess minnesrika höjder.

Tvenne gånger står det omtaladt i evangelierna, att Jesus under sina vandringar i det heliga landet, sedan han börjat sitt lärarekall, besökte sitt barndomshem.

Och han kom till Nazaret, der han uppföd-der var, och gick om Sabbathsdagen in i Synagogan, såsom hans sedvänja var. Då vardt honom fången Esaie Profetens bok, och då han lät upp

boken, fann han det rummet, der skrifvet står: "Herrans Ande är öfver mig, derföre att han hafver smort mig; till att förkunna evangelium de fattiga hafver han sändt mig, till att läka de förkrossade hjertan, till att predika de fångar frihet, och de blinda syn och de sönderslagna förlösning. Till att predika Herrans behagliga år." Sedan utlade han detta bibelställe och tydde det på sig sjelf, sägande: "i dag är denna skrift fullbordad för edra ögon." Han vittnade sedan om många andra stycken, men fick till slut sjelf erfara sanningen af hvad han här i Synagogan yttrat: att ingen profet är afhållen i sitt fädernesland; då Nazarets innevånare ej längre ville fördraga hans helsosamma ord, utan "alle de i synagogan voro uppfylldes med vrede, då de hörde hans tal och uppreste sig emot honom och drefvo honom utur staden och ledde honom ut öfverst på klinten af berget, der deras stad på byggder var och ville störta honom derutföre, men han gick midt igenom dem sin väg" (Luc. 4: 16—30).

Andra gången Jesus besökte Nazaret, fick han röna samma ovilja och bitterhet, ehuru ej i så stegrad våldsamt grad som första gången: och han gick ut dädan och kom i sitt fädernesland och hans lärjungar följde honom. Och när Sabbathen kom, begynte han lära i synagogan, och många som det hörde förundrade sig storligen, sägande: "hvadan kommer honom detta? Och hvad visdom är denne, som honom gifven är, och sådana krafter som ske igenom hans händer?"

Är icke denne den timmermannen, Marie son, Jacobi broder och Jose och Jude och Simons? Äro icke hans systrar här när oss? *Och de förargades på honom*" (Marc. 6: 1—3).

I Nazareth finnes ett stort Romerskt-katolskt kloster, bestående af en mängd byggnader, alla omslutna af en hög mur. Det heligaste rummet i detta kloster är en grotta, der munkarna påstå att Marie bebådelse egde rum. I denna grotta som är 25 fot lång och 10 fot bred, visas stället, der Maria stod åhörande Engelens hälsning och äfven stället, der Engelen uppenbarade sig. Ett stycke från denna grotta visas Jungfru Marias kök, en låg ruskig håla.

Jag kan ej underlåta att här berätta en af Romerskt-katolska kyrkans vidunderliga trosartiklar, som står i förening med detta ställe. Det berättas nemligen, att framför bebådelsens grotta och i närheten af Marias kök stod det hus, der hon hade sin bostad och der hon emottog Engelen Gabriel.

När nu Muhamedanerna segrade i Palestina och öfverallt fördrefvo de christna, så fördes detta hus undan de otrogna af Englar och ned-sattes först på höjderna ofvanför Fiume i Dalmatien och derifrån till Loretos berg uti Italien, der det ännu qvarstår och är den plats i Europa, som mest besökas af pilgrimer. Denna berättelse blef stadfästad såsom trosartikel af Påfven Leo X uti en bulla, som utkom år-1518.

På ett annat ställe i staden visas Josephs "verkstad," en byggnad som liknar ett kapell

och hvilken eges af den Romerska kyrkan. Man ser der lemningar efter en gammal mur, som påstås qvarstå från den tid då Joseph arbetade.

Det nästa ställe, till hvilket den resande blir förd, är det så kallade *Mensa Christi-kapell* (Christi bordskapell). Detta kapell utgöres af ett litet rum, der man ser en klippa formad i skapnad af ett bord. Enligt traditionen — "*traditio continua et nunquam interrupta*" (den ständiga och ofelbara traditionen), hvilken latinska mening står skrifven på en af väggarna — enligt traditionen är detta samma bord, vid hvilket Jesus och hans Apostlar så ofta plägade äta både före och efter uppståndelsen.

Äfven visas här synagogan, der Jesus talade till de Nazareer, då de vredgade drefvo honom derifrån och förde honom till branten af berget, hvilket berg äfven visas, men ligger väl långt bort för att kunna vara det rätta.

Öster om staden står en Grekisk kyrka. Det heligaste ställe i denna kyrka är en djup grotta, der en klar källa framqväller, kallad *Jungfru Marias källa*. Här, så påstå de grekiska munkarna, var Maria sysselsatt att hemta vatten, då Engelen uppenbarades för henne och bebådade Jesu födelse. De hafva derföre på detta ställe uppbyggt sin "Maria bebådelses kyrka" och man ser på afstånd det Latinska klostret, der de Romerska katolikerna påstå att denna tilldragelse egt rum, och utgör denna fråga en af stridspunkterna mellan dessa båda kyrkor.

Ett stycke utanför den Grekiska kyrkan är den källa belägen, som förser Nazarets inbyggare med vatten. Vattnet framspringer ur ett litet hål i marken, så att vattenhemterskorna blott en i sender kunna fylla sina krukor. Detta gör att här är en samling med qvinnor hela dagen från 4 på morgonen intill 12 på natten och sällan får man se en samling af så många vackra ansigten, som här; ty folket i Nazaret är känt för sin skönhet.

Den afton vi stannade vid Nazaret tillbragte L. och jag hos en missionär Zeller, som var bosatt der i staden. Han var gift med en af Biskop Gobats döttrar, och vi hade bref och hälsningar till honom och hans fru från Jerusalem. Vi tillbragte i deras treffiga hem en serdeles angenäm afton.

När vi återvände till vårt läger lystes vi på vägen af starka herrliga åskblixtrar, som ljungade öfver Nazarets höjder.

Vi hade i Nazaret sammanträffat med en ung Amerikanare M:r Turnbull, som vi råkat i Jerusalem och som följt oss på vår utflykt till Döda hafvet och Jordan. Han hade dagen förut anländt till Nazaret, och då han hörde att vi ej ännu passerat, beslöt han att invänta oss, för att i vårt sällskap fortsätta resan till Damaskus.

Han berättade oss ett äfventyr han haft under vägen, hvilket lätt kunde hafva slutat med hans död. Han hade först rest tillsammans med en ung landsman, men denne hade så häftigt insjuknat i Jerusalem, att han ej vågade försöka

den besvärliga resan genom Palestina, utan reste till Joppe, för att derifrån på ångbåt resa vidare hemåt. Turnbull fortsatte då resan ensam med sin tolk och sina män.

En afton, då han och tolken jemte två turkiska soldater, som han hyrt såsom vakt, lemnat männen som förde mulåsnorna, för att bese något ställe, som låg ett stycke från vägen, gingo de vilse och visste ej hvar de voro. De kommo slutligen till en by, och då de utanför densamma mötte en man, frågade de honom om i grannskapet fanns någon källa. Han erbjöd sig då att föra dem dit, hvarpå mannen och en af soldaterna gifvo sig af att hemta vatten och T. jemte tolken och den andra soldaten stannade på det ställe, der de först gjort halt. De betslade af sina hästar och läto dem gå och beta på ett fält i närheten.

Efter en kort stunds väntan fingo de se en stor skara män, alla beväpnade med långa bössor komma framrusande ur byn och springa rakt på dem. Dessa män omringade dem i en tät cirkel, sigtande på dem med sina bössor och skriande af alla krafter.

Både tolken och soldaten blefvo nästan förstenade af förskräckelse, och tolken kunde af häpenhet knappt svara, då T. frågade honom hvad männerna ville. Slutligen svarade han: "vi äro dödens barn alla tre, de komma för att skjuta ihjäl oss, emedan de tro att vi äro utskickade af Turkiska regeringen, för att pressa soldater, och att vi tagit den man, som gått med den an-

dra soldaten, för att hemta vatten. T. bad honom säga dem huru förhållandet var, men antingen skreko de för högt att höra hvad tolken sade, eller också förstod han ej rätt att tala deras dialekt.

Emellertid såg T. mer än 30 bössmynningar rigtade mot sig, han tog då åt sin gördel der han brukade bära sin revolver, men, till lycka för honom, hade han den dagen låtit revolvern förblifva i pistolhölstret, som hästen bar, och hans häst gick nu och betade på en äng ett godt stycke från den plats, der han var omringad. När T. märkte detta, rök han en pistol ur soldatens bälte, men den var oladdad.

När han sålunda märkte att han ej hade någon möjlighet till försvar, satte han sig ned på en sten så lugn som möjligt och fortsatte sin aftonmåltid, hvilken han redan börjat, innan detta objudna sällskap infunnit sig och stört honom på ett så obehagligt sätt. Under hela tiden voro bössorna rigtade emot honom, och han visste ej hvad ögonblick det skulle smälla.

Den tanke, som mest oroade honom, sade han vara den att, om han här blefve skjuten jemte sina följeslagare, han då skulle så godt som spårlost försvinna och hans anhöriga aldrig få höra hvar eller på hvad sätt han omkommit.

Sedan denna ängsliga ovisshet, denna ögonskenligen dödsfara fortfarit en stund, som föreföll vår vän utesägligt lång, syntes omsider på afstånd den andra soldaten i sällskap med den man, som byns innevånare trodde blifvit på ett

lömskt sätt röfvad. När de åter fingo se honom välbehållen, höjde de ögonblickligen sina sänkta bössor och syntes flata öfver hvad de gjort. De bådo T. förlåta dem och för att godtgöra sitt fel, bådo de T., när de fått höra att han gått vilse, stanna i deras by öfver natten och tillredde ett läger åt honom i en moské, hvilket i sanning var ett stort vänskapsprof af Muhamedaner mot en christen.

Sjuttoude kapitlet.

Från Nazaret till Capernaum.

Fredagen den 11:te Maj lemnade vi bittida på morgonen det minnesrika Nazaret och efter en kort stunds ridt befunno vi oss på den stora slätten *Esdraelon*, som utsträcker sig flera mil i sydostlig rigtning från Nazarets berg.

När vi ridit några timmar utåt denna slätt i sydlig rigtning, hunno vi till ett ställe kalladt *El-Fuleh*. Platsen är numera obebodd, liksom nästan hela Esdraelons vida slätt. Vi funno här på en stor och hög jordkulle ruinerna efter ett gammalt väldigt fästningsverk.

Här, min läsare, må vi dröja en stund, för att betrakta denna slätt och draga oss till minnes de händelser, som timat, de strider som blifvit utkämpade på detta rymliga fält.

Esdraelons slätt — äfven kallad slätten vid Jisreel och som fordom var känd under namn af Megiddo, efter en ström, som här framflöt (Dom.-B. 5: 19) — denna slätt är näst Jordansdalen den största i Palestina. Den bildar en stor oregelbunden treangel, hvars bas i öster ut-

göres af höjder, som sträcka sig från Jenin i söder till Tabor i norr. Slättens nordliga gräns utgöres af Galileens berg, som från Tabor sträcka sig åt sydvest ett stycke förbi Nazaret, der de möta Samariens höjder, hvilka utgöra slättens sydliga gräns.

Åt öster utskjuta från denna slätt åtskilliga stora dalar, hvilka förena Esdraelon med Jordans-dalen. Åt vester leder en dal ut härifrån till den förut omtalade slätten vid S:t Jean d'Acree; genom denna slätt flyter den beryktade Kison fram mot Medelhafvet, sedan den vattnat en del af Esdraelon.

Blott en sjettedel af denna stora slätt är odlad och de besådda tegarna visa, hvilken ypperlig jordmån slätten eger och huru rika skördar den vore i stånd att gifva åt skickliga och idoga landtmän.

Dock hafva menniskorna här liksom undantagsvis öfvat fredliga idrotter, de hafva för det mesta använt Esdraelons herrliga slätt till mötesplats, då de i samlade härar gått att obarmhertigt slagta hvarandra.

Öfver denna slätt drog Jabin, de Cananeers konung, segrande fram med sina krigare och sina niohundrade jernvagnar och han tvingade Israels barn med våld i 20 år. Slutligen befriade Herren Israel från dessa deras fiender genom Debora och Barak, hvilka med Israels män här på slätten nedanför Tabor slog Sisera, Jabins härhöfvidsman med hans vagna och alla hans män. Här sjöngo sedan Debora och Ba-

rak Herranom den bekantä lofsången, som slutade med de orden: "Alltså Herre förgånge alla dina fiender, men de som honom kär hafva, de vare såsom uppgående solen i sin makt" (Dom.-B. 4: 5).

"De Midianiter," "de Amalekiter" och "de Österlänningar" hafva plundrat denna slätt jemte öfriga delar af landet, då de under Gideons tid kommo dit upp såsom ett stort tal gräshoppor, så att hvarken de eller deras kameler stodo att räkna. Och de föllo in i landet, på det de skulle förderfva det (Dom.-B. 6: 1—6). I sju år plågades Israel af dessa sina fiender, till dess Herren genom Gideon på ett underbart sätt med endast trehundra män slog de Midianiter, hvilka hade lägrat sig i denna dal, talrika "såsom sanden på hafvets strand" (Dom.-B. 7).

Här stredo Philisteerna emot Israel (1 Sam. 29: 1), och Syrierna tågade många gånger med sina arméer öfver denna slätt (1 Kon.-B. 20: 26; 2 Kon.-B. 13: 17).

El-Fuleh, den i ruiner fallna fästning, der vi nu befinna oss, blef ganska ryktbar under kors-tågen; här kämpades mången hård strid, platsen kallades då *Faba*.

I April 1799 stod på denna slätt en blodig batalj mellan Turkarna och den Franska arméen under Napoleon.

En af underbefälhafvarne, Kleber, lemnade Nazaret med sina trupper, för att anfälla Turkiska lägret. Han blef förekommen af fienderna, som framryckte på slätten ända till El-Fuleh med

15,000 man kavalleri och lika mycket infanteri. Kleber uppställde genast sin lilla armé i fyrkant och placerade artilleriet på flyglarna. Knappt hade arméen hunnit intaga sin ställning, förr än Turkarnas täta kavallerimassor kommo, lik en allt förhärjande storm, öfver fältet, för att på en gång krossa under sina hästars hofvar denna obetydliga trupp.

De Franske veteranerna emottogo sina fiender med välrigtade salfvor och hela hopar af de anryckande störtade till marken, så att de fallnes kroppar slutligen bildade liksom en mur, bakom hvilken den lilla tappra truppen i 6 hela timmar försvarade sig mot den så mycket öfverlägsna fienden.

Slutligen ankom Napoleon sjelf med kavalleriet och med de Franska divisionerna. Från höjderna, som begränsa slätten, öfversåg han de sinas ställning och uppgjorde ögonblickligen sin plan. Han skickade General Letourcq med kavalleriet och tvenne kanoner, att anfälla Mameluckerna, som stodo i reserv nära Jenin. Med de öfriga trupperna anföll han fiendens flanker, under det Kleber med sin behjertade hop anföll centern.

Turkarna blefvo sålunda anfallna från flera håll och höllo ej länge stånd. Deras armé sprängdes och lemnade slagfältet i en tygellös flykt, och de flyende skarorna decimerades på ett förfärligt sätt af det Franska artilleriet, som beströk slätten med sina kulor.

Denna batalj bär i Napoleons krigshistoria namn af "slaget vid berget Tabor."

Från El-Fuleh redo vi till *Jisreel*, som ligger nästan midt på slätten en half mil åt sydost. Byn ligger på en höjd, hvarifrån man har en vidsträckt utsigt öfver slätten och bergen, som begränsa den.

Här byggde Achab sitt palats och det var hit han drog undan regnet, som Herren sände öfver landet såsom svar på Eliæ bön. Här herrskade sedan tvenne af denne olycklige konungs efterträdare.

Tvenne hemska, blodiga tilldragelser hafva timat på detta ställe. Achab önskade ega en vingård, som låg nedanför staden straxt invid det palats han byggt. Egaren till denna vingård, Naboth, ville ej sälja den, emedan den var ett arf af hans fäder. Achab blef deröfver illa tillfreds och vredgades svårligen; då åtog sig hans ondskefulla gemål Jesebel att skaffa honom vingården. Hon lät genom falska vittnen öfverbevisa Naboth om hädelse emot Gud och konungen, och förmådde folket att stena honom utanför staden Samaria, der han bodde. Derpå sade hon till Achab: "stätt upp och tag in Naboths vingård, den han dig nekat hafver för penningar, förty Naboth lefver icke, utan är död." Achab tog då vingården såsom sin egendom. Omedelbart derpå sände Herren Elias till Achab och lät säga honom: "Så säger Herren: du hafver dräpit, dertill ock intagit; på den staden, der hundar hafva slekat Naboths blod, skola ock hun-

dar sleka ditt blod.“ Och om Jesebel talade ock Herren desslikes och sade: hundar skola uppäta Jesebel vid murarna i Jisreel (1 Kon.-B. 21).

Kort derpå blef Achab dödad i slaget mot de Syrier. Han blef döds skjuten i sin stridsvagn och fördes till Samaria, der han begrofs, och då de tvådde vagnen vid dammen för Samaria, slekte hundar hans blod, efter Herrans ord det han talat hade (1 Kon.-B. 22: 34—38).

Då Elias på Herrans befallning hade låtit smörja Jehu till konung öfver Israel, kom den nye konungen med härsmakt och intog Jisreel. Herrans straffdom öfver Jesebel gick då i fullbordan, då hon blef nedkastad från ett fenster i Achabs palats och hundar uppåto henne på Jisreels åker (2 Kon.-B. 10: 31—37).

Från Jisreel redo vi åt öster till den stora dal, som mellan Gilboa och ett annat berg kalladt *Lilla Hermon*, leder ut från Esdraelon till slätten vid Jordan.

I söder resa sig här Gilboas branta höjder, der Saul fann sin död i striden mot de Philisteer. Här stupade äfven hans tre söner.

Natten före striden besökte Saul trollqvinnan i Endor, hvilken by ligger på norra slutningen af *Lilla Hermon*. En grotta visas här, der man antager att Profeten Samuels gestalt visat sig för Saul (1 Sam. 28).

Dagen derpå stod striden, der Israels här blef slagen. När Saul märkte att hans folk ej kunde vinna öfver sina fiender, föll han på sitt eget svärd och blef död.

När de segrande Philisteerna dagen efter striden funno Saul och hans tre söner liggande på berget Gilboa, höggo de af hans hufvud och hängde upp hans kropp på muren i Bethsan (1 Sam. 31).

Vi redo ned ett godt stycke i denna dal till en rik källa, som strömmar fram ur en grotta i Gilboa berg och drogo oss här på stället till minnes denna blodiga strid, denna Sauls och hans söners hemska död.

Vi funno församlade vid källan en mängd Beduiner och ingen af dem ofredade oss på något sätt, hvilket dock Mr Botcharbys tolk, som såg faror öfverallt, hade förespått, då vi redo ned i denna dal och fått Beduinhopen i sigte. Vår oförskräckta Ali skrattade mer än en gång åt den försigtige medbrodern.

När vi lemnade källan, redo vi omkring Lilla Hermon på dess vestra sluttning Straxt norr eller mera nordvest om berget funno vi på en höjd en stad, som ännu bär namn af *Nain*.

Stadens belägenhet är på intet vis vacker och här finnes intet som skulle väcka den resandes uppmärksamhet, utan han besöker detta ställe, för att här draga sig till minnes berättelsen i Luc. 7 kap.

Ett liktåg framskred sakta öfver gatorna emot stadsporten. På den öppna båren hvilade en yngling, sin moders enda son. Efteråt följde den sörjande, numera barnlösa enkan och en stor hop folk af staden gick med henne. Qvinnorna greto och uppfyllde luften med sina sorgerop, såsom

de göra i dessa trakter ännu i dag, då de följa en död till hans sista hvilorum.

Liktåget möter en skara män, hvilka vandra fram mot stadsporten på vägen från Capernaum (de kommo således från norr). Han, som gick i spetsen för denna skara, förbarmade sig öfver den sörjande enkan och sade till henne med sin milda stämma: gråt icke! Han gick fram och tog på båren. De som buro stannade, liksom slagna med förvåning både öfver främlingens ord och säkerligen äfven öfver det heliga i hans blick och väsende. Han öppnar åter sin mun och talar, icke till den sörjande modren, utan till hennes döda son: Jag säger dig, unge man, statt upp!

Och den döde satte sig upp och begynte tala och Han fick honom hans moder. Och en räddhåga kom öfver alla och de prisade Gud sägande: en stor Profet är uppkommen ibland oss och Gud hafver sökt sitt folk. Och detta ryktet gick ut öfver allt Judiska landet och all de land deromkring (Luc. 7: 11—17).

Från Nain ser man på något afstånd åt norr det vackra Tabor. Man blir liksom något öfverraskad att ej finna detta berg högre; men dess skönhet är äfven öfverraskande. Dess jemna sidor äro ända till toppen rikt bevuxna med lumiga ekar. Öfver dess venstra skuldra ser man Hermons blåa topp i det dunkla fjerran.

Vi lemnade nu Nain och galopperade öfver slätten till Tabor och hunno mot aftonen vårt läger, som var uppslaget vid bergets södra sluttning.

Följande morgonen sände vi våra mulåsnor direkte till Galileiska hafvets nordvestra strand, der Capernaum en gång stod, hvarest vi ämnade tillbringa följande dag som var en Söndag.

Åtföljda af en vägvisare lemnade vi vårt läger, för att bestiga Tabor. När vi ridit ett litet stycke, kom vägvisaren underfund med att han glömt något af sina saker i lägret, han bad oss derföre fortsätta vägen rakt fram medan han på en kort stund vände tillbaka.

När vi ridit ett stycke framåt, förlorade vi vägen, som i sanning var ganska villsam, då gångstigar korsade hvarandra i alla rigtningar. Vi togo då vårt beslut att rida rakt upp på bergets sida, men detta beslut var ej lätt att utföra, då berget blef allt brantare, och vi här och der mötte kala hållar, hvilka vi måste kringgå, emedan hästarna omöjligt kunde komma öfver dem. Slutligen kunde vi ej rida längre, utan måste vi här hjälpa våra hästar vida mera än de hjälpte oss, så att denna morgonpromenad blef i sanning ganska ansträngande.

På en af de kala bergshällarna halkade L:s häst och föll omkull samt trillade omkring flera hvarf utför branten, till dess han slutligen stannade mot ett träd, hvarpå han åter reste sig igen. Han hade icke skadat sig, oaktadt han gjort flera halsbrytande kullerbyttor.

Efter mer än en timmas besvär och ansträngningar hunno vi slutligen toppen, der vi funno vår vägvisare hvila sig helt lugnt, under det han afvaktade vår ankomst.

Tabor reser sig omkring 1,400 fot öfver slätten, hvilken åter ligger 500 fot öfver hafvet. Bergets topp är ganska vidsträckt och bildar en aflång fyrkant, der en icke obetydlig stad eller by kan hafva rum.

Häriifrån har man en vidsträckt utsigt öfver Esdraelons minnesrika slätt, der man ser under sina fötter såsom små punkter Jisreel, Nain och Endor, samt Gilboa och Lilla Hermon liknande runda kullar. Åt öster ser man Jordansdalen som sträcker sig ända till Gilboas berg, hvilka resa sig helt mörka långt borta vid horisonten. I denna dal, något åt norr, ser man en del af sjön Genezaret. Åt detta väderstreck synes för öfrigt endast berg, det ena bakom det andra, till dess ögat slutligen stannar vid Hermons höga topp och vid Libanons väldiga bergskedjor, hvilka skymta fram der bakom.

Vi funno på toppen af Tabor åtskilliga ruiner, hvilka synas vara lemningar såväl från befästningar som boningshus.

Denna plats synes hafva varit bebodd redan på den tid, då Israeliterna intogo landet, och Josua uppräknar Tabor bland de städer och byar, som vid delningen tillföll Isaschars barns slägter (Jos. 19: 32).

Tabors namn förekommer sedan åtskilliga gånger i Gamla Testamentets skrifter, och talas det då alltid om platsen såsom en bebodd stad eller by.

Josephus omtalar att staden ännu fanns kvar på Jesu tid, fastän fästningen då var i ruiner.

Allt detta visar att Jesu förklaring ej kunde hafva egt rum på detta berg, hvilket legenden allt sedan fjerde århundradet velat påstå. Det heter nemligen, att Jesus tog Petrus, Jacobus och Johannes till sig och hade dem allena på ett högt berg afsides och vardt förklarad för dem (Marc. 9: 2). Denna händelse kunde derföre icke hafva tilldragit sig på det bebyggda och bebodda Tabor.

Man har velat förlägga denna tilldragelse på något af bergen i Hermons grannskap och detta antagande är vida troligare än legendens berättelse.

Åtföljda af vår vägvisare, redo vi nu ned från Tabor på en visserligen brant, men dock jemförelsevis ganska god väg.

Vi redo sedan rakt emot det Galileiska hafvet, och som vägen var god, hunno vi denna dyra, minnesrika sjö inom 4 timmar.

Jag hade lemnat kamraterna något bakom mig och galopperade fram på slätten mot en höjd och när jag hunnit densamma, låg i ett nu Galileiska hafvet med sina vackra stränder framför mig och jag blickade ut öfver detsamma från en höjd, som reste sig några hundrade fot nästan lodrätt från dess strand. Jag höll in min häst och satt länge betraktande denna heliga tafra. Det kändes godt att få vara allena vid första anblicken af detta dyrbara ställe.

En frisk vind blåste öfver hafvet, så att dess böljor skummade hvitt, och sjön Genezarets stränder lågo utbredda under mig. På den vestra

stranden, som utsträckte sig under den kulle, hvarpå jag stannat, låg staden Tiberias och norr-ut derifrån de få lemningarna efter Magdala, Capernaum och Chorazin. Öster om sjön resa sig höga berg tillhörande "de Gadareners ängd."

Jag betraktade nu en stund dessa dyrbara nejder i fogelperspectiv och denna vue gjorde ett mäktigt gripande intryck.

Detta haf har Jesus med sina lärjungar öfverseglat i alla möjliga rigtningar. Han har gått på dess upprörda vågor och befallt dem att lägga sig, när stormen reste dem som högst. Han har lärt på dess stränder och här utfört många af sina under.

Vi redo ned utför den förut omtalade höjden, passerade Tiberias och fortsatte vår väg utmed den vestra stranden till hafvets nordvestra hörn. Närmast Tiberias var vägen svår, så länge den gick öfver branta, ojemna klippor, som här skjuta fram ända till sjön; men efter en stunds ridt förde oss vägen ned på en slätt, som här utbredde sig på stranden ett godt stycke åt vester.

Denna slätt var här och der odlad och föreföll att vara serdeles bördig. Vi sågo några af landets innevånare sysselsatta med att berga och att så.

Vår väg gick utmed sjelfva stranden, som var tätt bevuxen med vilda Nerier, af hvilka många blommade och dessa vackra växter reste sig såsom trädlika buskar och bildade naturliga häckar på båda sidor om vägen.

Vi redo öfver sex klara strömmar, hvilka, kommande från de omgifvande höjderna, utfalla i sjön, sedan de vattnat den bördiga slätten.

Vi hunno tidigt på eftermiddagen vårt läger, som var uppslaget vid ett berg, hvars fot sköljdes af en klar ström.

Här skulle vi tillbringa Söndagen — vår sista Söndag i Palestina, ty vi skulle nu innan kort beträda Syriens gräns.

Ådertoude kapitlet.

Galileiska hafvet.

Vårt läger var nu uppslaget på den plats, der efter all anledning staden Capernaum fordom stod, och den källa, hvars sorl vi hörde från våra tält upprinner på "berget nära Capernaum," kanske detsamma på hvilket Herren höll sin "bergs-predikan." Källan kallas på arabiska *Ain et-Tin* (Fikonträdet's källa) och lånar detta namn af ett stort fikonträd, som växer vid bergets fot och sprider sin skugga öfver bäcken.

Få äro ruinerna, som ännu qvarstå efter den en gång så folkrika staden. De bestå för det mesta af grushögar, der man knappt finner sten på sten, som ej blifvit lösbruten. Inga gångstigar leda till ruinerna. "Sjelfva Araberna," säger en resande, "tyckas sky dessa öde ställen."

Rundt omkring Capernaums stenhopar växa tistlar, hvilka bilda häckar, så täta, att de hindra den resande att framtränga. Capernaum jemte Chorazin och de båda städerna Bethsaida hafva så försvunnit, så sjunkit ihop, att sjelfva plat-

serna, hvarpå dessa städer stått, ej med någon säkerhet ännu kunnat uppletas.

Följ mig, min läsare, så vilja vi bestiga det nyss omtalade berget nära Capernaum, för att från denna upphöjda plats betrakta hafvet, dess stränder och dess minnen.

Hafvet ligger nu framför oss så stilla och så lugnt, men likt öfriga insjöar, omgifna af höga berg, kan här i ett nu "växa upp en stor storm," som upprör vågorna, så att en båt, som stötte ut från stranden, då sjön ännu låg som en spegel, kan löpa fara att "förfyllas" och "förgås" innan den hunnit motsatta stranden, oaktadt sjön ej är så serdeles stor.

Sjön är mycket fiskrik och skulle än i dag kunna gifva "stora fiskafängen," men denna näringsgren är föga anlita af strändernas ytterst glesa befolkning.

De här boende Arabernas sätt att fiska är ganska besynnerligt och föga vinstgifvande. De använda två olika sätt att fånga sin fisk. Det ena är genom en liten handnot, som de utkasta från stranden och hvarmed de då och då lyckas göra en obetydlig fångst. Det andra sättet består uti att utkasta förgiftade brödkulor: när någon fisk ätit deraf, dör han innan kort och flyter på ytan, då araben simmar ut och griper sitt rof.

Han äter sedan denna sunda föda, eller bjuder ut den åt den resande han händelsevis möter. Främlingen gör dock bäst uti att motstå sitt begär att smaka af Galileiska hafvets fiskar, så framt han icke fångat dem sjelf.

Under den tid, då sjöns stränder voro liksom garnerade med blomstrande städer och hvimlade af en talrik befolkning, hvimlade äfven detta haf af fiskarebåtar, hvars idoga besättningar nätter och dagar "kastade sina nät i hafvet;" — nu hörde jag sägas, att blott en enda båt seglar på det samma, och om traktens fiskare har jag redan talat.

Vi vilja nu betrakta sjelfva stränderna och dess minnen. Om vi då först vända våra blickar åt söder, så se vi vid foten af vårt berg våra sju hvita tält (våra nya reskamrater hade nemligen 4 tält tillsammans) stående på en liten gräsbevuxen slätt. Våra män ligga der straxt bredvid, hvilande sig efter resans besvär, och rundtomkring lägret äro våra hästar och mulåsnor spridda, afbetande ängens gräs.

Denna lilla slätt är omgifven af träd och buskar, hvilka isynnerhet åt sjöstranden stå mycket tätt, så att man från lägret ej kan se sjöns klara yta, utom på några ställen, der den glittrar igenom löfverket.

Rundtomkring slätten ser man sedan Capernaums grushögar omgifna af sina tistlar.

Söder om Capernaum utsträcker sig en grönskande slätt, $\frac{1}{2}$ mil lång, och $\frac{1}{8}$ mil bred. Slättens arabiska namn är *el-Ghaveir* — vi känna den under namn af "det landet Genezaret" (Matth. 14: 34; Marc. 6: 53).

För 18 sekler tillbaka var denna slätt, enligt Josephi beskrifning, likt ett jordiskt paradiset, der de herrligaste frukter ymnigt växte och der det

herrska de en ständig vår. Vi hafva redan anmärkt, att stället s bördighet ännu förvånar den resande. Öfverallt ser man högt gräs, träd och buskar. ”På alla sidor,” säger en resande, ”hör man här turturdufvans röst, och vakteln slår på denna lummiga strand.”

För 18 århundraden tillbaka var platsen en bland de folkrikaste i Palestina, nu är den nästan folktom. Den enda nu bebodda plats på hela slätten är den obetydliga byn *Mejdel* — Magdala — som vi se från vår höjd ett stycke bort i söder, helt nära de berg, som utgöra slättens södra gräns och hvilka stupa lodrätt ned i sjön. Det nuvarande Magdala består af ungefär 20 kojor, omkring hvilka man ser lemningar efter den stad, som fordom stod här, och der Maria Magdalena var född, för hvilken Jesus först uppenbarade sig efter sin uppståndelse.

De nyss omnämnda bergen i söder stänga för oss utsigten och hindra oss att se Tiberias, som ligger i sin dal straxt bakom dem, och hvilken stad vi först fingo i sigte, då vi närmade oss sjön Genezaret.

Tiberias var på sin tid Galileens hufvudstad. Josephus berättar att staden blef grundlaggd af Herodes Antipas (Johannes Döparens mördare) omkring 16 år före Christi födelse. Staden fick sitt namn efter Herodis vän och beskyddare, Kejsar Tiberius. Staden uppblomstrade hastigt, så att den redan på Christi tid var af stor betydighet.

Den nuvarande staden är ej så obetydlig, den eger 2000 inbånare, af hvilka 800 äro Judar.

Tiberias är omgifvet af murar, hvilka uppbyggdes af en Arab-Sheik, som intog staden i medlet af förra århundradet. Jordbäfningar, som ej så sällan skakat dessa trakter, hafva till en stor del förstört dessa murar, så att man på flera ställen helt beqvämt kan rida genom de stora öppningarna.

Tiberias ligger på sjelfva stranden, så att vågorna skölja en del af dess murar.

Ruinerna efter den gamla staden ligga kringströdda på stranden. De bestå af stenhopar, fragmenter af murar samt några dussin kullfallna granitpelare.

Ett litet Romerskt-katolskt kloster finnes i staden, utmärkande det ställe, der, enligt traditionen, lärjungarna förde i land det stora fiskafänge, de erhöilo, efter att på Herrans tillsägelse hafva utkastat sina nät, då Herren här uppenbarade sig för dem efter sin uppståndelse (Joh. 21).

Ett stycke söder om staden ligga helt nära sjelfva stranden 4 varma källor. Dessa källors vatten är bittert salt och har en stark lukt af svafvel samt anses helsosamt för vissa sjukdomar, serdeles för gikt.

Om vi nu från vårt berg vända blicken åt norr, så se vi en brant och ojemn väg, huggen i klippan, leda från den förut omtalade slätten in åt Syrien. Öster om denna väg ligga ruinerna efter Chorazin och de båda städerna med namnet Bethsaida.

Det är ytterst svårt att framtränga till dessa ruiner, ty de äro omgifna af tistelhäckar, så höga som en man till häst och så tätt sammanvuxna, att den resande, då han vill uppsöka dem, måste lega 3 à 4 män, för att rödja väg och med klubbor slå ned de höga tistlarna.

Ruinerne efter det första eller sydligaste Bethsaida, som var bygd på sjelfva sjöstranden, ligga blott $\frac{1}{8}$ mil från Capernaum.

Från Bethsaida (Fiskhuset) voro 4 af Apostlarna, nemligen Petrus och Andreas, Jacobus och Johannes (Joh. 1: 44; Matth. 4: 18; Luc. 5: 10).

På 40 minuter kan man rida härifrån till det ställe, der efter all anledning Chorazin stod. Ruinerna bestå af fallna pelare och störtade murar. De intaga en ganska vidsträckt rymd på sjelfva stranden och vattnet sköljer en del af dem. De vittna om att Chorazin en gång egt stora och praktfulla byggnader, som kunnat täfla med hvilka som helst för öfrigt i Palestina. Dessa ruiner ligga en half mil vester om Jordans utflöde i Galileiska hafvet.

På Jordans östra strand, $\frac{1}{3}$ mil från flodens utlopp, låg det andra Bethsaida. Stenhopar och några i ruiner fallna byggnader äro de enda lemnigar man här kunnat upptäcka.

Bethsaida var först blott en obetydlig by, befolkad af Galileiska fiskare. Philip, Tetrarka i Itureen och i den ängden Trachonitis (Luc. 3: 1) utvidgade och förskönade den och gaf den namnet *Julius* efter Kejsar Augusti dotter Julia, och stället bibehåller ännu detta namn.

Någonstädes i detta Bethsaidas öde omgifningar var det efter all anledning, som Herren mätade de 5000 män med 5 buggbröd och 2 fiskar (Luc. 9: 10—17). Sedan underverket var förrettadt, dref Han straxt sina lärjungar, att de skulle gå till skepps och fara före Honom öfver hafvet till Bethsaida (den andra staden med detta namn, som låg i granskapet af Capernaum), medan Han skiljde folket ifrån sig. Och när Han hade skiljt dem ifrån sig, gick Han dädan upp på ett berg till att bedja, och då aftonen kom, var skeppet på hafvet och Han på landet allena. Han såg då, att lärjungarne hade möda med roendet och att vädret var dem emot. Och vid fjerde väkten om natten kom Han till dem gångande på hafvet. Då de förskräcktes talade Han till dem och sade: "Varer vid en god tröst, jag äret; varer icke rädde." Han steg upp till dem i skeppet och vädret stillade sig och de vordo storliga förskräckte och förundrade sig sjelfva öfvermåttan. Då de nu öfverfarne voro, kommo de till det landet Genezaret och lade der i hamn (Marc. 6: 45—53). Det var deras mening att gå till Bethsaida, men stormen tyckes hafva drifvit dem så ur kosan, att de i stället föredrogo att landa vid den vackra slätten Genezaret.

Utom dessa, de mest kända af städerna vid Galileiska hafvet, lågo på dess stränder äfven åtskilliga andra, såsom *Gamala*, *Hippos* och *Tarichæa*, och i samma trakt, ehuru på något afstånd från sjelfva hafvet, *Scythopolis*, *Gadara* och *Pellu*, jemte en mängd folkrika byar.

Denna landsdel, så blomstrande, så uppfylld af menniskor, valde Jesus till uppehållsort, då Han af de Nazareers fiendskap liksom tvangs att lemna sin barndoms hem. "Han kom då ned till den staden Capernaum i Galileen och bodde der" (Luc. 4: 31; Matth. 4: 13).

Här var han alltid omgifven af "mycket folk." Här predikade han väldeligen inför stora skaror i städer och byar och ute i ödemarkerna och på fälten, och mer än en gång tjenade bergen honom till predikstol.

Här lät Han massorna se sina dråpliga verk, då "Han gick omkring och gjorde väl och hjälpte alla." Härifrån gick den store Profetens "rykte ut öfver allt Judiska landet och all land deromkring" och går ännu, till dess det hunnit "så långt som skyarna gå."

Capernaum var under denna tid Mästarens egentliga hem och kallades för "hans stad" (Matth. 9: 1).

I Capernaums synagoga botade Han den af djefvulen besatte (Marc. 1: 21—28) och helade Petri svära (Luc. 4: 38—41). Här bevisade han sig "hafva makt på jorden att förlåta synder," genom att bota den borttagne (Matth. 9: 2—8). Här gjorde han genom ett ord Höfvidsmannens tjenare helbregda (Luc. 7: 1—10) och uppväckte Jairi dotter från de döda (Marc. 5: 22—45).

I granskapet af Capernaum utvalde Han sina 12 Apostlar och utsände dem att predika om himmelriket, som "var kommet hardt nära" (Marc. 3: 13—19), höll sin bergspredikan (Matth. 5: 6, 7).

och förkunnade sina märkvärdiga liknelser om såningsmannen, om ogräset och hvetet, om senapskornet, om surdegen, om skatten, som var fördold i en åker, om den kostliga perlan, om nätet, som kastades i hafvet m. m. (Matth. 13).

I Capernaum predikade han om tro för folket i synagogan (Joh. 6: 22—71) och om ödmjukhet, barmhertighet och broderlig kärlek för sina lärjungar (Marc. 9: 33—50).

I dessa nejder har Jesus gjort sina mesta krafter, men stort var motståndet Han rönt, och endast få af de stora skaror, som trängdes omkring Honom, blefvo Hans rätta lärjungar. Många vregades genast på Hans tal och "sökte efter huru de måtte kunna döda Honom." Många följde honom till en tid, "då de sågo de under som Han gjorde med dem, som sjuke voro," men den tid kom, då de vände Honom ryggen och "vandrade icke längre med Honom." Få voro de, som "öfvergåfvo allt och följde Honom."

Jesus började derföre förevita de städer, i hvilka Han hade gjort sina största krafter och de hade likväl intet bättrat sig: "Ve dig Chorazin, ve dig Bethsaida; ty hade sådana krafter varit gjorda i Tyrus och Sidon som i eder gjorda äro, de hade länge uti säck och aska gjort syndabättring, dock säger jag eder, att för Tyrus och Sidon skall drägligare varda på domedag än eder. Och du Capernaum, som äst upphöjd allt intill himmelen, du skall blifva nederstött allt intill helvetet; förty hade sådana krafter skett i Sodom som i dig skedde äro, det hade stått än i dag,

dock säger jag eder, de Sodomeers land skall drägeligare varda på domedag än dig* (Matth. 11: 20—24).

Dessa städers nuvarande utseende svarar fullkomligt mot Mästarens profetior. De äro förstörda, snart sagdt försvunna, och man vet knappt på hvilka ställen de stått.

Härjande krig hafva sköflat dem; och jorden som bar dessa otacksamma städer, har mer än en gång häftigt darrat under våldsamma jordbävningar, som sönderskakat deras hus, deras ståtliga palatser och fasta murar, och förvandlat alltsammans till grushögar, omkring hvilka traktens fruktbara jordmån har rest inhägnader af tistelhäckar, liksom för att hindra någon menniskofot att beträda dessa öde ställen, öfver hvars fordna befolkning hvilar den "store Profetens" förfärliga dom.

Öifittoude kapitlet.

Från Galileiska hafvet till Damaskus.

Måndagen den 11 Maj bröto vi upp bittida på morgonen. Under natten hade våra män varit särdeles oroliga och oupphörligt bedit vår tolk väcka oss, att vi måtte vara beredda på försvar; ty de trodde att vi skulle blifva anfallna af Beduiner. De hade dagen förut blifvit uppskrämda af ett rykte, som en man berättat, att nemligen ett krig skulle hafva utbrutit mellan några Beduinstammar i granskapet.

Detta rykte var på visst sätt icke ogrundadt, ty just i dessa dagar utbröt det blodiga numera verldsbekanta kriget mellan Druserna och Maroniterna på *Libanon*, hvilket krig vi snart skulle få se på närmare håll.

Våra män, uppskrämda af detta rykte, inbillade sig nu under natten se en lurande fiende snart sagdt i hvarje buske och höra hans smygande steg i hvarje prassel.

Ali lät dock ej snart skrämman sig, han frågade helt lugnt: hvar äro Beduinerna? Då männen svarade, att de tydligt hörde deras röster

och steg i närheten, sade han att han först ville se de anfallande, innan han väckte "herrarna" och sålunda hade vi honom att tacka för att vår natt blef ostörd.

Lemnande vår lägerplats vid Galileiska hafvets vackra minnesrika strand, redo vi åt norr öfver den ytterst svåra klippväg, som här leder vandraren upp på de höga berg, som resa sig norr och nordvest om sjön Genezaret.

Oaktadt denna väg är besvärlig, så rider man den dock gerna, emedan den förer upp till höjder, hvarifrån man har de herrligaste utsigter öfver Galileiska hafvet och de omgifvande nejderna.

Man ser härifrån i ett ögonkast hela hafvet, alla dess stränder med sina höga berg och grönskande dalar — allt framstår på en gång för betraktarens öga liknande en utbredd karta.

På en af dessa höjder lågo ruinerna efter en stad, som blef förstörd, ja nästan jemnad med marken af en förfärlig jordbäfning, som 1837 skakade hela denna nejd. Eget nog hafva landets innevånare ånyo börjat bygga en stad eller rättare by på ruinerna af den gamla.

När vi vandrat en stund på den besvärliga vägen, som slingrade fram öfver dessa höjder, började ånyo en slätt att framskymta i norr, på hvilken slätt vi sågo den lilla sjön *Merom*, hvilken omtalas i Gamla Testamentet.

Vi nedstego omsider utför en brant väg på denna slätt och uppslogo på eftermiddagen vårt läger i granskapet af sjön *Merom*.

Här var det som Josua öfvervann alla de folk, som då bebodde dessa bergstrakter och hvilka hade samlat sig att strida med Israel (Jos. 11: 1—8).

Merom kallas nu *Huleh* och sjön har form af en treangel, hvars spets vetter åt söder. Jordan flyter äfven genom denna sjö och dess stränder äro här mycket sumpiga, och hela slätten är i följd deraf en bland de ohelsosammaste platser i hela landet.

Åtskilliga strömmar genomskära denna slätt och vårt läger var just uppslaget vid en af dem.

Följande morgon bröto vi tidigt upp och ställde vår färd direkte till *Banias* (*Cæsarea Philippi*).

Vi måste nu vada öfver åtskilliga af de förut omnämnda strömmarna och passerade månet ställe, der marken var så sank, att våra hästar hade svårt att gå.

På ett af fälten i sjön Meroms omgifning sågo vi en ofantlig mängd storkar samlade. De voro flera tusen och betäckte en stor sträcka, så att vi i början undrade hvad det var för en hvit slätt vi sågo. När vi upptäckte att hela slätten var så godt som betäckt med storkar, redo Turnbull och jag dit, för att skjuta på dem med våra revolvers och sålunda få tillfälle att något närmare betrakta deras utseende. Vi kunde dock ej komma dem serdeles nära, ty den trakt, der de slagit sig ned, var ett djupt kärr. Vi aflossade några skott för att få dem att flyga upp, och det var i sanning ett storartadt skådespel

att se hela denna oerhörda mängd af väldiga foglar på en gång utslå sina ofantliga vingar och lyfta sig i höjden, liksom ett mäktigt glänsande moln, som långsamt rullade bort, och dånet af deras vingar liknade en aflägsen åska.

Vid frukosttiden hunno vi en af Jordans källor, der det frikaste klaraste brunnsvatten ymnigt framsprang från sidan af en liten rikt bevuxen kulle.

Detta ställe är nu kalladt: *Tell el-Kady* (Domarens kulle) — Skriftens *Dan*. Källan är den största i Syrien och en bland de största i världen.

De omgifvande kullarna äro bevuxna med ekar och andra löfträd, under hvars behagliga skugga den resande kan njuta en vederqvickande hvila, under det han lyssnar till källans sorl och turturdufvans kutter.

Här var Palestinas norra gräns och vi hade nu genomvandrat landet i hela dess längd, då vi hunnit från *Bersaba* till *Dan*.

Dan var först befolkadt af nybyggare från *Sidon* och stället hette då *Lais*. När nu *Dans* slägte vid landets delning ej hade fått någon lott, sände de spejare ut till denna trakt, för att bespeja landet. Dessa kommo tillbaka och sade att de funnit landet "vidt och bredt" och att det var "en sådan plats, der intet fattades, som på jorden är." Vid denna underrättelse, drogo 600 beväpnade män af *Dans* slägte åstad och intogo landet. De slogo folket, som der bodde, med svärdsegg och uppbrände staden med eld. Inkräktarne uppbyggde sedan en ny stad och kal-

lade honom Dan efter deras faders Dans namn, hvilken af Israel född var (Dom.-B. 18).

Några få ruiner finnas ännu qvar, men de flesta äro dolda af det serdeles rika löfverket.

Det kan temligen säkert bevisas att detta ställe verkligen är det Gamla Testamentets Dan.

Vår väg gick nu från Tell el-Kade i ostlig rigtning fram emot Banias. Trakten var herrlig och storartad. Höjder och dalar voro betäckta med löfskogar, der allehanda vackra trädslag växte. Marken var klädd i frisk grönska och prydd med vilda blommor af alla möjliga färger. Här och der framblickade från bergens toppar ruinerna efter byar och efter ett och annat uråldrigt slott, och framför oss stod "Bergshöfdingen" (Hermon) i hela sitt majestät och lyfte stolt sitt hvita hufvud mot skyn — sällan kommer den resande i tillfälle af att få skåda en natur så rik som denna.

Vi närmade oss nu så småningom de branta bergshöjder, hvilka skulle kunna liknas vid gigantiska trappsteg, ledande upp till den piedestal, hvarpå det väldiga Hermon står. Vår karavan hann omsider en ganska bred platå, der vi funno byn Banias byggd bland ruinerna efter de gamles Cæsarea Philippi.

Denna platå var rikt bevuxen och vattenledningar strömmade i alla rigtningar.

Här frambrusar den andra af Jordans källor, täflande i rikedom och ymnighet med den förra, som vi för några timmar sedan beundrade. Den kommer från foten af en klippa, som reser sig

100 fot hög straxt norr om Banias. Vid denna klippas fot är en stor grotta, ur hvilken det friska vattnet framspringer.

Vid sjelfva källan finnas ruiner efter ett åldrigt tempel, till en del uthugget i den hårda klippan.

Vattnet rinner sedan i en hastig ström åt söder för att innan kort förena sig med den strida flod, som forsar ned i samma riktning från Tell el-Kadys källa och sålunda bilda den vackra ryktbara Jordan.

Öster om denna källa reser sig ett berg, 1000 fot högt, hvars topp är krönt med en den skönaste bland Syriens ruiner, kallad: Kul'at es-Subeibeh (Subeibeh's slott).

Den vanligaste benämningen på denna ruin är dock Slottet vid Banias.

Vi redo upp till denna ruin på en brant men dock ganska god väg, som i zigzag vindlade upp på bergets östra sluttning. De öfriga af bergets sidor voro nästan lodräta.

Man inträder i denna imponerande byggnad genom en liten port, belägen på ett af tornen.

Bergets spets, som slottet helt och hållet upptager, bildar en rymd, 1000 fot lång och på det bredaste stället 200 fot bred. Denna yta bildar icke en jemnhög platform, utan sluttar betydligt åt vester, så att slottets östra torn öfverblickar och beherrsakar hela den öfriga byggnaden.

Utsigten härifrån åt vester och söder var serdeles vidsträckt. Man ser hela slätten vid sjön Merom, jemte de berg, som skilja denna slätt från

Galileiska hafvet. Åt norr och öster ser man endast Hermon och dess utgreningar.

Detta slott blef efter all sannolikhet bygd af Phœnicierna under deras blomstrande tid, och är derföre ett verk af en aflägsen forntid.

Vid foten af detta berg ligga nu ruinerna efter Cæsarea Philippi. De bestå af ett ganska stort fyrkantigt fästningsverk, omgifvet af tjocka murar, hvilka på sina ställen qvarstå till en höjd af mellan 10 och 20 fot. Dessutom ser man öfverallt i granskapet grushögar och fragmenter af pelare.

Det är sannolikt att denna plats vid den tid, då Israëls barn intogo Palestina, bar namn af Baal Gad, hvilket beskrifves hafva legat på "berget Libanons slätt nedan vid Hermons berg," till hvilket ställe Josua utsträckte sina eröfringar (Jos. 11: 17).

Stället blef sedan kalladt *Panium* efter ett tempel, helgadt åt guden Pan, hvilket Josephus beskrifver hafva stått i den här ofvan omnämnda grottan, der Jordans ena källa var belägen.

Namnet *Panium* blef sedan förändradt till *Panias*.

Philippus, Tetrarka af Itureen och den ängden vid Trachonitis, förskönade sedan på sin tid detta tempel och kallade det Cæsarea efter Kejsar Tiberius Cæsar och efter sitt eget namn, Philippi, för att åtskilja det från det andra Cæsarea vid Medelhafvets kust.

Detta namn försvann så småningom och stäl-

let återfick sin gamla benämning, nu förändradt till Banias.

Vår Frälsare besökte äfven detta ställe, om hvilket besök vi läsa hos Mattheus: Då kom Jesus i den ängden Cæsarea Philippi, och frågade sina lärjungar och sade: hvem säger folket mig, menniskones son, vara? Då sade de: somliga Johannes Döparen; somliga Elias; somliga Jeremias, eller en af profeterna. Sade han till dem: hvem sägen J mig då vara? Då svarade Simon Petrus och sade: du äst Christus, lefvande Guds Son. Då svarade Jesus och sade till honom: salig äst du Simon, Jona son; ty kött och blod hafver dig det icke uppenbarat, utan min fader, som är i himmelen. Och jag säger dig igen, att du äst Petrus, och på detta hälleberget skall jag bygga min församling och helvetets portar skola icke vara henne öfvermäktige.

Här började Jesus sedan att tala med lärjungarna om sitt förestående lidande, huru Han nu måste gå till Jerusalem och lida mycket af de äldste och öfverste-presterna och af de skriftlärda; och dräpas och tredje dagen uppstå igen.

Här bannade Han Petrus så strängt, då han rådde honom att skona sig sjelf och sade: detta vederfares dig icke.

Här synes Frälsaren hafva dröjt några dagar, då det heter omedelbart derpå — utan att det står omtaladt, att Han vandrade till något annat ställe: — Och sex dagar derefter tog Jesus Petrum, Jacobum och Johannem, hans broder, till sig och hade dem afsides upp på ett högt berg,

och vardt förklarad för dem och hans ansigte sken som solen och hans kläder vordo hvit som ett ljus. Och si! dem syntes Moses och Elias talande med honom. Då svarade Petrus och sade till Jesum: Herre! här är oss godt att vara; vill du, så vilja vi här göra oss tre hyddor, dig en, Mosi en och Elie en. Vid han ännu talade, si! en ljus sky omskygde dem och si! en röst af skyn sade: denne är min käre Son, i hvilken jag hafver ett godt behag. Och när lärjungarne det hörde, föllo de på sitt ansigte och vordo svårliga förfäradе. Men Jesus gick till och tog på dem och sade: står upp och rädens icke. Men då de upplyfte sina ögon, sågo de ingen utan Jesum allena (Matth. 16: 13—23; 17: 1—8).

I denna trakt funnos många höga berg, der Jesus hade kunnat gå afsides med sina lärjungar. Sjelfva Hermon är mycket högt och kanske vår "Salighetshöfding" valde någon af "Berghöfdingens" toppar till skådeplats för sin förklaring inför lärjungarna och till den mötesplats, der han ville sammanträffa med Gamla Testamentets båda största profeter. Detta synes mig vida troligare, än att denna stora tilldragelse skulle hafva timat på det befolkade och jmförelsevis obetydliga Tabor.

Vi hade anländt till Cæsarea Philippi på eftermiddagen den 15 Maj. Bittida följande morgon bröto vi åter upp. Vi vandrade nu öfver denna plats, der Cæsareas ruiner ligga kringströdda och öfverredo en mängd af mindre strömmar, hvilka, hemtande sitt vatten från Jordans

bergskälla, här frambrusa i alla riktningar och göra detta ställe så fruktbart. Lemnande denna plåtå, stego vi oupphörligt uppåt, till dess vi slutligen sågo den förut omtalade vackra slottsruinen ligga på sin bergsspets djupt under våra fötter.

Vägen var hela denna dag besvärlig i det den slingrade sig fram bland de berg, som omgifva sjelfva foten af det mäktiga Hermon.

Vi hunno mot aftonen en by, kallad *Kefr Hauwar*, belägen just vid foten af Hermon.

Innevånarne i denna by bestå till en del af Muhamedaner, till en del af Druser.

Som jag snart kommer att nämna något mera om denna sekt, som just i de dagar vi hunno Syrien, hade börjat det blodiga och grymma utrotelsekrig mot Maroniterna, som kostade mer än 80,000 af dessa olyckliga lifvet, så vill jag här nämna några ord om dess uppkomst.

En man, benämnd Hakim, hade uppträdt i Egypten och utgaf sig att vara en stor profet. En af hans efterföljare blef i elfte århundradet fördrifven från Egypten och tog sin tillflykt till Hermons bergstrakt, der han stiftade Drusernas sekt.

De tro att Gud är en, men att han uppenbarat sig för människorna i flera personer, af hvilka Hakim var den sista. De anse äfven såsom Muhamedanerna, att Christus är en af de största profeterna, hvilka Gud sändt i verlden.

Den religion de bekänna skall en gång, så påstå de, triumfera öfver alla andra religioner

Drusiskt brudtåg på väg till bröllopshuset.

i världen, och Hakim skall omsider i egen person herrska öfver alla jordens slägter.

De tro på själavandringen.

De samlas i sina kapeller hvarje Thorsdags afton, för att fira sina gudstjänster, men sättet huru de fira dem är alldeles okänt och de äro mycket noga om att ej förråda denna hemlighet.

I allmänhet tror man sig hafva funnit, att deras sekt är mera politisk än religiös.

Det råder en stor sammanhållning ibland dem och de äro fruktansvärda i krig.

De äro delade i två klasser eller grader: Okkal eller "de invigde" och Juhall eller "de olärda."

Deras sekt är utgången från Muhamedanismen, då Drusernas arffinder, Maroniterna, deremot äro en slags christna; och jag må här nämna något äfven om denna sekt.

Den uppkom under den Monoteletiska striden i sjunde århundradet.

Dess grundläggare hette Johan Maron, efter hvilken sekten sedan fick sitt namn.

1180 afsvuro de sina kätterier och erkände Påfven och de äro ännu på visst sätt i förbund med Rom.

Det finnes på Libanon omkring 80 Maronitiska kloster, i hvilka lefva 2000 munkar och nunnor, hvilkas inkomster lära stiga till 70,000 pund sterling om året — således en ganska betydlig summa.

Hela deras christendom synes föröfrigt bestå endast i en tom form och i andefattiga ceremo-

nier, och deras andliga ståndpunkt förefaller att vara betydligt lägre än både den Romerska och Grekiska kyrkans, och detta vill ej säga så litet.

Båda sekterna hafva nu sitt tillhåll på Libanon. Maroniterna, som räkna 200,000 medlemmar, bebo norra delen af dessa bergstrakter, och Druser, 100,000 till antalet, bo söder ut ända ned åt Hermon.

Vi voro nu vid det väldiga Hermons fot, och gerna hade vi velat bestiga dess höga topp; men då skulle vi hafva blifvit fördröjda öfver ett dygn och vi ansågo oss ej hafva råd att uppoffra så mycken tid, emedan vi till en viss dag ville inträffa i Bejrut.

Utsigtarna från Hermon lära vara bland de mest vidsträckta man kan se. Från dess höga topp kan man blicka ut öfver större delen af det Heliga landet. I öster ser man Arabernas oöfverskådliga ökenslätter och i norr Libanons och Anti Libanons väldiga snötäckta ryggar.

Ingen har ännu mätit Hermons höjd, men man är viss på att den öfverstiger 10,000 fot.

Snön betäcker dess topp eller rättare trenne toppar året om.

Några hundra steg norr om Kefr Hauwar flyter strömmen *Awaj*, fordom kallad *Pharphar*, som jemte floden *Abana*, beprisades af Naaman från Damaskus, då Elisa uppmanade honom att två sig i Jordan för att blifva ren af sin spetälska (2 Kon.-B. 5: 12).

Awaj upprinner på Hermon och skummar ned utför dess branta klippuppfyllda raviner, för

att sedan flyta öfver den brännande slätten fram mot Damaskus.

Denna stad är nemligen belägen på en vidsträckt slätt nordost om Hermon och öster om Anti Libanons bergskedja.

Vi lemnade Kefr Hauwar tidigt följande morgon och redo fram öfver denna slätt.

Efter några timmars ridt upptäckte vi långt borta vid horisonten liksom ett grönskande haf, som utbredde sig framför oss — det var den ypperliga växtligheten, som på alla sidor omgiver "Orientens perla," den skönaste så väl som den äldsta af Österlandets städer.

Öfver denna brännande slätt red en gång en ryttarskara, då Saul, de christnas ifriga förföljare, nalkades Damaskus, i mening att gripa hvem han finna kunde af den vägen, män eller qvinnor, och föra dem bundna till Jerusalem.

Här kringstenade honom då hastigt ett sken af himmelen, och han föll ned på jorden och hörde en röst sägande: "Saul, Saul, hvi förföljer du mig?"

På hans fråga: ho äst du, Herre? fick han till svar: "jag är Jesus, den du förföljer, dig är svårt att spjerna emot udden."

Då skalf han och bäfvade och sade: hvad vill du jag skall göra. Sade Herren till honom: "statt upp och gack in i staden, och der skall dig varda sagdt hvad du göra skall."

De män, som voro i sällskap med honom, stodo förskräckta, hörande väl rösten och dock likväl sågo de ingen.

Då stod Paulus upp af jorden och upplät sina ögon och kunde dock ingen se, utan de togo honom vid handen och ledde honom in till Damaskus (Ap.-G. 1—8).

Vi närmade oss nu allt mer och mer de sagolikt rika och ypperliga planteringar, som omgifva och beskugga den uråldriga staden.

Det drog dock om flera timmar, innan vi hunno dessa svalkande parker, och för att så snart som möjligt hinna dem, satte vi våra hästar i galopp.

Under denna galopp störtade L:s häst, hvilket hade till följd att den kära reskamraten skadade det ena knäet och bröt ett finger; till all lycka voro dessa blesyrer dock ej af någon svårare art.

Dagen var ytterst het, så att löfskogarnas svalka var dubbelt angenäm, när vi omsider hade hunnit slutet af den öppna brännande slätten, der en af de heta ökenvindarna just nu blåste.

Vi kommo nu in i ett fullkomligt paradis. Öfverallt lummiga skuggrika träd, mellan hvilka sorlande bäckar framflöto i alla möjliga riktningar. Hvert vi vände ögat mötte den yppigaste växtlighet, hvilken syntes oss så mycket rikare, som vi kommo in ibland den direkte från en brännande ökenslätt.

Vi passerade åtskilliga byar, som tittade fram här och der i de planterade och rikligt, ja nästan öfverflödigt vattnade lundarna, och hvilka

Österländsk stadsport.

Sid. 385.

byar liksom bildade en krans af förstäder rundt-
omkring Damaskus.

Omsider sågo vi framför oss den väldiga stads-
porten och inträdde genom densamma i världens
"äldsta stad."

En Arab med sin häst. Sid. 387.

I hvarje bod, på alla sidor omgifven af sina varor, satt egaren med korslagda ben, upptagande en helt obetydlig plats, knappt halfannan fot i kvadrat. Han satt i denna för Européer så ytterst obeqväma ställning timma efter timma hela dagen igenom.

Klädseln består af turban och en lång sidenrock samt gula eller röda tofflor.

De flesta af gatorna voro ända till trängsel uppfyllda med menniskor, och här och der kom en ryttare på en eldig, helt fullblodig, arabisk häst — en af dessa vackra utmärkta djur, kända öfver hela världen.

Skönare än att se någon konstridares productioner, är det att se en Arab på sin fullblodiga häst, hvilken han tyckes älska lika högt och ofta mycket högre än sitt lif. Hästen älskar ryttaren tillbaka och förstår honom så fullkomligt väl. Han kan gå lugnt och stilla som ett lam, när ryttaren så behagar. Han kan stegra sig och göra de djerfvaste och vigaste hopp, när ryttaren vill det. Han kan bära honom i eldigt språng och flyga fram såsom vinden, när ryttaren flyr för sin fiende, eller rusar till anfall.

Hvem känner icke det förtroliga förhållandet, som ofta råder mellan Araben och hans häst.

De växa ofta upp tillsammans, de sofva ofta i samma tält, de flyga så ofta tillsammans öfver tysta omätliga slätter. De blifva de intimaste vänner.

Byggnaderna i Damaskus äro för det mesta inredda med Orientalisk lyx. Rummen äro höga

och hvälfda, liknande kyrkhvalf. Väggar och tak äro målade i de briljantaste färger. Golfven äro af kylande marmor och i de flesta rummen finnas marmorbassiner och springbrunnar, der det friskaste källvatten, ständigt sorlande, framrinner. Utmed väggarna stå mjuka och breda divaner, för det mesta öfverdragna med siden.

Det inre af husen upptages af en stor öppen gård, belagd med marmor, och här och der uppväxer ur ett hål i marmorn ett sydländskt träd med rika frukter, eller praktfulla blommor. I midten af denna gård är anbragt en ofantligt stor marmorbassin, i hvars friska källvatten, som diktas från flera springbrunnar, skaror af glänsande guld- och silfverfiskar leka.

Så ungefär voro de flesta af de hus inredda, hvilka vi hade tillfälle att se i Damaskus, så var äfven det hotell inrättadt, i hvilket vi under dessa dagar bodde.

Damaskus eger två hoteller, ett äldre och ett som nyligen blifvit i ordning. Det äldre är illa anskrifvet. Det är mindre propert och på flera sätt obeqvämt, och dess värd är ej känd för synnerlig redbarhet.

Det nya hotellet deremot, kalladt El Locanda el Jedid eller Locanda Melluk är på samma gång ett bland de vackraste och bäst inredda hus i Damaskus, som det är ett det propraste och beqvämaste hotell en resande någonsin kan bebo.

Här serveras efter table d'hote frukost och middag, och bordet var alltid öfverflödigt godt.

Österländskt karavanserai eller herberge.

Värden är en Grek vid namn Demetrius (nu måhända mördad, under det förfärliga blodbad som sedan dess hemsökt de christna i Damaskus, och kanske det ståtliga hotellet är bland de hus som vid detta hemska tillfälle blefvo uppbrända af de fanatiska Druserna). Demetrius var en den förträffligaste värd. Han var billig och redbar, alltid förekommande utan att på något sätt vara fjeskig. Utom dessa tvenne hoteller eger staden en mängd herbergen eller s. k. "Karavanserai."

Föga anade vi, de dagar vi tillbragte i Damaskus, hvilka förfärliga blodscener här skulle tima några veckor efter vårt besök. Vi hörde väl åtskilligt talas om ett häftigt och blodigt krig, som utbrutit på Libanon mellan Druserna och Maroniterna. Men det var så vanligt att dessa sekter ständigt stredo med hvarandra, att ingen tycktes fästa sig mycket dervid, minst anade män att en dag en skara vilda Druser skulle infalla i sjelfva Damaskus och med tillhjälp af flera der bosatta Muhamedaner börja på obarmhertigt sätt slagta de arma christna, hvilka ej anade någon fara.

Massakern på de christna i denna stad är nu en verldsberömd sak.

Folkmängden i Damaskus är uppskattad till 150,000, bestående af Muhamedaner, Christna och Judar.

Staden idkar en betydlig handel. Europas varor gå mycket denna väg till länderna i öster, och många af de östra ländernas produkter gå öfver Damaskus till Europa.

till mig och gå fram och åkalla Herrans sin Guds Namn och med sin hand taga på rummet och så bota spetälskan. Äro icke Abanas och Pharphars vatten i Damaskus bättre än all vatten i Israel, att jag må två mig deruti och varda ren“.

Och vände sig och for sin väg med vrede. Man kan ej undra öfver denna Naamans stolthet öfver vattnen i Damaskus, ty de öfverträffa vida i skönhet och fruktbarhet alla vatten i Israel, Jordan sjelf icke undantagen.

Han lät dock slutligen af sina tjenare förmå sig att följa Profetens tillsägelse och uppsteg frisk utur Jordan (2 Kon.-B. 5).

Hasael blef Benhadads efterträdare, och under hans regering steg Damaskus till stor makt. Hasael underkufvade Israeliterna och dödade många af dem (2 Kon.-B. 8: 7—15, 28, 29; 10: 32—36; 12: 17, 18).

Detta välde blef dock af kort varaktighet.

De ständiga infallen och härjningarne i Palestina tvingade Israels konung, att slutligen söka hjälp hos Tiglat Pileser, konung i Assyrien.

Denne tågade nu genom den öken som skiljer Syrien och Assyrien. Damaskus intogs, dess konung blef dödad, hela landet ödelades och de flesta af innevånarne bortfördes i fångenskap till Kis.

I flera århundraden hade Damaskus redan varit hufvudstaden i ett mäktigt konungarike, och nu var staden blott en ruin. Profetian blef uppfylld, som sade: Si Damaskus skall ingen stad mer vara, utan en förfallen stenhop (Es. 17: 1).

Åter säger en annan profetia: "Jag skall sända en eld uti Hasaels hus, han skall uppäta Benhadads palats. Och jag skall sönderbryta bommarna i Damaskus och utrota innebyggarna, — — så att det folk i Syrien skall till Kis bortfördt varda, säger Herren" (Amos 1: 4, 5).

Kolonister från Assyrien sändes nu att återuppbygga staden och Damaskus växte snart upp igen ur sin aska och blef ånyo en nederlagsort för Orientens handel.

Damaskus var dock icke längre hufvudstad i ett fritt och mäktigt rike, utan blef beroende af främmande makter.

64 år före Christi födelse blef Damaskus intaget af Romarne under Pompejus.

Ej så långt derefter blef Saul införd i staden såsom blind och bodde på "gatan, som kallas den Rätta." Han var der i stor nöd, och på trenne dagar åt han intet ej heller drack.

Omsider sände Herren till honom lärjungen Ananias, hvilken lade sina händer på honom och sade: Saul, käre broder, Herren hafver sändt mig, Jesus, som syntes dig i vägen som du kom, att du skall få din syn igen och uppfyllas med den Heliga Anda." Och straxt föllo af hans ögon, såsom fjäll, och han fick sin syn och stod upp och lät döpa sig. Och tog mat till sig och stärkte sig (Ap.-G. 9: 9—19).

Munkarna visa naturligen så väl Judæ hus som äfven Ananix bostad. Dessutom visas det ställe på muren, der Paulus blef nedhissad i en korg, för att kunna undfly sina förföljare.

Christendomen gjorde hastiga framsteg i Damaskus. Dess Metropolitan bevistade det Nicenska mötet (325) i sällskap med 7 af de honom underlydande biskoparna.

70 år efter detta möte blef stadens stora tempel förvandladt till en christen kyrka och fick sitt namn efter Johannes Döparen.

Christendomen bibehöll sig här i flera århundraden, till dess den Muhamedanska stormen bortblåste den här, liksom på alla andra ställen i Österlandet. 634 vunno nemligen Muhamedanerna Damaskus.

Tjugosju år sednare tog Kalifen Moawyah sitt residens i staden och upphöjde den till hufvudstad i det Muhamedanska riket.

Häriifrån utbredde sig hastigt Muhamedanernas välde åt vester öfver Afrika ända till Atlantiska hafvet och åt öster öfver Asien ända bortom floden Indus till berget Himalaja.

Damaskus blef medelpunkten af detta oerhörda välde och sålunda hufvudstaden i ett af de största riken, som någonsin funnits. Det öfverträffade sjelfva Rom i makt, och de Grekiska kejsarnes thron i Constantinopel darrade mer än en gång för Saracenernas välde.

I flera århundraden innehades Damaskus af Araberna, till dess deras välde i sin ordning splittrades af en väldig folkström, som kom från det inre af Asien. De tappra Mongolerna, anförda af den vilde och blodtörstige Tamerlan, öfversvämmade en stor del af verlden och utgjöto öfverallt, der de framforo, strömmar af blod.

Tamerlan stormade och intog Damaskus. Staden jemnades med marken och innevånarne slagtades.

Den ståtliga stadens rikedom och glans var försvunnen på en enda dag.

Staden reste sig dock för andra gången lik fabelns Phœnix ur sin aska, och då Mongolernas rike innan kort störtade samman, kom Damaskus under Turkarnas välde.

Ännu räknas Damaskus tillhöra det Turkiska riket.

Sålunda hafva sex olika folkslag efterträdt hvarandra i besittningen af "verldens äldsta stad."

Denna stads historia räknar derföre sex perioder. Den första perioden räckte 1450 år, då staden var oberoende af främmande folk. Under nästa period kom det under konungarna i Babylonien och Persien, hvilkas välde varade 417 år. Grekerna beherrskade sedan staden i 248 och Romarna efter dem i 699 år. Derefter kom Damaskus under Saracenernas välde i 441 år och slutligen under Turkarna.

Nu ser det ut som staden snart för sjunde gången skulle byta om beherrskare, ty det Turkiska väldet lutar mot sitt fall.

Under alla dessa hvälfningar har staden blomstrat.

Såsom en egenhet må anmärkas att denna uråldriga stad ej, liksom Babylon, Ninive, Thebe, Athen, Rom o. a. qvarlemnats åt verlden sina ruiner. Man ser nästan inga sådana i Damaskus, och de få, som ännu finnas kvar, äro obetydliga och nästan öfverbyggda och dolda af moderna hus.

1843 började Protestantiska missionärer sitt arbete i Damaskus och detta har fortgått allt sedan.

Många af stadens innevånare hafva blifvit omvända. Både Muhamedaner, Judar och Christna af alla möjliga bekännelser hafva bevistat missionärernas skolor, läst deras böcker och sålunda blifvit bekanta med den lefvande christendomens grundsanningar.

Vi anlände till Damaskus Thorsdagen den 17 Maj och bröto upp igen Måndagen den 21:sta.

På Söndagen sade Mr Turnbull oss "far väl" och reste genaste vägen till Bejrut.

Vi hörde på Söndagen Doctor Nickels predika i den Engelska Consulns hus.

id. 397.

Tjuguförsta kapitlet.

Resa öfver Libanons bergstrakter från Damaskus till Bejrut.

På samma gång vi lemnade Damaskus, lemnade äfven de franska prinsarna staden. En ofantlig människomassa var samlad utanför stadsporten i de vackra planterade lundarna, för att se deras aftåg. Trängseln var så stor vid sjelfva porten, att vi hade svårt att komma fram.

Vi redo nu öfver slätten i nordostlig rigtning och hunno snart Anti Libanons berg.

Vägen går här uppför branta raviner, och efter en stunds mödosam vandring passerar man, på en kulle till venster, ruinerna efter en byggnad, troligen en moské.

Den resande må ej försumma att rida upp till denna byggnad, för att från den höjd, hvar på den är byggd, betrakta Damaskus, med dess hvita byggnader, dess planteringar och friska strömmar.

Från denna plats, så berättas det, såg Muhammed Damaskus för första gången.

Slagen af förvåning öfver den syn han här mötte, höll han in sin häst och betraktade en stund den sköna taflan.

Damaskus.

Sid. 397.

Han vände derpå sin häst och red bort, sägande: jag söker ett himmelskt paradiset och icke ett jordiskt.

Paradisisk föreföll i sanning denna tafel af den friskaste grönska och växtlighet infattad i en ram af liflösa öknar.

Denna grönskande punkt, denna fruktbara oas är alstrad och närd af de båda redan omnämnda strömmarna Abana och Pharphar. Ingen kan derföre undra öfver den spetälske Naamans uttryck: "äro icke Abanas och Pharphars vatten i Damasus bättre än all vatten i Israel." Den resande måste erkänna att han hade rätt.

Pharphars källa på Hermon hafva vi redan passerat och gå nu att uppsöka Abanas, som framspringer ur ett af Anti Libanons berg.

Källans namn är *Tijeh*. Den ligger ett stycke från vår väg, så att vi måste göra ungefär en timmas sidotur.

Under vägen tappade min häst en sko. Ali och jag redo derföre ned till en liten obetydlig by, bestående af några få hus, som låg vid sidan af vägen just på Abanas strand.

Medan jag väntade slog jag mig ned på den lummiga och romantiskt sköna stranden på en stol hopsatt af palmbladsqvistar, och Ali skaffade mig en Nargilæ (vattenpipa) och en kopp turkiskt kaffe utan både grädde och socker.

Vi sutto så tillsammans och språkade, till dess den Arabiska smeden fullgjort sitt åliggande,, då vi bestego våra snälla hästar och skyn-

dade efter kamraterna så fort den ojemna vägen tillät.

Vi letade oss nu fram bland slåtliga, kala berg och bevuxna kullar till Abanas rika källa, dit vi hunno fram på förmiddagen.

De berg, bland hvilka vi nu vandrade, voro storartade, och dock voro de ej att räkna mer än som obetydliga kullar jemförda med Anti-Libanons höga rygg, som höjde sig framför oss likt ett väldigt mörkgrått moln.

Källan vid Tijeh var ovanligt rik. En stark och mäktig ström frambrusar här ur klippan.

Ofvanför sjelfva källan stå ruinerna efter ett väldigt tempel. Man kan förstå hvad de gamle menade, då de vid sina rika källor uppförde sköna tempel, att der dyrka sina gudar och liksom tacka dem för deras stora gåfva.

Tijeh påminde mycket om Jordans källa vid Banias.

Det hastigt frambrusande källvattnet beskuggades af väldiga träd, som på båda sidor prydde stränderna.

Sedan vi intagit vår frukost på detta natursköna ställe, fortsatte vi vår vandring uppåt Anti Libanons mäktiga bergsrygg.

På aftonen, då det redan var mörkt, hann vår karavan byn *Zebdany*, byggd på en stor högslätt, som är belägen midt ibland Anti-Libanons ryggar.

Bergssträckningarna öster och vester om denna dal äro flera tusen fot höga och de göra ett

mäktigt gripande intryck. Snön hvilar alltid på dessa höjder, och de väldiga molnen liksom vältrades af stormen öfver dessa snötäckta jetteberg, för att sedan med sitt uppfriskande regn fukta dess varma och bördiga dalar.

Dessa dalar vattnas äfven af en mängd små strömmar, hvilka året om nedstörta från de luftiga snöregionerna.

Byn Zebdany, liksom alla öfriga af Libanons byar, utmärker sig för sin silkesodling.

Dalen rundtomkring var serdeles lummig och bördig, och en mängd herrliga blomster fyllde den med de skönaste dofter.

Dagen derpå öfverredo vi de återstående af Anti-Libanons ryggar och hunno mot aftonen en stor ofantlig slätt — Cœlesyrien — begränsad i vester och öster af Libanon och Anti-Libanon.

På denna slätt, ej långt vester om Anti Libanons fot, ligga Baalbeks verldsbeckanta ruiner. De täfla i skönhet och storhet med både Greklands och Egyptens fornlemningar. De bestå af tre serskilda tempel, byggda så nära hvarandra, att man kunde kalla dem olika delar af samma tempelbyggnad.

Det ena templet var helgadt åt Jupiter, det andra åt Solen, och det tredje och största är af Européer känt endast under namn af den stora tempelgården.

Dessa ruiners inskriptioner bevisa, att här var platsen för den gamla Phœniciska staden *Helipolis*.

Cedrarne på Libanon.

i
c
t
f
d

s
t

b

b
d

A
st
ve

ba
D
la
tr
at
te

an
Et
ter

pl
lio

Hvem som grundat denna stad är, så vidt jag vet, ännu obekant, och ej känner man heller under hvilken period dessa tempel blifvit uppförda.

Templerna hafva bestått af stora salar, omgifna af ofantliga pelarkolonner. De flesta af salarna hafva störtat och endast jemförelsevis få af pelarna qvarstå.

Det bäst bibehållna af dessa tempel är det som var helgadt åt Jupiter.

Pelarna äro af en förvånande höjd och några af stenarna i tempelsalarnas väggar äro 60 fot långa och 30 fot breda, och dessa väldiga klippstycken hafva blifvit upplyftade mer än 20 fot. Huru det tillgått att hugga dessa jättstenar kan man möjligen förstå, men på hvad sätt de blifvit lyftade upp i höjden och inpassade i muren är ännu en gåta.

Byn vid Baalbek är nu ej serdeles betydlig och befolkningen är känd för sin vildhet.

Den stora slätten utbreder sig rundtomkring och på båda sidor ser man de väldiga bergen med sina snöhvita ryggar.

Midt ibland de väldiga ruinerna uppslogo vi vårt läger och vandrade flera timmar fram och åter, beundrande storheten hos dessa jetteverk och den utmärkta smak och finhet, hvarmed de gamle stenhuggarne format hvarenda sten i dessa tempel.

Mot aftonen kom en man in i vårt läger och berättade att 10,000 Druser anfallit Maroniternas byar, och att en blodig strid, ja ett utrotningskrig, rasade på Libanon.

De flesta af de män, som egde våra mulåsnor och hästar, voro christna. Dessa sade sig nu ej våga gå längre af fruktan att blifva mördade af Druserna. De ville derföre lemna oss och återvända till sina hem.

Vi svarade dem, att vi ej kunde gå någon annan väg än öfver Libanon till Bejrut, och att de derföre måste följa. Vi hade intet annat parti att taga än att gå framåt. Dessutom hotade vi att ej betala dem en skilling förr än vi kommo till Bejrut, och detta tog kanske mer än alla våra föreställningar.

Obehaglig var emellertid denna underrättelse, och vi gåfvo oss af följande morgon utan att veta hvad öde vi gingo till mötes.

Det är redan känt att kriget sedermera utsträcktes äfven till Baalbek och att äfven här flutit strömmar af blod.

Vi redo öfver slätten Buka'a, den högslätt på hvilken Baalbek står, och det åtgick omkring tre timmar innan vår karavan uppnådde foten af sjelfva Libanon.

Midt på denna slätt stod en ensam pelare 5 fot i diameter och nära 60 fot hög.

Vi började nu bestiga Libanons berg och tältade på aftonen vid en ström kallad *Ain'Ata*. Dess vatten kommer ifrån Libanons snötrakt och är isande kallt. Den vattnar en liten dal, som utbreder sig vid dess fot.

Här hörde vi åter talas om det olyckliga kriget och att Maroniterna i de byar, som Druser-

na anfallit, sändt bud till sina trosförvandter, för att begära hjälp.

Dagen derpå gick vår karavan öfver sjelfva ryggen af Libanon. Våra hästar sjönko då ned i djup snö och vädret kändes friskt, som under blidare vinterdagar i vår nord.

En väldig storm kom direkte från Medelhafvet och hven öfver bergskedjan. Vi sågo ingenting af hafvet, emedan det var liksom täckt af moln, på hvilka vi skådade ned ifrån vår höga ståndpunkt.

Från Libanons topp sågo vi på något afstånd åt norr en skogslund, som är snart sagdt den enda lemningen af de cederskogar, som under Salomos tid liksom bekrönte hela Libanon.

Man blir förvånad öfver att finna "cederskogen" så liten.

Vi redo nu utför den vestra sluttningen af Libanon fram till denna skog och tillbragte några timmar under dess furuträd.

Cedrarna äro nemligen en slags granar, men mycket högre än de vanliga och med rakt utsperrade grenar, barren är dessutom serdeles fin.

Af uråldriga cederträd qvarstodo endast omkring tolf, och man vill påstå att dessa växte der äfven under Salomos tid. Rundtomkring dessa åldriga stamträd stå nu ungefär 400 yngre, af hvilka dock många påstås vara omkring trehundra år gamla.

Libanons cedrar användes vid tempelbyggnaden i Jerusalem, och dessa herrliga träd äro dessutom ofta omtalade i de heliga skrifterna (Ps.

114: 16; Es. 2: 12, 13; 37: 24; Amos 2: 9; Hes. 31: 3—10).

De vackra barrträdens doft i den friska snötrakten liksom förflyttade oss på en stund hem till Sverge och gjorde de timmar vi här stannade för L. och mig serdeles njutningsrika.

Vi tältade på aftonen vid en by, kallad *Hasron*, belägen just på kanten af en ravin, som var öfver tusen fot djup. På den motsatta kanten af ravinen låg en annan by. Dessa ställen voro ej längre skilda åt, än att innevånarne kunde tala med hvarandra utan att behöfva ropa serdeles högt, dock åtgick det två timmar om man ville gå ifrån den ena byn till den andra.

Det är redan nämndt att berget Libanon sträcker sig från norr till söder. Åt vester utskjuta sedan från sjelfva hufvudryggen flera armar nedåt Medelhafvet. Emellan dessa sidogrenar befinna sig en mängd dalar, hvilkas botten ofta bildar en djup ravin med kala, lodräta väggar.

En sådan dal var den, i hvilken vi nu hade uppslagit våra tält.

Här och der syntes en hastig bergsström rinna ned från snöregionen, till dess den hann ravinens brant, der den nedföll lik ett regn af skum.

Dessa små strömmars vatten samlas på ravinens botten och bildar der en mäktig, af nya strömmar ständigt växande fors, som rinner ned till Medelhafvets strand.

En mängd af dalar liknande denna passerade vi nu på vår väg till Bejrut.

Vi hade från Damaskus färdats oupphörligt i nordvestlig rigtning, till dess vi nådde cederskogen. Här vände vi nu nedåt Bejrut och redo åt sydvest.

Hasrons innevånare äro Maroniter. De samlades i stora skaror omkring vårt läger. Folket utmärker sig här för vackra, rena drag, och vi upptäckte mer än en skönhet bland massan af våra tätt sammanpackade åskådare.

Stadens Guvernör inbjöd oss i sitt hus. Vi gingo upp på taket, der han undfägnade sina gäster med vin och valnötter. Sedan följde han oss till vårt läger, der han bjöds på kibuk och Turkiskt kaffe. Vi samtalande hela tiden genom vår tolk, och vår gäst yttrade sig med vanlig öfverdrifven Orientalisk artighet.

Vid uppbrottet följande morgonen, då våra män just voro sysselsatta att lasta mulåsnorna, råkade några af männerna i ordvexling, som urartade till full batalj. Då tolken skulle skilja dem och gjorde detta kanske något hårdhändt, anföllo de slutligen honom; vi måste då sjelfva blanda oss i saken, för att freda Ali, och blef det nu snart slut med slagsmålet; ty Araben, huru retad och vild han än må vara, slåss ej gerna med Européer, så framt ej dessa äro vida underlägsna till antalet.

Vi tvungo snart våra män att göra deras skyldighet. Mulåsnorna lastades i en handvändning och vi började vår dagsresa.

Rundt omkring oss hade vi hela dagen de herrligaste Alpvuer och hunno på aftonen en

dal kallad *Afka* eller *Apheca*, hvilken dal i vild skönhet vida öfverträffade den här ofvan beskrifna.

Dalen bildas af tvenne branta berg, som från Libanons höga rygg skjuta ut åt vester. Vi nalkades nu dalen norr ifrån och hade ämnat passera densamma, för att uppslå vårt läger vid byn Afka, som ligger på dalens södra sluttning, men vägen var här ytterst svår. Den slingrade ned utför de nästan lodräta klipporna, ända till ravinens botten och sedan upp igen lika brant på motsatta sidan. Vi beslöto därför att tälta vid en liten by, som ligger på norra sidan midt emot Afka.

Våra män ville ej gå ens så långt, utan sade sig vilja stanna vid en annan by, som låg omkring halfannan mil från det ställe, der vi beslutat uppslå vårt nattläger. När vi ej ville gå in på att stanna der de ville, började några af dem att aflasta mulåsnorna och sade att vi kunde gå "så långt vägen räckte." M:r Taylor gaf då hufvudmannen för de uppstudsige en handgriplig tillrättavisning så eftertrycklig, att hans mod blef brutet och att han ej försökte hindra oss att gå vidare, utan slet af sin turban och gick för sig sjelf uppåt bergen ropande så högt han förmådde.

Vi sade då till de öfriga männen, att vi beslutat att rida fram till den ofvannämnda byn och att de fingo blifva qvar der de voro eller komma efter huru de ville.

När vi så hunnit byn och väntat en à två timmar, kommo alla våra män efter. Man skulle

hafva väntat att de nu voro i halft raseri, men detta var ej fallet. Arabens vrede är häftig men kort. En man, som jag på morgonen under slagsmålet hade funnit mig föranlåten att tukta, gick, när vi åter träffades, direkte fram till mig, tog min hand och kramade den hjertligt. liksom om han velat bedja mig om förlåtelse och tacka mig för hvad jag gjort. Jag kramade äfven hjertligt hans hand och visade mig så vänlig tillbaka som möjligt.

I dalen nedanför oss upprinner floden *Adonis*, den mest romantiska af alla Libanons strömmar.

Den brusar fram ur en stor och mörk grotta ett stycke upp på sidan af det berg, som utgör dalens östra begynnelsepunkt.

Källan liknar ett vattenfall, hvars hvitskummande vågor brytas mot en mängd kala klippor och falla utför stora tvärbranta höjder, der vattnet delar sig och bildar flera fall bredvid hvarandra.

Sedan brusar floden fram på ravinens botten och den yppigaste växtlighet pryder dess stränder.

Vi passerade följande dag denna flod på en naturlig bro, bildad af flera klippblock.

Den syn, vi här mötte, var i sanning öfverväldigande stor. Der låg framför oss den djupa grottan, ur hvars mörka hvalf den skummande vattenmassan frustade fram. Ofvanför grottan reste sig det snötäckta *Sunnin*, en af Libanons högsta toppar och, just då vi betraktade denna storartade naturscen, kröntes bergets höga topp af ett mäktigt moln. Detta skådespel gaf oss lik-

som en föreställning om molnen på Sinais toppar, ur hvilka lagens blixtrar ljungade fram, eller om molnet på förklaringsberget, från hvilket hördes: "denne är min käre son, i hvilken jag hafver ett godt behag: honom hörer."

Häriifrån skådade vi ut öfver den vackra klippdalen, der den klara floden forsade fram, bereddande växtlighet rundt omkring sig och fyllande dalen med sitt vattens brus.

Vi räknade mer än fem bergsströmmar, som ilade ned utför branterna, för att öka flodens vattenmassa.

Straxt bredvid hufvudkällan finnas några ruiner efter ett Venustempel.

Lemnande den skönaste af Libanons dalar, skred vår karavan framåt öfver den oländiga vägen, än arbetande sig upp till ryggen af någon bergskedja, än nedstigande i någon djup dal. Öfverallt hörde vi forssar brusa och sågo skummande vattenfall. Här och der hängde på ravinens kant en välbyggd by, omgifven af odlade terasser och lummiga planteringar.

Fram på förmiddagen hunno vi en djup dal, genom hvilken en stark ström framforssade. Öfver denna ström ledde en väldig bro, väl 60 fot öfver vattnet. Naturen sjelf har bildat denna bro och den består af en enda klippa.

Vi gingo ned till flodstranden och betraktade derifrån den hvälfda bron, hvilken, nedifrån sedd, såg ut som om den blifvit formad af en skicklig stenhuggares hand.

När vi på eftermiddagen passerat en djup ravin och, som vanligt redo ett stycke framför vår karavan, märkte vi ej att våra män togo en annan väg än den vi tagit. Vi blefvo således skilda åt, och det värsta var att Ali ej denna dag red i vårt sällskap, utan följde mulåsnorna. Vi hade endast med oss tvenne af våra män och tre mulåsnor.

Dessa män hittade ej vägen. Vi gingo därför alldeles vilse och vandrade länge och väl omkring bland bergen, utan att finna de våra.

Den ene af våra män blef slutligen alldeles utom sig. Han steg af sin mulåсна, kastade sin turban i marken, lyfte händerna mot himmelen och skrek Allah, så högt han förmådde. Han tog derpå upp en stor knif, och, sättande den för sin strupe, betraktade han oss en stund, för att se hvad intryck hans ytterliga förtviflan gjort. När vi då alla hjertligen skrattade åt honom, stack han åter knifven i sin gördel, satte turbanen på sitt hufvud och blef fullkomligt lugn.

Vi fortsatte derpå vår ovissa färd i hopp om att återfinna våra män, men då det led på tiden och aftonen började nalkas, fruktade vi att ej den dagen vidare få återse dem.

Då vi dock hade trenne af mulåsnorna med oss, voro vi ej utan proviant. Som kocken saknades, lofvade en af kamraterna att tillreda soppan, en annan kötträtten, en tredje efterrätten, en fjerdte teet, en femte att bereda lägerplats och samla ved o. s. v. Vi hoppades sålunda

kunna göra vår förestående bivuak så dräglig som möjligt.

Vi voro denna dag helt och hållet invefvade i moln, som betäckte de höga bergsryggarne, så att man ej kunde se längre än några famnar omkring sig, hvilket naturligtvis förvärrade vår belägenhet.

Efter att hafva irrat omkring på detta sätt flera timmar, fingo vi slutligen höra bjellror, liknande dem som våra mulåsnor buro. Vi följde ljudet och återsågo med glädje vår tolk och våra män, hvilka också voro glada att återse oss.

Vårt läger uppslogs på aftonen vid en by, kallad *Meshara*, belägen högt uppe bland bergen.

Vi hade denna dag mött större och mindre flockar af beväpnade män, hvilka gingo till och ifrån striden, som nu rasade som vildast i vårt grannskap.

Den följande dagen var en Söndag, som vi hvilade öfver på detta ställe. Vi voro äfven denna dag insvepta i moln, och väderleken var kall och kylig.

Ali och vår uppassare insjuknade häftigt och äfven några af reskamraterna kände sig illamående.

Följande dagen skulle vi hinna Bejrut och således hade vi blott en dagsresa qvar af vår färd i det heliga landet.

Med egna känslor gingo vi till hvila för sista gången i våra tält, hvilka vi nu begagnat i trenne månader.

Följande morgon nedtogo vi våra flyttbara herbergen, för att aldrig mera begagna dem. Vi bestego våra hästar och började vår sista dagsresa.

Efter en stunds vandring visade sig ånyo Medelhafvet för våra blickar, och om några dagar skulle vi åter gunga på dess blåa vågor. Vår resa i Orienten led till slut. Denna tanke var så underlig. Man var glad och tacksam, på samma gång som hjertat var fullt af saknad.

Hela flockar af beväpnade män syntes oupphörligen den dagen, och i byarna var folket församladt, för att rådpläga angående bästa sättet att försvara sig mot de allt närmare framryckande segrande Druserna. Vi befunno oss nemligen på Maroniternas område, helt nära de byar som kriget redan hade förhärjat.

Det arma folket vi här sågo skulle om några dagar ömkeligen slagtas. De vackra, välmående byarna med sina rika planteringar skulle inom kort offras åt lågorna. Från taket af vårt hotell i Bejrut fingo vi sedan bevittna denna hemska brand.

Vi kommo slutligen ned i en djup dal och följde norra stranden af en ström kallad "Hundfloden," till dess vi slutligen hunno Medelhafvets strand.

Vi passerade floden på en väldig gammal stenbro. Här voro flera hundrade beväpnade män samlade. Många af dem hälsade oss; ingen förnärmade oss på något sätt.

På ett berg nära hafsstranden finnes en mängd Phœniciska inskriptioner och bilder, huggna i klippan. Vi följde nu Medelhafvets strand och mötte oupphörligt beväpnadt folk.

Vi hunno lyckligen Bejrut och redo till Hotell Bellevue. Der sutto vi af våra hästar för sista gången, och vår rika, långväga och mödosamma ridt var slutad!

Ejuguandra kapitlet.

Från Bejrut till Athen.

När vår karavan anlände till Bejrut, voro vår tolk och vår uppappare mycket dåliga. M:r Botcharby insjuknade äfven under den sista dagsresan och jemrade sig högt. Han lades genast till sängs, och det dröjde ej länge, förrän han förlorade sansningen och började yra.

Klimatet är vid denna tid af året ytterst farligt i Syrien, och isynnerhet Européer ådraga sig lätt svåra, ja ofta dödande, sjukdomar.

Vi sände genast efter läkare, för att vårda de sjuka. Doctor Barklay (en son till den förut omtalade doctorn med samma namn, som var bosatt i Jerusalem) gaf oss godt hopp om de sjukas tillfrisknande.

Han berättade, att dagen innan vi anländt till Bejrut, en Engelsk prestman, en M:r Baker, afflidit derstädes i den Syriska febern. M:r Baker var i Jerusalem på samma gång som vi, och hade sedan under resan insjuknat på Libanon och fördes sanslös till Bejrut.

Bejrut har en utmärkt vacker belägenhet på sjelfva hafsstranden. Staden är omgifven af rika

och vidsträckta planteringar. Slätten, på hvilken den står, begränsas i öster, norr och söder af Libanons väldiga berg.

Sjelfva staden är byggd på sluttningen af en höjd, som reser sig på denna slätt. Sedd från sjön företer derföre Bejrut en vacker anblick med sina hvita byggnader och grönskande trädgårdar.

Äfven Muhamedanernas begrafningsplatser äro utmärkt vackra; man ser der oupphörligt qvinnor gråta vid grafvarne, hvilken sorg tillhör begrafningsceremonien.

När vi aftonen dagen efter vår ankomst gingo upp på hotellets tak, för att njuta af den behagliga svalkan, syntes redan en mängd stora eldar brinna bland bergen. Det var Maronitiska byar, hvilka Druserna stuckit i brand. Rundtomkring dessa eldar sågo vi blixtrarna från deras bössor, och striden rasade så nära Bejrut att man tydligen hörde såväl salfvornas smattrande som starka enstaka skott.

Vi sågo den ena byn efter den andra fatta eld, och kunde tydligen urskilja huru krigslågan utbredde sig mer och mer på Maroniternas område.

Dessa eldar fortforo att brinna under de sex dagar vi stannade i Bejrut, och Libanons höjder voro hela tiden insvepta i tjocka rökmoln.

Hela skaror af husvilla qvinnor och barn strömmade ned från bergen, och vi sågo dem hoptals samlade på gatorna eller inpackade i trånga kuffen, der någon husegare var barmhertig nog att gifva dem herberge.

En dag greps stadens befolkning af en stor förskräckelse. Ett rykte hade nemligen spridt sig, att Muhamedanerna i Bejrut, hvilka naturligen gynnade Druserna, höllo en sammankomst för att rådgöra, om de nu skulle begagna tillfället att döda alla de christna i staden.

Denna sammankomst hölls på en eftermiddag och det var klart, att om de beslutat sig för massakern, blodbadet skulle begynna den påföljande natten. Vi gingo därför oroliga till hvila den aftonen, befarande att under natten blifva väckta af skott och dödsskrän.

De Europeiska konsulerna hade sändt bud till de stationer i grannskapet, der deras nationer hade några krigsfartyg, för att uppmana dessa att så fort som möjligt segla till Bejrut.

Natten passerade emellertid lugnt och på morgonen, då vi just voro uppstigna, hördes några skott från grofva kanoner. Alla Européerna andades nu åter lätt, ty vi anade genast att skott sådana som dessa måste hafva blifvit lossade från något Europeiskt krigsskepp. När vi kommo upp på taket af vårt hotell, fingo vi också i sigte ett väldigt Ryskt lineskepp, och vi betraktade dess talrika kanonportar med en viss känsla af trygghet. Nu skulle ej Muhamedanerna, hvad de än under gårdagens öfverläggning hade beslutat, våga att utgjuta Europeiskt blod, ty deras stad hade då snart blifvit jemnad med marken af Europeiska kulor.

Vi fingo sedan höra, att de äldre och förståndigare bland Araberna hade under rådplägningen

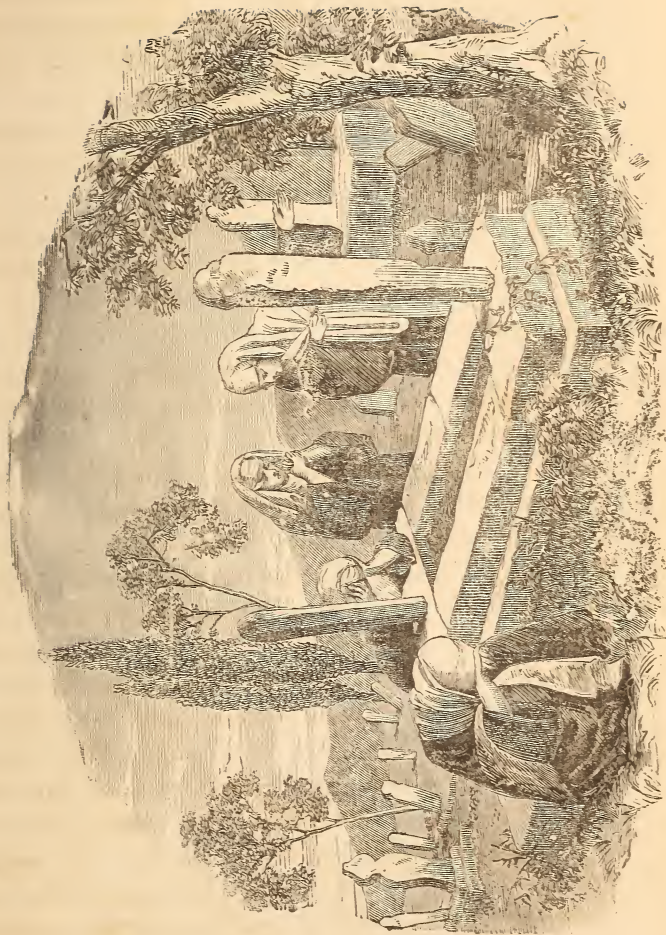
afrådt att skrida till blodsutgjutelse, dels emedan de hade mycket penningar i Européernas händer, hvilka de i sådan händelse hade förlorat, och dels emedan de fruktade hafvet och visste att följderna af massakern skulle blifva, att hela hamnen snart skulle fyllas med krigsskepp, hvilka skulle öfversälla staden med sina kanonkolor.

Vi måste vänta i sex dygn i Bejrut, emedan den ångbåt vi skulle begagna ej ännu hade anländt.

Den kom omsider på Lördagsaftonen, och på Söndagen skulle den fortsätta sin resa till Smyrna. Vi gjorde oss derföre i ordning att lemna Österlandet.

En del af våra vapen och öfriga saker, som vi begagnat under resan, såldes, en del deraf skänktes åt tolken.

Vår stackars Ali var ännu mycket dålig, när vi lemnade honom; dock tycktes han vara något på bättringsvägen. Han, jemte vår kock och uppassare, hvilka alla tre voro från Cairo, ämnade nu med det första återvända dit med ångbåt. Såsom resepenningar hade vi, enligt redan i Cairo träffad öfverenskommelse, gifvit dem en månads lön, på det de skulle hafva något öfver. Vi skiljdes ifrån dem, såsom man skiljes ifrån goda vänner: serdeles kostade det på mig att säga "far väl" åt Ali. Han bad mig då, att om jag råkade någon af mina landsmän, som ämnade sig till Orienten, jag skulle rekommendera honom såso mtolk, och ej tror jag, att en resande,

Österländsk begravningsplats och gråterskor vid grafvon Sid. 414.

som ämnar företaga turer i Egypten, genom öken eller Palestina, kan finna någon tolk bättre än Ali Hagsai i Cairo.

Söndagen den 3 Juli skulle vi lemna Syriens kust. På Lördagen redan packade vi in våra saker och gjorde allt i ordning till afresa, för att få hafva Sabbatsdagen ostörd.

Vi bevistade på förmiddagen en Tysk guds tienst, som hålles här hvarje Söndag af en ung Pastor Kremer från Preussen.

Efter att hafva intagit middag hos Svenske Consuln, gingo vi straxt på eftermiddagen om bord. I skymningen lyfte "Afrika" sitt ankare och styrde ut åt Medelhafvet.

Vädret var utmärkt vackert. Solen hade just gått ned och månen kastade sitt vemodiga sken öfver Österlandets kust, som nu sjönk allt djupare i hafvet. Ännu sågo vi dock Libanons mäktiga höjder insvepta i röken från Maroniternas byar. Slutligen försvann den sista skymten deraf. Det Heliga landet med dess utsägliga minnen låg bakom oss. Vår resa genom det landet, de rika stunder vi der upplefvat, våra skiftande erfarenheter der — alltsammans var nu likt en schön dröm, alltför hastigt försvunnen — och hvad skall jag mera säga? — Outsägliga voro känslorna, som genomströmmade hjertat, då vi stodo på Sinais topp — utsägliga äfven de intryck som åskådandet af Jerusalem och dess omgifningar väckte — outsägligt var äfven afske-

dets vemod, då vi sågo den kära kusten försvinna vid horisonten.

Vi gungade nu åter på Medelhafvet, hvilket denna dag var helt lugnt och stilla. Då vi förra gången seglade öfver detta haf, hade vi tillfälle att beundra dess väldiga, brusande vågor, som vinterstormarna uppreste. Nu visade det sig i hela sitt lugna majestät.

Vattnet har en klar blå färg, så egendomlig för detta haf.

Långa dyningar satte vårt fartyg i sakta rörelse.

Följande dagen ankrade vi på reddan af *Nikosia* eller *Leukosia*, ön *Cyperns* hufvudort.

En mängd med flaggor prydda segelbåtar, fullastade med menniskor, och med musik om bord, seglade fram och tillbaka utanför staden. Här firades nemligen den så kallade "Venusfesten," som hvarje vår ända sedan fordna tider firas på denna ö till minne af gudinnan Venus, som Mythologien berättar här en gång blef född af hafsskum.

Denna fest fortfor eget nog att firas äfven sedan öns befolkning blifvit omvänd till christendomen.

Vi gingo i land och funno staden ända till trängsel uppfylld af menniskor, hvilka infunnit sig för att deltaga i festen.

Denna ö passerade Paulus på sin väg till Rom: "När vi lade dädan, seglade vi utmed Cypern, ty vädret var oss emot" (Ap.-G. 28: 4).

När vi lemnade Cypern, sågo vi ännu länge

dess väldiga berg, hvars högsta topp är det ryktbara Olympus.

Utom våra 3 amerikanska reskamrater, voro flera Engelska resande om bord, och tiden gick hastigt bort under förtroliga samtal, då vi meddelade hvarandra de erfarenheter vi gjort under våra resor och talade om de ställen vi hade besökt.

Vädret var fortfarande godt och hafvet stilla såsom dagen förut.

Mot aftonen samma dag vi lemnat Cypern fingo vi några af Mindre Asiens berg i sigte, då topparna af det mäktiga *Taurus* sköto upp ur hafvet.

Bittida följande morgonen hunno vi ön *Rodus*, som vi sett endast på afstånd, då vi förra gången seglade öfver Medelhafvet. Vårt fartyg ankrade nu vid staden *Rodus*, der vi hade tillfälle att gå i land på en kort stund.

Vi träffade der en Svensk, Doctor *Hedenborg*, som nu är bosatt på denna ö.

Fartyget stannade blott halfannan timma och styrde sedan härifrån åt norr. Vi passerade nu midt emellan ön *Kos* och den Asiatiska udden *Halikarnassus*, och öfver allt omkring oss syntes större och mindre öar, af hvilka den vackra *Arkipelagen* har så många att visa.

Hela den dagen var vädret herrligt och mot aftonen återsågo vi det höga och klippiga *Pathmos*, der Johannes skref Uppenbarelsboken. Vid solnedgången hade vårt fartyg redan hunnit det ännu högre bergiga *Samos*.

Bittida följande morgon återsågo vi *Smyrna*, der vi stannade tvenne dagar, för att vänta på den ångbåt som skulle gå härifrån till ön *Syra* i den Grekiska Arkipelagen, från hvilken ö vi sedan skulle gå med ångbåt till *Piræus*, Athens hamn.

Vi återsågo i *Smyrna* Svenska Consuln Mr van Lennep och gjorde åtskilliga intressanta bekantskaper med här bosatta lärare och missionärer.

I *Smyrna* sade vi "far väl" åt våra trenne ökenkamrater, hvilka med "Afrika" skulle fortsätta vägen till Constantinopel, då vi gingo om bord på ångbåten *Imperatore*, som skulle föra oss till *Syra*.

Båda ångbåtarna lemnade samtidigt *Smyrnas* hamn och efter att hafva följts åt en stund styrde vi nu hvar sin kosa, de åt norr, vi åt syd-vest. Vi vinkade åt våra vänner så länge vi ännu sågo skymten af dem — vi skulle troligen aldrig mer återse de kära reskamraterna, utom *Doughty*, som från Constantinopel skulle resa öfver Athen till Paris och trodde sig skola inträffa der, innan vi ännu lemnat staden, ty äfven vi ämnade oss dit från Athen.

Vi lemnade *Smyrna* den 9 Juni och sade sålunda "far väl" åt Asien. Följande morgon hunno vi *Syra*. Vinden blåste nu temligen hårdt, så att fartyget började "rulla."

Ön *Syra* eger en god hamn, och der var en välbyggd blomstrande stad belägen på sluttningen af en hög klippa.

Vi gingo här om bord på en liten ångbåt, som underhåller förbindelsen mellan Syra och Athen.

Vinden ökade hela dagen och mot aftonen blåste den half storm. I skymningen lättade fartyget ankar och vi gingo ut på det fria och böljande hafvet.

Fartyget gungade som en liten spån på de höga vågorna, och vi hade ej gått lång stund, förr än en nästan allmän sjösjuka begynnade bland passagerarne.

En mängd af öar syntes åt alla håll, liknande dunkla moln, och mellan dessa framilade vår lilla snälla ångbåt trots vind och våg.

Följande morgon vaknade vi i Piræus, och efter en timmas resa i vagn befunno vi oss i Athen, omgifna på alla sidor af ruinerna från Greklands stora tid.

Athen eger nu omkring 30,000 innevånare. Staden, som under befrielsekriget mot Turkarna led mycket, har nu under frihetstiden betydligt uppblomstrat, och endast på de sednare fyra åren hafva nästan hela gator liksom uppvuxit.

Dessa de nyaste gatorna äro utmärkt vackra. Byggnaderna likna stora romantiska villor och de breda trottoirerna äro beskuggade af alléer.

Det kungliga slottet är en stor fyrkantig byggnad, som ligger på en fri upphöjd plats; den är ej uppförd i någon serdeles vacker stil.

Den nya staden är uppbyggd på samma plats, der det gamla Athen en gång stod, och många och stora äro de lemningar deraf, som ännu kvar-

stå. Att beskrifva allt detta skulle taga lång tid och beskrifningen skulle lätt kunna växa ut till en stor bok.

Af alla dessa ruiner tager det så kallade Akropolis den resandes uppmärksamhet i första rummet i anspråk. Denna vackra verldsberömda ruin, eller massa af ruiner, står på en höjd, som reser sig 150 fot öfver den slätt, der Athen är byggd.

Detta tempel stod midt i den gamla staden och syntes från hvarje punkt i densamma.

I midten af Akropolis reser sig *Porthenon*, ett tempel helgadt åt Minerva, hvars bildstod huggen af Phidias i guld och elffenben prydde densamma.

Här reser sig äfven en annan storartad ruin, som man har ansett vara lemningar efter Hadriani ståtliga *Pantheon*.

Ej långt från *Pantheon* stå ruinerna efter det herrliga *Eudetheum*.

Äfven *Cecropium* finnes här och Cecrops påstås ligga begrafven derunder.

I sydvestra hörnet af Akropolis finnas lemningar efter en ofantligt stor theater, kallad efter Herodes Atticus.

Flera delar af dessa märkvärdiga ruiner äro ännu temligen bibehållna, men det hela har blifvit mycket vanstäldt, derigenom att de forna templen under olika tider blifvit förvandlade till fästningar, och fornlemningarna hafva lidit mycket af de belägringar, som dessa fästningar tid efter annan måst utstå.

Omkring femhundra steg från Akropolis ligger *Theseus tempel*, hvilket byggdes några år efter slaget vid *Salamis* af Cimon, Miltiadis son. Detta tempel begagnas nu såsom Athens museum och är alldeles uppfyllt af statyer och andra minnesmärken.

Templet är omgifvet af pelarkolonner, der ännu omkring 30 Doriska pelare kvarstå nästan fullkomligt bibehållna.

Omkring femhundra steg sydost om Akropolis stå 16 gigantiska pelare, hvilka äro snart sagdt de enda lemningarna af det lika smakfulla som storartade tempel, hvilket en gång prydde denna plats och var helgadt åt Jupiter Olympius.

På östra stranden af floden *Ilissus* står ännu en annan tempelruin, som fordom kallades efter flodens namn.

För öfrigt prydes Athen af ruinerna efter "vindarnas torn," "den Doriska porten," "Lysicratis och Trasylli monumenter," jemte en mängd andra alster af de gamla Grekernas förvånande byggnadskonst.

Vi stannade endast fyra dagar i Athen, och uppehållet blef så kort, dels emedan vi längtade hem, dels emdan hettan började blifva outhärdelig. Man kunde ej vara ute midt på dagen, utan måste använda morgon- och aftonstunderna till att bese staden och dess fornlemningar.

I Athen sammanträffade vi med vår ryktbara landsmaninna Mamsell Fredrika Bremer. Hon hade redan uppehållit sig här en lång tid,

men ämnade ännu dröja i Grekland omkring år. ett

Den vittra författarinnan var nu sysselsatt med en beskrifning öfver sitt vistande i Grekland.

Sommarmånaderna ämnade hon tillbringa med att resa omkring till Arkipelagens öar, för hvilken resa Konung Otto ställt en ångbåt till hennes disposition.

Vi talade mycket om Sverige, ett föremål för oss alla så dyrbart. Hon berättade åtskilligt om sina resor under de fyra år hon nu varit ute.

Under en promenad, som vi företogo i och omkring Athen, utvisade Mamsell Bremer för oss de olika ställen, som bevara minnen från Greklands stora period, med hvilka hon under sitt långa vistande här hade blifvit fullkomligt bekant.

En eftermiddag åkte L. och jag ut till en slätt straxt invid staden, der några tusen man trupper blifvit sammandragna.

Konung Otto kom på aftonen dit ut till häst åtföljd af en talrik svit. Han red omkrig fältet, helsande trupperna, hvilka sedan defilerade förbi honom.

Konungen var klädd i Europeisk uniform med plymagerad trekantig hatt, men några af hans svit buro de vackra Grekiska drägterna.

Det var så eget att se Grekiska trupper manövrera. Tanken gick vid denna syn ofrivilligt tillbaka till den aflägsna forntid, då de gamle Grekiska hjeltarna utförde sina förvånande bedrifter, då Greklands stater antingen gemensamt

stridde mot "Barbarerna," eller bekrigade hvarandra inbördes.

Dock var det icke blott urgamla minnen, som åsynen af dessa trupper uppväckte, utan man kom äfven att tänka på det djerfva befrielsekri- get, under hvilket det lilla Grekland med stora ansträngningar gjorde sig fritt från Turkarnas välde.

Under sina missionsreser kom Apostelen Paulus äfven till Athen. Hans ande blef här upp- tänd, då han såg staden vara undergifven af gudadyrkan.

Han disputerade med Judarna i deras syna- gogor och midt på torget med folket, som der kom tillsammans.

De Grekiska Philosopherna, nemligen de Epi- curéer och Stoiker, begynte kämpa med honom. Somliga sade: hvad vill denne sqvallraren, andra tillade: det synes som han ville förkunna några nya gudar.

De togo slutligen fatt på honom och ledde honom till domplatsen, sägande: Måge vi icke veta hvad denna nya lärdomen är, som du lärar?

Då stod Paulus midt på domplatsen och sade: "J män af Athen! jag ser att J uti all stycke umgås med vantro; ty jag hafver gångit omkring och skådat eder gudsdyrkan och fann ett altare, derpå skrifvet stod: åt den okända Guden. Den J nu dyrken ovetande, honom förkunnar jag eder." Paulus bestraffade nu vidare i sitt tal deras afgudadyrkan och predikade för dem om den ende sanne Guden. En del af folket

gjorde gäck af hans tal, andra trodde (Ap.-G. 17: 15—34).

Sålunda började Herren att i denna tempelprydda stad bereda sig lefvande tempel genom förkunnandet af det "evangelium, som är en Guds kraft allom dem till salighet, som tro, Judarna först, så ock Grekerna" (Rom. 1: 16), och den lefvande christendomen började slå rot och växa upp på Greklands klassiska jord.

Öjugutredje kapitlet.

Hemresan från Athen till Stockholm.

Fredagen den 15 Juni lemnade vi tidigt på morgonen Athen, för att i Piræus gå om bord på ett Fransyskt ångfartyg, som skulle föra oss till *Marseille*.

Denna ångbåt var en stor tremastare och hörde till de fartyg, som underhöllo förbindelsen mellan *Marseille* och *Constantinopel*.

Fram på förmiddagen lättade vi ankar och gingo uti *Ægina-viken*. Vädret var denna dag vackert, och "Danube" ilade stolt framåt, följande *Greklands* kuster.

Följande morgonen förlorade vi den sista af de *Grekiska* landtuddarne ur sigte och styrde vår kosa åt vester mot *Messinska sundet*. Det blåste nu en frisk vind, men den gagnade föga, då den var emot.

Dagen derpå vid middagstiden fingo vi sigte af *Calabriens* berg och seglade under dem hela eftermiddagen. Innan kort fingo vi se rakt framför oss det väldiga eldsprutande berget *Ætna* på *Sicilien*. Berget, som är omkring 10,000 fot

högt, har en treangelformig skapnad och liknar en naturens jättepyramid.

Vi närmade oss nu allt mer och mer Messinska sundet och sågo bland Calabriens berg en mängd vakteldar, som blifvit tända af de trupper, hvilka Fraus II hitsändt, för att hindra Garibaldi i hans segertåg mot Neapel. Denna hjelte befann sig nu med sina modiga friskaror på marsch från Palermo till Messina.

Vi ankrade då det redan var mörkt i Messinas hamn, der fartyget dröjde öfver natten. Staden företedde en ödslig anblick. Så många af innevånarne, som kunde, hade begifvit sig derifrån af fruktan för de blodscener, som här väntades skola ega rum under den pågående frihetskampen. Man såg nästan endast militär, och på en slätt invid staden exercerade några Neapolitanska trupper.

Tvenne ångfartyg anlände till hamnen, förande om bord en del af de kongliga trupper, som capitulerat i Palermo.

Vi lemnade nu tidigt på morgonen Messinas hamn och styrde öfver *Tyrrheniska hafvet* mot *Bonifacii sund*, som skiljer *Corsica* och *Sardinien*. Det vackra vädret fortfor, och de stilla aftnarna på hafvet voro så intagande, att man med saknad omsider lemnade däcket, för att söka hvila i sin hytt.

På Onsdagsmorgonen passerade vi det vackra klippuppfyllda sundet mellan *Corsica* och *Sardinien*. När vi åter kommo ut på det fria hafvet, uppblåste en frisk och gynnsam vind. "Danube"

hissade då sina segel och drifvet af vind och ånga ilade fartyget fram emot Frankrikes kust.

Klockan 8 följande morgon ankrade vi i Marseilles hamn.

När vi landstego här, kände vi oss helt nära vårt kära hemland. Det snabba lokomotivet skulle nu snart föra oss tillbaka till Östersjöns stränder.

Vi stannade blott dagen öfver i Marseille — denna stora handelsstad, der snart sagdt ingen tänker på annat än att förtjena penningar och der främlingar vanligen hafva odrägligt ledsamt. Oss föreföll dock denna dag allt för kort, ty vi voro lyckliga nog att här sammanträffa med några bekanta landsmän, i hvars sällskap timmarna flögo.

Vi besökte Zoologiska trädgården och åtskilliga andra af stadens vackra planterade platser, och efter en i våra landsmäns sällskap intagen middag begåfvo vi oss till jernvägsstationen för att med ett expresståg fara direkte till *Paris*.

Följande eftermiddag anlände vi till denna stad och befunno oss nu i hjertat af det politiska lifvet. Hvimlet här föreföll oss så eget och vi kunde ej undgå att göra en jemförelse mellan bullret i denna stad, som Parisarne vilja kalla verdens hufvudstad, och den ostörda stillhet och tystnad, som herrskade i det Heliga landet och dess öknar.

Vi uppehöll oss åtta dagar i Paris och fortsatte åter vår hemfärd Lördagen den 29 Juni. Vår väg gick nu öfver *Cöln* till *Hamburg*, och efter ett par dagars uppehåll här fortsattes resan till *Lübeck*, der vi återsågo Svea.

Vi gingo den 5 Juli ånyo med detta fartyg ut på Östersjön. Vinden blåste temligen hårdt, så att Svea rullade friskt hela natten. Den följande morgonen återsågo vi vårt kära Sverige, då Skånska kusten dök upp ur vågen. Denna efterlängtade syn fyllde våra hjertan med tacksamhet till Honom, som bevarat oss under vår långväga färd.

Ännu en sjöresa och vi befunno oss inom Stockholmskären och återsågo fädernestaden — nu ej klädd i höstens kulna dräkt, utan prunkande i sommarens fägring; och skönare stad skådade vi icke någonstädes under vår resa. — Skön är staden i sig sjelf med sina bebyggda öar och kullar, med sina klara vikar och forssande strömmar, och kärleken till fädernesbygden jemte outplånliga barndoms- och ungdomsminnen förskönade den ännu mera.

Min läsare! Vi hafva talat med hvarandra på Sinai och på Oljoberget, tillåt mig nu att till afsked få nämna endast några ord om den levande Gudens stad — det himmelska Jerusalem.

Vi äro kallade att dit ställa vår korta pilgrimsfärd. Det evangelium, som Apostlarna i deras Mästares namn förkunnade, bjuder oss dit upp. Vårt hjertas utesägliga längtan, om vi lära oss förstå hvad den vill, drager oss dit, och en helig röst talar ju understundom i vårt inre om detta hemland, der det Heliga landets "morgonstjerna" strålar i full klarhet. 5

Vägen dit är väl ofta villsam — den är svår att befara, den är — "smal;" men här finnes en god vägvisare, som vi vilja rekommendera åt alla — en pålitlig resehandbok, som pilgrimerna vid hvarje dagsled bruka rådfråga — och denna bok är Bibeln.

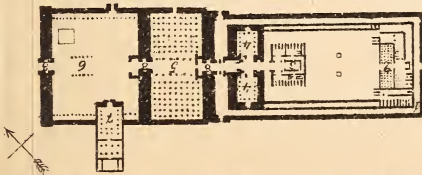
Detta fasta profetiska ord har redan ledt många pilgrimer fram och skall ännu lysa såsom en ledstjerna i denna världens mörka rum, till dess den "skaran, som ingen räkna kan, af alla hedningar och slægter och folk och tungomål" skall stå frälsad och lofsägande inför Guds och Lamets thron i "det nya Jerusalem" derofvan.

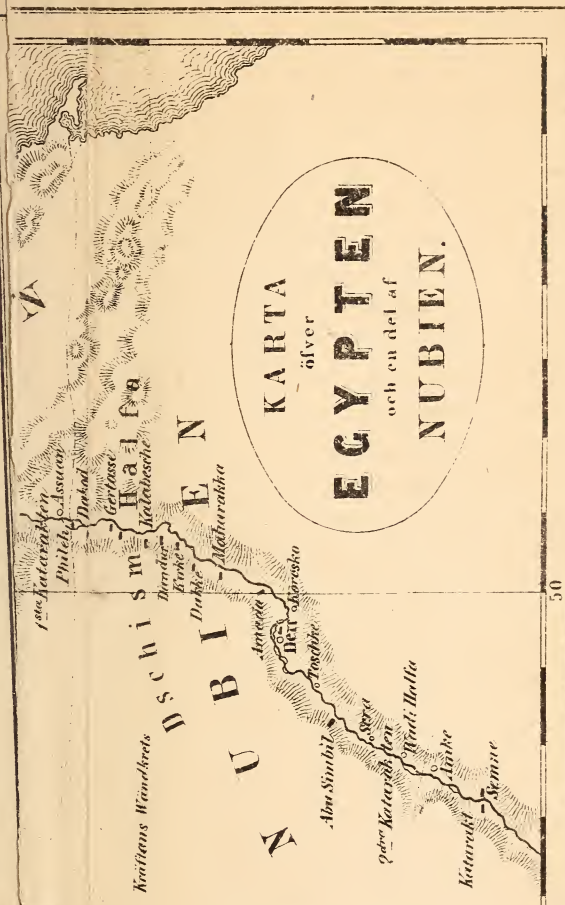

I KARNAK.

1. Lure omfattningsmuren, 2. Totmes III's Palats, 3. Granttemplet
 4. Torgård, 5. Stora Hypostilsalen, 6. Första gården
 7. Mindre sidotempel, & Pylonen.

M E D E L H A F V E T

ALEXANDRIA

JERUSALEM

N E D R A E G Y P T E N

K A I R O

Öknen Tih

SINAITISKA HALFON

Mellersta Egypten

SUESViken

RÖDA HAFVET

Ofrå Egypten

PLAN AF TEMPELPLATSET I KARNAK.

1. Östra infångningsmur. 2. Templet. 3. Inomtempelplatset. 4. Inomtempelplatset. 5. Fönster gårdar. 6. Västra infångningsmur. 7. Västra infångningsmur. 8. Planer.

Wah el Bahrieh (Mondre Bassin)
Bir Lebua
Birket Keroun
Medinet el Koyun
Beni Suof
Birket Pesahie
Benne
Abu Girgeh
Munizh
Eshimneh
Dahyeh
Mondre el Bait el Padin
Abu el Bahrieh
Bedari
ofan el Kibir
Tahla
K. el Ademin
d. el Mezzeh
Girgeh (Nubien)
Keneh
Karnak
Medinet el Koyun
Eshimneh
Enicho
Mohorgerge
Edin
Kedest
Schekkeh
Gebel Saisiteh
Gebel
1ste Katarakt
Plateh
Assuan
Dahel
Gebel el Khatasche
Krotosus Waddhret
Nubien
Dorabur
Eshimneh
Dukh
Mahorabha
Amada
Birt
Karesko
Tadche
Sera
Wah el Bahrieh
Lanke
Katarakt
Senarie

KARTA
öfver
EGYPTEN
och en del af
NUBIEN.

KARTA
öfver
PALESTINA.

M E D E L H A F V E T

S A M A R I E N

J U D E E N

D Ö D A H A V V E T

A M M O N

M O A B

RESEMINNEN

FRÅN

EGYPTEN, SINAI OCH PALESTINA,

1859—1860.

AF

GUSTAF EMANUEL BESKOW.

Pastors-Adjunkt vid Tyska församlingen i Stockholm.

Med 15 plancher

och

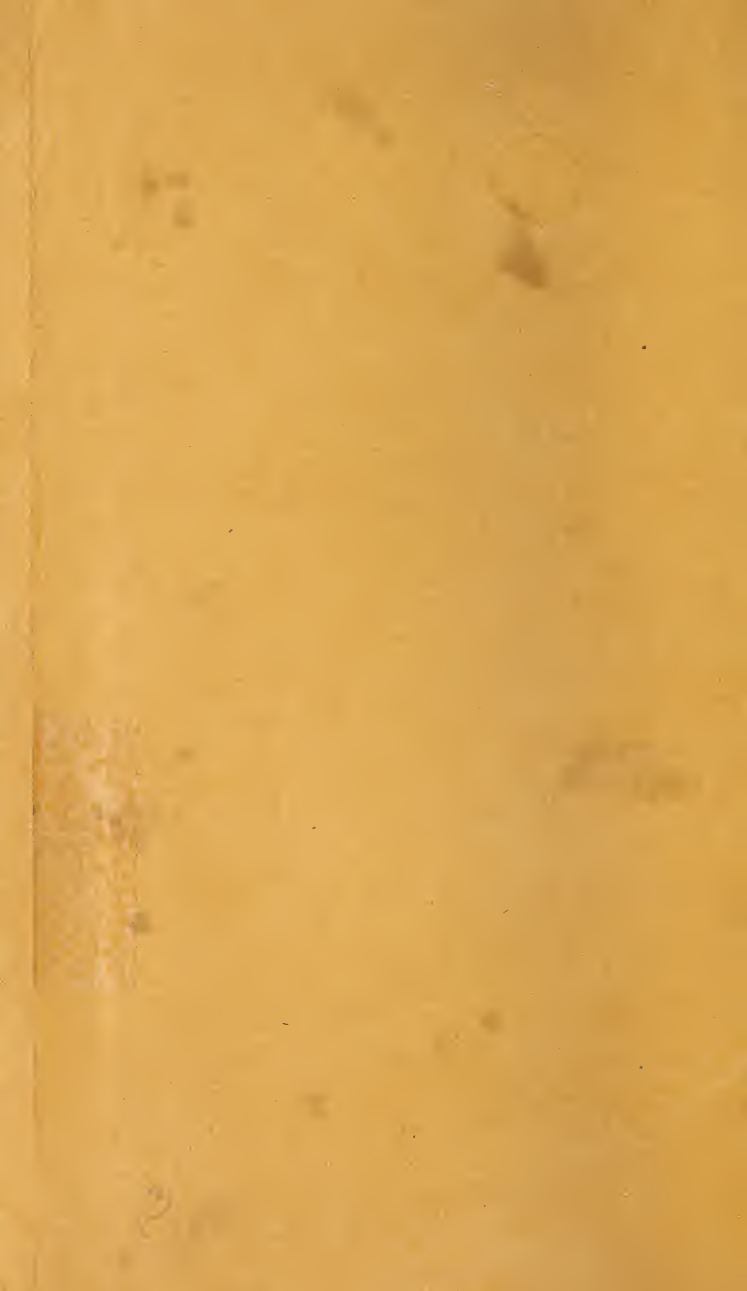
tvenne kartor,

den ena öfver Egypten och den Sinaitiska halfön,
den andra öfver det heliga landet.

Femte upplagan.

Pris: 2 R:dr 50 öre.

Deacidified using the Bookkeeper process
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: June 2011

Preservation Technology
A WORLD LEADER IN COLLECTIONS PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

LIBRARY OF CONGRESS

0 029 732 848 7